

Grønne job i Danmark

Evaluering
af Den Grønne Jobpulje
1997-2000

Udarbejdet af
Center for Alternativ Samfundsanalyse
for Den Grønne Jobpulje

Grønne job i Danmark

**Evaluering af
Den Grønne Jobpulje
1997-2000**

**Udarbejdet af
Center for Alternativ Samfundsanalyse
for Den Grønne Jobpulje**

Udgiver:

Den Grønne Jobpulje
c/o Miljøministeriet, Miljøstyrelsen
Strandgade 29, 1401 København K.
Telefon 32 66 01 00, telefax 32 66 03 20
www.mst.dk/gronjob

Udgivelsesår: Januar 2002

Titel:

Grønne job i Danmark

Undertitel:

Evaluering af Den Grønne Jobpulje 1997-2000

Udførende institution (er):

Center for Alternativ Samfundsanalyse ved Lis Husmer, Mette Lise Jensen og Karl Vogt-Nielsen. Med bidrag fra Helle Hagemann, Henning Hansen og Claus Syberg Henriksen. Derudover har Peter Hasle, CASA og Lars Strunge, Ingeniørforeningen i Danmark, kommenteret udkast til rapport.

Resumé:

Den Grønne Jobpulje blev oprettet i 1997 ved lov. Puljen har til formål at forbedre miljøet ved at fremme skabelsen af nye arbejdspladser inden for miljøområdet. Puljen har haft et budget på 305 millioner kroner, fordelt med 125 millioner kroner til 1997 og 60 millioner kroner til hvert af årene 1998, 1999 og 2000. Den Grønne Jobpulje har siden 1997 og indtil udgangen af 2000 givet tilskud til 619 projekter, der tilgodeser både beskæftigelses- og miljøhensyn. Center for Alternativ Samfundsanalyse har gennemgået resultaterne af Den Grønne Jobpuljes virke og evalueret resultaterne af de afsluttede projekter. Hovedopgaven for Den Grønne Jobpulje har været at støtte projekter som på samme tid fremmer både beskæftigelsen og miljøindsatsen. Det kan konkluderes, at Den Grønne Jobpulje har levet op til sit formål. Indsatsen giver gode beskæftigelsesmæssige resultater, og de gennemførte projekter bidrager til et bedre miljø.

Emneord:

Grønne job, grøn beskæftigelse, evaluering, økologi, bæredygtighed

Redaktionens afslutning: December 2001

Sideantal:

Format: A4

Oplag: 700

ISBN: 87-7944-973-5

Layout: Nina Gondolf/Lars Møller Nielsen (omslag)

Tryk: Stougaard Jensen/Scantryk A/S, København

Papir: Trykt på 100% genbrugspapir, Cyclus

Kan fås i:

Miljøbutikken,
Læderstræde 1-3 1201 København K
Telefon: 33 95 40 00, telefax 33 92 76 90
e-post: butik@mem.dk

Må citeres med kildeangivelse

Indholdsfortegnelse

Forord	5
1 Resumé	
1.1 Evalueringen	7
1.2 Den Grønne Jobpuljes projekter	8
1.3 Konklusioner.....	8
1.4 Diskussion og anbefalinger.....	11
1.5 Rammerne for Den Grønne Jobpulje	12
2 Summary	15
3 Indledning	23
3.1 Den Grønne Jobpulje.....	23
3.2 Evalueringens formål og spørgsmål.....	25
3.3 Læsevejledning for evalueringen	29
4 Konklusion og anbefalinger	31
4.1 Beskæftigelseseffekt	32
4.2 Prisen pr. job	35
4.3 Miljøeffekter	38
4.4 Kompetenceudvikling	40
4.5 Jobpuljens samspil med omverdenen.....	41
4.6 Information og spredning	43
4.7 Administration	45
4.8 Anbefalinger	48
5 Den Grønne Jobpuljes projekter	53
5.1 Ansøgninger og bevillinger fra Den Grønne Jobpulje	53
5.2 Den geografiske fordeling af tilskud.....	55
5.3 Hvem har fået tilskud fra Den Grønne Jobpulje?	58
5.4 Hvilke typer projekter har modtaget tilskud?	60
5.5 Særlige indsatser under Den Grønne Jobpulje.....	67
5.6 Begrundelser for at søge tilskud	70
5.7 Finansieringen af projekterne	72
5.8 Projekternes forløb.....	73
5.9 Projekternes fremtid.....	73
5.10 Opsamling.....	77
6 Nye grønne job	81
6.1 Beskæftigelseseffekt	82
6.2 Beskæftigelseseffekten efter støttens ophør	86
6.3 Konkrete erfaringer fra forløbs- og temaevalueringerne.....	88
6.4 Hvem har fået beskæftigelse?.....	95
6.5 Konklusioner.....	97
7 Prisen for et nyt job	103
7.1 Nøgletal for jobpris under den Grønne Jobpulje.....	104
7.2 Prisen pr. job sammenlignet med andre tilskudsordninger ..	110

8	Miljøeffekter af projekterne	119
8.1	Miljømål og -resultater fra de afsluttede projekter.....	119
8.2	Miljø som konkurrenceparameter	124
8.3	Konkrete miljømæssige resultater	130
8.4	Diskussion af miljøeffekter	143
9	Kompetenceudvikling gennem Den Grønne Jobpulje	149
9.1	Kvalifikationer og kompetence i starten af projektarbejdet..	150
9.2	Tilegnelse af nye kvalifikationer under projektarbejdet	152
9.3	Efteruddannelse	154
9.4	Lønningerne i projekterne	155
9.5	Konklusion	157
10	Samspil med omverdenen	159
10.1	Det danske arbejdsmarked 1997-2000	159
10.1.1	Registreret arbejdsløshed	159
10.1.2	Arbejdsmarkedspolitiske foranstaltninger	161
10.1.3	Opsummering.....	163
10.2	Hvad kendetegner de ledige i jobpuljens projekter?	163
10.3	Rekruttering til projekterne	167
10.4	Samspil med miljøordninger	168
10.5	Konklusioner	170
11	Information og spredning af erfaringer fra projekterne	173
11.1	Analyse af projekternes indsats.....	173
11.2	Konkrete erfaringer	178
11.3	Diskussion.....	181
12	Administration af Den Grønne Jobpulje	183
12.1	De administrative rammer.....	183
12.2	Sagsgangen hos Den Grønne Jobpulje	185
12.3	De projektansvarliges syn på Den Grønne Jobpulje.....	191
12.4	Bevillingspraksis	194
12.5	Opsamling og diskussion	201
13	Evalueringsmetode	207
13.1	Evaluerings hovedopgaver	207
13.2	Evaluerings fokus: faser i et projektforsløb.....	210
13.3	Evaluerings analyser	211
13.4	Evaluerings rapporter og udgivelser	216
	Bilag 1: Litteraturliste	219
	Bilag 2: Interviewliste	221

Forord

Folketinget vedtog i 1997 "lov om pulje til grøn beskæftigelse", som har til formål at forbedre miljøet ved at fremme skabelsen af nye, varige arbejdspladser inden for miljøområdet. Som følge af loven blev Den Grønne Jobpulje oprettet med et budget på 305 millioner kroner fordelt med 125 millioner kroner til 1997 og 60 millioner i hvert af årene 1998, 1999 og 2000.

Den Grønne Jobpulje har siden 1997 og indtil udgangen af 2000 givet tilsagn om tilskud til 619 projekter, der tilgodeser både beskæftigelses- og miljømæssige hensyn.

Ifølge lovgivningen er det forudsat, at der gennemføres både en midtvejs-evaluering og en samlet evaluering af Den Grønne Jobpulje 1997-2000 for at belyse programmets resultater. I §6 i bekendtgørelsen om Den Grønne Jobpulje står, at senest ved udgangen af 1999 skal der foreligge en første eksternt evalueringsrapport ("Ny grøn beskæftigelse – Midtvejsevaluering af Den Grønne Jobpulje", januar 2000), og senest ved udgangen af 2001 skal der foreligge en eksternt evaluering for den samlede periode.

Den Grønne Jobpulje har efter offentligt udbud anmodet CASA – Center for Alternativ Samfundsanalyse – om at evaluere resultaterne af de tilskud, der er uddelt via Den Grønne Jobpulje.

Denne samlede evaluering af Den Grønne Jobpulje 1997-2000 er udarbejdet af CASA ved civilingeniør Lis Husmer, cand.techn.soc. Mette Lise Jensen og kemiingeniør Karl Vogt-Nielsen. Derudover har kulturgeograf Claus Syberg Henriksen, cand.polit, Henning Hansen, cand.scient.pol. Helle Hagemann og cand.techn.soc. Peter Hasle, alle fra CASA, bidraget med input til evalueringen. Også tak til Lars Strunge fra IDA for hans konstruktive kommentarer.

Vi vil gerne takke de personer, der har bidraget til arbejdet med evalueringen, og de, som har stillet sig til rådighed for vores nysgerrige spørgsmål ved interview, seminar og workshops, herunder tak til alle deltagerne i vores casestudier.

1 Resumé

Den Grønne Jobpulje har skabt nye job og bidraget til et bedre miljø. Den Grønne Jobpuljes tilskud har i perioden 1997-2000 udløst mindst 1.000 nye varige grønne fuldtidsstillinger. Tilskuddene hertil har været ca. 250.000 kroner pr. stilling.

I 70 % af de afsluttede projekter vurderer projektlederne, at miljøresultatet er som forventet eller bedre, og ofte udløser projekterne nye miljøtiltag efter ophør af tilskuddet fra Den Grønne Jobpulje.

60 % af de støttede projekter er foregået hos private virksomheder, og 73% af de nye varige job er skabt i private virksomheder.

Ordnningen har været en succes og har levet op til sit formål om at skabe nye arbejdspladser med et betydeligt miljøindhold. Ordningen har haft et bredt sigte, der er gået på tværs af de traditionelle ministerielle grænser. Det har gjort det muligt at støtte tværfaglige initiativer samt en bred indsats for bæredygtig udvikling.

Siden 1997 har Den Grønne Jobpulje givet tilskud til i alt 574 projekter for lidt over 265 millioner kroner samt knap 16 millioner kroner til en delpulje administreret af arbejdsformidlingen i Vejle. Den Grønne Jobpulje er blevet evalueret af CASA, Center for Alternativ Samfundsanalyse.

1.1 Evalueringen

Det primære formål med evalueringen har været at vurdere den samlede miljø- og beskæftigelseseffekt af de projekter, der er sat i gang med støtte fra Den Grønne Jobpulje.

Evalueringen har derudover beskæftiget sig med andre effekter af Den Grønne Jobpulje – hvem er kommet i beskæftigelse, hvilken kompetenceudvikling opnår de personer, der har arbejdet på projekter støttet af Den Grønne Jobpulje, og hvordan spiller deres kompetencer sammen med de krav til kvalifikationer, som er nødvendige i projekterne?

I evalueringen er også foretaget en vurdering af, hvordan indsatsen i jobpuljen spiller sammen med udviklingen på arbejdsmarkedet og miljøområdet. Desuden har informationsindsatsen og spredningen fra projekterne indgået som et tema i evalueringen.

Endelig er der indgået en vurdering af administrationen af Den Grønne Jobpulje. Er de nået tilstrækkeligt ud til deres målgrupper? Har ansøgerne og de projektansvarlige været tilfredse med administrationens indsats?

1.2 Den Grønne Jobpuljes projekter

Den Grønne Jobpulje har bl.a. støttet projekter vedrørende miljøstyring i virksomheder, vedvarende energi, naturgenopretning, affald og genanvendelse og fremme af mere miljøvenlige produkter.

Den Grønne Jobpulje har i perioden 1997-2000 med 265 millioner kroner medvirket til igangsættelse af miljø- og beskæftigelsesprojekter for lidt over 550 millioner kroner, idet jobpuljen typisk har finansieret knap halvdelen af omkostningerne.

Der har været stor interesse for Den Grønne Jobpulje 1997-2000. Jobpuljen har modtaget 1.450 ansøgninger og givet tilsagn til 619 projekter, heraf er 574 kommet i gang. Pr. 15. november 2001 er 316 projekter afsluttet og har indsendt et selvevalueringskema til CASA til brug for evalueringen.

Fra evalueringens begyndelse blev jobpuljens projekter inddelt i 5 forskellige projekttyper. Inddelingen tog udgangspunkt i, at projekterne er forskellige med hensyn til, hvordan de opnår deres miljø- og beskæftigelseseffekt. De 5 projekttyper er: Miljøstyring, Nye (grønne) virksomheder og (grønne) produkter, Viden og netværk, Pilotprojekter samt Øvrige projekter.

Et miljøstyringsprojekt i en virksomhed sigter fx mod direkte miljø- og beskæftigelseseffekt i den pågældende virksomhed, mens et netværksprojekt sigter mod at skabe effekter bredt i samfundet og hos involverede virksomheder.

1.3 Konklusioner

Beskæftigelseseffekt

Støtten fra Den Grønne Jobpulje vurderes at udløse mindst 1.000 varige fuldtidsstillinger i de berørte virksomheder og organisationer. Hertil skal lægges et antal eksterne stillinger, som projekterne har afledt hos fx underleverandører og andre samarbejdspartnere. Med ”varige“ job menes, at jobbene fortsætter mindst ½ år efter ophør af støtten fra Den Grønne Jobpulje.

De 1.000 fuldtidsstillinger er baseret på en opskalering på basis af jobskabelsen i de pr. 15. november 2001 afsluttede projekter, hvilket omfatter godt halvdelen af samtlige støttede projekter. Der er i disse 316 projekter skabt 517 nye varige job. Det antages, at effekten er den samme for alle 574 projekter igangsat med støtte fra jobpuljen i perioden 1997-2000, hvilket svarer til ca. 1.000 fuldtidsstillinger.

1.000 nye job er resultatet af, at 3 ud af 4 job skabt under projekterne fortsætter mere end ½ år efter støttens ophør. Under projekternes støtteperiode er der således skabt 708 stillinger i de 316 projekter. Det svarer til ca. 1.300 fuldtidsstillinger for alle de 574 igangsatte projekter.

73% af de varige grønne job er etableret hos private virksomheder, 13 % hos offentlige institutioner og 14% hos organisationer.

Ca. 80% af projekterne fortsætter efter projektperioden, dvs. efter ophør af støtten fra Den Grønne Jobpulje. Blandt de innovative virksomheder er overlevelsen mindst ligeså god som for andre nye virksomheder.

I gennemsnit udgør støtten fra Den Grønne Jobpulje kr. 251.000 pr. nyt varigt job. Prisen pr. job er billigst for de mest erhvervsrettede tiltag som ”miljøstyring“ og ”nye virksomheder“ (ca. 200.000 kr. pr. varigt job) og dyrest for støtte til bredere udviklingsprojekter fx ”viden og netværk“ (ca. 800.000 kr. pr. varigt job).

Sammenlignet med det program, som lå forud for Den Grønne Jobpulje, og som også havde jobskabelse som et vigtigt element, ”Program for rådgivning om miljøspørgsmål og arbejdsmiljø til mindre virksomheder“ er jobskabelse i virksomheder billigere under Den Grønne Jobpulje, nemlig kr. 201.000 pr. varigt job mod kr. 331.000.

Støttebeløbet pr. skabt varigt job i virksomheder under Den Grønne Jobpulje er kun lidt højere end de offentlige udgifter, der årligt ydes til fx hjemmeserviceordningen – endvidere fås en miljøeffekt oveni.

Prisen pr. job under Den Grønne Jobpulje er tilsvarende kun lidt højere end de offentlige udgifter, der ydes til beskæftigelse i en lang række sociale og arbejdsmarkedsordninger, hvor der i modsætning til jobpuljen er tale om løbende betalinger uden innovativt formål.

Der har generelt været god overensstemmelse mellem projektdeltagernes kvalifikationer og de færdigheder, der har været brug for i projekterne. Stort set alle deltagere vurderer, at de har fået nye kvalifikationer og færdigheder gennem projekterne.

Miljøeffekt

Erfaringerne i projekterne viser, at Den Grønne Jobpuljes projekter bidrager til et bedre miljø. Der opnås generelt en væsentlig miljømæssig effekt af projekterne.

I 70% af de afsluttede projekter vurderes miljøresultatet at være som forventet eller bedre. Kun i 6% af projekterne er miljøresultatet ringere end forventet ved projektets start.

I langt de fleste tilfælde (86%) mener de projektansvarlige at kunne dokumentere denne miljøeffekt helt eller delvis.

De fleste miljøforbedringer er opnået hos de private virksomheder enten i den enkelte virksomhed, hos flere virksomheder eller i udvalgte brancher. Desuden har de offentlige institutioner medvirket til miljøforbedringer.

Blandt de projekter, der fortsætter efter støttens ophør, gennemføres der supplerende miljøtiltag i halvdelen af projekterne. Det viser sig, at der sker en løbende miljømæssig udvikling i de projekter, der fortsætter efter ophør af støtten fra Den Grønne Jobpulje.

Sampil med omverdenen

Den Grønne Jobpulje har gennem de mange projekter bidraget til, at vigtige natur- og miljøpolitiske opgaver er blevet løst ved tilførsel af supplerende arbejdskraft. Jobpuljen har gennem sin brede ramme haft mulighed for at støtte helhedsorienterede projekter, der er gået på tværs af traditionelle sektorer.

Jobpuljen har støttet projekter, som har været på forkant af udviklingen. Det gælder inden for bl.a. økologisk byggeri og skolemad. Det afspejler bl.a. et væsentligt krav ved tildelingen af støtten, at projekterne skulle være nyskabende på miljøområdet.

Den Grønne Jobpulje kan ikke direkte sammenlignes med andre arbejdsmarkedspolitiske foranstaltninger (jobtræning, aktivering m.v.). Derimod har jobpuljen på flere måder karakter af en erhvervsudviklingsordning.

Arbejdsløsheden har været faldende i perioden 1997-2000. Jobpuljen har kun i begrænset omfang skabt job direkte til den enkelte ledige. Men via støtte til virksomheder og organisationer har oprettet nye varige og ordinære job, er der skabt plads til de ledige andre steder.

Jobpuljen har medvirket til, at flere seniorer (55-59 årige) er kommet i beskæftigelse. De 55-59 årige er aldersgruppen med høj arbejdsløshed.

Information og spredning

Den Grønne Jobpulje har bevidst arbejdet for, at formidling og spredning af erfaringerne fra de mange projekter skulle nå så bredt ud som muligt.

Halvdelen af de projektansvarlige angiver, at tilsvarende initiativer er igangsat af andre, efter de har været i kontakt med dem. Dette er en tilfredsstillende spredningseffekt.

Projektordningen

Den Grønne Jobpulje har haft et bredt sigte, hvor den har kunnet støtte projekter på tværs af traditionelle ministerielle grænser. Det betyder, at jobpuljen har været fødselshjælper for mange projekter, som ellers ikke ville kunne opnå støtte, og som næppe ville kunne opnå støtte hos enten et rent miljøprogram eller et rent beskæftigelsesprogram.

Evalueringen viser, at der har været en god effekt i på samme tid at fremme både miljø og beskæftigelse. Indsatsen har over en bred kam vist, at der både for private virksomheder, offentlige myndigheder og organisationer har kunnet skabes synergi mellem indsatsen for et bedre miljø og indsatsen for at fremme beskæftigelsen.

Den Grønne Jobpulje har haft et godt kendskab til andre miljøordninger og miljøpuljer. Den har haft et tæt samarbejde med mange fagkontorer i særligt Miljøstyrelsen og Energistyrelsen, men også tætte kontakter til andre ministerier, herunder Fødevareministeriet samt By- og Boligministeriet.

Den Grønne Jobpulje har haft knap så tætte kontakter med arbejdsmarkedssiden, herunder Erhvervsministeriet og Arbejdsministeriet. Dette skyldes bl.a. efter sekretariatets udmeldinger, at der ikke har været problemer med mangel

på kvalificerede ansøgninger og i øvrigt ikke har været ”flaskehalsproblemer“ i tilknytning til projekterne.

Der er udbredt tilfredshed blandt ansøgerne med Den Grønne Jobpuljes administration af ordningen. Den fremstår som vel administreret med åbenhed i forvaltningen, god information om mulighederne og med en fleksibel og smidig administration.

1.4 Diskussion og anbefalinger

Den Grønne Jobpuljes projekter viser, at jobpuljen har dækket et behov, som ikke blev dækket andre steder. Jobpuljen har således støttet udviklingen af miljø- og beskæftigelsesindsatsen i mange projekter, der er drevet ”fra neden“ i samfundet gennem mindre nystartede eller eksisterende virksomheder eller organisationer, som finder nye nicher i ønsket om at fremme en bæredygtig udvikling.

Evalueringen viser, at samfundet ved at kombinere arbejdsmarkedsindsatsen med en miljøindsats, som det er sket via Den Grønne Jobpulje opnår en – om ikke gratis – så meget billig miljøeffekt primært hos danske virksomheder.

Sammenlignet med den ordinære beskæftigelsesindsats med et budget for de regionale arbejdsmarkedsråd på 9 milliarder kroner alene i 1999 forekommer satsningen på knap 300 millioner kroner over 4 år for Den Grønne Jobpulje beskedne. Det vil derfor være oplagt, at der bliver gjort en indsats for, at de mange midler, der anvendes på arbejdsmarkedsområdet, i højere grad bliver anvendt ud fra en bæredygtighedsbetragtning, således at der ikke alene er fokus på økonomi og sociale løsninger – men at der også i de fremtidige løsninger indtænkes miljø.

Det har ikke indgået i retningslinierne for administrationen af Den Grønne Jobpulje, at den skulle arbejde for at udbrede erfaringerne med denne kombination til andre ordninger, der anvendes til at fremme beskæftigelse i arbejdsmarkedsregi. I lyset af de positive resultater og den beskedne merudgift til at opnå miljøforbedringer i forhold til andre ordninger, bør det sikres, at der fremover sker en afsmitning til disse ordninger. Således kan de miljømæssige aspekter med fordel indtænkes i andre arbejdsmarkedspolitiske tiltag.

Erfaringerne hos Grøn Aktivering i Vejle har været positive. Der kan være fordele ved en regional placering af puljemidler – her skal det dog understreges, at netop Vejle havde gode forudsætninger: Grøn Aktivering var allerede etableret før 1997 og kunne indgå i samarbejde med et velfungerende grønt erhvervssamarbejde i Green Network. Den Grønne Jobpulje har ligeledes udnyttet mulighederne for at fremme grønne job gennem lokale eller regionale netværk, fx med sine tilskud til regionale netværksdannelser. Det kunne være en strategi, der kan følges, når der skal skabes tættere kontakt mellem det offentlige og iværksætter- og erhvervsmiljøer.

1.5 Rammerne for Den Grønne Jobpulje

Når der her i rapporten er nævnt Den Grønne Jobpulje, refereres der til den bevilling til jobpuljen, der var en del af finanslovsaftalen fra 1996 om en tilskudsordning over 4 år (1997-2000), som i 1997 blev vedtaget ved lov.

Formålet med Den Grønne Jobpulje er at skabe nye arbejdspladser med et betydeligt miljø- og ressourcemæssigt indhold og sigte. Puljen tilsigter primært at skabe varige arbejdspladser, men i særlige tilfælde vil der kunne ydes tilskud til projekter, hvor der kun skabes midlertidige arbejdspladser, hvis den miljø- og naturmæssige effekt vurderes at være høj.

Den Grønne Jobpulje har i perioden 1997-2000 haft et budget på i alt 305 millioner kroner. Der er igangsat projekter for ca. 265 millioner kroner og uddelegeret knap 16 millioner kroner til AF Vejle, heraf 15 millioner kroner til projekter og knap 1 million kroner til sekretariatet. Ca. 16 millioner kroner er uforbrugt i perioden. Det beror på, at 45 projekter, som havde fået tilsagn om tilskud, ikke er kommet i gang eller har måttet opgive undervejs. Derudover har flere af de afsluttede projekter ikke kunnet udnytte hele deres tilskud. Så nogle af de bevilligede penge er ikke udbetalt. Restbeløbet er overført til forlængelsen af Den Grønne Jobpulje (2001-2004), der blev vedtaget, som en del af finansloven for 2001.

Midlerne i Den Grønne Jobpulje fordeles af Den Grønne Jobpuljes bestyrelse, der har 3 medlemmer. Bestyrelsen er udpeget af miljø- og energiministeren.

Bestyrelsen har i 1997 udarbejdet en programbeskrivelse, som mere detaljeret beskriver typer af projekter, mål, succeskriterier og en evalueringsplan. Endvidere er der i hvert af de følgende år lavet en vejledning til ansøgere.

Puljens sekretariat er Det Grønne Sekretariat i Miljøstyrelsen.

Evalueringen er gennemført af Center for Alternativ Samfundsanalyse (CA-SA). Evalueringen er påbegyndt pr. 1. januar 1999 og afsluttet ultimo 2001. Evalueringen har bestået af 4 hovedopgaver:

1. Tilrettelæggelse og udarbejdelse af paradigme for selvevaluering
2. Forløbsevalueringer, der undervejs er ændret til temaevalueringer
3. Midtvejsevaluering - slut ultimo 1999
4. Samlet evaluering - slut ultimo 2001

Tilrettelæggelse. Ved tilrettelæggelse af evalueringen blev der udarbejdet et paradigme i form af et spørgeskema til selvevaluering af projekterne, herunder et spørgeskema til alle projektdeltagere.

Forløbs- og temaevalueringer. Fra starten var udvalgt godt 20 projekter til forløbs- eller procesevaluering. Projekterne blev fulgt i 1999, og indtrykkene herfra indgik i midtvejsevalueringen, ligesom der blev udarbejdet en selvstændig rapport "Status over forløbsevalueringer", januar 2000.

I begyndelsen af år 2000 blev det besluttet at udvide antallet af projekter og ændre formen til temaevalueringer. Der blev udpeget 7 temaer, hvor der er blevet set på grønne job i 38 projekter. Temaevalueringerne er præsenteret i 7 selvstændige temahæfter.

Midtvejsevaluering. I perioden 1. januar 1999 til 31. december 1999 blev der gennemført en midtvejsevaluering. Der indgik bidrag fra Handelshøjskolen i Århus, som så nærmere på de erhvervsøkonomiske konsekvenser af ordningen. Midtvejsevalueringen er udgivet som en rapport ”Ny grøn beskæftigelse i Danmark“ – Midtvejsevaluering af Den Grønne Jobpulje, januar 2000.

Ved midtvejsevalueringen var kun et begrænset antal af projekterne afsluttet. Resultaterne kunne således primært betragtes som strømpile, som Den Grønne Jobpulje kunne tage bestik af ved fastlæggelsen af puljens praksis og prioriteringer for det sidste år – år 2000.

Den samlede evaluering er gennemført for perioden fra 1997-2000. I den samlede evaluering er belyst effekterne af Den Grønne Jobpulje sammenholdt med de opstillede målsætninger. Evalueringen beskæftiger sig med alle faser i et typisk projektforsløb fra ansøgning til de endelige resultater.

Analyse af de støttede projekter. Baseres på selvevalueringsskemaet, som belyser projekternes effekter og en kortfattet rapport. Pr. 15.11.01 var indsendt 316 selvevalueringsskemaer og 672 deltagerskemaer.

CASA har endvidere haft lejlighed til løbende at gennemgå Miljøstyrelsens sagsmapper med projekter. Der er i forbindelse med registrering af projekterne opbygget en database over de bevilgede projekter.

Telefoninterview med afsluttede projekter. 125 projekter er kontaktet i september-oktober 2001 for at følge op på deres overlevelse, indsats og effekter ½-3 år efter ophør af tilskud fra Den Grønne Jobpulje.

Analyse af afslagene. Der er ved midtvejsevalueringen gennemført en afslagsanalyse. Analysen er baseret på sagsgennemgang, telefoninterview og udsendt spørgeskemaer til projektansøgere, der har modtaget afslag. Analysen er ikke gentaget i slutevalueringen, men resultaterne er gentaget for at give en helhedsvurdering.

Erfaringer fra interessenter og beslægtede offentlige initiativer er særskilt undersøgt i forbindelse med midtvejsevalueringen og udgivet som selvstændig rapport ”Den Grønne Jobpuljes samspil med andre offentlige initiativer“, januar 2000. Der er gennemført interview og afholdt seminarer med centrale personer for beslægtede ordninger for at belyse kendskabet og samspillet med andre ordninger, der har som mål at fremme miljø og/eller beskæftigelse. Intentionerne har i den sammenhæng også været at undersøge og pege på mulighederne for et øget samspil.

Den regionale tilskudsordning "Grøn Aktivering i Vejle Amt" er blevet evalueret af CASA i samme periode som midtvejsevalueringen, og resultaterne herfra har indgået i denne. Der er udarbejdet en selvstændig rapport med resultaterne af evalueringen "Ny grøn beskæftigelse i Vejle Amt – evaluering af Grøn Aktivering", januar 2000.

Sekretariatet og bestyrelsen er blevet interviewet om prioriteringer og bevillingspraksis. Derudover har sekretariatet og Center for Alternativ Samfundsanalyse løbende været i kontakt.

2 Summary

The Green Job Pool has created new jobs and contributed to a better environment. The subsidies allocated by The Green Job Pool have generated at least 1,000 new, permanent green full-time jobs. The subsidies granted amounted to approx. DKK 250,000 per job.

The project managers assessed that the environmental outcome meets or exceeds the expectations in 70% of the projects completed; furthermore, the projects often give rise to new environmental measures being taken when the Green Job Pool's subsidy programme ends.

60% of the projects were subsidised by private companies, and 73% of the new, permanent jobs were created in private companies.

The programme has been a success and it has complied with the objectives to create new jobs with significant environmental elements. The aim of the programme has been quite wide straddling the traditional ministerial lines. The programme also made it possible to support multidisciplinary initiatives and to make substantial efforts to achieve sustainable development.

Since 1997 the Green Job Pool granted subsidies to a total of 574 projects amounting to just over DKK 265m and just under DKK 16m to a sub-pool administered by the Employment Service (AF) in Vejle. The Green Job Pool was assessed by the Centre for Alternative Social Analysis (CASA).

1.1 Evaluation

The over-all aim of the evaluation was to assess the total environmental and employment impact of the projects which received subsidies from the Green Job Pool.

The evaluation also dealt with other effects generated by the Green Job Pool, such as for example: the type of person employed, the competency development achieved by the people working on projects subsidised by the Green Job Pool, and to what extent their competencies matched the requirements for the qualifications needed in the projects.

The evaluation also included an assessment of how the work done by the Job Pool matches the development in the labour market and in the environment. The data collected and shared from the projects was another subject included in the evaluation.

Finally, an assessment was made of the administrators of the Green Job Pool: Did they successfully reach their target groups? Were the applicants and those in charge of the projects satisfied with the work done by administrators?

1.2 The Green Job Pool projects

The Green Job Pool granted subsidies for example to projects on environmental management in companies, renewable energy, rehabilitation of nature, waste and recycling and the promotion of more environmentally friendly products.

During the period from 1997 to 2000, the Green Job Pool has provided DKK 265m in subsidies for the implementation of environmental and employment projects totalling just over DKK 550m with the Job Pool typically meeting just under half of the costs involved.

There has been much interest in the Green Job Pool during 1997-2000. The Job Pool received 1450 applications and approved 619 projects out of which 574 were implemented. As of 15 November 2001, 316 projects have been completed and participants have sent questionnaires for evaluation to CASA.

At the start of the evaluation, the Job Pool's projects were divided into five different categories. The categories were based on the different methods adopted by the projects for achieving their environmental and employment impact. The five categories were: Environmental management, New (green) firms and (green) products, Knowledge and network projects, Pilot projects and Other projects.

For example, an environmental management project in a business sets out to directly target the environmental and employment impact on that particular business whereas a network project sets out to create widespread effects in society as a whole and in the particular companies involved.

1.3 Conclusion

The impact on employment

It is estimated that project activities which have been granted subsidies from the Green Job Pool will create at least 1,000 permanent, full-time jobs. Added to this, a number of external jobs were created by the projects with for example sub-contractors and other collaborative partners. The term "permanent" jobs indicates that the jobs will continue for at least six months after the termination of subsidies from the Green Job Pool.

The 1,000 full-time jobs are based on making an upgrade on the basis of the job creation from the projects completed as of 15 November 2001 which includes approximately half of the total number of subsidised projects. 517 new, permanent jobs were created in these 316 projects. It is assumed that the same effect applies to all 574 projects implemented with subsidies from the Job Pool 1997-2000 corresponding to approx. 1,000 full-time jobs.

Three out of four jobs created during the project period will continue for more than six months after termination of subsidies resulting in 1,000 new jobs. 708 jobs were thus created in the 316 projects during the project sub-

sidy programme period, corresponding to approx. 1,300 full-time jobs for the total 574 projects that were implemented.

73% of the permanent, green jobs were created in private companies, 13% were created in public institutions and 14% in other organisations.

Approx. 80% of the projects will continue after the project programme period, i.e. after termination of subsidies from the Green Job Pool. The survival rate among the innovative businesses is as high as that of other new businesses.

On average, the grants from the Green Job Pool amount to DKK 251,000 per new, permanent job. The price per job is lower for the most business-oriented activities such as “environmental management” and “new firms” (approx. DKK 200,000 per permanent job) compared with the price for subsidies for development projects with a wider scope, such as, for example, “knowledge and network projects” (approx. DKK 800,000 per permanent job).

Compared with the programme “Programme for assistance on environmental issues and the working environment for small businesses”, which were before the Green Job Pool, job creation in companies has become cheaper under the Green Job Pool’s remit amounting to DKK 201,000 per permanent job against formerly DKK 331,000.

The subsidies granted per permanent job created in businesses under the remit of the Green Job Pool are only slightly higher than the annual public expenditure on the domestic services programme, for example, and furthermore, an additional environmental benefit is achieved.

The price per job created by the Green Job Pool is also only slightly higher than the public subsidies granted to employment programmes for a large number of social schemes and labour market programmes. Unlike the Job Pool’s activities, these programmes include ongoing payments for activities with no innovative objectives.

In general the qualifications of the project participants complied with the skills needed in the projects. Virtually all the participants believed that they had obtained new qualifications and skills through the projects.

Environmental impact

The information obtained from the projects indicated that the Green Job Pool’s projects contribute to an improved environment. In general, the projects have had considerable environmental impact.

In 70% of the completed projects the environmental impact was as expected or beyond expectation. Only in 6% of the projects was the result of the environmental impact poorer than expected at the beginning of the project.

In most cases (86%) of those in charge of the projects believed they could fully or partly document this environmental impact.

Most environmental improvements were achieved in private businesses, either in an individual company, in several companies or in selected industries. The public institutions also contributed to improvements of the environment.

Among the projects that continue after termination of subsidies, additional environmental measures will be implemented in 50% of the projects. This indicates that there is an ongoing environmental development in the projects continuing after termination of subsidies by the Green Job Pool.

Interaction with society in general

Several projects created by the Green Job Pool have helped to solve some important issues related to nature projects and environmental politics by providing more manpower. Through the Job Pool's wide framework it has been possible to support holistic projects across the traditional sectors.

The Job Pool has granted subsidies to projects at the leading edge of developments. This ranges for example from ecological constructions to school children's lunches. It is among other things reflected in the substantial requirements to grant of subsidies that the projects must be environmentally innovative.

Obviously, the Green Job Pool cannot be compared to other political labour market measures (job training, activation etc.) On the other hand, the Job Pool resembles in many respects an employment development programme.

The rate of unemployment has been declining during the period from 1997 to 2000. Only to a limited extent did the Job Pool create jobs directly for unemployed individuals. But via support for businesses and organisations to establish new, permanent and ordinary jobs, new opportunities have become available to the unemployed in other places.

The Job Pool has had the effect that more middle-aged people (between 55 and 59 years of age) have become employed. There is a high rate of unemployment among this age group (people aged between 55 and 59).

Information and sharing

The Green Job Pool deliberately set out to disseminate and share the knowledge gained from the many projects to the largest possible extent.

Half of those in charge of the projects indicated that others had implemented similar initiatives after they had been in contact with them. This is a satisfactory dissemination effect.

The project programme

The Green Job Pool had a wide scope looking for subsidies to projects across traditional ministerial lines. This means that the Job Pool has fostered

many projects that would otherwise not have been granted any of these subsidies since they could neither be considered for the environmental programme nor for the employment programme .

The evaluation shows that the impact on the environment and on employment has been stimulated simultaneously. In general, the effort has proved that it is possible both for private businesses, public authorities and other organisations to create a synergy between the effort to improve the environment and the effort to stimulate employment.

The Green Job Pool has profound knowledge of other environmental programmes and environmental pools. The Green Job Pool has co-operated closely with many agencies, especially the Danish Environmental Protection Agency and the Danish Energy Agency and there has also been close contact with other ministries, including the Danish Ministry of Food, Agriculture and Fisheries and The Ministry of Urban Housing and Building.

However, the Green Job Pool has not had quite as close contact with the labour market, including the Danish Ministry of Business and Industry and the Ministry of Labour. According to the reports issued by the secretariat, the reason is among other things that it has not been difficult to find qualified applicants and there have been no “debottlenecking” issues attached to the projects.

The applicants were impressed with the Green Job Pool’s administration of the programme. It appears to be a well-managed programme with openness in administration, a great deal of information about possibilities and in general, a flexible, smooth administration.

1.4 Discussion and recommendations

The Green Job Pool’s projects show that the Job Pool has fulfilled a need which was not fulfilled elsewhere. The Job Pool thus supported the development of environmental and employment efforts in many projects that are run “from the bottom” of society through small or existing businesses or organisations searching for new niches to stimulate sustainable development.

The evaluation shows that by combining labour market activities with environmental programmes such as it has been successfully done by the Green Job Pool, society achieves, if not for free, then at least a very cheap environmental impact primarily within Danish companies.

Compared with the ordinary employment activities budget of DKK 9bn in 1999 for the regional labour market councils, the DKK 300m investment in the Green Job Pool during a four-year period appears to be rather modest. It will therefore be self evident that an effort should be made to ensure that the many funds being spent on labour market issues be spent to a higher extent considering sustainability, so that the focus is not only on economic and

social solutions – but environmental issues are also included in future planning.

It has not been included in the guidelines for the administration of the Green Job Pool that it should work on disseminating experience with this combination to other programmes used to stimulate employment under the remit of the labour market. In the light of the positive findings and the modest added expenses to achieve environmental improvements compared with other programmes it should be ensured that in future this will have an impact on these other programmes. The environmental aspect may thus successfully be incorporated in other political labour market activities.

The experience achieved from the arrangement “Green Activation in Vejle” has been very positive. It may be advantageous to place the funds from the pool regionally though it should be emphasised that especially Vejle had some good prerequisites: Green Activation had been implemented before 1997 and could enter into co-operation with the already smooth-running green employment team “Green Network”. The Green Job Pool has also made the best of the possibilities to stimulate green jobs through local or regional network groups, e.g. by way of granting subsidies to regional network set-ups. This could be a strategy to pursue to establish closer contact between public authorities and entrepreneurial and business environments.

1.5 The framework of the Green Job Pool

When using the term “The Green Job Pool” in this report we refer to the funds allocated to the Job Pool which were part of the 1996 government grant agreement on a 4-year subsidy scheme (1997-2000) which was enacted into law in 1997.

The purpose of the Green Job Pool is to create new jobs with significant environmental and resource-related contents. The Pool aims primarily at creating permanent jobs but in special cases subsidies will also be granted to projects which create only temporary jobs, provided the environmental and nature-related impact is assessed to be considerable.

During the period from 1997 to 2000, the Green Job Pool operated with a budget of DKK 305m. Projects were implemented to a value of approx. DKK 265m, and about DKK 16m were allocated to the Employment Service in Vejle, including DKK 15m to projects and about DKK 1m to the secretariat. Approximately DKK 16m remained unspent during this period. That is because 45 projects, which had been approved, have not yet been implemented or had to be cancelled before implementation. Furthermore, several of the completed projects were unable to spend all their grants. Thus some of the funds allocated were not paid. The residual funds were transferred to the extension of the time of the Green Job Pool (2001-2004) which was adopted as part of the Budget for the year 2001.

The board of the Green Job Pool which consists of three members allocates the funds granted by the Green Job Pool. The Minister of the Environment and the Minister of Energy appoint the members of the board.

The board prepared a programme description in 1997 which gives more details of the different categories of projects, objectives, success criteria and an evaluation plan. Moreover, guidelines for the applicants were prepared for each of the following years.

The Green Secretariat, which is the secretariat of the Pool, is under the remit of the Danish Environmental Protection Agency.

The evaluation was carried out by the Centre for Alternative Social Analysis (CASA). The evaluation started on 1 January 1999 and ended at the end of year 2001. The evaluation consisted of four main tasks:

1. Planning and preparing a paradigm for self-assessment
2. Process evaluations which were changed into theme evaluations
3. Mid-term evaluation – end of 1999
4. Overall evaluation – end of year 2001

Planning. When planning the evaluation, a paradigm was prepared in the form of a questionnaire regarding the projects, including a questionnaire for all the project participants.

Process and theme evaluations. Approx. 20 projects were selected for process evaluation at the beginning. The projects were being monitored in 1999 and the findings were included in the mid-term evaluation; an independent report (Status of process evaluations) was prepared in January 2000.

At the beginning of year 2000 it was decided to extend the number of projects and to change the form to theme evaluations. Seven themes were selected looking at green jobs in 38 projects. The theme evaluations are presented in seven different special issues.

Mid-term evaluation. A mid-term evaluation was carried out during the period from 1 January 1999 to 31 December 1999. Contributions were made by Aarhus Business College who analysed the commercial and economic consequences of the programme. The mid-term evaluation is published in a report “New green jobs in Denmark” – Mid-term evaluation of the Green Job Pool, January 2000.

Only a limited number of the projects were completed at the time of the mid-term evaluation. Thus the findings were primarily used as indicators which the Green Job Pool could evaluate when establishing the practice and priorities of the Pool of the past year (year 2000).

The over-all evaluation was carried out for the period from 1997 to 2000. The effects of the Green Job Pool compared with the set objectives are iden-

tified in the over-all evaluation. The evaluation deals with all phases in a typical project from the application stage up until the final results are achieved. *Analysis of the subsidised projects.* This analysis is based on the completed questionnaire identifying the impact of the projects and a brief report. As of 15 November 2001, 316 completed questionnaires and 672 project participant questionnaires were submitted.

CASA has also had the opportunity to continuously examine the Danish Environmental Protection Agency's case files on projects. A database of the approved projects was established in connection with registration of the projects.

Telephone interviews regarding concluded projects. 125 project participants were contacted from September to October 2001 to follow up on their survival, activities and impact between six months to three years after termination of subsidies by the Green Job Pool.

Analysis of rejected projects. An analysis of the rejected projects was carried out during the mid-term evaluation. The analysis is based on a review of the cases, telephone interviews and the questionnaires submitted to the project applicants who were rejected. The analysis is not included again in the final evaluation but the findings are reported to make an over-all evaluation.

Experience from stakeholders and related public initiatives were examined separately in connection with the mid-term evaluation and issued as an independent report "The Green Job Pool's interaction with other public initiatives", January 2000. Interviews were carried out and seminars were held for key individuals in charge of related activities to identify knowledge of and interaction with other programmes aimed at improving the impact on the environment and/or employment. The intention being in this context, also to examine and map out the opportunities to increase the interaction.

The regional subsidy programme "Green Activation in Vejle County" was evaluated by CASA during the same period as the mid-term evaluation and the findings were included in this evaluation. An independent report containing the findings of the evaluation "New green jobs in Vejle County – evaluation of Green activation", January 2000, was prepared.

The secretariat and the board were interviewed about priorities and practices in giving grants. Furthermore, the secretariat and the Centre for Alternative Social Analysis were also in continuous contact.

3 Indledning

Den Grønne Jobpulje 1997-2000 har haft til formål at forbedre miljøet ved at skabe nye arbejdspladser med et betydeligt miljø- og ressourcemæssigt indhold og sigte, herunder job inden for naturområdet.

Den Grønne Jobpulje blev etableret med baggrund i lov nr. 434 af 10. juni 1997 om pulje til grøn beskæftigelse. Ifølge loven skal puljens bestyrelse sikre, at der sker en evaluering af Den Grønne Jobpulje.

Center for Alternativ Samfundsanalyse (CASA) er på baggrund af et offentligt udbud i foråret 1998 blev bedt om at gennemføre evalueringen af Den Grønne Jobpulje.

3.1 Den Grønne Jobpulje

Formålet med Den Grønne Jobpulje 1997-2000 var at ”forbedre miljøet ved fremme af skabelse af nye arbejdspladser inden for miljøområdet“ (§1). Lovens §2 bestemte, ”at puljen kunne give tilskud til konkrete miljøinitiativer i lokalt regi bl.a. inden for områderne byøkologi, trafik, vedvarende energi, energibesparelser, vandbesparelser, kloakrenovering, genanvendelse, økologiske fødevarer og naturgenopretning. Der kunne endvidere gives tilskud til udviklingsprojekter, rådgivning, information, kompetenceopbygning og koordinerende funktioner samt til aktiviteter, som indgik i en amtskommunes eller en kommunes bidrag til en udvikling, der kunne nedsætte forureningsniveauet og mindske ressourceforbruget“.

I programbeskrivelsen for Den Grønne Jobpulje (Årsberetningen, 1997) var formålet med jobpuljen beskrevet som: ”At forbedre miljøet ved at skabe nye arbejdspladser med et betydeligt miljø- og ressourcemæssigt indhold og sigte, herunder job inden for naturområdet. Puljen tilsigter primært at skabe varige arbejdspladser, men i særlige tilfælde vil der kunne ydes tilskud til projekter, hvor der kun skabes midlertidige arbejdspladser – herunder puljejob – hvis den miljø- og naturmæssige effekt vurderes at være høj“.

Som supplerende mål har Den Grønne Jobpulje haft:

- at skabe basis for flere permanente, grønne arbejdspladser,
- at bidrage til, at vigtige miljø- og naturpolitiske opgaver bliver løst via tilførsel af supplerende arbejdskraft,
- at reducere den direkte og indirekte miljøbelastning fra virksomheder, institutioner, boligområder og husholdninger,
- at understøtte og skabe nye lokale og regionale initiativer på det grønne område,
- at fremme naturindholdet og kulturmiljøet i lokalområder og forbedre befolkningens adgang hertil samt at beskytte og forbedre kultur- og bymiljøet,

- at understøtte realiseringen af miljø-, natur- og energipolitiske initiativer på nationalt og regionalt niveau.

Programbeskrivelsen for Den Grønne Jobpulje 1999 fastslog i øvrigt, at formålet med Den Grønne Jobpulje var at inspirere til i øget omfang at medtænke beskæftigelselementet i grønne aktiviteter og omvendt at medtænke miljø og natur i beskæftigelsesaktiviteter.

Lovens bestemmelser blev udmøntet i bekendtgørelse nr. 693 og nr. 694 af 27. august 1997, som fastsatte de væsentligste regler for puljens virksomhed og forretningsordenen for bestyrelsen for Den Grønne Jobpulje.

Bestyrelsen består af 3 medlemmer, der er udpeget af miljø- og energiministeren for to år ad gangen. Bestyrelsen har været den samme i hele perioden 1997-2000. Bestyrelsens medlemmer er:

- Direktør for Teknik- og miljøområdet i Nordjyllands Amt, tidligere MFer og gruppeformand for SFs folketingsgruppe Jes Lunde (formand)
- Næstformand i SiD, Specialarbejderforbundet i Danmark Steen Andersen
- Folkeskolelærer og viceborgmester i Vordingborg Kommune Vibeke Grønbæk.

Bestyrelsen har udarbejdet en programbeskrivelse, som mere detaljeret beskriver typer af projekter, mål, succeskriterier og en evalueringsplan. Endvidere har bestyrelsen hvert år udarbejdet en vejledning til ansøgere.

På finansloven blev der i 1997 afsat 125 millioner kroner til Den Grønne Jobpulje i 1997 og 60 millioner for hvert af de følgende år til og med år 2000. Alt i alt en jobpulje på 305 millioner kroner.

Puljens sekretariat har været Det Grønne Sekretariat i Miljøstyrelsen, som også er ansvarlig for administrationen af Den Grønne Fond.

§5, stk. 4 i lov om pulje til grøn beskæftigelse bestemte, at *"Bestyrelsen kan afsætte delpuljer til særlige grupper af projekter og delegere beslutningskompetencen til andre kompetente organer for disse delpuljer, herunder til private organisationer m.v. ..."* Den Grønne Jobpulje har udnyttet denne mulighed ved at afsætte en delpulje til tilskudspuljen Grøn Aktivering under det Regionale Arbejdsmarkedsråd i AF i Vejle-regionen. Grøn Aktivering har til formål at støtte projekter, der tilgodeser såvel beskæftigelses- som miljø-mæssige hensyn. I perioden 1997-2000 har Den Grønne Jobpulje bevilget knap 16 millioner til Grøn Aktivering. Langt hovedparten af ansøgere fra Vejle Amt er derfor henvist af Den Grønne Jobpulje til Grøn Aktivering.

Den Grønne Jobpulje har for hvert af årene 1997, 1998, 1999 og 2000 udarbejdet en vejledning om jobpuljen med angivelse af:

- Hvad man kan søge støtte til
- Hvem der kan søge støtte
- Hvad der lægges vægt på

- Hvad puljen ikke støtter
- Hvad en ansøgning skal indeholde

Den Grønne Jobpulje har foruden den brede tilgang til miljø- og beskæftigelsesprojekterne haft forskellige fokusområder igennem de 4 år. Nøgleindsatsen og de særlige indsatsområder for de enkelte år har været:

- 1997: Opstart af jobpuljen. Særligt mange miljøstyringsprojekter.
- 1998: Fra ren behandling af ansøgninger til aktive initiativer for indsatser, fx fokus på affald med brev til affaldsselskaber, iværksættelse af kommunekonkurrence.
- 1999: Ophørt med støtte til den brede mængde af miljøstyringsprojekter. Fokus på naturforvaltning, affald (brev til boligselskaber) samt økologisk afsætning og distribution. Iværksættelse af initiativ om øget samarbejde mellem græsrodder og erhvervslivet – Nye partnere.
- 2000: Fokus på forgrønning af virksomheder samt sociale aspekter ved inddragelse af grupper, der har svært ved at gøre sig gældende på arbejdsmarkedet.

3.2 Evalueringens formål og spørgsmål

Loven om Den Grønne Jobpulje fastlagde, at der skulle gennemføres en ekstern evaluering, som skulle finansieres af jobpuljens midler. I bekendtgørelsen om puljen blev det ligeledes i §4 fastslået, at der skulle ske en evaluering af puljen:

”Bestyrelsen skal sikre, at der sker en evaluering af Den Grønne Jobpulje. Senest ved udgangen af 1999 skal der foreligge en første ekstern evalueringsrapport, og senest ved udgangen af 2001 skal der foreligge en ekstern evaluering for den samlede hidtidige periode.

Stk. 2. I evalueringen skal bl.a. indgå en effektvurdering af større og for tilskudsordningen dækkende projekter, hvor de primære evalueringskriterier er antallet af skabte arbejdspladser og miljøeffekten vurderet i forhold til projekternes karakter“.

Evalueringen har en række formål, herunder:

- at vurdere, om puljen lever op til sit formål – dette er først og fremmest en vurdering af effekten: hvor mange arbejdspladser der er skabt, og hvilken miljøeffekt der er opnået –,
- at vurdere, om puljen administrativt fungerer tilfredsstillende – dette er en vurdering af måden, bestyrelsen og sekretariatet har fungeret på –,
- at sikre, at projekterne evaluerer sig selv og bidrager til sekretariatets løbende erfaringsopsamling om de sandsynlige effekter af forskellige projektyper og administrationens funktionsmåde,

- at samle og dokumentere viden om, igennem hvilke mekanismer miljø og beskæftigelse kan fremmes, og hvilke barrierer der findes herfor.

Disse formål understøtter hinanden indbyrdes, således at sikringen af, at projekterne gennemfører en selvevaluering, samtidigt bidrager til sekretariatets erfaringsopsamling og leverer en væsentlig del af det materiale, der danner grundlag for vurderingerne i evalueringen.

Ved midtvejsevalueringen var det i sagens natur kun muligt at tegne nogle strømpile for Den Grønne Jobpuljes aktiviteter, som kunne danne grundlag for tilretning i Den Grønne Jobpuljes (1997-2000) sidste år samt danne udgangspunkt for forlængelsen af Den Grønne Jobpulje (2001-2004), der er vedtaget som en del af finansloven for 2001.

Her knap et år efter afslutningen af Den Grønne Jobpulje (1997-2000) er det muligt at tegne et mere præcist billede af effekterne af jobpuljens virke. Der er dog stadig knap 40% af projekterne, som ikke er afsluttet, hvilket naturligvis særligt gælder de senest igangsatte projekter, der har fået bevilling i år 2000.

I det følgende præsenteres de hovedemner, som evalueringen har beskæftiget sig med:

- Puljens beskæftigelseseffekt
- Puljens miljøeffekt
- Positive og negative sideeffekter
- Administrationen af puljen
- Den samfundsmæssige betydning af puljen

Puljens beskæftigelseseffekt

Hovedmålet med Den Grønne Jobpulje har været at bidrage til at skabe flere job. Ved opgørelse af nye job er der foretaget en opdeling i tre slags beskæftigelse: Direkte, indirekte og ekstern beskæftigelse.

Der er tale om direkte beskæftigelse, når ansatte er blevet lønnet direkte af projektmidlerne. Det er relativt uproblematisk at fremskaffe data, som muliggør en vurdering af den direkte beskæftigelseseffekt af alle projekterne. På de fleste projekter kan det opgøres, hvem der har fået løn gennem projektet, og hvem der fortsætter i job efter projektperioden.

Indirekte beskæftigelse betyder, at projektet har skabt større økonomisk rum til flere medarbejdere på samme arbejdsplads. Et større økonomisk rum kunne skabes af eksempelvis højere produktivitet, økonomiske besparelser eller bedre indtjening. Her er der tale om en lidt mere usikker vurdering, da mange andre faktorer end projektet kan spille ind. For eksempel vil det på en virksomhed, som har oplevet stigende beskæftigelse, være vanskeligt at vurdere, hvorvidt det skyldes, at produkternes miljøprofil er blevet forbedret, eller om det skyldes andre forhold, som f.eks. et generelt ekspanderende marked.

Endelig er der tale om ekstern beskæftigelse, når projektet har haft betydning for beskæftigelsen uden for den arbejdsplads, hvor projektet er tilknyttet. Det kan eksempelvis være merbeskæftigelse hos underleverandører, eller at projektet har demonstreret løsninger, som andre har taget op. Ekstern beskæftigelse kan i andre tilfælde være den direkte effekt af projektets indsats, hvis projektet retter sig mod at fremme grøn jobskabelse på et område eller i en region – eksempelvis grønne virksomhedsnetværk eller projekter om grøn turisme. Vurderingen af den eksterne beskæftigelseseffekt er den mest usikre, da den baserer sig på en række skøn.

Programmet for Den Grønne Jobpulje havde opstillet tre ”succeskriterier“:

- Dokumenteret merbeskæftigelse i projekternes løbetid som en direkte konsekvens af tilskuddet
- Antallet af nye, permanente job med et væsentligt indhold af miljøarbejde hos tilskudsmodtagerne
- Dokumenteret kompetenceløft hos den involverede personkreds, herunder dokumentation af ansættelse med grønt arbejde eller tilsvarende relevant beskæftigelse efter projektets udløb.

Vurdering af miljøeffekter

Det andet hovedformål for jobpuljen har været at forbedre miljøet. Puljens miljøeffekter er vurderet ud fra:

- Den direkte effekt af de støttede projekters miljørettede aktiviteter
- De langvarige miljøeffekter af de støttede projekter
- De indirekte miljøeffekter af de støttede projekter

Den direkte effekt af projektets miljørettede aktiviteter afhænger af projektets type. For et miljøstyringsprojekt er den direkte effekt, at ressourceforbruget til og emissionerne fra virksomhedens produktion er mindsket, mens den direkte effekt af fx et netværk er, at en målgruppe har fået større viden og eventuelt har ændret holdninger og adfærd. Også den langvarige miljøeffekt opnås ad forskellige veje: Netværksprojektet kan føre til holdningsændringer, der leder til andre mindre miljøbelastende livstile, mens miljøstyringsprojektet kan føre til, at miljøvenlige produkter udkonkurrerer mindre miljøvenlige produkter.

På grund af de meget forskellige miljøeffekter i projekterne kan man ikke summe op til et samlet resultat for puljen. Endvidere er det relativt sparsomt med kvantitativt sammenligningsgrundlag, da vurderinger af ”hvor meget miljø man får for pengene“ her ligesom inden for andre støtteordninger og inden for den almindelige miljøregulering er sjældne.

Sideeffekter

Ud over effekterne i forhold til puljens hovedmål er puljens positive og negative sideeffekter blevet undersøgt. Her tænkes særligt på, hvem der er kommet i arbejde, og om der har været kompetenceudvikling m.m.

Positive sideeffekter i forhold til beskæftigelse er fx, når de skabte job opleves som meningsfulde af de beskæftigede på grund af jobbenes bidrag til at forbedre miljøet, eller at jobbene gav et generelt kompetenceløft.

En sideeffekt på miljøområdet kunne også være, at et miljøstyringsprojekt medførte holdningsændringer og livsstilsændringer hos de involverede medarbejdere.

En negativ sideeffekt af puljens aktivitet kunne fx være en forværring af flaskehalse på arbejdsmarkedet eller konkurrenceforvridning på allerede etablerede markeder.

I forbindelse med midtvejsevalueringen indgik en særlig analyse af de erhvervsøkonomiske konsekvenser. Her var fx nogle af de positive sideeffekter øgede innovative aktiviteter, udvikling af nye produkter og organisationsformer eller udvikling af nye markeder. De erhvervsøkonomiske konsekvenser er ikke gentaget her, men der henvises til rapporten fra midtvejsevalueringen.

Puljens funktionsmåde

Vurderingen af puljens måde at fungere på er opdelt i en række underopgaver:

- Er puljens bevillingspraksis i overensstemmelse med de regler, som bestyrelsen selv har fastsat, og med bekendtgørelserne og lovgivningen om Den Grønne Jobpulje?
- Har potentielle brugere af puljen haft kendskab til puljen?
- Hvorledes oplever ansøgere og tilskudsmodtagere puljens administrationspraksis?
- Er puljens bevillingspraksis optimal i forhold til den sandsynlige effekt af de forskellige typer af projekter?

I programbeskrivelsen var succeskriterierne for jobpuljens administration:

- at der etableres et effektivt samarbejde med andre tilskudsordninger samt etableres et aktivt samarbejde med de ansvarlige for tilskud til uddannelse og træning samt generelle jobskabesordninger (dette var primært en del af midtvejsevalueringen),
- at mindst 90% af alle sager i 1997 kan ekspederes inden for den fastlagte sagsbehandlingstid,
- at mindst 80% af alle ansøgere er tilfredse med sagernes administrative behandling.

Den samfundsmæssige betydning af puljen

Den Grønne Jobpulje kan ikke ses adskilt fra det omgivende samfund. Derfor er puljens aktivitet også vurderet i forhold til den generelle udvikling på miljøområdet og arbejdsmarkedet: Opfylder puljen et reelt behov på en god måde, eller har omgivelserne ændret sig så meget, at der har været behov for en justering af puljens sigte?

3.3 Læsevejledning for evalueringen

Dette afsnit giver en kort introduktion til evalueringens kapitler og analyser.

Den samlede konklusion af evalueringen af Den Grønne Jobpulje findes i kapitel 4: Konklusioner og anbefalinger.

Den Grønne Jobpuljes projekter beskrives overordnet i kapitel 5. Her behandles spørgsmål som fx: Hvordan er den geografiske fordeling af tilskuddene? Hvilke typer af projekter har modtaget tilskud? Hvad er projektstatus? Hvordan er projekterne typologiseret? Hvilke særlige indsatsområder har der været? Projekternes forløb og fremtid.

Ny beskæftigelse er det ene vigtige formål med tilskuddene fra Den Grønne Jobpulje. I kapitel 6 undersøges beskæftigelseseffekten af de afsluttede projekter, og hvem det er, der får beskæftigelse via projekterne.

I kapitel 7 er der gennemført en økonomisk beregning af prisen for de nye job, som skabes med indsatsen fra Den Grønne Jobpulje. Der er desuden en sammenligning med "jobprisen" i andre ordninger.

Et bedre miljø er det andet vigtige formål med tilskuddene. I kapitel 8 analyseres miljøeffekten af de afsluttede projekter og af de projekter, som evalueringsgruppen har besøgt. Derudover er der en vurdering af betydningen af grøn teknologiudvikling i virksomhedsprojekterne.

I kapitel 9 behandles spørgsmålene om kompetencer og kompetenceudvikling. Svarede deltagernes færdigheder til de kvalifikationer, som var nødvendige for at løse projekterne, og har deltagerne fået nye kompetencer gennem deltagelsen i projekterne.

I kapitel 10 diskuteres den samfundsmæssige betydning af Den Grønne Jobpulje. Hvordan har arbejdsmarkedet udviklet sig, og har jobpuljen haft tilstrækkeligt kendskab og samarbejde med andre relevante miljøpuljer og miljøinitiativer?

Information om projektsresultater eller gode ideer til grøn beskæftigelse kan bl.a. betyde, at Den Grønne Jobpuljes projekter trækker mere med sig i form af miljøforbedringer og merbeskæftigelse. Indsatsen for spredning og information af resultater analyseres i kapitel 11.

Administrationen af Den Grønne Jobpulje er undersøgt, og kapitel 12 giver bl.a. et indblik i sagsbehandling, bestyrelsens prioriteringer, ansøgernes tilfredshed og et overblik over de begrundelser, som bruges ved afslag til projektansøgninger.

Metoden bag indhentning af oplysninger og data til evalueringen af Den Grønne Jobpulje beskrives i kapitel 13.

Endelig er der i bilaget en litteratur- og en interviewliste.

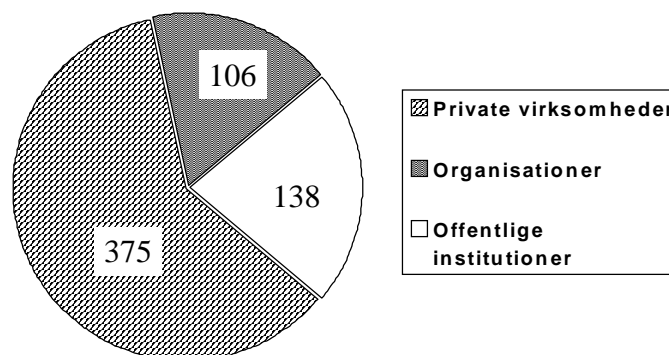
4 Konklusioner og anbefalinger

Den Grønne Jobpulje har i perioden 1997-2000 med 265 millioner kroner medvirket til igangsættelse af miljø- og beskæftigelsesprojekter for lidt over 550 millioner kroner, idet jobpuljen typisk har finansieret knap halvdelen af omkostningerne.

Der har været stor interesse for Den Grønne Jobpulje 1997-2000. Jobpuljen har modtaget 1.450 ansøgninger og givet tilsagn til 619 projekter, heraf er 574 kommet i gang. Pr. 15.11.01 er ca. 350 af projekterne afsluttet, dvs. at de ikke længere modtager tilskud fra jobpuljen til deres aktiviteter, heraf har 316 indsendt et selvevalueringskema til CASA til brug for evalueringen.

De private virksomheder tegner sig for 60% af de bevilligede projekter, svarende til 50% af midlerne. Fordelingen af projekterne på henholdsvis private virksomheder, organisationer og offentlige myndigheder fremgår af figur 4.1.

Fig. 4.1: Antal støttede projekter fordelt efter modtagertype

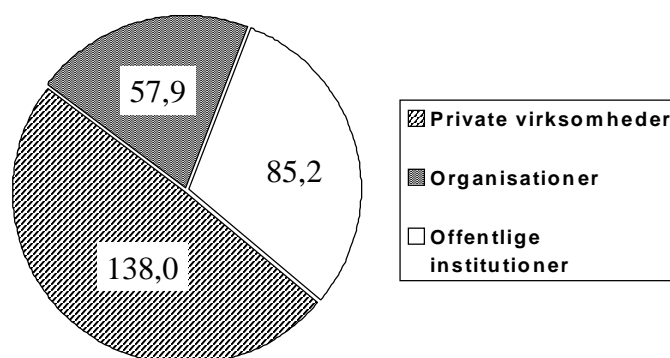

Den gennemsnitlige bevillingsstørrelse har været på 454.117 kroner. De gennemsnitlige tilskud til private virksomheder har været lidt lavere end til organisationer og offentlige institutioner. De gennemsnitlige tilskud har været:

Private virksomheder:	368.079 kroner
Organisationer:	546.222 kroner
Offentlige institutioner:	617.167 kroner

Fig. 4.2: Bevilget beløb fordelt på modtagertype

Den væsentligste motivation for at søge tilskud har været et ønske om at styrke konkurrenceevnen eller at gøre en indsats for at formidle eller demonstrere miljørigtige løsninger.

Ved afslutningen af projekterne forventer ca. 80% af de projektansvarlige, at aktiviteterne fortsætter efter ophør af støtten fra Den Grønne Jobpulje. Dette bekræftes ved kontakt til projekterne mellem ½-3 år efter støtten er ophørt. Her viser det sig, at et sted mellem ca. 80-90% af projekterne har fortsat deres aktiviteter. Knap halvdelen har intensiveret deres miljøaktiviteter efter ophør af støtten.

I forbindelse med kontakten efter ophør af støtten fra jobpuljens viser det sig, at ingen af projekterne inden for typen ”nye virksomheder og produkter“ (14 projekter) er ophørt. Erfaringerne fra Erhvervsfremme Styrelsen siger, at 75% af nyetablerede virksomheder vil overleve efter 2 år, mens andelen kun er på 64% efter 3 år. Det tyder på, at de nye virksomheder, som er startet med støtte fra Den Grønne Jobpulje, klarer sig mindst lige så godt som andre nystartede virksomheder.

4.1 Beskæftigelseseffekt

Det må indledningsvis bemærkes, at det er behæftet med en vis usikkerhed at vurdere den samlede beskæftigelseseffekt af Den Grønne Jobpulje. Beregningerne baserer sig på data fra de 316 projekter, som er afsluttet og afrapporteret samt data fra kontakt til 125 projekter ½-3 år efter projekternes afslutning. Udfra disse data er der beregnet den samlede beskæftigelseseffekt fra hele jobpuljens virke.

Beskæftigelseseffekten er opgjort som beskæftigelse i projektperioden og som varig beskæftigelse, dvs. ½ år efter ophør af støtten fra Den Grønne Jobpulje.

Der er i alle beregninger foretaget et minimumsskøn ud fra de tilstedeværende data.

Jobskabelsen i projektperioden

Støtten fra Den Grønne Jobpulje har i de 316 afsluttede projekter i gennemsnit skabt ca. 1,6 job pr. projekt ved direkte beskæftigelse i projekterne (505 fuldtidsstillinger). Herudover har støtten i en del tilfælde givet anledning til yderligere ansættelser i virksomheden eller organisationen. Således har de projektansvarlige i gennemsnit angivet, at der er skabt yderligere ca. 0,6 job under projektets forløb i indirekte beskæftigelse i virksomheden eller organisationen (203 fuldtidsstillinger). Samlet set har jobpuljens støtte medvirket til en jobskabelse på ca. 2,2 job pr. projekt (708 fuldtidsstillinger).

Hvis det antages, at det er et gennemsnitstal for alle jobpuljens bevilligede projekter 1997-2000 (574 projekter), svarer det til en positiv beskæftigelses-effekt på ca. 1.285 stillinger over en 4 årig periode.

Varige job efter støttens ophør

Spørgsmålet er dernæst, hvor mange af de 1.285 stillinger der kan forventes at være varige. Projektlederne forventer ved afslutningen af projekterne, at der i gennemsnit fastholdes ca. 1,6 job pr. projekt, som varig job – i alt 517 fuldtidsstillinger i de 316 afsluttede projekter. Hvis forventningerne holder for alle jobpuljens projekter, vil det samlede resultatet blive, at jobpuljen skaber omkring 940 varige job som direkte følge af de støttede projekter.

Om alle de varige job kan karakteriseres som *grønne* job, kan ikke aflæses af denne undersøgelse. De ansatte kan fx helt eller delvis overgå til at beskæftige sig med generel kvalitetskontrol i stedet for miljøarbejde. Men sandsynligheden taler for, at også miljøeffekten er længerevarende, fordi 80% af projektlederne har svaret, at miljøaktiviteterne, som projekterne har igangsat, vil fortsætte efter projektets afslutning.

Projektledernes forventninger ved afrapporteringen bekræftes af undersøgelsen af de projekter, der ikke længere modtager støtte. Her viser det sig, at ca. 80-90% af projekterne overlever. I ”overlevelsesundersøgelsen“ er 102 projekter interviewet efter at have været uden støtte fra jobpuljen i mellem et halvt og 3 år. Undersøgelsen viser, at der er kommet 2,0 varige job ud af hvert projekt, som har indgået i undersøgelsen. Tallet er et gennemsnit og inkluderer også de projekter, der ikke overlevede, og de projekter der har oplevet nedgang i antallet af ansatte. Hvis antallet af varige job skønnes ud fra tendenserne fra ”overlevelsesundersøgelsen“, vil det samlede antal støttede projekter (574 projekter) medføre ca. 1.150 varige job som resultat af jobpuljens første 4 år.

Hvis gennemsnittet i stedet beregnes ud fra det samlede antal på 125, som det blev forsøgt at få tal fra ved ”overlevelsesundersøgelsen“, giver det en varig beskæftigelseseffekt på 1,6 job pr. projekt. Dette svarer helt til de forventninger, som de projektansvarlige har ved afslutningen af deres projekter.

Det kan på baggrund af de gennemførte analyser og beregninger konkluderes, at Den Grønne Jobpuljes (1997-2000) indsats vil medføre en jobskabelse i størrelsesordenen 1.000 nye varige fuldtidsstillinger.

Den eksterne beskæftigelseseffekt

Den eksterne beskæftigelseseffekt er den afledte effekt på andre arbejdspladser, fx hos underleverandører. CASAs oplevelse er, at projektlederne har haft vanskeligt ved at vurdere denne effekt eksakt. Ved interview med de projektansvarlige har de ofte peget på usikkerhederne ved at svare eksakt på dette spørgsmål, og hvis de svarer, er der tale om skøn. På grund af disse usikkerheder har CASA valgt ikke at medregne den eksterne beskæftigelse i beregningerne af det samlede antal nye job. Det er dog vigtigt at bemærke, at der her befinder sig en positiv jobskabelse, som ikke er talt med i regnskabet.

En række af jobpuljens projekter fx inden for den kategori, der er betegnet som ”viden og netværk“, har netop haft det som formål at skabe eksterne job. De kvalitative undersøgelser viser, at det i flere tilfælde er lykkedes, og derfor er der ingen tvivl om, at der er en beskæftigelseseffekt på andre arbejdspladser.

Vurdering af beskæftigelseseffekten

Samlet set vurderes beskæftigelseseffekten at være tilfredsstillende for jobpuljen. Både selvevalueringer og overlevelsesevalueringen viser, at der er skabt i størrelsesordenen 1.000 nye varige job med de 265 millioner kroner, som jobpuljen har givet i tilskud.

De kvalitative interview med projektdeltagerne viser, at mange deltagere er ildsjæle og oplever de støttede initiativer som meningsfuld beskæftigelse. Det betyder, at der er overskud til at overvinde mange af de barrierer, som projektdeltagerne møder som pionerer inden for deres område.

Der sker ikke alene en jobskabelse i de støttede projekter. En lang række projekter danner rammen om interessante innovationer, hvor der sker en udvikling af grønne produkter. Dertil foregår der en kompetenceudvikling blandt deltagerne, og ikke mindst fører projekterne miljøforbedringer med sig.

De veluddannede kommer i beskæftigelse

Ved midtvejsevalueringen var det især miljøstyringsprojekter, der var forholdsvis billige for jobpuljen og med en god jobeffekt, som indgik i regnskabet over jobskabelse. Nu hvor der er flere afrapporterede projekter, udgør miljøstyringsprojekterne godt 40% af de afsluttede projekter, hvilket giver et mere nuanceret billede af den samlede beskæftigelseseffekt fra Den Grønne Jobpulje 1997-2000.

Det er således lykkedes for jobpuljen at fastholde de positive resultater i forhold til jobskabelsen, som der blev tegnet konturerne af ved midtvejsevalueringen.

I midtvejsevalueringen blev det påpeget af CASA, at "uddannelsespyramiden" vendte på hovedet, da der er en overvægt af folk med mellemlange og lange uddannelser, som er beskæftiget i jobpuljens projekter.

Billedet er rettet en anelse op ved denne afsluttende evaluering, hvilket formentlig kan tilskrive nedtoningen af de uddannelseskrævende miljøstyringsprojekter. Men der er stadig en overvægt af veluddannede deltagere i projekterne i forhold til befolkningssammensætningen og i særdeleshed i forhold til uddannelsesniveaueet blandt arbejdsløse.

40% af projektdeltagerne har en lang eller mellemlang uddannelse, hvor andelen kun er 16% i befolkningen som helhed.

Ledige er ikke den primære målgruppe

Omkring 70% af deltagerne i projekterne kommer fra et andet job, heraf kommer de fleste (5 ud af 7) fra den virksomhed/organisation/institution, hvor projektet blev gennemført. Cirka 15% af projektdeltagerne i de støttede projekter kommer fra ledighed, og ligeledes ca. 15% fra uddannelse, orlov eller andet. En femtedel af de ledige i projekterne har været arbejdsløse i mere end to år.

Den Grønne Jobpulje har i den første fireårsperiode ikke haft det som sit primære mål at få arbejdsløse i arbejde, men at skabe nye, varige ordinære job. Tanken har været, at ved generelt at øge beskæftigelsen vil det også komme de arbejdsløse til gode. Det antages således, at der i kraft af jobpuljens beskæftigelsesmæssige effekt er skabt arbejde til andre i de forladte jobfunktioner.

Mens 15% af deltagerne var ledige ved opstarten af projekterne, forventer kun 3% af deltagerne ved afslutningen af projektet at skulle ud i ledighed. Jobpuljens projekter har dermed været gode til at fastholde de tidligere ledige på arbejdsmarkedet.

De støttede projekter fungerer dermed som døråbner ind i virksomhederne. Der skabes både beskæftigelse i kraft af de nye projekter og gennem omplacering af deltagerne til andre funktioner i virksomheden.

4.2 Prisen pr. job

CASA har foretaget en beregning af prisen pr. job for de nye fuldtidsstillinger, som er skabt med tilskud fra Den Grønne Jobpulje. Prisen udgør som gennemsnit ca. 184.000 kroner for job under projektførløbene og ca. 251.000 kroner for de varige job, dvs. antallet af fastholdte nye job ½ år efter afslutningen af projekterne.

Prisen pr. job er beregnet ud fra det samlede tilskud (130 millioner kroner, som er udbetalt til de 316 afsluttede projekter, divideret med det samlede antal skabte job i de afsluttede projekter henholdsvis under projektførløbene

(708 job) og et halvt år efter ophør af støtten (517). Prisen er således alene beregnet ud fra tilskuddet fra Den Grønne Jobpulje.

Prisen afspejler ikke den totale pris for et nyt job, da ikke alle udgifter og fordele kan medregnes. Den Grønne Jobpulje har i gennemsnit finansieret 48% af projektkostningerne, egenfinansieringen har været på 45%, mens 7% er betalt af andre offentlige eller private tilskud. Ved beregning af en total jobpris skulle i princippet alle projektkostninger medregnes. Derfra skulle trækkes samfundsmæssige besparelser i form af sparet dagpenge og evt. andre besparelser. Endelig skulle miljøgevinsten prisfastsættes og indregnes.

Der er afsluttet og afrapporteret lidt over 55% af projekterne (316 af 574), men der er kun brugt lidt under halvdelen af midlerne (130 af 265 millioner kroner). Det betyder, at det overvejende er de lidt mindre projekter, som på nuværende tidspunkt er afsluttet. Spørgsmålet er, om der bliver den samme beskæftigelseeffekt i de dyrere projekter, og om jobprisen bliver dyrere eller billigere. Den endelige beskæftigelseeffekt og jobpris kan derfor først fastlægges, når samtlige projekter er afsluttet og afrapporteret. Men det er CASAs skøn, at de nuværende beregninger baserer sig på et repræsentativt udsnit af jobpuljens projekter.

Jobprisen varierer

Jobprisen er ikke ens i de fem projekttyper, som der er arbejdet med i evalueringen. Jobprisen er lavere for virksomhedsprojekterne end for andre projekttyper. Jobpriserne for de forskellige projekttyper fremgår af tabel 4.1.

Tabel 4.1:

	Jobpris under projektforsløb	Jobpris ½ år efter = varige job
Miljøstyring	158.000 kr.	189.000 kr.
Nye virksomheder og produkter.....	185.000 kr.	216.000 kr.
Viden og netværk.....	284.000 kr.	809.000 kr.
Pilotprojekter	183.000 kr.	238.000 kr.
Øvrige projekter	137.000 kr.	273.000 kr.
Gennemsnit	189.000 kr.	259.000 kr.

Note: Alle jobpriserne er her lidt højere. Det skyldes, at CASA ikke har de ændringer registreret i databasen, der er sket fra bevillinger til udbetalinger i de afsluttede projekter. Jobprisen her er således beregnet ud fra bevillingerne der samlet udgjorde 134 millioner kroner, hvorimod udbetalingerne udgjorde 130 millioner kroner

Udgiften til at skabe varige nye job er mindre i miljøstyringsprojekterne og for nye virksomheder og produkter, mens varige job inden for ”viden og netværk“ er klart dyrere end de øvrige. Det skyldes bl.a., at fastholdelsesgraden af de nye job, der skabes under projektforsløbene, er på ca. 85% for virksomhedsprojekterne, mens den er på 35% for videns- og netværksprojekterne.

Dette afspejler, at målet i videns- og netværksprojekterne i højere grad har været at skabe ekstern beskæftigelse i virksomheder, der er tilknyttet netværkene frem for i netværkene. Den eksterne beskæftigelse er ikke medregnet, da den er forbundet med stor usikkerhed.

Jobprisen varierer også, hvis den beregnes efter modtagertype. Under projektforløbene er prisen ens – ca. 171.000 kroner – for private virksomheder og organisationer, mens den er 50% dyrere for offentlige institutioner (258.000 kroner). For de varige stillinger er jobprisen 201.000 kroner for private virksomheder, 273.000 kroner for organisationer og på 267.000 kroner for offentlige institutioner.

Dette viser, at de private virksomheder er bedst til at skabe varige job. Mens 85% af de nye job stadig er i virksomhederne efter ½ år, gælder det for 63% af de nye job i organisationerne og kun 45% i de offentlige institutioner.

Dette afspejler, at de private virksomheder har mulighed for at tilpasse antallet af ansatte i forhold til aktiviteter og indtjening, mens de offentlige institutioner er afhængige af den offentlige budgetlægning, hvor der ikke nødvendigvis kan skabes økonomi til at fortsætte den grønne beskæftigelse.

Jobprisen sammenlignet med andre indsats

Det er svært generelt at finde tal for prisen for at skabe nye job, men vi har fundet tal for fx støtte til indførelse af miljøstyring i private virksomheder ("*Det lille program*" – rådgivning om miljøspørgsmål og arbejdsmiljø til mindre virksomheder) samt iværksætterprogrammer med oprettelse af 6 innovationsmiljøer (under Erhvervsfremme Styrelsen), der skal støtte iværksættere til at etablere virksomheder og arbejdspladser.

Hvis man sammenligner jobprisen for nye stillinger skabt med tilskud fra Den Grønne Jobpulje med disse ordninger, har jobpuljen været en billig måde at skabe vækst i virksomhederne på. Mens den gennemsnitlige jobpris har været på 184.000 kroner under projektforløbene og på 251.000 for de varige job for Den Grønne Jobpulje, så kostede de nye job 331.000 kroner under "*Det lille program*", mens jobprisen i *iværksætterprogrammerne* er beregnet til mellem 236.000 og ca. 500.000 kroner.

Hvis der alene medtages virksomhedsprojekterne under Den Grønne Jobpulje, skal jobpriserne fra "*Det lille program*" og *iværksætterprogrammerne* sammenholdes med 171.000 kroner under projektforløbene og 201.000 kroner i varige job.

Hvis der i stedet sammenlignes med hjemmeserviceordningen, der koster 139.000 kroner for hver person i beskæftigelse, er jobprisen på 184.000 kroner under projektforløbene i jobpuljen noget dyrere. Det afspejler formodentligt, at det i højere grad er personer med længerevarende uddannelser, som får beskæftigelse under jobpuljen end i hjemmeserviceordningen. Derudover får man en miljøgevinst med jobpuljens projekter, som ikke opnås ved den anden ordning. Hjemmeserviceordningen udgør faste årlige udgifter til jobskabelse, mens jobpuljens indsats har en varig jobskabelseeffekt udover støtteperioden.

Omkostningerne til dagpenge, uddannelsesgodtgørelse til ledige og intensiv jobsøgningsindsats for ledige udgør alle omkring 150.000 kroner årligt pr.

person. Det betyder, at man med en meromkostning på under 25% opnår at få personerne i konkret beskæftigelse og samtidig får en positiv miljøeffekt.

Hvis man i jobpuljens beskæftigelse medregner skønnet over den eksterne beskæftigelse, bliver jobprisen i støtteperioden på ca. 127.000 kroner, hvilket ligger pænt under både hjemmeserviceordningen, dagpenge, uddannelsesgodtgørelse og omkostninger til intensiv jobsøgningsindsats.

4.3 Miljøeffekter

Projekterne støttet af Den Grønne Jobpulje bidrager til at bedre et miljø. Alle undersøgelserne i evalueringen viser, at der opnås endda gode miljøeffekter. Den eksakte miljømæssige effekt er svær at måle, men projekterne bidrager på forskellige måder til miljøforbedringerne. Af typiske forbedringer kan nævnes:

- Bedre affaldssortering med øget genanvendelse og mindre miljøbelastende affaldsbehandling
- Reduceret ressource- og energiforbrug i virksomheder
- Udvikling, markedsføring og salg af mindre miljøbelastende produkter
- Indførelse af en række værktøjer til at demonstrere miljøforbedringer i form af miljømærker og miljømærkningsordninger
- Miljøcertificering og miljøstyring
- Forbedringer i naturområder med naturgenopretning og ”grønne skovdrift“
- Samarbejder og netværksdannelse der understøtter og fremmer indsatsen også på længere sigt for bedre miljøforhold.

I hele 86% af projekterne vurderes det, at de helt eller delvis kan dokumentere de opnåede miljøeffekter. Virksomhederne, der har arbejdet med miljøstyring eller nye grønne produkter, kan i lidt højere grad end de øvrige dokumentere deres opnåede miljøeffekter. Det virker rimeligt nok, da deres miljøeffekter er mere konkrete end for de øvrige 3 projekttyper. Det underbygges af, at flest har angivet, at miljøforbedringerne opnås i private virksomheder.

Næsten 90% af virksomhedsprojekterne, som har svaret på spørgsmål om grøn teknologiudvikling, angiver, at de har medvirket til markedsføring af grønne produkter eller en grøn profil, og at de derved har opnået et bedre image over for kunder og omgivelser. Mere end 75% har fået flere kunder, mens 2/3 har fået en stigende omsætning. Jobpuljen har således medvirket til at gøre de grønne innovative virksomheder bedre i stand til at overleve. Det er lidt over halvdelen af de virksomheder, som arbejder med grøn teknologiudvikling, der møder kravene om grønne produkter fra deres kunder.

Både bred og langsigtet indsats

I den samlede mængde af afsluttede projekter opnås der bredt miljøforbedringer i enkelt virksomheder, i flere virksomheder lokalt eller regionale, hos udvalgte brancher, hos offentlige institutioner, i boligområder og private hus-

holdninger, i byområder og i naturområder. Mangfoldigheden af miljøeffekterne ses i gennemgangen af konkrete miljøeffekter i kapitel 8.

De miljøforbedringer, der opnås, gavner her og nu, men også på lang sigt. De mange miljøstyringsprojekter medvirker til, at virksomhederne fortsat forbedrer deres miljøpræstationer. De langsigtede effekter fremmes også i projekter af typerne ”viden- og netværk“ samt ”pilotprojekter“, som viser vejen for miljøforbedringer.

For de projekter, der er kontaktet efter ophør af støtten, svarer lidt over halvdelen, at de opnår yderligere miljøresultater udover dem, der blev afrapporteret ved støttens ophør. Hertil kommer, at der også er lidt over halvdelen, der oplyser, at de har igangsat nye miljøinitiativer. Det understøtter, at der sker en løbende miljømæssig udvikling i de projekter, der fortsætter efter ophør af støtten fra Den Grønne Jobpulje.

Vurdering af miljøeffekter i forskellige projekttyper

Miljøstyringsprojekterne opnår deres miljøeffekt ved at reducere miljøbelastningen af en eksisterende produktion. For miljøstyringsprojekterne er der god dokumentation for miljøeffekterne både ved selvevalueringerne og ved de kvalitative analyser af projekterne. Det sker en fortsat udvikling med både kort- og langsigtede miljøeffekter.

Nye (grønne) virksomheder og (grønne) produkter opnår deres miljøeffekt ved at udvikle virksomheder, hvis produkter fortrænger mere miljøbelastende produkter. For nye virksomheder og produkter har der gennem de kvalitative interview vist sig en række eksempler på projekter med væsentlige miljøeffekter. Disse supplerer godt de resultater om miljøeffekter, som fremkommer gennem selvevalueringerne.

Det er svært at vurdere, hvor mange af virksomhederne der bliver levedygtige, men for en stor del af virksomhederne ser udsigterne lovende ud. Det betyder, at der må forventes en væsentlig miljøeffekt af projekterne – især på længere sigt.

Den generelle statistik viser som tidligere angivet, at mange nystartede virksomheder forsvinder igen i løbet af de første år. Ifølge Erhvervsfremme Styrelsen er overlevelsesandelen på 75% efter 2 år og 64% efter 3 år. Hvorvidt dette kommer til at gælde for de virksomheder, som Den Grønne Jobpulje støtter, afhænger af mange faktorer, bl.a.:

- Hvordan markedet for grønne produkter vil udvikle sig
- Om Den Grønne Jobpulje har sorteret de mest risikobetonede virksomheder fra
- I hvilken grad tilskuddet fra jobpuljen kan hjælpe virksomhederne så godt i gang, at deres overlevelseschancer bliver væsentligt forbedret
- Om igangsætterne på miljøområdet også er gode til at drive virksomhed.

Jobpuljen har dog netop haft en styrke som katalysator for innovative virksomheder, der udvikler nye grønne produkter. For mange virksomheder har jobpuljens bevilling været udslagsgivende for, om ledelsen har turde satse på en grøn markedsstrategi. Resultaterne med hensyn til støtte til nye virksomheder er succesfulde, da størstedelen af de innovative virksomheders miljøinitiativer foreløbig ser ud til at overleve efter, at støtten ophører.

De innovative grønne virksomheder peger samtidig på, at finansieringen har været den væsentligste barriere for en grøn produktudvikling og teknologiudvikling.

Videns- og netværksprojekterne opnår deres miljøeffekt ved at formidle viden til en målgruppe og involvere den i forskellige typer af miljørelevant aktivitet, som senere får (dele af) målgruppen til at ændre adfærd. Der er eksempler, som viser væsentlige miljøeffekter – også miljøeffekter, der rækker ud over selve projektet.

Videns- og netværksprojekterne har i lidt mindre grad end de øvrige projekttyper opnået så gode miljøresultater som forventet. Årsagen er, at målet er mere langsigtet, og miljøeffekten typisk skal opnås hos en anden målgruppe end dem, der gennemfører projekterne.

Pilotprojekterne er projekter, der ”får hul på” et miljømæssigt problem, og som formodes på længere sigt at have en demonstrationseffekt, der kan skabe flere job og betyde, at miljøeffekten udbredes. Projekterne viser, at der er en lang række barrierer, som betyder forsinkelser i projekter af denne karakter. Det kræver en stor og vedholdende indsats. Det er vanskeligt at vurdere de konkrete miljøeffekter af et turismeprojekt, men der er foregået en væsentlig udviklings- og formidlingsaktivitet, som på lang sigt forventes at styrke miljøindsatsen inden for erhvervet.

Gruppen af øvrige projekter er dem, der har sværest ved at dokumentere deres miljøeffekter. Her angiver 67% af de afsluttede projekter, at de kan dokumentere miljøeffekterne. Dette skal sammenholdes med gennemsnittet på 86% for alle projekttyperne. Gruppen dækker over forskelligartede projekter, hvor det er svært at generalisere indsatsen og dermed effekten. Der er konkrete eksempler på miljøforbedringer og på, at de involverede i projekterne fortæller, at de bliver mere miljøopmærksomme i deres dagligdag.

4.4 Kompetenceudvikling

Evalueringen viser, at deltagerne ikke har ”stået stille” i projekterne, de ser stort set alle en udvikling i egne kompetencer. Et succeskriterium for Den Grønne Jobpulje var, at der skal kunne dokumenteres et kompetenceløft hos den involverede personkreds. Succeskriteriet er opfyldt, da gennemsnitligt 94% af deltagerne (samt afløserne for projektdeltagere) mener, at de i høj eller nogen grad har fået nye kvalifikationer gennem projektførelsen.

Projektdeltagernes kvalifikationer var ved projektstart relativt godt tilpasset deres jobfunktion i projektet. Dem, som var ledige inden projektstart, havde de dårligst tilpassede kvalifikationer sammenlignet med medarbejdere, der kom fra en anden organisation eller fra den organisation, hvor projektet blev gennemført. Det skyldes, at en større del af de ledige har skullet arbejde inden for nye områder end de deltagere, der kom fra et andet job.

Projektlederne havde de bedst tilpassede kvalifikationer, hvilket ikke er bemærkelsesværdigt, da de i mange tilfælde har formuleret projektet og ansøgningen bag projektet. Dermed tager hele projektet afsæt i netop deres kvalifikationer.

Halvdelen af projektdeltagerne har deltaget i efteruddannelse, heraf har 10% deltaget flere gange i efteruddannelse. Projektlederne er dem, der deltager mest i efteruddannelse, og det er samtidig dem, der har de bedst tilpassede kvalifikationer.

Det er en skævhed i kompetenceudviklingen, idet 11% af de personer, der skulle arbejde inden for nye områder, svarer, at de stort set ikke har fået nye kvalifikationer. Altså har de deltagere, som havde de mindst tilpassede kvalifikationer, ikke fået tilstrækkelig kompetenceudvikling. Et problem synes at være, at der ikke har været tid eller råd til at deltage i kurser for de projektmedarbejdere, hvis kvalifikationer ikke var tilstrækkelige.

Efteruddannelse har ikke været den eneste vej til kompetenceudvikling. En væsentlig del af kompetenceudviklingen er sket i projekternes hverdag fx gennem netværksudvikling og erfaringsudveksling, men det er ikke dokumenteret kvantitativt i undersøgelsen. Det er til gengæld en sammenhæng, der bekræftes i de kvalitative undersøgelser af jobpuljens projekter.

Sammenholdt med deltagernes uddannelsesniveau ligger lønningerne i projekter under de gennemsnitlige indtægter i den private sektor og den offentlige sektor. Det skyldes formentlig, at "ildsjælene" har arbejdet for lavere løn, end de burde. Gennem de kvalitative interview med projektdeltagerne har vi indtryk af, at der i stort set alle projekter er en meget stram økonomi, og der spares også på lønninger. Dertil er der meget ulønnet frivilligt arbejde i en del af projekterne. Det gælder både frivilligt arbejde, der udføres af projektdeltagere aflønnet af jobpuljen og af andre.

4.5 Jobpuljens samspil med omverdenen

Særligt arbejdsmarkedet, men også miljøområdet har været under forandring i de første 4 år af Den Grønne Jobpuljes virke. Spørgsmålet er, hvilken betydning det har haft for jobpuljens virke.

Udviklingen i perioden 1997-2000 har været præget af gode konjunkturer og en god økonomisk udvikling. Beskæftigelsen er steget med 3,4%, og antallet af arbejdsløse er faldet med 40%.

Den registrerede arbejdsløshed er faldet fra 7,9% i 1997 til 5,4% i 2000. Dette fald i arbejdsløshedsprocenten er tilsyneladende kommet næsten alle grupper til gode. Selv de grupper, som har høj arbejdsløshedsprocent, har oplevet en markant nedgang, fx indvandrere fra mindre udviklede lande.

Et andet aspekt af arbejdsløsheden er aktivering eller deltagelse i arbejdsmarkedspolitiske foranstaltninger. I perioden 1997-2000 har det gennemsnitlige antal deltagere i disse foranstaltninger ligget stabilt omkring 80.000 deltagere. Men bag denne tilsyneladende stabilitet skjuler der sig en forskydning mellem foranstaltningerne. Der har været et fald i antallet af deltagere i støttet beskæftigelse (man har nedlagt iværksætterordningerne og puljejob), mens der har været en stigning i antallet af deltagere i uddannelse.

80.000 personer har årligt deltaget i forskellige arbejdsmarkedspolitiske foranstaltninger: Støttet beskæftigelse, uddannelse og anden aktivering. Sammenlignet med de tre typer af ordninger rummer jobpuljen elementer af dem alle tre. Der støttes forskellige typer af jobtræningsprojekter, fx Vibegaard, der er et af Rønne Kommunes aktiveringsprojekter. Der støttes projekter, hvor uddannelse er omdrejningspunkt, fx i køkkenprojekter, hvor køkkenpersonalet uddannes. Der støttes nye virksomheder, og dermed har jobpuljen også karakter af en iværksætterordning.

I jobpuljens projekter kommer 15% af deltagerne direkte fra ledighed, 15% fra uddannelse eller orlov, mens omkring 70% kommer fra andet job. Udover den direkte beskæftigelse i projekter støttet af jobpuljen, skabes der ledige job, når medarbejdere forlader deres jobfunktion for at deltage i projektet. Jobpuljen har ikke prioriteret projekter, der var målrettet ledige, men har støttet nye, varige og ordinære job.

Jobpuljen kan ikke sammenlignes direkte med andre arbejdsmarkedspolitiske foranstaltninger i forhold til at få ledige i arbejde. Derimod har jobpuljen på flere måder karakter af en iværksætterordning.

Arbejdsløse seniorer kommer i arbejde

Mange af de ledige, der er kommet i arbejde gennem projekterne i jobpuljen, tilhører aldersgruppen 55-59 år. Således kommer 27% af de ledige fra denne aldersgruppe, mens 9% af det samlede antal projektdeltagere er i den alder. Netop de 55-59 årige er den aldersgruppe, der har den højest registrerede ledighed på arbejdsmarkedet, hvilket kan være en forklaring på, at så mange har fundet beskæftigelse gennem jobpuljen.

Det er positivt, at seniorgruppen har fået gavn af jobpuljens midler til at komme i beskæftigelse. Her har deres erfaring og netværk formentlig været en fordel.

Jobpuljen udfylder et hul

Mulighederne for iværksætterstøtte ophørte i 2000. Jobpuljen har på flere måder karakter af en iværksætterordning, og den udfylder her et hul. Ca. hver tredje af de innovative virksomheder peger i spørgeskemaundersøgelsen

på, at finansieringen er den væsentligste barriere for produktudvikling og teknologiudvikling.

Jobpuljen har som åben pulje den styrke, at midlerne ikke tildeles efter snævre overskrifter, som ”afgrænser“ mulighederne. En række puljer og støtte-midler inden for miljøområdet er langt mere afgrænsede og forudsætter, at projekterne i højere grad snævert målrettes i forhold til puljens overskrifter og prioriteringer. Jobpuljen har derimod haft mulighed for at støtte de helhedsorienterede projekter, hvor de af projektmagernes ideer, der er gået på tværs af sektorer, har kunnet bevares.

Den Grønne Jobpulje har befundet sig midt mellem en række andre støtteordninger på miljøområdet, som på nogle områder har haft overlappende områder. De overlappende områder er uundgåelige med en pulje, der ikke er snævert orienteret, men bredt orienteret mod koblingen mellem jobskabelse og miljøforbedringer. Sekretariatet bag Den Grønne Jobpulje har gjort en indsats for at kommunikere og koordinere med andre ordninger. CASA er ikke stødt på projekter, der utilsigtet har fået støtte fra flere puljer. I flere tilfælde har det været fornuftigt at støtte projekter, der også har fået midler fra andre kasser, idet projektet derved har fået øget demonstrationseffekt og overlevelseschancer.

Det er en central egenskab ved Den Grønne Jobpulje, at den har støttet innovative virksomheder. Støtten er tildelt ud fra en vurdering af produktets markedsmæssige overlevelseschancer og en vurdering af projektmagerens ihærdighed og engagement. Der er flere eksempler på, at Den Grønne Jobpulje har været på forkant og medvirket til en grøn erhvervsudvikling og grønne innovationer, fx inden for byggeriområdet og solcelleområdet.

Den Grønne Jobpulje har støttet projekter, der har bidraget til, at vigtige natur- og miljøpolitiske opgaver er blevet løst ved tilførsel af supplerende arbejdskraft.

Jobpuljen har støttet projekter, som har været på forkant med generelle tiltag. For eksempel inden for området skolemad, som fik 50 millioner på finansloven for 2001 til forsøg med ernæringsrigtig og økologisk kost i skoler og daginstitutioner. Her har jobpuljen givet støtte til flere skolemadsprojekter, og netop nu opsamles erfaringer fra disse projekter til brug for de kommende madprojekter i landets øvrige kommuner.

4.6 Information og spredning

I projekterne er der anvendt ca. 9% af de samlede projektmidler på formidling af resultater – svarende til omkring 100.000 kroner pr. projekt. Der er dog stor spredning mellem de forskellige projekter fra ingen midler til det dyreste på over 2 millioner kroner. Ekstern information og formidling har været et vigtigt element i stort set alle projekterne.

Det er en generel erfaring og oplevelse, at der ofte er for lidt opmærksomhed på formidlingsindsatsen i puljeordninger og nye initiativer. Det har jobpuljen søgt at imødegå ved for større projekter at kræve, at der sammen med ansøgningen forelå en informationsplan. Hvis det sammenholdes med, at næsten alle projekter har prioriteret informationsindsatsen, kan det konstateres, at der er opmærksomhed hos både puljen og projekterne på informations- og spredningsindsatsen. Denne evaluering kan ikke sige noget om kvaliteten og gennemslagskraften på den information, der er sat i værk.

Jobpuljen har ydet tilskud til lokale miljøinitiativer. Prioriteringen i det lokale viser sig ved anførsel af målgrupperne for formidlingen. Hovedparten af projekterne har rettet deres informationsindsats mod mindre målgrupper, mens kun 12% af projekterne har haft som mål at nå ud med informationsindsatsen til mere end 100.000 mennesker. De mindre målgrupper – lokalt og med kunder – afspejler sig også i, at den hyppigste kommunikationsform er personlig kontakt.

Det er karakteristisk, at projekterne bæres igennem af ildsjæle, der brænder for deres idé, og som regel også brænder for at fortælle vidt og bredt om indsatsen. Den Grønne Jobpulje har således fået stor kredit for den støtte, der er ydet til de mange forskellige projekter gennem de mange niveauer og indsatser for formidling og spredning.

Halvdelen af de projektansvarlige har tilkendegivet, at tilsvarende initiativer er igangsat af andre, efter de har været i kontakt med dem. Det må betegnes som en positiv spredning af projekterfaringerne.

Analysen af de projekter, hvor støtten er ophørt for mellem ½-3 år, viser, at der sker en fortsat formidling fra projekterne. Dette er ikke overraskende, da initiativerne skal være ”selvforsørgende“, og de i den forbindelse er nødsaget til at gøre omgivelserne opmærksom på deres eksistens.

De økologiske frisører er et eksempel på et projekt, der har været genstand for diskussion i medierne. Hvad er en ”økologisk frisør“? Reelt knytter begrebet økologisk sig an til en dyrkningsmetode. Ideelt set ville det miljøfagligt set være mere korrekt at bruge betegnelse ”mindre miljø- og arbejds-miljøbelastende frisør“. Men begreberne grøn og økologisk bruges ofte som blikfang og for at sende et kort budskab. Frisørerne har anvendt begrebet ”økologisk frisør“, fordi de i deres arbejde tager udgangspunkt i at bruge de mindst miljø- og sundhedsskadelige stoffer. Erfaringen er, at de økologiske frisører reelt gør en forskel, både for miljøet (spildevandet) og deres eget arbejdsmiljø.

Miljøstyringsprojekterne, pilotprojekterne og nye virksomheder og produkter viser, at de med gode resultater kan være overbevisende eksempler for andre. Videns- og netværksprojekter har haft som deres primære mål at inspirere andre til at arbejde for et bedre miljø og flere grønne job. Det er lykkedes for flere af projekterne.

Endvidere anvendes CASAs evaluering af Den Grønne Jobpulje til formidling af erfaringer fra projekterne. Udgivelsen af 7 temahæfter om erfaringer fra projekterne var en prioritering, som CASA og Den Grønne Jobpulje foretog efter midtvejsevalueringen for at sikre så bred information og spredning som muligt.

4.7 Administration

Den Grønne Jobpulje har gjort en stor indsats for at udbrede kendskabet til mulighederne for tilskud. Det tyder på, at Den Grønne Jobpulje har været kendt mange relevante steder. Jobpuljen vurderer selv, at de har været godt kendt især i miljø- og græsrodkredse. Dette bekræftes for så vidt både af de mange ansøgninger fra disse kredse og fra udmeldingerne fra de projektansvarlige. Til gengæld peger samspilsanalysen på, at jobpuljen måske ikke har været helt så godt kendt i erhvervs- og iværksætterkredse.

Den Grønne Jobpulje har bl.a. rettet henvendelse til banker (finansieringssiden) og arbejdsmarkedsrådene (beskæftigelsessiden). Men et af problemerne er måske, om modtagerne af henvendelserne har været tilstrækkeligt opmærksomme på at viderebringe informationerne i deres cirkler.

Man kan altid diskutere, om jobpuljen kunne eller skulle have gjort mere for at blive bedre kendte. Et af sekretariatets argumenter for ikke at gøre mere er, at de ikke på noget tidspunkt har manglet ansøgninger og dermed haft problemer med at komme af med pengene.

Bedømmelse af administrationen

Den Grønne Jobpuljes administration bedømmes af tilskudsmodtagerne som god, smidig og ubureaukratisk. Der er således blandt tilskudsmodtagerne 94%, der er tilfredse med behandlingen af ansøgningerne, og 81% der er tilfredse med administrationen af tilskuddet efter bevillingen blandt de støttede projekter. Jobpuljen lever op til målet om tilfredshed med behandlingen af ansøgninger blandt mindst 80% af ansøgerne af de projekter, som har fået tilskud, men ikke for de projekter, som har fået afslag, hvor kun ca. en tredjedel er tilfredse, hvilket ikke er usædvanligt.

Flere projektansvarlige, som har været interviewet i forbindelse med evalueringen, har været glade for at godt samarbejde, som ikke har kostet kostbar tid fra det egentlige projektformål.

Udefra set kan det måske virke, som om praksis i jobpuljen efter bevillingen af projekterne måske har været "lidt for fleksibel". Det beror på, at fx ændringer i projekter oftest er aftalt telefonisk og bogført sagen, uden at der nødvendigvis har været en skriftlig bekræftelse fra enten jobpuljen til projektleder eller omvendt.

Sekretariatet har peget på, at det har været nødvendigt at prioritere tidsforbruget og ressourcerne, og at der i almindelighed er blevet lagt større vægt på at bedømme ansøgningerne, før de fik tilskud end på en stram styring af

projekterne. Ofte kan ændringer undervejs gavne projekterne, da der kan opstå situationer, som var umulige at forudsige. Sekretariatet har i så fald sikret sig, at projektet fortsat levede op til de oprindelige miljø- og beskæftigelsesmæssige mål.

Rigsrevisionen har i to omgange i henholdsvis efteråret 2000 og januar/februar 2001 gennemgået jobpuljens administration, uden at det har givet anledning til bemærkninger.

Udvikling i bevillingspraksis

Den Grønne Jobpuljes bevillingspraksis har været under en løbende udvikling. Men hovedtrækkene i bevillingspraksis blev fastlagt, inden det første tilskud blev bevilget. Det vurderes, at linierne i bevillingspraksis og bestyrelsens prioriteringer har været klare. Når der er sket skift i praksis og prioriteringer, har Den Grønne Jobpulje gjort en indsats for at informere potentielle ansøgere – eksempelvis med indsatsen for erhvervsaffaldskonsulenter.

Ved lovens vedtagelse skete en væsentlig forskydning af fokus fra debatten om grøn beskæftigelse, som fandt sted før Den Grønne Jobpuljes etablering. På initiativ af Specialarbejderforbundet i Danmark (SiD) og med støtte fra en række myndigheder gennemførte Arbejderbevægelsens Erhvervsråd og CASA i 1994 og 1995 projektet ”Grøn Beskæftigelse”. Projektet kortlagde påtrængende miljøopgaver på en række indsatsområder og vurderede, hvor meget beskæftigelse en løsning af disse opgaver ville give. Følgende indsatsområder blev undersøgt: Vandforsyning, kloakering, affaldsdepoter, affald/genanvendelse, landbrug og naturområder, byøkologi og trafik. Det samlede investeringsbehov blev opgjort til ca. 8 milliarder kroner årligt over en 10-15 årig periode med en årlig direkte beskæftigelse på 9.400 og en årlig samlet beskæftigelse (dvs. inklusive indirekte og afledte) på 27.700.

Ved finanslovsforhandlingerne i efteråret 1996 blev der afsat 125 millioner kroner i 1997 og 60 millioner kroner årligt i 1998-2000 til grøn beskæftigelse. Loven om grøn beskæftigelse er tydeligt inspireret af SiD-projektet, idet seks af de syv indsatsområder er nævnt. Dog er der kommet en formulering om, at ”Der kan endvidere ydes tilskud til udviklingsprojekter, rådgivning, information, kompetenceopbygning og koordinerende funktioner samt til aktiviteter, som indgår i en amtskommunes eller kommunes bidrag til udvikling, der kan nedsætte forureningsniveauet og mindske ressourceforbruget“ (§2, stk. 1 i lov om grøn beskæftigelse).

I bemærkningerne til lovforslaget står dog, at ”Ordnningen tilsigter fortrinsvis skabelse af varige arbejdspladser“, og ”Der vil ikke blive ydet tilskud til projekter, der har til formål, at ansøger kan leve op til myndighedskrav og lignende beslutninger“.

Det kan diskuteres, om de to krav reelt udelukker støtte til de mange ”oprydningsaktiviteter“, som er foreslået i SiD-projektet om grøn beskæftigelse. Men i bestyrelsens programbeskrivelse blev der tilføjet som standardkrav, at ”Der ydes ikke tilskud til myndigheders, institutioners eller virksomheders varetagelse af sædvanlige drifts- eller anlægsopgaver, medmindre opgaverne

gennemføres med et særligt, nyskabende miljø- og beskæftigelseselement“ (Afsnit 6, Programbeskrivelsen for Den Grønne Jobpulje 1997).

Den Grønne Jobpulje har dermed afskåret sig fra at støtte hovedparten af de opgaver, som var opregnet i projektet om grøn beskæftigelse, hvilket var en meget bevidst prioritering fra bestyrelsen.

Der er ingen tvivl om, at der er mange uløste opgaver på miljøområdet – fx kloakreovering og affaldsdepoter, hvor der er brug for en stor indsats over en årrække – en så stor indsats, at Den Grønne Jobpuljes midler vil være som en dråbe i havet i forhold til opgavernes omfang. Det forekommer derfor fornuftigt, at Den Grønne Jobpulje har valgt ikke at støtte sædvanlige drifts- eller anlægsopgaver.

Med en kommunekonkurrence var Den Grønne Jobpulje med til at sætte nogle tanker i gang – også hos kommunerne i forhold til nogle af de sædvanlige opgaver eller omstilling til at løse nogle af de sædvanlige opgaver på en ny måde. Nogle af projekterne fik støtte til, dels selv at komme i gang og arbejde med de nye vinkler på opgaverne, dels som demonstrationsprojekter for andre.

Man kan stille spørgsmål ved, om Den Grønne Jobpulje med tilskud til en lang række autoophuggere helt har fulgt prioriteringen om ikke at støtte projekter, der har til hensigt at opfylde myndighedskrav. Formelt set har de fulgt prioriteringen, men der har gennem hele jobpuljens virke været forberedt en ny lovgivning i Miljøstyrelsen med krav om indførelse af miljøstyring hos autoophuggere.

Tilskuddene har bidraget til, at mange autoophuggere nu er klar til at honorere de nye krav, og det har givet gode miljø- og beskæftigelseseffekter. De autoophuggere, der har gennemført miljøstyring, har fået virksomhedens miljøbelastninger under kontrol, hvilket i mange tilfælde var tiltrængt.

Tilsvarende har jobpuljen i et enkelt projekt givet støtte til vask af slagger fra affaldsforbrænding med henblik på, at man kunne opfylde kommende krav til genanvendelse af slagger. Her var de nye regler også på vej.

Det er et generelt brugt princip i den danske miljøregulering, at man både bruger ”piskan“ i form af lovgivningskrav og samtidig har en ”gulerod“ i form af tilskudsordninger til omstilling. Spørgsmålet er måske, om det netop var Den Grønne Jobpulje, som skulle støtte disse initiativer, eller de har udfyldt et hul, som måske burde været dækket andre steder.

Ved bedømmelserne af ansøgningerne har sekretariatet trukket på mange forskellige ”eksperter“ i forhold til vurdering af den miljømæssige indsats, herunder det nyskabende i projekterne. De har således haft gode kontakter til fagkontorerne i Miljøstyrelsen og til andre relevante ministerier.

De beskæftigelsesmæssige elementer i ansøgningerne er primært blevet bedømt ud fra projekternes egne vurderinger og ud fra forventningerne til de

fremtidige økonomiske forhold. Det kan vække nogen undren, at jobpuljen ikke har trukket på generel ”eksperthjælp“ til bedømmelserne af beskæftigelsen og de økonomiske forhold, men valgt konkrete parter til bedømmelsen afhængig af projekterne. Sekretariatet oplyser, at de har indhentet vurderinger fra fx brancheorganisationer til bedømmelse af projekternes innovative værdi og overlevelse. Sekretariatet har lagt vægt på denne vurdering, som primært beror på en bedømmelse af afsætningsmuligheder og ansøgernes evne til at ”drive“ projektet.

Når sekretariatet ikke har haft så tætte kontakter til arbejdsmarkedssiden, så skyldes det også en vurdering af, at sekretariatet ikke har haft en politisk rolle. De har administreret den pulje, som var fastlagt ved lovgivningen, men de har ikke specielt arbejdet for, at grønne job skulle kobles anderledes sammen med fx indsatsen i Arbejdsmarkedsstyrelsen eller arbejdsmarkedsrådene, udover de puljebevillinger, der er givet til Vejle Amt.

Til gengæld må man sige, at Den Grønne Jobpulje har formået at sætte en lang række meget spændende og udviklende projekter i gang. Kun 7% af projekterne har indtil videre måtte opgives enten, fordi de aldrig kom i gang eller, fordi de alligevel ikke havde mulighed for at gennemføre projektet.

Jobpuljen har i høj grad støttet projekter på forkant med udviklingen og alternative løsningsmuligheder. Og med de mange projekter, som har fået støttet miljøarbejdet blandt mange små virksomheder, organisationer og græsrodder, har Den Grønne Jobpulje opfyldt et behov, hvor det ikke tidligere har været muligt at få hjælp til at realisere de gode ideer. Det samme gælder for en række opkvalificeringsprojekter, som er gennemført hos offentlige institutioner, hvor bl.a. køkkenpersonale er blevet uddannet til at bruge økologiske fødevarer – også uden at maden af den grund bliver væsentligt dyrere, og hvor en lang række skovarbejdere og vikarer er oplært til grøn skovdrift.

De projekter, der har fået støtte i Den Grønne Jobpulje adskiller sig således væsentligt fra fx projekter, som kan opnå støtte under andre miljøordninger i fx Energistyrelsen og Miljøstyrelsens program for renere produkter, da man her i høj grad støtter udvikling og udredningsarbejde frem for den konkrete indsats, som jobpuljen har støttet.

4.8   Anbefalinger

Den Grønne Jobpulje 1997-2000 har efter CASAs vurdering spillet en god og konstruktiv rolle til fremme af både beskæftigelsen og miljøindsatsen i det danske samfund. De lidt brede rammer, som denne pulje har haft, har betydet, at der både er sat gang i mange tværgående og helhedsorienterede initiativer, som alle medvirker til at fremme bæredygtig udvikling. Jobpuljen har vist sig at være en god erhvervsfremmeordning. Jobpuljen har også samtidig vist, at indsatsen for både at fremme miljø og sociale forhold med også at få de skæve eller tungere grupper i beskæftigelse kan lykkedes.

På den måde, som Den Grønne Jobpulje har fungeret, har samfundet fået et godt udbytte af de knap 300 millioner kroner, som jobpuljen har kostet i de første 4 år.

Det vil være et samfundsmæssigt tab, hvis de gode erfaringer fra jobpuljens virke ikke udnyttes og videreføres på en eller anden måde i fremtiden. CASA vil i den sammenhæng pege på nogle af de oplagte muligheder, som det vil være naturligt at arbejde videre med.

Udvikling af grøn iværksætterordning

Den Grønne Jobpulje har fungeret godt som en grøn erhvervsfremme- eller iværksætterordning. Det har givet beskæftigelse både til uddannede og ledige, fx kommer 17% af projektlederne og initiativtagerne til projekterne fra ledighed. Gennem støtte til små innovative virksomheder er der sket en grøn produktudvikling og erhvervsudvikling, hvilket gennem konkurrencedygtighed, eksport og vækst på sigt også kan skabe arbejde til de tungere grupper af ledige. Således er det en fremgangsmåde, der skaber job gennem en udvikling af arbejdsmarkedet og ikke et særligt arbejdsmarked ved siden af det sædvanlige.

En lang række af de virksomheder, jobpuljen har støttet, er virksomheder, der har ønsket at afprøve en grøn markedsstrategi. CASA har set flere projekter, hvor miljøet forsøgsvis kommer med som en ”sidevogn“, men hurtigt indtager en central placering i virksomhedens strategi.

Tilsvarende har mange virksomheder ikke blot fået bedre styr på deres miljøindsats gennem deres arbejde med miljøstyring, men også bedre styr på kvalitet, ressourceforbrug samt medarbejderudvikling og -trivsel. Alt sammen til gavn for virksomhedernes udvikling og indtjening og dermed deres muligheder for at styrke deres position på markedet.

De nye innovative virksomheder peger på, at finansieringen er den væsentligste barriere for produktudvikling og grøn teknologiudvikling.

Ved en ”iværksætterordning“ af denne karakter vil det derfor være relevant at øge kendskabet og samarbejdet mellem fx miljø- og græsrodkredse og erhvervs- og iværksætterkredse. Det vil være givtigt både at øge kontakten til finansieringssiden og til beskæftigelsessiden bl.a. gennem arbejdsmarkedsrådene. Men et af de hidtidige spørgsmål er, om modtagerne af henvendelserne fra Den Grønne Jobpulje til erhvervs- og iværksætterkredsene har været tilstrækkelig opmærksomme på at viderebringe informationerne i deres cirkler.

Der vil, som det har været praksis i jobpuljen, være behov for en kritisk vurdering af projekternes overlevelsesmuligheder, men også med mulighed for at give støtte til de lidt mere risikobetonede projekter. Det er en balance mellem det sikre valg og udvikling.

Indvandrere er gode iværksættere

Der ligger en samfundsudfordring i at få flere indvandrere ud på arbejdsmarkedet. Flere undersøgelser viser, at iværksætterordninger kan være succesfulde til at integrere og få indvandrere i beskæftigelse.

CASA har ikke kvantitative data for den nuværende andel af indvandrere i jobpuljens projekter, men gennem de kvalitative undersøgelser har vi fået kendskab til 2-3 indvandrerprojekter, hvoraf et kan kategoriseres som innovativ virksomhed. Det kunne være spændende at undersøge denne dimension nærmere. Det umiddelbare indtryk er, at de indvandrere, som har været involveret i de få projekter, som CASA har fået kendskab til, har været meget begejstret og gået ind i opgaven med stort engagement. Det er CASA opfattelse, at den bedste integration sker ved at engagere indvandrere i sådanne konstruktive sammenhænge.

Støtte til et lokalområde

Gennem støtte til ressourcepersoner og -organisationer kan de mange små projekter skabt af de lokale beboere, handlende og organisationer medvirke til et generelt løft i et lokalområde. For eksempel har bevillinger til en række lokale miljøinitiativer på Nørrebro understøttet bydelens grønne strategi. En strategi der har omhandlet en bæredygtig udvikling i bred forstand og dermed haft sammenhæng til de sociale aspekter, fx ved integration af indvandrere gennem miljøprojekterne.

Den Grønne Jobpulje har opfyldt et behov, hvor der har været skabt rum til projekter, der opererer inden for et bredt bæredygtighedsbegreb. I de fleste andre sammenhænge er der primært fokus på enten miljø- eller de sociale aspekter.

Små indsatser med stor samfundsbetydning

På affaldsområder er støtten til både erhvervsaffaldskonsulenter og grønne gårdmænd eksempler på oplagte indsatser, som oftest ikke kommer i stand af sig selv. Ved at støtte erhvervsaffaldskonsulenter hos affaldsselskaberne er rigtig mange virksomheder blevet bedre til at sortere deres affald. Tilsvarende medvirker de grønne gårdmænd til en øget og bedre affaldssortering fra husstandene i boligområderne. Med den prispolitik, som eksisterer på affaldsområdet i dag, kan de grønne gårdmænd helt eller delvis tjene sig selv hjem ved besparelser på affaldsbehandlingen. I forhold til erhvervsaffaldskonsulenterne, er det virksomhederne, der opnår besparelserne ved affaldsbehandlingen, mens affaldsselskaberne bærer lønomkostningerne for deres konsulenter.

Samfundsmæssigt set opnår man ikke bare bedre affaldssortering og dermed en bedre udnyttelse af ressourcerne. Man opnår også store samfundsmæssige økonomiske besparelser ved at forøge levetiden for de nuværende affaldsdeponier og ved mindsket behov for nybygning af affaldsforbrændingsanlæg.

Den Grønne Jobpulje har vist nogle muligheder for med små midler at sætte gode initiativer i gang hos virksomhederne og borgerne, som i mange tilfælde ikke kun sætter fokus på deres affald, men gør dem mere bevidste om for-

brug generelt. Samtidig rækker effekterne som angivet samfundsmæssigt langt videre. Det er sjældent at se en ordning, der rummer disse samfundsmæssige brede aspekter, men det er netop utroligt vigtigt at støtte initiativer som dette i indsatsen for en bæredygtig udvikling.

Førgrønning af arbejdsmarkedsindsatsen

Sammenlignet med den ordinære beskæftigelsesindsats med et budget for de regionale arbejdsmarkedsråd på 9 milliarder kroner alene i 1999, forekommer satsen på samlet 300 millioner kroner til Den Grønne Jobpulje beskeden. Med de gode resultater in mente som er kommet ud af satsningen med Den Grønne Jobpulje, vil det være oplagt, at der bliver gjort en indsats for, at de mange midler, der anvendes på arbejdsmarkedsområdet, i højere grad anvendes ud fra en bredere bæredygtighedsbetragtning, således at der ikke alene sættes fokus på økonomi og sociale løsninger – men også indtænkes miljø i de fremtidige løsninger.

Dette vil være en målsætning som falder godt i tråd med, at virksomhederne på både kort og lang sigt kan få de medarbejdere, der er brug for samtidig med, at samfundet som helhed kan reducere miljøproblemerne. Grøn Aktivering i Vejle viser, at tanken ikke er fjern, og at det kan lade sig gøre at tænke bredere.

Det kan samtidig hjælpe Danmark med at leve op til de forpligtelser, som følger af vores tilslutning til den internationale aftale om Agenda 21 fra Rio i 1992, som indebærer, at udviklingen i Danmark skal baseres på bæredygtighed. Bæredygtighed vil bl.a. sige, at man på en og samme tid skal tage miljømæssige, sociale, kulturelle og økonomiske hensyn. Den Grønne Jobpuljes fokus på nye vedvarende grønne job ligger fint i forlængelse af disse hensyn, hvorfor det er vigtigt både at fastholde og udvide initiativer af denne karakter.

5 Den Grønne Jobpuljes projekter

Hensigten med dette kapitel er at give et overblik over, hvordan midlerne fra Den Grønne Jobpulje er fordelt. Udtryk som tilskud og bevillinger anvendes som synonymmer.

Tabeller og oversigter bygger på materiale fra Den Grønne Jobpulje samt fra CASAs egen gennemgang af sagsmaterialet. Tabellerne inkluderer samtlige projekter bevilget i perioden 1997 til og med udgangen af 2000.

Med et projekt menes en ansøgning om iværksættelse af et initiativ til fremme af miljø og beskæftigelse. Mange især virksomheder opfatter ikke deres aktiviteter som et ”projekt“, men mere som et udviklingsinitiativ. Ordet projekt bruges således som en fællesbetegnelse for alle bevillinger og igangsatte aktiviteter uanset karakteren af aktiviteten.

Tilsvarende anvendes begrebet ”afsluttet projekt“ for de aktiviteter, der ikke længere får tilskud fra Den Grønne Jobpulje. Dette kan igen give anledning til misforståelse, da langt de fleste aktiviteter fortsætter efter ophør af støtten. CASA har dog ikke kunnet finde et andet kort og dækkende udtryk.

5.1 Ansøgninger og bevillinger fra Den Grønne Jobpulje

Interessen for Den Grønne Jobpulje har været stor. Der er behandlet 1.450 ansøgninger i perioden. Omkring 44% af ansøgningerne, i alt 619 projekter, har modtaget tilsagn om tilskud. Der har været ansøgt projekter til en samlet værdi af over 1,2 milliarder kroner, hvilket er lidt mere end 4 gange så meget, som jobpuljen har uddelt. Der er givet tilsagn om tilskud for i alt 281 millioner kroner til de 619 projekter. Dertil kommer 15 millioner kroner, som er uddelegeret til Grøn Aktivering.

Tabel 5.1: Behandlede ansøgninger og bevillinger 1997-2000

	1997		1998		1999		2000	
	Antal	Mio.kr	Antal	Mio.kr	Antal	Mio.kr	Antal	Mio.kr
Ansøgninger	261	249	510	460	253	235	366	269
Bevillinger.....	123	55,4	216	87,7	115	56,1	165	81,8
Procent bevilget.....	47%	22%	42%	19%	45%	24%	45%	30%
Uddelegering til Grøn Aktivering	1	10			2	5		
Gennemsnitsbevilling	450.794		405.940		488.232		495.885	

For hele perioden er det gennemsnitlige tilskud på 454.117 kroner.

Projektstatus

Her knap et år efter afslutningen (pr. 15.11.01) af den Grønne Jobpulje (1997-2000) er der 337 projekter, som er afsluttet. Af dem har 316 indsendt et selvevalueringsskema. Der er 21 projekter, som er afsluttet uden aflevering af selvevalueringsskema. Der er 28 projekter, som har fået en tillægsbevilling, men som kun afrapporterer et projekt, heraf er halvdelen afsluttet. Det betyder, at der er reelt er afsluttet ca. 350.

Der er 45 projekter, som ikke er kommet i gang, eller hvor de har opgivet projektet undervejs. Begrundelserne har bl.a. været manglende tid, reduktion i bevillingen, så projektet ikke kunne hænge sammen, manglende opbakning i baglandet eller mangel på kvalificerede projektmedarbejdere. Det betyder, at der er godt 12 millioner kroner, som i praksis ikke er anvendt inden for Den Grønne Jobpuljes virke (1997-2000).

For de 350 afsluttede projekter er der ca. 3,8 millioner af de bevilligede tilskud, som ikke er anvendt. Hvis der korrigeres for de 45 projekter, som ikke gennemføres, og for de øvrige ikke udnyttede bevillinger, så betyder det, at der er igangsat 574 projekter til en samlet tilskudsramme på 265 millioner kroner, heraf er godt 60% afsluttet.

Det samlede antal projekter rummer som nævnt også projekter, der er forlænget. Det gælder som nævnt for mindst 28 projekter. Af selvstændige projekter er der således igangsat 546 projekter med støtte fra Den Grønne Jobpulje. Det betyder, at det gennemsnitlige tilskud pr. projekt har været lidt større end de anførte tal i tabel 5.1.

I den samlede projektstatus skal det med, at der er 20 projekter, som ikke rigtigt er blevet afsluttet efter planen. Sekretariatet for jobpuljen har igangsat en proces, hvor de undersøger, om der er basis for at tilbagekalde bevillingerne og evt. forlange forudbetalt tilskud tilbagebetalt.

Mange små virksomheder og organisationer har ikke haft mulighed for at lægge penge ud, hvorfor de har benyttet muligheden for forskudsudbetalinger mod indsendelse af kvartalsvise regnskaber. Det er baggrunden for, at det i nogle tilfælde kan komme på tale at kræve udbetalt støtte tilbagebetalt.

Projekternes størrelse

I tabel 5.2 er angivet størrelsen og fordelingen af projekter, som har fået tilsagn fra Den Grønne Jobpulje. I de efterfølgende beregninger er der som udgangspunkt regnet ud fra de tilsagn, som jobpuljen har givet. Dette skyldes, at det er de data, som CASA har registreret i en database over samtlige bevillinger. Det har ikke været muligt at korrigere databasen, så de ikke gennemførte projekter eller de ikke fuldt udnyttede bevillinger blev trukket ud.

Som det fremgår af tabel 5.1, er der en rimelig spredning på bevillingernes størrelse i de mange projekter. Den største andel af projekterne har fået bevilling på et tilskud mellem 200-300.000 kroner. Denne gruppe udgør 30% af de samlede bevillinger fra Den Grønne Jobpulje. 70% af bevillingerne har været mindre end 500.000 kroner, mens kun 5% har været over 1 million

kroner. Den største bevilling er på 3,6 millioner kroner, og der er i alt givet støtte til 18 projekter på 1,5 millioner kroner eller derover.

Tabel 5.2: Projektbevillingsstørrelse og fordeling

Bevillingsstørrelse i 1.000 kr.	Antal bevillinger	Procent	Kumuleret procent
0-100.....	7	1%	1%
100-200.....	60	10%	11%
200-300.....	183	30%	40%
300-400.....	108	17%	58%
400-500.....	66	11%	69%
500-750.....	98	16%	84%
750-1000.....	68	11%	95%
1000-.....	29	5%	100%
Bevillinger i alt.....	619	100%	

Note: Beregninger uden midlerne til Grøn Aktivering

De fleste projektbudgetter indeholder medfinansiering fra ansøger selv – eller evt. fra andre kilder. Den Grønne Jobpulje har således været årsag til gennemførelse af projekter for et betydeligt større beløb. For de 316 afsluttede projekter er det totale projektbeløb for projekterne beregnet til 279 millioner kroner. Den Grønne Jobpulje har bevilget 134 millioner kroner til projekterne, men der er reelt brugt ca. 4 millioner kroner mindre, dvs. i alt ca. 130 millioner kroner. Det svarer til knap 47% af projektomkostningerne. Hvis det antages, at forholdet mellem tilskud og totalt projektbeløb er konstant, betyder det, at de samlede projektomkostninger for de 574 projekter iværksat af Den Grønne Jobpulje udgør knap 570 millioner kroner til fremme af miljø og beskæftigelse i perioden 1997-2000.

5.2 Den geografiske fordeling af tilskud

Den Grønne Jobpulje er en national tilskudsordning – modsat Grøn Aktivering, hvor kun ansøgere med adresse i Vejle Amt (eller Middelfart) kan ansøge. Den geografiske fordeling af angivet i tabel 5.3.

Fordeling af tilskuddene fordeler sig ikke jævnt ud over landet. Det kan have flere forklaringer:

- Større organisationer, institutioner og virksomheder, der har mulighed for at arbejde med grøn beskæftigelse, bor ofte i de store byer
- Erhvervsstrukturen og befolkningssammensætningen varierer fra amt til amt
- Behovet for ny beskæftigelse og mulighederne for nye arbejdspladser er forskellige fra amt til amt
- I nogle amter eksisterer stærkere netværk omkring miljø og virksomhedsudvikling, der kan trække et større antal ansøgninger med sig
- Enkeltpersoner og private virksomheder kan have regional indflydelse på antallet af ansøgninger. Der er eksempler på konsulentvirksomheder, der har påvirket virksomheder i deres område til at søge tilskud.

Tabel 5.3: Geografisk fordeling af tilskud fra Den Grønne Jobpulje (i 1000 kroner)

Amter	1997	1998	1999	2000	I alt
Bornholm.....	500	1.410	2.421	1.686	6.017
Frederiksborg.....	2.950	6.966	2.470	6.031	18.416
Fyn.....	3.600	6.912	4.158	7.858	22.528
Storkøbenhavn (1).....	21.386	24.351	16.572	24.040	86.349
Nordjylland.....	2.210	8.529	3.838	10.056	24.633
Ribe.....	4.103	2.350	350	1.350	8.153
Ringkøbing.....	1.910	4.933	3.279	2.466	12.998
Roskilde.....	1.775	4.049	1.650	2.071	9.545
Storstrøm.....	3.000	3.900	3.148	4.065	14.113
Sønderjylland.....	787	1.055	2.900	750	5.492
Vejle (2).....	14.022	353	6.369	3.130	23.874
Vestsjælland.....	1.620	3.621	4.006	1.842	11.089
Viborg.....	-	4.699	1.976	494	7.169
Århus.....	8.105	14.555	7.894	16.023	46.578
I alt.....	65.968	87.683	61.481	81.821	296.952

Note: (1) Storkøbenhavn er beregnet som Københavns Kommune, Frederiksberg Kommune og Københavns Amt. (2) Fordeling inkl. midlerne til Grøn Aktivering

CASA har sammenholdt andelen af tilskud i de forskellige amter med andelen af den gennemsnitlige ledighed (i 1998) og med andelen af befolkningen (pr. 1.1.1999) samt andel af eksisterende job.

Tabel 5.4: Geografisk fordeling af tilskud fra Den Grønne Jobpulje. Procent

Amter	Andel af tilskud fra Den Grønne Jobpulje	Andel af gennemsnitsledigheden (1998)	Andel af befolkningen (1.1.1999)	Efter andel af antal job (1997)
Bornholm	2,0%	1,2%	0,8%	0,7%
Frederiksborg.....	6,2%	5,2%	6,8%	5,7%
Fyns	7,6%	8,8%	8,9%	8,3%
Storkøbenhavn (1)	29,1%	25,1%	22,4%	26,4%
Nordjylland.....	8,3%	11,3%	9,3%	9,1%
Ribe.....	2,8%	3,3%	4,2%	4,5%
Ringkøbing	4,4%	3,8%	5,1%	5,5%
Roskilde.....	3,2%	3,5%	4,3%	3,5%
Storstrøm.....	4,8%	5,8%	4,9%	4,0%
Sønderjylland.....	1,9%	3,8%	4,8%	4,6%
Vejle (2)	8,0%	6,0%	6,5%	6,6%
Vestsjælland	3,7%	5,6%	5,5%	4,7%
Viborg.....	2,4%	3,4%	4,4%	4,5%
Århus.....	15,7%	13,3%	11,9%	11,8%
I alt	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Basis	297 mio. kr.	182.721 ledige	5.313.577 personer	2.925.122 job

Note: Tal for gennemsnitsledighed, befolkning og antal job er fra Statistisk Årbog 1999, Danmarks Statistik. (1) Storkøbenhavn er beregnet som Københavns Kommune, Frederiksberg Kommune og Københavns Amt. (2) Fordeling inkl. midlerne til Grøn Aktivering

De tætbefolkede områder i Storkøbenhavn (Københavns Amt, Københavns Kommune og Frederiksberg Kommune) og Århus Amt har fået en stor andel af midlerne. Her er 133 millioner kroner eller ca. 45% af midlerne uddelt. Det er dog ikke så skævt set i forhold til befolkningstallet, da knap 40% af befolkningen bor i de samme tætbefolkede områder. Storkøbenhavn er topscorer med 29% af de bevilligede midler.

I Vejle Amt har Den Grønne Jobpulje fordelt ca. 8 millioner kroner til projekter og uddelegeret knap 16 millioner kroner inkl. administration til Grøn Aktivering. Som det fremgår af ovenstående tabel er sammenlagt knap 24 millioner kroner fordelt i Vejle Amt. Befolkningsandelen er på 6,5%, så set i relation til hele jobpuljens samlede uddeling på knap 297 millioner kroner er bevillingsandelen på 8%, hvilket er lidt større end befolkningsandelen.

Sønderjyllands Amt, Nordjyllands Amt, Viborg Amt, Vestsjællands Amt og Storstrøms Amt har tilsammen modtaget ca. 21% af bevillingerne. Her bor omkring 30% af befolkningen, men bevillingerne passer meget godt med ledighedsgraden, der samlet er på godt 21%. Dog skiller Nordjyllands Amt sig ud. Her er forholdsvis mange ledige i forhold til bevillingerne samlede størrelse.

5.3 Hvem har fået tilskud fra Den Grønne Jobpulje?

§2, stk. 3 i lov om pulje til grøn beskæftigelse bestemmer, at tilskud kan ydes til foreninger, organisationer, offentlige myndigheder, virksomheder og enkeltpersoner. Tilskudsordningen er underlagt EUs de-minimis-regler. Reglerne betyder, at EU fastsætter en maksimumsgrænse for tilskud til private virksomheder, fordi tilskuddene påvirker samhandlen og konkurrencen mellem medlemslandenes virksomheder. I praksis betyder det, at en privat virksomhed sammenlagt må modtage maksimalt 750.000 kroner i direkte statstilskud over en 3-årig periode fra ordninger, der er underlagt de-minimis-regler. Desuden betyder EU-lovgivningen, at der ikke kan ydes tilskud til transport-, landbrugs- og fiskerisektorerne samt stål-, skibsbygnings- og kulindustrien.

Private virksomheder har fået halvdelen

Private virksomheder har i perioden 1997-2000 modtaget 138 millioner kroner svarende til knap halvdelen af de 281 millioner, der er givet i tilskud. De private virksomheder har fået tilsagn til 375 ud af de 619 projekter, hvilket svarer til godt 60% af de bevilgede projekter. I forhold til den beløbsmæssige fordeling har de private virksomheder fået 50% af tilskudskronerne. De har dermed i gennemsnit modtaget et tilskud på 368.079 kroner.

En meget stor andel af projekterne i de private virksomheder har især i de første år været projekter om indførelse af miljøstyring/miljøledelse på virksomhederne. I alt udgør miljøstyringsprojekterne knap halvdelen af de bevilligede projekter i private virksomheder.

Før Den Grønne Jobpulje blev oprettet, administrerede Miljøstyrelsens kontor for renere produkter ”Program for spørgsmål om miljø og arbejdsmiljø i mindre virksomheder“ (kaldet ”*det lille program*”). Programmet gav tilskud til virksomhederne på omkring 400.000 kroner til miljøstyring under forudsætning af, at der blev ansat en ny medarbejder i virksomheden. Programmet var en succes, men løb tør for penge i slutningen af 1996. Da Den Grønne Jobpulje startede i efteråret 1997, havde Miljøstyrelsen 73 ansøgninger fra private virksomheder, der søgte tilskud under det lille program.

Ansøgningerne blev oversendt til Den Grønne Jobpulje, som besluttede at yde tilskud til denne type ansøgninger, fordi der var gode resultater både miljø- og beskæftigelsesmæssigt med denne type projekter. Tilskuddet fra Den Grønne Jobpulje har dog typisk været på 150.000-250.000 kroner pr. miljøstyringsprojekt frem for 400.000 kroner som under det lille program.

I 1997 var 79 ud af 91 virksomhedsprojekter af denne type. I 1998 gav jobpuljen tilskud til miljøstyringsprojekter til 108 virksomheder. Der indkom 128 ansøgninger, som alle blev individuelt vurderet. (Årsberetning 1998, Den Grønne Jobpulje). De fleste ansøgninger blev behandlet med bistand fra konsulent Hanne Eriksen, som i Miljøstyrelsens kontor for renere teknologi og produkter var ansvarlig for administrationen af det lille program.

Den Grønne Jobpulje har i 1999 indstillet støtten til almindelige miljøstyringsprojekter i virksomheder. I stedet satser bestyrelsen for Den Grønne Jobpulje mere på projekter fra virksomheder med mere markant nytænkning (Årsberetning 1998, Den Grønne Jobpulje). I 1999 begyndte Miljøstyrelsens

”Kompetenceudviklingsprogram“, og her har de private virksomheder fortsat haft mulighed for tilskud til almindelige miljøstyringsprojekter.

Effekten af den ændrede bevillingspraksis kan spores i tallene. Hvor de private virksomheder i 1997 og 1998 stod for over 70% af projekterne, har virksomhederne i 1999 fået tilskud til 37% af projekterne, mens andelen af projekter til private virksomheder er steget igen det sidste år til 53%. Det samme gælder midlerne. Hvor de private virksomheder i 1997 fik 50% og i 1998 fik 60% af de udelte midler, har de i 1999 modtaget 30% af bevillingerne mod 48% i 2000.

Tabel 5.5: Tilskud fra Den Grønne Jobpulje fordelt på modtagertype

	1997	1998	1999	2000	Total
Offentlige institutioner					
Antal.....	22	33	48	35	138
Total (kr.).....	21.270.600	21.296.915	23.267.516	19.334.082	85.169.113
Gennemsnit (kr.)...	966.845	645.361	484.740	552.402	617.167
Organisationer					
Antal.....	10	30	24	42	106
Total (kr.).....	6.597.100	14.019.104	14.155.918	23.127.407	57.899.529
Gennemsnit (kr.)...	659.710	467.303	589.830	550.653	546.222
Private virksomheder					
Antal.....	91	153	43	88	375
Total (kr.).....	27.580.014	52.367.036	18.723.239	39.359.474	138.029.763
Gennemsnit (kr.)...	303.077	342.268	435.424	447.267	368.079

Note: Opdelingen på modtagertyper er udarbejdet på baggrund af et umiddelbart skøn ud fra modtagere ns navn. Der er afvigelser fra den gruppering, som Den Grønne Jobpulje har rapporteret i årsberetningerne. Fordelingen er ekskl. midler til Grøn Aktivering

Tilskudsmodtagere er kategoriseret under offentlige institutioner, når de er finansieret eller ejet af det offentlige. Det gælder eksempelvis kommuner og amter, bydelsrådene i København, statslige institutioner som Skov- og Naturstyrelsen, revacentre, fælles kommunale affaldsselskaber, sygehuse eller naturskoler.

Organisationer er græsrodsforeninger og andre sammenslutninger, der ikke er kontrolleret af offentlige myndigheder. Det gælder fx Frelsens Hørs socialtjeneste, Den Grønne Nøgle, foreningen Det Grønne Møbel, Økologiske Igangsættere, Campingrådet, Foreningen til Fremme af Bæredygtigt Design eller boligselskaber.

Det fremgår af tallene, at det gennemsnitlige tilskud til offentlige institutioner har været knap det dobbelte i forhold til tilskuddene til de private virksomheder. På samme måde har det gennemsnitlige tilskud til organisationer været ca. 1,5 gange større. Det skyldes især det store antal miljøstyringsprojekter, der alle har modtaget mellem 150.000 kroner og 250.000 kroner. Hvis der ses bort fra disse tilskud, der især er givet i 1997 og 1998, er der ikke væsentlige forskelle mellem de 3 typer af tilskudsmodtagere.

5.4 Hvilke typer projekter har modtaget tilskud?

I lov om pulje til grøn beskæftigelse er der lagt vægt på, at puljen fremmer grøn beskæftigelse inden for en række områder: Byøkologi, trafik, vedvarende energi, energibesparelser, vandbesparelser, økologiske fødevarer og naturgenopretning.

Der præsenteres to måder at opdele eller typologisere projekterne på:

1. Den Grønne Jobpuljes opdeling, som er benyttet i årsberetningerne: Byggeri, miljøledelse, naturforvaltning, tværgående projekter, vandenergi-affald, økologiske fødevarer og øvrige projekter.
2. CASAs forslag til alternativ typologisering: Miljøstyring og miljøledelse, nye virksomheder og produkter, viden og netværk, pilotprojekter samt øvrige projekter.

Opdelingen fra årsberetningerne

Den Grønne Jobpulje har i sin opdeling af projekttyper valgt en klassisk fordeling med udgangspunkt i tematisk eller sagsorienteret tilgang. I det følgende gives eksempler på kategorierne. Projekternes journalnummer er nævnt i parentes.

Byggeri omfatter projekter som: ”Nedbrydning af barrierer for brug af alternative isoleringsmidler“ (G374-0982), ”Genanvendelse af tegl“ (G374-0962), ”Seriefremstilling af bæredygtige byggelementer til økologisk byggeri“ (G374-0457), ”Økologisk byggeri på Den Økologiske Landbrugsskole og Naturskolen i St. Vildmose“ (G374-0548) eller ”Bæredygtige byggematerialer i Gjern Tømmerhandel A/S“ (G374-0829). Projekterne giver en bred vifte af miljøeffekter. I alt 46 projekter falder i denne kategori med et samlet tilskud på 24,4 millioner kroner.

Miljøledelse i virksomheder omfatter de almindelige miljøstyringsprojekter i private virksomheder: ”Miljøstyring hos xxx virksomhed“ eller mere nytænkende netværksprojekter som: ”Andelsmiljømedarbejdere i små virksomheder“ (G374-0893) eller ”Miljø- og energikoordinering – opstart af netværk i erhvervsvirksomheder“ (G374-0888). Projekterne omfatter typisk energi- og vandbesparelser. Det har været den mest almindelige projekttype med 198 iværksatte projekter til et beløb på 53,7 millioner kroner.

Naturforvaltning omfatter naturgenopretningsprojekter som ”Naturgenopretning i Rind Ådal“ (G374-0511), ”Øget anvendelse af heste i skovbruget“ (G374-938) eller ”Mobilt fårehold på Bornholm“ (G374-0877). 18 projekter har handlet om naturgenopretning. De har kostet 14,3 millioner kroner.

Tværgående projekter har en bred vifte af effekter og er eksempelvis ”Økologisk igangsætterkontor“ (G374-0800), ”EcoTrain Europe“ (G374-0799), ”Grøn Netværk i Miljøforum Århus“ (G374-0968). 85 projekter er faldet i denne kategori, og de har fået 54,9 millioner kroner tilsammen.

Vand, energi og affald er fx erhvervsaffaldskonsulenterne, som der er givet en række tilskud til. Af andre projekter kunne nævnes ”Affaldshåndtering på Ærø“ (G374-0869) eller ”Den fremtidige spildevandsafledning i områder uden kloakering“ (G374-0906). 137 projekter handler om vand, energi og

affald, og de har fået knap 67 millioner kroner tilsammen. Denne kategori er kommet godt med i 1998, 1999 og 2000 takket være en målrettet indsats for projekter om erhvervsaffaldskonsulenter og grønne gårdmænd, som blev prioriteret som særlige fokusområder.

Økologiske fødevarer er en forholdsvis klar kategori, og Den Grønne Jobpulje har bevilget 28 millioner kroner til i alt 53 projekter, eksempelvis ”Økotrans – en bæredygtig distributionsvirksomhed for økologiske varer“ (G374-0821), ”Økologisk omstilling i daginstitutioner – et rotationsprojekt i Høje Taastrup Kommune“ eller ”Økologisk barnemad på Indre Nørrebro“ (G374-0183).

I tabel 5.6 er vist fordelingen mellem de forskellige typer først i antallet (a) og derefter i forhold til, hvor mange penge jobpuljen har bevilliget (b).

Tabel 5.6 (a): Bevillinger fordelt på typer efter lovgivningen

	Antal bevillinger				
	1997	1998	1999	2000	Total
Byggeri	6	13	9	18	46
Miljøledelse i virksomheder.....	83	109	5	1	198
Naturforvaltning.....	2	3	3	10	18
Trafik	6	5	4	3	18
Tværgående projekter	13	27	30	15	85
Vand, energi og affald	4	32	33	68	137
Økologiske fødevarer	6	11	16	20	53
Øvrige tilskud.....	3	15	15	30	63
I alt	123	215	115	165	618

Tabel 5.6 (b): Bevillinger fordelt på typer efter lovgivningen

	Bevillinger i millioner kr.				
	1997	1998	1999	2000	Total
Byggeri	5,1	7,7	3,1	8,5	24,4
Miljøledelse i virksomheder.....	21,8	29,7	1,4	0,8	53,7
Naturforvaltning.....	2,0	5,3	1,2	5,8	14,3
Trafik	5,4	2,2	0,8	0,9	9,3
Tværgående projekter	10,5	14,0	20,3	10,1	54,9
Vand, energi og affald	4,0	15,9	16,0	31,0	66,9
Økologiske fødevarer	4,2	7,2	7,8	8,9	28,1
Øvrige tilskud.....	2,0	7,4	5,8	12,5	27,7
I alt	55,0	89,4	56,4	78,5	279,3

Note: Fordeling af projekter på projekttype er foretaget af Den Grønne Jobpulje (Årsberetning 1998, 1999 og 2000). Der er ikke medtaget de to store bevillinger til Grøn Aktivisering. Der er mindre afvigelser mellem Den Grønne Jobpuljes opgørelser og CASAs opgørelser

Endelig er der gruppen af øvrige projekter, som vanskeligt lader sig placere i ovenstående kategorier. Det er eksempelvis projekter som ”Nye materialer til formgivning af computere“ (G374-0950) eller ”Hemp Valley – produktudvikling af miljøvenlige hampetekstiler“ (G374-0891). I alt 63 projekter for knap 28 millioner kroner falder i denne kategori.

Alternativ typologisering

I forbindelse med tilbuddet på evalueringsopgaven har CASA foreslået en alternativ typologisering. Formålet med typologiseringen af projekterne har været at få projekterne systematisk opdelt efter en mere strategisk tilgang i forhold til, hvordan de opnår deres miljø- og beskæftigelseseffekter. Typologiseringen er nyttig, fordi variationen af projekterne er så stor, at de vanskeligt lader sig bedømme samlet. Det kan være meget forskellige forhold, der har indflydelse på, om et projekt bliver en succes eller ej.

Selv om variationen mellem projekterne er stor, er der også store ligheder i den måde, hvorpå projekterne opnår deres miljø- og beskæftigelsesmæssige resultater. Bag projekterne ligger en formodning om, hvordan projektet med tilskud fra Den Grønne Jobpulje kan føre til både et bedre miljø og mere beskæftigelse. Efter at have gennemgået projekterne er der opstillet i alt fem typer projekter:

Type	Beskrivelse af effektkæde
<i>Miljøstyring og miljøledelse</i>	Projekterne opbygger kvalifikationer til miljøledelse og -styring for at reducere miljøpåvirkningen fra virksomhedens egen drift.
<i>Nye virksomheder og produkter</i>	Projekter i virksomheder, der gennem deres produkter reducerer miljøbelastningen.
<i>Viden og netværk</i>	Projekter, som gennem information og dialog vil ændre adfærden for en målgruppe.
<i>Pilotprojekter</i>	Projekter, som gennem demonstrationer af løsninger får spredt løsningen og dermed forbedrer miljøet og skaber beskæftigelse.
<i>Øvrige projekter</i>	Projekter, som ikke passer i de fire første kategorier.

Virkeligheden er ikke altid så skarpt opdelt, som ovenstående typologisering antyder. Nogle projekter har flere facetter og kunne være en del af flere kategorier: Når virksomheder arbejder i netværk for at lave miljøstyring – er det så et miljøstyringsprojekt, eller passer det bedre i kategorien viden og netværk, eller er det måske et pilotprojekt? Men selvom der er grænsetilfælde, har det overordnet set været relativt uproblematisk at kategorisere samtlige projekter. Fordelingen af projekterne i forhold til den alternative typologisering er anført i tabel 5.7.

Tabel 5.7: Bevillinger fordelt på evalueringens typologisering

	<i>Antal bevillinger</i>				
	1997	1998	1999	2000	Total
Miljøstyring	80	96	6	1	183
Nye virksomheder/produkter...	11	55	32	65	163
Viden og netværk.....	15	22	50	49	136
Pilotprojekter.....	14	31	19	44	108
Øvrige.....	3	12	7	6	29
I alt	123	216	115	165	619

	<i>Bevillinger i millioner kroner</i>				
	1997	1998	1999	2000	Total
Miljøstyring	19,8	21,9	2,0	0,4	44,1
Nye virksomheder/produkter...	8,4	29,1	14,6	30,7	82,8
Viden og netværk.....	9,5	9,3	23,9	25,0	67,7
Pilotprojekter.....	13,3	19,3	10,7	22,3	65,6
Øvrige.....	4,4	8,1	5,0	3,4	20,9
I alt	55,4	87,7	56,1	81,8	281,1

Note: Fordeling af projekter på projektyper er foretaget i samarbejde med Den Grønne Jobpulje

For de 5 projektyper er der forskellige argumenter for, at et tilskud kan føre til et forbedret miljø og mere beskæftigelse – ud over den beskæftigelse, der bliver ydet tilskud til i selve projektet:

Miljøstyring kan direkte give en reduceret miljøbelastning fra virksomheden. Indirekte kan miljøstyring have miljømæssig betydning, hvis virksomheden som følge af projektet opnår konkurrencefordele og fortrænger produkter fra mere miljøbelastende virksomheder. Der er beskæftigelsesmæssig effekt af projektet, når besparelser på ressourceforbrug eller øget indtjening giver grundlag for at beholde arbejdskraften. Hvis projektet har stor kommerciel succes, kan det give anledning til yderligere ansættelser.

Et typisk eksempel er ”Projekt miljø hos Aarhus Offset A/S“. Aarhus Offset ønsker at arbejde aktivt med miljøstyring og livscyklusanalyser og ønsker at ansætte en person som krumtap i dette arbejde. Personen forventes fastholdt i beskæftigelse efter den 1-årige projektperiode, fordi miljøstyring kan nedbringe miljøbelastningen og øge indtjeningen på grund af ressourcebesparelser og bedre afsætning af virksomhedens produkter. Der er bevilget 183 (heraf 5 til offentlige institutioner, 1 til organisationer og hele 177 til private virksomheder) projekter af denne type for i alt 44 millioner kroner.

Nye (grønne) virksomheder og (grønne) produkter. Her er der gevinst til miljøet, når nye grønne virksomheder etableres, eller nye grønne produkter udvikles og markedsføres. Miljøgevinsten kan være, at genanvendelse forhindrer et affaldsproblem, eller at et renere produkt fortrænger et miljømæssigt set ringere produkt fra markedet. Beskæftigelseseffekten findes primært, hvis projektet får kommerciel succes. Det giver økonomi til at fastholde ansættelser og måske udvide med flere.

163 projekter har fået 83 millioner kroner i denne kategori. Det er eksempelvis "Pure Baby" (G374-0798), "Den Danske Solhybridbil" (G374-443), "Produktion af økologiske delelementer" (G374-556), "Økohavens hjemmeside" (G374-630) eller "Grønne Amalies grøntsagsabonnement" (G374-0050).

Viden og netværksprojekterne giver miljøeffekt på længere sigt. Typisk indsamler projekterne information og viden, som videreformidles til en målgruppe. På baggrund af den ny viden ændrer målgruppen holdning og handling med en reduceret miljøbelastning til følge. Erfaringen viser, at ny viden ikke nødvendigvis fører til ændrede handlinger, og der skal mere end blot formidling til at skabe ændret adfærd. Der er varig beskæftigelse i projekterne, hvis tilstrækkeligt mange finder netværkets aktiviteter så værdifulde, at de vil betale for dem. Der er yderligere en beskæftigelseseffekt, når eksempelvis Grønt Netværk i Ribe Amt påvirker virksomheder til miljøstyring og produktudvikling eller påvirker offentlige institutioner til at arbejde grønt.

Viden og netværksprojekter er fx "Tosproget grøn miljømedarbejder til boligområderne i Albertslund" (G374-0268), "Grønt Netværk Sønderjylland" (G374-0510), projekterne med erhvervsaffaldskonsulenter er placeret i denne kategori, "Økologisk skoletjeneste for Vejle Amt" (G374-0063) eller "Danmark cykler til arbejde – opbygning af nationalt kampagnesekretariat" (G374-0217). I alt har 136 projekter modtaget knap 68 millioner kroner i tilskud fra Den Grønne Jobpulje.

Pilotprojekterne kan gennem et tilskud pege på ændring af en miljøbelastning og bidrage til spredning af løsningen til andre. Hvis løsningen bliver brugt af andre, er der en miljøeffekt. Hvis ændringen spredes og bruges af andre – så det evt. bliver normen – giver det et større eller grønnere forbrug af arbejdskraft.

Pilotprojekterne er en projekttype, der går på tværs af den oprindelige opdeling af projekter, som Den Grønne Jobpulje anvendte. Fællestrækket ved projekterne er, at Den Grønne Jobpulje har vurderet, at projekterne gennemførte en løsning på et kendt miljøproblem på en måde, der gør en spredning af løsningen sandsynlig. Eksempel er "Udvikling af miljøvenlige metoder til produktion af muslinger i Limfjorden" (G374-0679), "Økologisk rensesepark – en alternativ løsningsmodel for økologisk håndtering" (G374-0670) eller "Byrupbanestien – cykel-, ride- og vandresti mellem Horsens og Silkeborg" (G374-0185). I alt 108 projekter til ca. 66 millioner kroner er kategoriseret som pilotprojekter.

Af de *øvrige* projekter er der 29 projekter til knap 21 millioner kroner. Det er projekter som eksempelvis "Udviklingsprogrammet grønne job – fra idé til virkelighed" (G374-0087), "Opkvalificering af skovarbejdere" (G374-0536) eller "Samsø – Danmarks vedvarende energiø" (G374-0724).

I tabel 5.8 er angivet den samlede fordeling i antal og i forhold til tilskudskroner samt i procent.

**Tabel 5.8: Fordeling af bevillinger fordelt på typologisering.
(I antal og kroner)**

	Miljø- styring	Nye virksomheder og produkter	Pilot- projekter	Viden og netværk	Øvrige
Bevillinger i antal	183	163	108	136	29
Bevillinger i % i forhold til antal	30%	26%	17%	22%	5%
Bevillinger i mio.kr.	44	83	68	66	21
Bevillinger i % i forhold til tilskudsbeløb.....	16%	29%	24%	23%	7%

Fordelingen mellem de forskellige projekttyper og typer af tilskudsmodtagere er også undersøgt. Resultaterne fremgår af tabel 5.9.

**Tabel 5.9: Fordeling af tilskud til modtagere efter projekttpe
(Tilskudsbeløb opgjort i 1.000 kroner)**

Projekttpe	Offentlige institutioner		Organisation		Privat	
	Tilskud	Antal	Tilskud	Antal	Tilskud	Antal
Miljøstyring	2.011	5	425	1	41.616	177
Nye virksomheder og produkter	10.805	18	11.450	23	60.514	122
Viden og netværk.....	27.010	53	24.779	44	15.942	39
Pilotprojekter.....	37.102	51	16.220	32	12.320	25
Øvrige.....	8.205	10	5.025	6	7.636	12
Total	85.169	138	57.900	106	138.030	375

Miljøstyringsprojekterne og projekter af typen nye virksomheder og produkter har primært haft de private virksomheders interesse. Knap halvdelen af alle projekterne og lidt mere end en tredjedel af de samlede projektmidler er tilfaldet de private virksomheder inden for disse to kategorier.

For de offentlige institutioner er hovedparten af projekterne faldet inden for kategorierne viden og netværk samt pilotprojekter. Mere end 75% af bevillingerne til offentlige institutioner falder under en af de to kategorier.

Projekter bevilliget til organisationerne har en lidt større spredning, selvom tendensen også her er, at der er givet flest tilskud til viden og netværk (42%), efterfulgt af pilotprojekter (30%) og nye virksomheder og produkter (22%). Samlet falder knap 40% af projekterne under kategorierne viden og netværk og pilotprojekter, mens de økonomisk udgør 47% af midlerne.

Øvrige projekter fordeler sig på alle 3 typer af modtagere.

Bevillingsstørrelsernes variation for de forskellige projekttyper er vist i tabel 5.10.

**Tabel 5.10: Gennemsnitstilskud fordelt efter modtagere og projekttype.
(Beløb opgjort i 1.000 kroner)**

<i>Projekttype</i>	Offentlige	Organisationer	Virksomheder	Gen- nemsnit
Miljøstyring.....	402	425	235	241
Nye virksomheder/produkter	600	498	496	508
Viden og netværk	510	563	409	498
Pilotprojekter	727	507	493	608
Øvrige.....	821	546	636	745
Total	617	546	368	454

Det er tydeligt, at de billigste projekter er miljøstyring i private virksomheder, der i gennemsnit har modtaget 235.000 kroner i tilskud. Mange af tilskuddene har været på 150.000 eller 250.000 kroner. Ifølge Den Grønne Jobpulje er tilskuddet typisk gået til 70% af lønomkostningerne til nye medarbejdere i virksomhederne. I visse virksomheder var loftet for tilskud sat til 150.000 kroner, når virksomheden ikke forurenede nævneværdigt, eller når virksomheden tilhørte brancher, hvor der allerede var gennemført mange miljøstyringsprojekter.

De dyreste projekter har typisk været pilotprojekter og øvrige projekter i det offentlige. Projekterne har generelt været dyrere i de offentlige institutioner og i organisationerne med et gennemsnitstilskud på henholdsvis 617.000 kroner og 546.000 kroner. De private virksomheder har samlet modtaget et gennemsnitstilskud på 368.000 kroner. Hvis miljøstyringsprojekterne tages ud af beregningen, er gennemsnitstilskuddet på 488.000 kroner.

Forklaringen på forskellen er sandsynligvis, at det på grund af de-minimis-reglerne primært er mindre virksomheder, der har modtaget tilskud. De offentlige institutioner er større organisationer og er ikke underlagt de-minimis-reglerne. De har derfor været i stand til at sammensætte mere komplicerede projekter med flere parter og flere aktiviteter.

Fordeling af de afsluttede projekter

Fordelingen af de afsluttede projekter i forhold til bevillingsåret fremgår af tabel 5.11.

Tabel 5.11: Antal igangsatte og afsluttede projekter for perioden 1997-2000 samt den procentvise andel af afsluttede projekter pr. år i forhold til de bevilligede pr. 15. november 2001

Projektstatus	Årstal			
	1997	1998	1999	2000
Igangsat	123	215	116	165
Afsluttet	82 (67%)	162 (75%)	46 (40%)	26 (16%)

130 af de afsluttede projekter er miljøstyringsprojekter. Det betyder, at over 70% af de igangsatte miljøstyringsprojekter er afsluttet. For de øvrige kategorier er der knap så mange afsluttede projekter i forhold til de igangsatte.

For kategorierne nye virksomheder og øvrige projekter er ca. halvdelen af de bevilligede projekter afsluttet, mens 45% af viden og netværksprojekter og kun 32% af pilotprojekterne er afsluttet.

Tabel 5.12: Oversigtstal for afsluttede projekter pr. 15. november 2001 samt den procentvise andel i forhold til det samlede antal af afsluttede projekter

Kategorier	Antal afsluttede projekter	Gns. pris (1.000 kr.)	Tilskud i alt (1.000 kr.)
Miljøstyring	130 (41%)	237	31.900
Nye virksomheder/produkter	78 (25%)	530	41.300
Pilotprojekter	44 (14%)	716	31.500
Viden og netværk.....	49 (15%)	481	23.600
Øvrige	15 (5%)	455	6.800
Total.....	316	424	134.100

Gennemsnitsprisen for de forskellige kategorier dækker over store forskelle. Mens mere end 80% af miljøstyringsprojekterne har fået et tilskud mellem 2-300.000 kroner, så er der en jævn spredning for de 4 øvrige kategorier.

De private virksomheder står for 60% af de bevilligede projekter. De udgør 70% i forhold til de afsluttede projekter. Det kan tyde på, at private tilskudsmodtagere er lidt hurtigere til at afslutte deres projekter end andre tilskudsmodtagere. En forklaring kan være, at miljøstyringsprojekterne udgør en stor andel af de private projekter. Her er der tale om mindre bevillinger og mindre projekter, der er lettere at afslutte.

De offentlige institutioner står for 22% af bevillingerne, men udgør 18% af de afsluttede projekter. Mens organisationer tegner sig for 17% af de bevilligede projekter, så udgør de 12% af de afsluttede projekter.

5.5 Særlige indsatser under Den Grønne Jobpulje

Selvom Den Grønne Jobpulje giver tilskud til en meget bred vifte af projekter, har bestyrelsen og sekretariatet udvalgt enkelte indsatsområder, hvor der er gjort en særlig indsats for at tiltrække nye projekter eller fremme et bestemt område.

Den Grønne Jobpulje har haft mindst syv indsatsområder, hvor de har gjort en særlig indsats for at understøtte udviklingen af miljø- og beskæftigelsesinitiativer:

- Miljøstyring
- Affald og genanvendelse
- Kommunerne som jobgenerator
- Økologisk afsætning og distribution
- Naturgenopretning og -forvaltning
- Virksomheder, der har taget et miljømæssigt spring
- Sociale aspekter/det rummelige arbejdsmarked

Miljøstyring. Miljøstyringsprojekterne er et indsatsområde, hvor Den Grønne Jobpulje de første 2 år gav tilskud til projekter efter samme model som "Det lille program", der udløb i 1996. Tilskuddene var på samme vilkår, men noget mindre end tidligere. I 1999 valgte bestyrelsen ikke længere at støtte de traditionelle miljøstyringsprojekter ud fra den betragtning, at der nu var igangsat så mange projekter, at den videre udbredelse formodedes at ske uden tilskud. (Årsberetningen 1999). Indsatsen har tydeligt afspejlet sig i de bevilgede projekter med henholdsvis ca. 80 og 100 projekter i 1997 og 1998, men kun enkelte projekter i 1999 og i 2000. Tilsammen er der støttet 198 miljøstyringsprojekter med ca. 54 millioner kroner.

"Det lille program" – Støtteordning under Miljøministeriet fra 1995-1997 om rådgivning om miljø og arbejdsmiljø, hvor der er givet støtte til ansættelse af en medarbejder til mindre virksomheder, som ønsker at gennemføre en systematisk miljø- og arbejdsmiljøindsats.

Affald og genanvendelse. Affaldsområdet er et andet område, hvor Den Grønne Jobpulje har gjort en særlig indsats. Bl.a. gav en SiD-konference i efteråret 1998 inspirationen til, at jobpuljen i første omgang opfordrede affaldsselskaberne og senere boligselskaberne til at søge om tilskud til projekter, der kombinerer indsatsen for affaldsminimering og genbrug med skabelsen af nye job. Den Grønne Jobpulje har været opmærksom på ikke at yde tilskud til projekter, som kommunerne og affaldsselskaberne i forvejen havde en forpligtelse til at gennemføre.

Der har ikke nødvendigvis været tale om den store nyskabelse ved alle affalds- og genanvendelsesprojekterne. Der har til gengæld været en forventning om et stort beskæftigelsespotentiale med vedvarende beskæftigelse. Affaldssorteringen giver besparelser til affaldsbehandlingen, der kan bruges til at aflønne de ansatte.

Jobpuljen har støttet oprettelse af stillinger som erhvervsaffaldskonsulenter i en række affaldsselskaber. Puljen har endvidere støttet projekter både i enkelte boligafdelinger og i bydele, der går ud på at øge genanvendelse og sortering ved at oprette affaldsstationer og dermed skabe økonomisk mulighed for at ansætte nye medarbejdere (grønne gårdmænd), der kan rådgive om affaldssortering og igangsætte andre grønne initiativer. Også projekter, der handler om at uddanne grønne ejendomsfunktionærer, har opnået støtte.

På affaldsområder er der samlet givet støtte til 84 projekter med en beløbsramme på lidt over 40 millioner kroner. Projekterne har fordelt sig med 44 projekter omfattende grønne gårdmænd eller andre lokale miljøvejledere, 20 projekter til erhvervsaffaldskonsulenter og ligeledes 19 projekter med udvikling af initiativer til genanvendelse, en indsats for genanvendelse af enkelte affaldsfraktioner, fx plast eller elektroniskrot samt informationsprojekter om affald.

Kommunerne som jobgenerator. I efteråret 1998 udbød Den Grønne Jobpulje en konkurrence til alle landets kommuner om at udarbejde den bedste plan for beskæftigelse i kommunen. Konkurrencen skulle inspirere kommunerne – eventuelt flere i samarbejde – til at lave en samlet plan for den grønne jobskabelse i et samspil mellem fx forvaltningerne og erhvervslivet. Sig-

tet var både at inspire til, at der bliver fokuseret bredt på mulighederne for grøn jobskabelse og at få iværksat spydspidsprojekter, der kunne fungere som demonstrationsprojekter.

Den Grønne Jobpulje ser kommunerne som centrale med deres viden på miljøområdet og samspil med borgere, organisationer, frivillige og private virksomheder. Præmiesummen var på 4 millioner kroner med en hovedgevinst på 2 millioner kroner. For at sætte fokus på området blev konkurrencen beskrevet i en lille pjece.

Der kom i alt 17 projekter på vegne af 42 kommuner inden fristens udløb i april 1999. Ansøgningerne blev behandlet af et bedømmelsesudvalg bestående af repræsentanter fra KL, Erhvervsfremme Styrelsen, Arbejdsmarkedsstyrelsen og sekretariatet for Den Grønne Jobpulje. Bestyrelsen for Den Grønne Jobpulje gav tilskud til 8 projekter for i alt 4,8 millioner kroner.

Århus Kommune vandt konkurrencen med et projekt om økologiske fødevarer (G374-907) i Århus Kommune, hvor målet er at skabe et tæt indkøbs-samarbejde mellem køkkener og kantiner. Desuden skal projektet etablere kontakt fra jord til bord mellem landmænd og køkkener.

Naturgenopretning og -forvaltning. I sine visioner for 1999 satte Jobpuljen som mål at opprioritere indsatsen omkring naturforvaltningen. Her er problemet, at sektoren fungerer som et forum for beskæftigelsesprojekter med et stort gennemtræk og mange puljefjob. Den Grønne Jobpulje efterlyste løsningsmodeller. Der var allerede iværksat nogle naturforvaltningsprojekter (2 projekter i 1997, 3 projekter i 1998, 3 projekter i 1999), men indsatsen blev først noget større i det sidste år (10 projekter i 2000).

Økologisk afsætning og distribution er det femte indsatsområde. Den Grønne Jobpulje blev gennem samarbejde med Fødevedirektoratet opmærksom på, at afsætningen og distributionen af økologiske fødevarer udgjorde en flaskehals i forhold til en større udbredelse af økologi. Jobpuljen har støttet over 50 projekter om økologiske fødevarer. Det ene projekt "Økologiske fødevarer i Århus Kommune" var vinderprojektet fra kommune konkurrencen. Der er uddelt støtte på lidt over 28 millioner kroner. Projekterne her er af typen "Økologisk barnemad på Indre Nørrebro", "Økologisk mad i Roskildes kantiner, et rotationsprojekt".

Virksomheder der tager et miljømæssigt spring. I 1999 besluttede bestyrelsen for Den Grønne Jobpulje, at den videre indsats i forhold til private virksomheder skulle være en prioritering af tilskud til virksomheder, der tager et miljømæssigt spring på deres område. Der er således givet støtte til en række virksomheder, der har udviklet ny miljøteknologi, fx til udnyttelse af proteinholdigt spildevand, opsporing af lækager i vandledninger eller besparelser på kemikalieforbruget i filmfremkaldelsesmaskiner (Årsberetning 2000, Den Grønne Jobpulje). På virksomhedsområdet er der givet støtte til 140 projekter med en samlet ramme på ca. 71 millioner kroner, hvor nye virksomheder har startet en produktion med udgangspunkt i grønne produkter eller eksisterende virksomheder, der har omlagt/startet produktion af grønne produkter.

Sociale aspekter/det rummelige arbejdsmarked. Den Grønne Jobpulje valgte især i det sidste år (2000) at prioritere grønne projekter, der samtidig indebærer en indsats for at få dem, der har sværest ved at få fodfæste på arbejdsmarkedet, i arbejde, og miljøprojekter som i øvrigt indebærer en social indsats. Den Grønne Jobpulje havde allerede fra starten støttet projekter, der både kunne skabe varige job på almindelige vilkår samtidig med, at der var et element af en social indsats. Som eksempler på projekter under denne kategori kan nævnes (G374-0003) ”Serviceordning på de københavnske bycykler“, (G374-0536) ”Opkvalificering af skovarbejdere med inddragelse af vikarer“ og (G374-0868) ”Bæredygtig Arbejdsmarkedsintegration“, hvor ledige gennemgår et undervisnings- og oplæringsforløb til at hjælpe med at varetage miljøopgaver i virksomheder. I alt har jobpuljen givet knap 39 millioner kroner i støtte til 55 projekter, hvor der indgår sociale aspekter.

Andre indsatsområder

Der kunne udpeges flere områder af interesse som indsatsområder, selvom de ikke decideret har været udpeget som sådanne. Eksempelvis er der bevilget 36 projekter for tilsammen knap 15 millioner kroner, som på forskellig måde handler om grøn turisme. Det er projekter som fx ”Økologisk grøn ferie i Himmerland“, ”Miljøvenlige campingpladser“, ”Grøn turistvejleder i Thyholm Kommune“ eller ”City safari: guidede ture i København“.

Et andet område er økologisk byggeri, der primært har handlet om genbrug af byggematerialer eller udvikling af alternativer til traditionelle byggematerialer. Der er givet støtte til 45 projekter under byggeri med en samlet ramme på knap 25 millioner kroner.

**

På energiområder er det også givet støtte til en række projekter fx ”Energiplanlægningskalender år 2000“, ”Vedvarende energi og energibesparelser i fjernvarmeanlæg“, ”Samsø – Danmarks vedvarende energiø“ samt ”Anvendelse af solceller i automat- og informationssystemer“.

Flere af projekterne har været omfattet af to eller flere indsatsområder, fx ”Vibegård – Udvikling af økologisk produktions-, forarbejdnings- og distributionsvirksomhed“ (G374-0705), som både hører under kategorien ”Økologiske fødevarer“ og under ”Sociale aspekter“. Tilsvarende falder ”Genby – Den økologiske tømmerhandel“ (G374-0056) både under kategorien ”nye virksomheder“ og ”byggeri“.

Der er i forbindelse med den samlede evaluering af Den Grønne Jobpulje 1997-2000 udgivet en række temahæfter omkring 7 indsatsområder (Nye virksomheder og produkter, Økologiske fødevarer, Sociale aspekter, Affald og genanvendelse, Økologisk byggeri, Grøn turisme og Miljønetværk).

5.6 Begrundelser for at søge tilskud

Der kan være mange formål med at begynde et projekt. I det afsluttende projektskema er de projektansvarlige blevet bedt om at svare på, hvilke formål der havde størst betydning for deres beslutning om at gå i gang med projektet. Det skal nævnes, at spørgsmålene i høj grad vedrører miljøargumenter for at søge. Der er ikke stillet spørgsmål omkring ønsker, som selv-

stændigt har haft som mål primært at fremme beskæftigelsen. Svarene fremgår af tabel 5.13.

Tabel 5.13: Baggrunden for at gå i gang med et projekt. (I procent af 316 besvarelser)

<i>Formål</i>	Stor betydning	En vis/ lille betydning	Ingen betydning	Total
<i>Vi ønskede at...</i>				
styrke vores konkurrenceevne ved at være foran på miljøområdet.....	51%	27%	22%	100%
ansætte en bestemt person	10%	36%	54%	100%
etablere en ny grøn virksomhed.....	27%	25%	48%	100%
udvikle og sælge grønne produkter	36%	28%	36%	100%
påvirke erhvervslivet til en mere bæredygtig udvikling	32%	46%	23%	100%
påvirke det offentlige til en mere bæredygtig udvikling	32%	39%	29%	100%
påvirke almindelige husholdninger til en mere bæredygtig udvikling	23%	31%	46%	100%
formidle/demonstrere miljørigtige løsninger ...	56%	30%	15%	100%
løse et konkret miljøproblem	35%	33%	33%	100%

Note: Kategorierne fra skemaet "ingen betydning", "irrelevant" og "ubesvaret" er slået sammen

Den stærkeste motivation overordnet set for at skabe grøn beskæftigelse har været et ønske om at styrke konkurrenceevnen eller at gøre en indsats for at formidle/demonstrere miljørigtige løsninger. Blandt de virksomheder, som har gennemført miljøstyringsprojekter, siger knap 3 ud af 4 (72%), at hensynet til konkurrenceevnen har stor betydning. For kategorien nye virksomheder og produkter har drivkraften – det vil sige det har stor betydning - primært været:

- Udvikling og salg af grønne produkter (71%)
- Formidle eller demonstrere miljørigtig løsning (67%)
- Etablering af ny virksomhed (51%)
- Løse et konkret miljøproblem (60%)
- Styrke konkurrenceevnen (49%)
- En bredere påvirkning af erhvervslivet, det offentlige og husholdningerne (46%, 40%, 44%).

For viden og netværksprojekterne har det primært været ønsket om at formidle eller demonstrere miljørigtige løsninger (78%), påvirke erhvervslivet (65%) og det offentlige (53%) i en bæredygtig retning, der har haft stor betydning.

For pilotprojekterne har det haft stor betydning at formidle og demonstrere miljørigtige løsninger (84%), påvirke det offentlige til en mere bæredygtig udvikling (55%) samt løsning af et konkret miljøproblem (48%).

Det har sjældent været muligheden for at ansætte én ganske bestemt person, der har haft stor betydning.

5.7 Finansieringen af projekterne

I det afsluttende projektskema er de projektansvarlige blevet bedt om at udrede finansieringen af projekterne. I 289 af de 316 indsendte projektskemaer er der svaret på dette spørgsmål. I gennemsnit har Den Grønne Jobpulje betalt 48% af aktiviteterne, og der har i gennemsnit været en egenfinansiering på 45%. Derudover har enkelte modtaget tilskud fra EU (1%), og andre har fået andre offentlige tilskud (4%), mens (2%) er finansieret af andre.

Godt en tredjedel (37%, 117 projekter) har tidligere modtaget tilskud fra andre tilskudsordninger før projektet under Den Grønne Jobpulje. Hvem der har givet tilskud forud for projektet er opgjort i tabel 5.14.

Tabel 5.14: Tilskud fra andre før projektet i Jobpuljen (beregnet ud fra de 117 som har tilkendegivet, at de har modtaget tilskud fra andre)

	Antal	%
Den Grønne Jobpulje	24	20%
Den Grønne Fond	37	32%
Erhvervsfremme Styrelsen – Miljøisbrydere	9	8%
Miljøstyrelsen – Program for genanvendelse og renere teknologi	12	10%
Miljøstyrelsen – Program for renere produkter	4	3%
Miljøstyrelsen – Program for miljø og arbejdsmiljø i mindre virksomheder	6	5%
Iværksætterklippekort	2	2%
Vækstfonden	1	1%
Grøn Aktivering Vejle	1	1%
De regionale arbejdsmarkedsråd/AF	11	9%
Andre	59	50%

Af de 117 projekter, som tidligere har fået tilskud, er der flest, som har fået støtte fra Den Grønne Fond eller tidligere fra Den Grønne Jobpulje. Derudover er der modtaget støtte fra både Miljøstyrelsens og Energistyrelsens forskellige tilskudsordninger.

Tilskud fra andre dækker over tilskud fra rigtig mange forskellige kanaler: Aktiveringsmidler, Aktionsplan til fremme af Græsrodsforskning, amterne, amtets Socialfond, Danida, Designfonden, Design isbryderordning, Energistyrelsen (energibesparelser, energimedarbejder, udviklingsprogram, vindmøllevinger), Erhvervsfremme Styrelsen, Etableringsydelse, EU (Socialfond og andre fonde), Friluftsrådet (bl.a. anlægsskuffe), Indenrigsministeriet (Landdistriktpuljen), iværksætterordning, kommuner, Kommunernes Landsforening, Københavns Byøkologiske fond, mål 2-midler, Naturforvaltningsmidler, naturvejler, Overheadspuljen, private fonde, Strukturdirektoratet, Teknologisk Institut, TIC, Undervisningsministeriet.

282 projekter har svaret på, hvordan projektudgifterne var fordelt på budgetposter. Det typiske (gennemsnitlige) budget for de 282 projekter er angivet i tabel 5.15:

Tabel 5.15: Et gennemsnitligt budget for projekter under Den Grønne Jobpulje (beregnet på oplysninger fra 282 projekter)

	Kroner	Procent
Løn	588.000	57
Administration	87.000	9
Udstyr og maskiner.....	97.000	9
Materialer	73.000	8
Ekstern bistand.....	85.000	8
Andet	97.000	9
I alt.....	1.027.000	100

De mindste af de afsluttede projekter har haft et budget på 115.000 kroner – det største på 12,5 millioner kroner. Et enkelt endnu ikke afsluttet projekt har haft et samlet budget på over 50 millioner kroner.

Der er i et selvstændigt spørgsmål spurgt til, hvor mange midler der er brugt på formidling i projekterne. Svarene viser, at der i gennemsnit er brugt knap 100.000 kroner til formidling i projekter. Det spænder fra ca. 2 millioner kroner til ingen penge til formidling. Der er 248 af de afsluttede projekter, som har svaret på dette spørgsmål.

5.8 Projekternes forløb

De fleste projekter er forløbet som forventet ved formuleringen af projektet. 77% har svaret ja til, at tilskuddet er blevet anvendt som forudsat i det budget, Den Grønne Jobpulje i sin tid godkendte. De projektansvarlige er også blevet bedt om selv at beskrive, hvis der har været væsentlige ændringer. I det følgende gives eksempler på, hvad de har skrevet:

- Ny tidsplan på grund af medarbejderudskiftning
- Ansættelse af ”ekspert“ i stedet for brug af konsulent
- Har udover projektet fået ISO 14001 og licens til Svanemærket
- Fik licens til Svanemærket i stedet for ISO 14001
- Gennemførte miljøindsatsen, men fik ikke certificering
- Vi fik flere tilskud og udbyggede projektet
- Markedsførings- og formidlingsomkostninger var ikke indregnet i budget
- Undervurdering af tidsforbrug
- Omkostninger til materialer og udstyr større (egenfinansiering)
- Udvidelser af projektet
- Udskiftning af rådgivere
- Bevilling og dermed budgettet blev reduceret
- Ændringer i ansættelsesforhold efter aftale med jobpuljen
- Tilføjet arbejdspladsvurderinger

5.9 Projekternes fremtid

Ved projekternes afslutning har 250 projektansvarlige ud af 316 (svarende til knap 80%) svaret, at aktiviteterne, som projekterne har igangsat, helt sikkert vil fortsætte. Yderligere 28 (9%) har svaret, at projektet måske fortsæt-

ter. Kun 4 har svaret, at aktiviteterne afsluttes ved projektets udløb, mens 5 har svaret, at andet sættes i gang. Begrundelserne for dem, der ikke fortsætter, er: Ideen er ikke holdbar, målene er nået eller, der ikke er råd.

Der er forventninger til, at aktiviteterne fortsætter ud i fremtiden. 268 (85%) har svaret, at aktiviteterne fortsætter i mere end 2 år, og yderligere 16 (5%) forventer, at de fortsætter 1-2 år endnu.

Næsten 70% regner med at fortsætte på samme eller højere aktivitetsniveau efter projekternes afslutning. 115 (39%) har svaret, at aktiviteterne fremover vil fortsætte på et højere niveau med fx flere ressourcer, mandeår eller nye områder, og knap hver tredje projektansvarlig (93, 31%) forventer at fortsætte uændret. Der er 65 projektansvarlige (22%), der forventer, at aktiviteterne fortsætter på et lavere niveau.

Når aktiviteterne fortsætter, forventer 58% (183 projektansvarlige), at aktiviteterne er selvfinansieret, mens 36% (114 projektansvarlige) fortsat vil være afhængige af tilskud fra offentlige ordninger. 19% (59 projektansvarlige) finder anden ekstern finansiering i fx banker eller investeringsselskaber. For 30% svarende til 94 projekter er den fremtidige finansiering uafklaret ved projektets afslutning.

Der er endvidere gennemført en analyse af de afsluttede projekter, hvor 102 af 125 kontaktede projekter har besvaret spørgsmål om indsats efter ophør af støtten fra Den Grønne Jobpulje. Projekterne er tilfældigt udvalgt blandt dem, der har været afsluttet i mellem ½ og 3 år. Analysen er gennemført i september og oktober 2001. Andelen af projekter, som er fortsat efter ophør med støtte fra jobpuljen er opgjort i tabel 5.16.

Tabel 5.16: Er projektet eller indsatsen fortsat efter støtten fra jobpuljen sluttede?

	Antal projekter	Antal procent
Ja	89	87%
Nej.....	13	13%
Total.....	102	100%

En meget stor andel af de støttede projekter eller initiativer fortsætter efter, at støtten fra jobpuljen er ophørt. 87% er fortsat efter støttens ophør, hvori- mod 13% af projekterne ikke har fået et liv efter støttens ophør.

De sidste 23, som det ikke er lykkedes at få svar fra, er en interessant mængde, da der her måske gemmer sig en større andel ophørte projekter, som ikke var i stand til at overleve efter støttens ophør. For omtrent halvdelen af ”de ikke-kontaktbare projekter“ var telefonnummeret ikke aktivt eller, der var andre på nummeret. Disse projekter kan være ophørt eller flyttet.

I den øvrige halvdel af ”de ikke-kontaktbare projekter“, var der forskellige årsager til manglende svar:

- Der var ikke folk på virksomheden, som havde kendskab til projektet
- Det var ikke været muligt at komme i kontakt med de relevante folk pga. tidspres, rejse, sygdom
- En ville ikke svare på spørgeskemaet.

Det kan ikke siges noget om, hvorvidt disse projekter lever videre i dag.

Hvis man indregner den halvdel af de ikke-kontaktbare projekter (12 projekter), som CASA vurderer som ophørte projekter, er der naturligvis en lidt mindre andel af projekterne, der er levedygtige efter, at støtten fra jobpuljen ophører. Men selv med denne kalkulation er 78% af projekterne fortsat.

Det tilsvarende billede bliver således:

Tabel 5.17: Er projektet eller indsatsen fortsat efter støtten fra jobpuljen sluttede? (inklusive halvdel af de ikke-kontaktbare projekter)

	Antal projekter	Antal procent
Ja	89	78%
Nej	25	22%
Total.....	114	100%

For at få et indtryk af hvor lang tid de overlevede projekter i dag har været uden støtte, er dette vist i tabel 5.16. Heraf fremgår det, at omkring en tredjedel af de overlevede projekter har været uden støtte i ½ til 2 år. Kun enkelte har været uden støtte i op til 3 år.

Tabel 5.18: Hvor længe har de overlevede projekter været uden støtte?

	Antal projekter	Antal procent
0,5-1 år.....	19	23%
1-1,5 år.....	13	15%
1,5-2 år	29	35%
2-2,5 år	17	20%
2,5-3.....	6	7%

Note: 5 projekter har ikke besvaret afslutningstidspunkt

Et centralt resultat af analysen er, at 87% af de kontaktede projekter fortsætter efter støttens ophør. Hvis halvdel af de ikke-kontaktbare projekter i undersøgelsen indregnes som projekter, der er ophørt, bliver tallet reduceret til 78%. Derudover beskriver 45% af projekterne deres indsats som intensiveret siden støttens ophør.

De 13 ophørte projekter, der har været kontakt til, er blevet spurgt om, hvorfor projektet ikke fortsætter. Forklaringerne er hovedsageligt af økonomisk karakter. Der var ikke midler nok til at fortsætte projektet, svarer 8 af de 13 ophørte projekter. I et tilfælde peges der på ledelsesmæssige problemer, i et andet tilfælde har andre overtaget projektet, og i et tredje tilfælde har den projektansvarlige skiftet job.

Aktivitetsniveauet i de levedygtige projekter

De levedygtige projekter er blevet spurgt om deres aktivitetsniveau i forhold til den miljøindsats, som de har sat i værk under projektet. Svarene fremgår af tabel 5.19.

Tabel 5.19: Hvis aktiviteterne fortsætter, sker det så....

	Antal projekter	Antal procent
På højere blus.....	31	35%
På samme blus	40	45%
På lavere blus.....	17	19%
Total.....	88	99%

Tallene indikerer om projekterne er i vækst. Omkring en tredjedel af projekterne er intensiveret i omfang siden støttens ophør. 45% fortsætter på samme aktivitetsniveau, og ca. hver femte fortsætter på et lavere niveau. Det skal tages i betragtning, at projekterne kun har været uden støtte i et halvt til 3 år. Dermed er mange af projekterne stadig i en konsolideringsfase.

Er overlevelsen temabestemt?

Det er undersøgt, hvorvidt overlevelsen af projekterne kan relatere til de indsats og temaer, der er arbejdet med i projekterne.

Tabel 5.20: Hvilke temaer befinder de interviewede projekter sig indenfor?

Tema	Antal overlevede projekter	Antal ophørte projekter	Overlevelsesprocent
Miljøstyring	41	6	87%
Nye virksomheder og produkter	14	0	100%
Pilotprojekter.....	12	2	71%
Viden og netværk.....	16	3	84%
Øvrige.....	3	2	60%
Total.....	86	13	87%

Der er blandt de interviewede projekter en overrepræsentation af miljøstyringsprojekter. Miljøstyringsprojekterne i denne undersøgelse udgør 47% mod 29% af den samlede projektandel (fremgår ikke af tabel).

Ingen af de 14 interviewede projekter inden for nye virksomheder og produkter er ophørt. Det betyder omvendt, at alle 14 har overlevet efter, støtten er ophørt. Ifølge Erhvervsfremme Styrelsen er erfaringen ellers, at 75% af de nyetablerede virksomheder har overlevet efter 2 års aktivitet, og 64% overlever efter 3 år¹.

Ellers er der ikke den store forskel i overlevelsesdygtigheden, dog klarer kategorien ”øvrige“ sig dårligere end de andre. Tallene skal tolkes med forsigtighed, da der er tale om et lille antal ophørte projekter.

¹ Iværksættere i 90'erne, Erhvervsfremme Styrelsen, april 2001.

Bevillingens størrelse

Ved krydsning med oplysninger om projekternes bevillinger, viser det sig, at det *ikke* er bevillingens størrelse, der er afgørende for projekternes overlevedygtighed.

5.10 Opsamling

Den Grønne Jobpulje har i perioden fra september 1997 til udgangen af 2000 givet tilsagn om tilskud til i alt 619 projekter til fremme af miljø og beskæftigelse. Samlet set er der givet tilsagn om tilskud til projekter for 281 millioner kroner, heraf er knap 93% (574 projekter) kommet i gang, mens de sidste 7% har måtte opgive. Nogle af de afsluttede projekter har ikke benyttet hele tilskuddet fra Den Grønne Jobpulje. Sammenholdt med de projekter, som ikke er kommet i gang, er der 16 millioner kroner, der er tilbageført og efterfølgende overgået til Den Nye Grønne Jobpulje 2001-2004. Det betyder, at den samlede bevilling til projekter har udgjort 265 millioner kroner. Dertil kommer 15 millioner kroner, som er uddelegeret til projekter under Grøn Aktivering.

Af de igangsatte projekter er ca. 350 afsluttet. Heraf har 316 indsendt et slutevalueringsskema. Ca. 20 projekter er afsluttet uden at indsende evalueringsskemaet. Det skyldes enten, at de er afsluttet, før skemaet blev færdigt og udsendt til de projektansvarlige eller, at de er afsluttet, før sekretariatet havde fået en fast praksis om at gøre udbetalingen af støtte betinget af, at der var indsendt selvevalueringsskema.

Den største andel af projekter (30%) har fået mellem 2-300.000 kroner i tilskud. 70% af bevillingerne er givet til projekter på under ½ million kroner. Kun 5% af bevillingerne har været over 1 million kroner. Den største bevilling er på 3,6 millioner kroner ud af en samlet budgetramme på over 50 millioner kroner.

Den Grønne Jobpulje har i gennemsnit finansieret 48% af projektomkostningerne. Egenfinansieringen har typisk udgjort 45%, 7% er finansieret fra anden side gennem andre offentlige tilskud (4%), EU (1%) og andre (2%).

Med jobpuljens 265 millioner kroner er der samlet set iværksat miljø- og beskæftigelsesprojekter for lidt over 550 millioner kroner.

Der er en rimelig fordeling af tilskudsmidlerne i forhold til en geografisk spredning. Tilskuddene fordeler sig godt nok ikke jævnt ud over hele landet i forhold til andelen af ledige eller andelen af befolkningen. De tæt befolkede områder som Storkøbenhavn og Århus Amt har fået en lidt større andel. Det samme gælder Vejle Amt. Det kan have flere forklaringer fx:

- Større organisationer, institutioner og virksomheder, der har mulighed for at arbejde med grøn beskæftigelse, bor ofte i de store byer
- Erhvervsstrukturen og befolkningssammensætningen varierer fra amt til amt
- Behovet for ny beskæftigelse og mulighederne for nye arbejdspladser er forskellige fra amt til amt

- I nogle amter eksisterer stærkere netværk omkring miljø og virksomhedsudvikling, der kan trække et større antal ansøgninger med sig
- Enkelt personer og private virksomheder kan have regional indflydelse på antallet af ansøgninger. Der er eksempler på konsulentvirksomheder, der har påvirket virksomheder i deres område til at søge tilskud.

Hertil kommer, at de personer, som er kommet i beskæftigelse i projekterne, ikke nødvendigvis bor i de amter, hvor bevillingerne er givet.

De private virksomheder har fået godt 60% af de bevilligede projekter, svarende til ca. 50% af midlerne. Alt i alt har 375 private virksomheder fået tilsagn om bevilling. En stor del af tilskuddene til private virksomheder er i de to første år gået til indførelse af miljøstyring eller miljøledelse.

Tilskuddene til miljøstyringsprojekterne i private virksomheder har generelt været på 150.000 eller 250.000 kroner. Det gennemsnitlige tilskud til private virksomheder har udgjort 368.079 kroner i tilskud. Det er noget mindre end det gennemsnitlige for alle projekterne, der udgør 454.117 kroner.

Det gennemsnitlige tilskud til organisationer har været ca. 50% højere end tilskuddene til private virksomheder (546.222 kroner), mens tilskuddene til offentlige institutioner har været knap det dobbelte i forhold til tilskuddene til private virksomheder (617.167 kroner).

Lønomsninger i projekterne har i gennemsnit udgjort 588.000 kroner svarende til 57% af de samlede projektmidler. Mens resten er gået til administration, udstyr og maskiner, materialer, ekstern bistand og andet. Det mindste budget er på 115.000 kroner, mens det største er på over 50 millioner kroner – et projekt der endnu ikke er afsluttet. Der er i gennemsnit brugt knap 100.000 kroner pr. projekt til formidling. Det spænder fra ingenting til ca. 2 millioner kroner.

Tilskuddene fordeler sig mellem forskellige projektyper. Den Grønne Jobpulje har med udgangspunkt i bestemmelserne for jobpuljens virke fastlagt nogle projektyper med udgangspunkt i tema eller sagsorienteret tilgang. De valgte typer, antallet og bevillingsstørrelse af projekterne er:

Projekttype	Antal bevillinger	Bevillinger i mio. kroner
Byggeri	46	24,4
Miljøledelse i virksomheder.....	198	53,7
Naturforvaltning	18	14,3
Trafik	18	9,3
Tværgående projekter	85	54,9
Vand, energi og affald	137	66,9
Økologiske fødevarer	53	28,1
Øvrige projekter	63	27,7
I alt	618	279,3

Note: Fordelingen stammer fra Den Grønne Jobpuljes Årsberetninger. Der er ikke medtaget de to store bevillinger til Grøn Aktivitet i Vejle. Der er mindre afvigelser i forhold til CASAs opgørelser

Med CASAs typologisering, som er lidt mere strategisk valgt i forhold til, hvordan projekterne forventes at opnå deres miljø- og beskæftigelseseffekter, fordeler tilskuddene sig som følger:

Projekttype	Antal bevillinger	Bevillinger i mio. kroner
Miljøstyring	183	44,1
Nye virksomheder	163	82,7
Viden og netværk.....	136	67,7
Pilotprojekter	108	65,6
Øvrige projekter	29	20,9
I alt.....	619	281,1

Der er forskel på, hvem det er, som søger de forskellige projekttyper. Fx har projekter af typerne miljøstyring og nye virksomheder primært haft de private virksomheders interesse. Hvorimod hovedparten af projekterne for de offentlige institutioner og organisationerne er faldet inden for typerne viden og netværk samt pilotprojekter.

Foruden miljøstyringsprojekterne har jobpuljen haft en række andre indsatsområder. Her skal kun nævnes et par af indsatsområderne. Jobpuljen har fx støttet en række lokale affalds- og genanvendelsesprojekter, hvor formålet har været gennem affaldskonsulenter at støtte affaldssorteringen i virksomhederne eller grønne gårdmænd til at få gang i affaldssorteringen i boligforeningerne. De har også støttet afsætning og distribution af økologiske fødevarer. Der har været en særlig fokus på at støtte projekter, der også har haft et socialt aspekt, hvor målet samtidigt er at gøre en indsats for de grupper, der har svært ved at få fodfæste på arbejdsmarkedet.

Det er lidt forskellige drivkræfter, der har været i de forskellige typer af projekter for at søge tilskuddet. Den stærkeste motivation for at søge har været ønsket om at styrke konkurrenceevnen eller at gøre en indsats for at formidle/demonstrere miljørigtige løsninger.

For miljøstyringsprojekter angiver 3 ud af 4 afsluttede projekter, at hensynet til konkurrenceevnen har stor betydning.

For typen ”nye virksomheder og produkter“ er de væsentligste drivkræfter: Udvikling og salg af grønne produkter, formidle eller demonstrere miljørigtige løsninger, etablere en ny virksomhed, løse et konkret miljøproblem, styrke konkurrenceevnen samt påvirke erhvervslivet, det offentlige eller husholdningerne til en mere bæredygtig udvikling.

For viden og netværksprojekterne har det været ønsket om at formidle eller demonstrere miljørigtige løsninger, påvirkning af erhvervslivet og det offentlige i en bæredygtig retning, der har haft stor betydning.

Mens det for pilotprojekterne har haft stor betydning at formidle og demonstrere miljørigtige løsninger, at påvirke det offentlige til en mere bæredygtig udvikling samt løsning af et konkret miljøproblem.

De fleste af de afsluttede projekter er forløbet som forventet. Der har været afvigelser i ca. hvert fjerde projekt. Begrundelserne er især en ændret – længere tidsplan – de har gennemført deres miljøindsats, men er endnu ikke certificeret, eller de har fået en miljøcertificering som følge af indsatsen, som ikke var planlagt. Dertil kommer ændringer som følge af personudskiftninger i projekterne.

Ved afslutningen af projekterne forventede knap 80% af de projektansvarlige, at aktiviteterne, som er igangsat i projekterne, vil fortsætte. Yderligere 9% angiver, at projekterne måske vil fortsætte. 85% af de projektansvarlige forventer, at aktiviteterne fortsætter i mere end to år. Yderligere 5% at de fortsætter i 1-2 år.

Hovedparten – 70% forventer, at aktiviteterne fortsætter på samme eller højere niveau, heraf angiver mere end halvdelen, at de fortsætter på et højere niveau med flere ressourcer. Yderligere 22% forventer, at aktiviteterne fortsætter på et lavere niveau.

Aktiviteterne forventes at være selvfinansierende for lidt over halvdelen af de afsluttede projekter. En tredjedel forventer fortsat at være afhængig af en offentlig finansiering, mens knap hver femte projekt vil finde anden ekstern finansiering i fx banker eller finansieringsselskaber.

Projekternes forventninger svarer godt overens med den undersøgelse, der er foretaget blandt projekter, som har været afsluttet mellem ½ til 3 år. Her svarer et sted mellem 78-87% af de afsluttede projekter, at de er fortsat efter støttens ophør. Det må betegnes som yderst tilfredsstillende.

Derudover beskriver 45% af de afsluttede projekter deres indsats som intensiveret siden støttens ophør. Altså er der en stor del af projekterne, der ikke alene fortsætter, men også er i vækst.

Det er interessant, at ingen af de 14 interviewede projekter inden for nye virksomheder og produkter er ophørt. Erhvervsfremme Styrelsens erfaringer siger, at 75% af de nyetablerede virksomheder vil overleve efter 2 års aktivitet, og kun 64% overlever efter 3 år.

6 Nye grønne job

I dette kapitel beskrives de beskæftigelsesmæssige effekter af Den Grønne Jobpuljes virke. Hovedelementet i kapitlet er at belyse, hvor mange personer projekterne har givet beskæftigelse til under projekternes forløb samt den varige langsigtede beskæftigelse.

Beskæftigelseseffekten byggede ved midtvejsevalueringen på et spinkelt grundlag, da der kun var 74 afsluttede projekter, hvoraf hovedparten var miljøstyringsprojekter. Her et år efter afslutningen af Den Grønne Jobpulje 1997-2000 er over halvdelen af de igangsatte projekter afsluttet og afrapporteret, nemlig 316 projekter. Dermed er vurderingen af de beskæftigelsesmæssige effekter nu mere valid og rummer flere forskellige projekttyper.

Vurderingen af de beskæftigelsesmæssige effekter bygger på flere metoder til dataindsamling, som i øvrigt er mere udførligt beskrevet i kapitel 13.

Selvevaluering

De projektansvarlige og projektdeltagerne har udfyldt spørgeskemaer om projektets forløb og projektresultater med hensyn til jobskabelse, miljøeffekt og kompetenceudvikling. Projektdeltagerne har indsendt spørgeskemaerne til CASA, når den sidste rate af tilskudsmidler skulle udbetales fra Den Grønne Jobpulje.

Telefonisk kvalitetskontrol af selvevaluering

Når tal for jobskabelsen i ovenstående spørgeskema har været ”unormale“, har CASA kontaktet den projektansvarlige og kontrolleret, om svaret var korrekt. Der er taget kontakt til over 40 projekter, dels i de tilfælde hvor de har svaret, at der er oprettet mindre end ½ stilling, dels til de projektansvarlige, som har anført, at der er oprettet flere end 5-6 nye stillinger.

Telefonanalyse af projekter, hvor støtten er ophørt

Der er gennemført en ”overlevelsesundersøgelse“ af projekter, der har været uden støtte fra Den Grønne Jobpulje mellem et halvt og 3 år. I alt har der været forsøgt at tage kontakt til 125 projekter telefonisk. Heraf er der opnået svar fra 102 projektansvarlige eller anden kontaktperson.

Forløbs- og temaevalueringer

Under den treårige evaluering af Den grønne Jobpulje, har CASA besøgt en lang række projekter, som er blevet kvalitativt beskrevet. Projekterne er besøgt en eller flere gange, og der er gennemført interview med den projektansvarlige og projektdeltagere.

6.1 Beskæftigelseseffekt

Beskæftigelseseffekten af de støttede projekter kan opdeles i 3 typer af beskæftigelse:

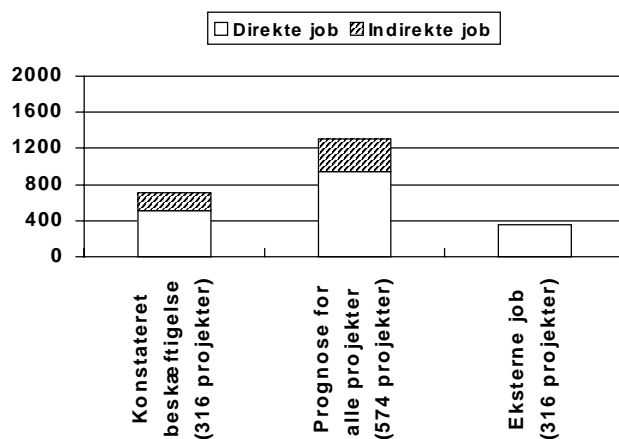
- Direkte
- Indirekte
- Ekstern

For alle tre typer beskæftigelse er der indhentet oplysninger om den aktuelle beskæftigelse i projekterne og den forventede beskæftigelse af projekterne. Disse tal har CASA endvidere brugt som grundlag for en beregning af jobpuljens samlede jobskabelse. Dermed kan opgørelserne over beskæftigelseseffekterne igen inddeles i 3 former:

- *Den konstaterede beskæftigelse fra de undersøgte projekter* (faktatal). De projektansvarlige har i evalueringsskemaet oplyst, hvor mange nye stillinger projektet har medført.
- *Den skønnede forventede beskæftigelse fra projekterne* (skønnede tal). De projektansvarlige har endvidere oplyst, hvor mange stillinger de forventer fastholdt et halvt år efter ophør af støtten fra jobpuljen. Når et job fortsætter et halvt år efter projektmidlernes ophør, betragter CASA jobbet som varigt. De skønnede tal fra de projektansvarlige understøttes af ”overlevelsesundersøgelsen“, og der er stor overensstemmelse mellem resultaterne fra de to metoder.
- *En prognose for alle jobpuljens projekter*, hvor CASA ekstrapolerer erfaringerne fra de 316 projekter til det samlede antal på 574 projekter, der er givet støtte til fra 1997-2000.

Hvad er beskæftigelseseffekten af Den Grønne Jobpulje?

Fig. 6.1: Samlet beskæftigelseseffekt under projektperioden
(antal fuldtidsstillinger)

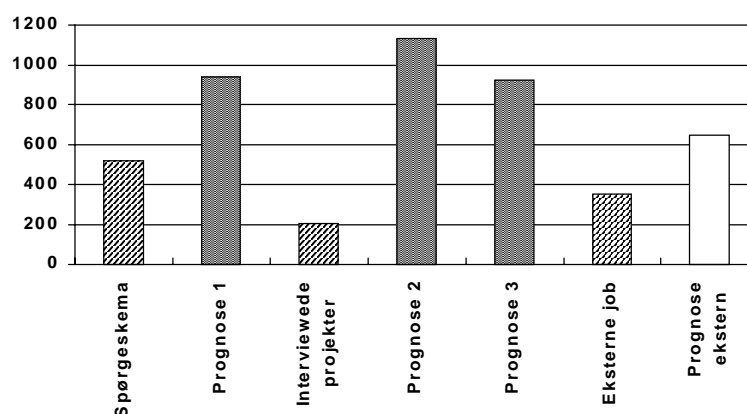
Oplysningerne fra de projektansvarlige viser, at den Grønne Jobpulje har medvirket til at skabe 708 fuldtidsstillinger ud fra de 316 projekter, der var afrapporteret inden den 15. november 2001.

Heraf er 505 fuldtidsstillinger som direkte jobskabelse (støttet af projektmidler), og 203 er indirekte stillinger som resultat af øget aktivitet i forbindelse med projektet.

De 316 projekter udgør lidt over halvdelen af de støttede projekter i perioden 1997-2000. Når tendenserne fra de afrapporterede projekter ekstrapoleres, giver det en jobskabelse på ca. 1.300 fuldtidsstillinger for alle de 574 igangsatte projekter.

Af de 1.300 stillinger forventes ca. 1.000 stillinger at blive varige stillinger. Dermed bliver 3 ud af 4 stillinger fra jobpuljen varige. (De varige stillinger fremgår ikke af ovenstående illustration – se figur 6.2).

**Fig. 6.2: Samlet varig beskæftigelseseffekt
(Antal fuldtidsstillinger)**

De 316 projekter har endvidere medvirket til skabelsen af 354 eksterne fuldtidsstillinger. Dette tal er ikke indregnet i opgørelsen over nye job, da vurderingen af den eksterne jobskabelse er behæftet med stor usikkerhed.

I de efterfølgende afsnit redegøres nærmere for beregningerne.

Direkte beskæftigelseseffekt

Den direkte beskæftigelseseffekt er, når ansatte er blevet lønnet direkte af projektmidlerne. Med projektmidler menes både midler fra Den Grønne Jobpulje, andre midler og egenfinansiering.

312 projektansvarlige har svaret, at der har været i alt 505 fuldtidsstillinger i direkte beskæftigelse, hvilket giver en gennemsnitlig direkte beskæftigelseseffekt på 1,6 fuldtidsstillinger pr. projekt.

Desuden har 290 projektansvarlige vurderet, at 362 af stillingerne fortsat vil eksistere et halvt år efter, at projektets støtte udløber. Heraf svarer 38 projektansvarlige, at der ikke vil være nogen varige stillinger. Den gennemsnitlige varige jobskabelse bliver således 1,1 job pr. projekt (inklusive de projekter, der ikke afføder varige job, og dem der ikke har svaret).

Tabel 6.1: Direkte beskæftigelse

	Antal stillinger	Antal svar
Hvor mange nye stillinger er oprettet til projektet? ¹	505	312
Hvor mange af disse stillinger vil stadig være hos jer et halvt år efter støttens ophør? ² ..... (= varig beskæftigelse)	362	290

Note 1. Der er store forskelle i svarene, de varierer fra 0 til 16 nye stillinger

Note 2. Ikke alle har svaret på spørgsmålet. Svarene varierer fra 0-21 stillinger

CASA har foretaget en kvalitetskontrol af en række projekter gennem telefonisk kontakt til de projektansvarlige. Det viste sig, at flere projektansvarlige ikke opfattede, at de skulle medregne de stillinger, som projektmidlerne gav anledning til, men alene stillinger der lå ud over projektmidlerne. Endvidere har nogle projektansvarlige haft problemer med, hvordan de skulle indberette beskæftigelseseffekten for et flerårigt projekt. Hvis de har skabt en stilling i 3 år, har der været tvivl om, de skulle indberette 1 ny stilling eller 3 nye stillinger, idet jobskabelsen skulle opgives i mandeår. Dette betyder, at tallene for beskæftigelse er behæftet med en vis usikkerhed. CASAs erfaring er, at der oftere er indberettet for få stillinger end for mange.

I visse af de projekter, hvor der er oprettet mange nye stillinger, beror det i nogle tilfælde på, at der i projektet er indgået et jobtræningsforløb for ledige. Projektevalueringsskemaet var ikke designet til at skelne mellem ordinære og ”støttede“ job. Det skyldes, at jobpuljen som udgangspunkt kun skulle støttet oprettelsen af nye stillinger på ordinære vilkår.

På grund af ovennævnte forhold er de angivne tal i dette afsnit minimumstal for beskæftigelsen, og de er derfor formentlig i underkanten af de virkelige tal for jobskabelsen i projekterne.

Indirekte beskæftigelseseffekt

Der er tale om indirekte beskæftigelse, når projektet har skabt bedre konkurrenceevne og øget afsætning, og der derved er ansat flere medarbejdere på samme arbejdsplads.

68% af projekterne (215 projekter) svarer nej til, at der under projektperioden er blevet ansat andre medarbejdere end dem, som får løn fra projektmidlerne.

30% af de projektansvarlige (94 svar) svarer ja til, at projektet har været årsag til, at der er ansat andre medarbejdere. De oplyser samlet, at projekterne har skabt i alt 203 nye fuldtidsstillinger i forbindelse med projektforløbene. Ikke alle fortsætter, men 155 af de nye medarbejdere (fuldtidsstillinger) forventes at blive varige, da de fortsætter på arbejdspladsen mere end et halvt år efter støttens ophør (se tabel nedenfor).

Der er spurgt til, om projektet forventes at føre til yderligere ansættelser i det kommende år, som er året efter jobpuljens støtte ophører. Her svarer 117 projektansvarlige (37%), at de forventer nyansættelser. Det er typisk i størrelsesordenen 1-5 personer, der vurderes ansat.

Opsummerende er den indirekte beskæftigelseeffekt således 203 fuldtidsstillinger for de 94 projekter, hvilket giver en gennemsnitlig indirekte jobskabelse på 2,2 medarbejdere for disse projekter. Når der kalkuleres med alle afrapporterede projekter, dvs. inklusive de projekter, der ikke har medført indirekte beskæftigelse eller dem, som ikke har svaret på spørgsmålet, er minimumsresultatet et gennemsnit på 0,6 fuldtidsstilling pr. projekt i indirekte beskæftigelse.

Tabel 6.2: Har projektet medført indirekte beskæftigelse?

	Ja	nej	Ikke besvaret
Har projektet været årsag til, at I har ansat andre medarbejdere, der ikke får løn fra projektet?	30%	68%	2%

Baseret på 316 spørgeskemaer

Den langvarige indirekte beskæftigelseeffekt – opgjort i stillinger, der fortsat vil være der efter ½ år – udgør 155 job. Det svarer til en gennemsnitlig samlet effekt på ca. 0,5 job pr. projekt for de 316 afsluttede projekter.

Tabel 6.3: I hvilken størrelsesorden er der skabt indirekte beskæftigelse?

	Antal fuldtidsstillinger	Positive svar
Hvor mange andre medarbejdere har projektet skabt plads til (ud over projektet)? ¹	203	94
Hvor mange af disse stillinger vil stadig være hos jer et halvt år efter støttens ophør? ²	155	90
(= varig beskæftigelse)		
Forventer I, at der bliver ansat yderligere nye medarbejdere? Angivet pr. projekt ³	1-5	117

Note 1. Svarene varierer fra 1 til 21 nye stillinger

Note 2. Svarene varierer fra 0-18 stillinger

Note 3. Yderligere 5 projektansvarlige forventer endnu flere ansættelser

Ekstern beskæftigelseeffekt

Der kan være tale om ekstern beskæftigelse, når projektet har givet beskæftigelse til personer i andre virksomheder eller organisationer. Det kan fx være hos underleverandører af varer og tjenesteydelser eller hos eksterne rådgivere og konsulenter. Ekstern beskæftigelse kan også være, når projektet har skabt muligheder for nye job og virksomheder, og endelig kan det være, at projektet har demonstreret løsninger, som andre har taget op. Alle disse muligheder er beskrevet i spørgeskemaet.

Tabel 6.4: Ekstern beskæftigelse

	Antal fuldtidsstillinger	Positive svar
Anfør skønnet omfang i mandeår på andre arbejdspladser? ¹	354	143
Forventning til yderligere ansættelser på andre arbejdspladser ²	1-5	82

Note 1. Svarene varierer fra 0 til 40 mandeår

Note 2. Yderligere 23 projektansvarlige forventer mere end 6 nyansættelser

Halvdelen af de 316 projektansvarlige (49%) vurderer, at der er skabt ekstern beskæftigelse, og yderligere 17%, at der måske er skabt ekstern beskæftigelse. Der er 20% af de projektansvarlige, som ikke tror, at der er skabt ekstern beskæftigelse, og 14% har ikke noget svar på spørgsmålet.

Endelig har vi bedt de projektansvarlige om at pudse krystalkuglen og give deres bud på den eksterne beskæftigelseeffekt i det kommende år: Vil der som følge af projektet blive ansat yderligere nye medarbejdere på andre arbejdspladser i det kommende år?

Ved fortolkningen af svaret skal man være opmærksom på, at der er tale om et skøn. De fleste har da også valgt den forsigtige løsning, og knap halvdelen har ikke svaret på spørgsmålet, og en tredjedel af besvarelsenerne er ”ved ikke“. 18 % af de projektansvarlige tror ikke, at der bliver tale om flere ansættelser. 15% gætter på 1-2 nyansættelser, 11% gætter på nogen nyansættelser (3-5), og 7% gætter på, at projektet vil give anledning til mange nye ansættelser (mere end 6 ansættelser).

6.2 Beskæftigelseeffekten efter støttens ophør

Ovenstående vurderinger af den varige beskæftigelseeffekt er baseret på de projektansvarliges forudsigelser af projekternes fremtid og af projekternes afledte virkninger. CASA har ønsket også at undersøge, hvad der rent faktisk er sket med de projekter, der ikke længere får støtte fra jobpuljen. Ved en ”overlevelsundersøgelse“ af projekter, der har været uden støtte fra Den Grønne Jobpulje mellem et halvt og 3 år, er der kontaktet 125 projekter telefonisk, hvoraf der er svar fra 102 projektansvarlige eller anden kontaktperson.

De interviewede projektansvarlige er blevet bedt om at vurdere, hvor mange nye stillinger projektet har medført, og om tallet har ændret sig siden jobpuljens støtte ophørte. Kun de overlevende projekter har svaret på disse spørgsmål, hvorfor resultaterne baserer sig på 89 respondenter.

Tabel 6.5: Er der flere eller færre ansat i projektet eller aktiviteten i dag?

	Antal projekter	Antal procent
Samme antal	58	65%
Flere.....	18	20%
Færre	13	15%
Total.....	89	100%

Note: Kun de ”overlevende“ projekter har svaret på dette spørgsmål

Størstedelen af projekterne, 65%, har det samme antal ansatte, som da støtten til projektet ophørte. Når antallet tælles sammen, er der tale om 153 stillinger, der stadig er opretholdt i disse projekter. 20% af de overlevende projekter har fået flere ansatte, og 15% har færre ansatte.

Projekter i vækst

Størstedelen af de 18 projekter, der har haft vækst i antallet af medarbejdere, har fået mellem 1-3 flere ansatte. En enkelt har fået 20 flere ansatte. Det samlede tal for de 18 projekter er 65 flere medarbejdere, siden støttens ophør. For disse projekter i vækst er der i gennemsnit skabt 3,6 nye job pr. projekt. Dette tal skal ses i tillæg til den jobskabelse projekterne bidrog med under projektforløbene.

Reducerede projekter

Her er der tale om projekter, der er fortsat efter støttens ophør, men på et lavere blus. Langt de fleste af de reducerede projekter har 1-2 færre ansatte. Et projekt har mistet 8 ansatte. Det samlede tal er 17,3 færre stillinger end ved støttens ophør, altså 1,3 ansat pr. projekt.

Hvis samme udvikling sker i de øvrige projekter?

I de interviewede projekter er der skabt flere nye job, end der er mistet. Der er således fastholdt 153 job siden støttens ophør, der er yderligere skabt 65 nye job, mens der er mistet 17 job siden støttens ophør. Det giver en samlet tilvækst på 48 job.

Det resulterer i 201 (153+48) nye varige job for de i alt 102 projekter, der er interviewet. Et gennemsnit på 2,0 varigt job pr. projekt, hvilket inkluderer de projekter, der ikke har overlevet. Hvis det i stedet forholdes til alle de 125 projekter, som blev forsøgt kontaktet i "overlevelsundersøgelsen", så svarer det til en tilvækst på 1,6 nye varige job.

Hvis samme udvikling, som er set i de 102 projekter, generaliseres for de øvrige støttede projekter, vil jobpuljens 574 bevillinger i årene 1997-2000 give anledning til ca. 1.150 nye varige job i årene efter støttens ophør. Hvis skønnet foretages alene på baggrund af de 125 projekter, giver jobpuljen anledning til ca. 920 varige job.

Eksterne beskæftigelse

I tabel 6.6. er gengivet svarene omkring den eksterne beskæftigelse.

Tabel 6.6: Mener du, at projektet har givet beskæftigelse på andre arbejdspladser?

	Antal projekter	Antal procent
Helt sikkert	30	34%
Måske	11	12%
Nej	23	26%
Ved ikke	24	27%
Total.....	88	100%

Erfaringen er, at spørgsmålet om den eksterne jobskabelse er vanskeligt at besvare, og tallene skal derfor betragtes som en strømpil for den eksterne

beskæftigelse. Tendensen er, at en tredjedel af respondenterne mener, at der helt sikkert er skabt flere arbejdspladser omkring projektet.

6.3 Konkrete erfaringer fra forløbs- og temaevalueringerne

CASA har under den 3-årige evaluering af Den Grønne Jobpulje gennemført en lang række forløbsevalueringer af konkrete projekter. Her er projekterne blevet besøgt, og de projektansvarlige samt centrale medarbejdere er blevet interviewet. Derudover er der indhentet oplysninger fra andre relevante nøgleinformanter omkring projekterne. Erfaringerne herfra er udgivet i 7 temahæfter inden for temaerne: Sociale aspekter, Innovative virksomheder, Økologiske fødevarer, Affald, Byggeri, Miljønetværk og Turisme. Hæfterne er udgivet af Den Grønne Jobpulje i 2001 og 2002.

Projekterne, der indgår i temahæfterne, er tilfældigt udvalgt og er derfor ikke et udtryk for ”best practice“ inden for jobpuljens virke.

Inden temaevalueringerne har CASA udarbejdet forløbsevalueringer af 22 projekter. I denne slutevaluering opsamles alene erfaringer fra temaevalueringerne, da typen af erfaringer ikke adskiller sig mellem forløbsevalueringerne og temaevalueringerne. En række af projekterne er stort set fulgt fra start til slut, da de har indgået både som forløbs- og temaevaluering.

Den generelle kvantitative behandling af beskæftigelseseffekterne af alle jobpuljens projekter, kan med fordel suppleres med de mere specifikke og kvalitative beskrivelser af de støttede projekter, da det giver indblik i muligheder og udfordringer på den beskæftigelsesmæssige side.

Derfor er der i det følgende lagt vægt på at beskrive eksempler på konkrete beskæftigelsesmæssige resultater.

Tema 1: Beskæftigelseseffekt i innovative virksomheder

Temaevalueringen af innovative virksomheder med grønne job omfatter 8 projekter, som repræsenterer meget forskellige produkter og erfaringer.

Fælles for de innovative virksomheder er, at de skal lancere nye grønne produkter på traditionelle markeder. Det er en proces, der tager tid, og erfaringen er i grove træk, at projekterne skal have tid til at modne, og at vækst i form af flere ansatte tager tid. De innovative virksomheder består dels af mere eller mindre etablerede virksomheder, der får støtte til konsolidering og videreudvikling, dels af helt nystartede virksomheder.

De nystartede virksomheder oplever, at det tager tid at etablere sig på markedet, helt i overensstemmelse med den generelle erfaring for iværksættere. Markedet og evnen til at omstille sig bliver på længere sigt afgørende for, om virksomhederne får succes. Midlerne fra Den Grønne Jobpulje har i de 8 beskrevne projekter finansieret beskæftigelse til 13 medarbejdere. De 12 af stillingerne forventes at blive varige ansættelser, vurderer de projektansvarlige.

Jobpuljes støtte til innovative virksomheder er medvirkende til, at iværksættere kan eksperimentere med nye grønne produkter, og støtten har i flere tilfælde resulteret i udvikling og afsætning af nye grønne produkter og udvikling af nye nicher. De seks besøgte virksomheder, som er tilfældigt udvalgt, har alle overlevet i dag.

Resultatet fra undersøgelsen af en række projekter, som ikke længere får støtte, viser, at af de 14 innovative virksomheder, der er undersøgt, har alle overlevet. De har været afsluttet mellem et halvt og 3 år. Den gennemsnitlige overlevelseshøjde for nye heltidsvirksomheder er 75% efter to år (Erhvervsfremme Styrelsen, 2001).

Dog har CASA kendskab til to innovative virksomheder inden for andre temaer, der ikke overlevede. At projekter må dreje nøglen om, er altså også et udfald for visse af de innovative virksomheder på trods af en relativ høj overlevelseshøjde.

Tema 2: Beskæftigelseeffekt i projekter med sociale aspekter

Den Grønne Jobpulje har iværksat en række projekter, der bygger på en kombination af aktivering eller jobtilbud og ordinære job inden for miljøområdet. CASA har besøgt 5 projekter med sociale aspekter.

I 4 af de 5 besøgte projekter er formålet at skabe både nye ordinære job og støtte ansættelser eller aktivering/jobtræning af ledige. I det femte projekt var formålet ikke at skabe nye job, men til gengæld at opkvalificere fastansatte medarbejdere. Ansættelse af ledige i jobrotation skulle sikre, at det normale arbejde fortsat blev udført.

De 4 projekter har tilsammen skabt 11 nye arbejdspladser på ordinære vilkår og 4 nye job på støttede vilkår enten som fleksjob eller skånejob. Det har ikke været muligt at få tal for, hvor mange af dem, der har været igennem de forskellige aktiveringsprojekter, der er kommet videre i uddannelse eller job. Det er altså en positiv sideeffekt, som ikke kan opgøres.

De projektansvarlige beretter, at de ledige bliver dårligere fungerende i takt med, at ledigheden har været faldende. De, som står uden for arbejdsmarkedet, er derfor nu de "tunge" grupper.

Udbyttet for deltagerne i jobpuljens støttede projekter med sociale aspekter har typisk været:

- Personlig opkvalificering
- Orden og struktur på hverdagen
- Nye kompetencer
- Socialt samvær og gode kolleger
- Mere motivation, større livskvalitet og selvværd

En del af de aktiverede er mennesker, der typisk har været længe på kontanthjælp, og som har store personlige problemer at slås med. For dem er succesmålene:

- Meningsfuldhed
- Selvrespekt
- Fællesskab og optimisme

Projekterne har været med til at skabe meningsfulde sammenhænge, hvor miljø har været omdrejningspunktet.

Tema 3: Beskæftigelseeffekt i projekter om økologiske fødevarer

CASA har besøgt 5 projekter under temaet økologiske fødevarer. I flere af projekterne er kompetenceudvikling helt central, da nøglen til økologisk omlægning af et køkken til økologisk drift er kompetenceudvikling af køkkenpersonalet.

Tre projekter foregår i kommunalt regi. Erfaringen fra de projekter er, at det er medarbejdere med ingen eller kort uddannelse bag sig, der får glæde af kompetenceudviklingen. De fortæller desuden, hvordan deres arbejdsglæde og den faglige stolthed styrkes, fordi de får mulighed for at lave mad fra bunden af i stedet for at åbne dåser.

Et rotationsprojekt i Roskilde har skabt arbejde til omkring 6 mandeår for vikarer, mens det faste køkkenpersonale i kommunens daginstitutioner var på kursus for at få omlagt ”gryder og hoveder“ til økologi. Et andet projekt i Århus Kommune forventes at skabe arbejde til 8-14 personer på en snittecentral, når projektet er fuldt implementeret.

Flere skolemadsprojekter har fået støtte af jobpuljen. CASA har kigget nærmere på et af dem, som er gennemført på Nørrebro i København. Her er det lykkedes at starte et køkken i et nedlagt plejehjemskøkken, som kan levere mad til 4 skoler. De er for små midler kommet langt med denne skolemadsordning, og der er skabt 2 nye job.

Projektet har et socialt sigte, da undersøgelser viser, at de socialt dårligst stillede børn spiser mest usundt. Disse børn tilbydes med en skolemadsordning et billigt og sundt måltid mad.

Skolemad har siden hen har fået støtte på finansloven, og jobpuljens projekter fungerer i dag som modelprojekter på området.

To innovative virksomheder er blandt de støttede fødevareprojekter. Den ene virksomhed overlevede ikke, da økonomien ikke kunne bære ideen om at etablere en økologiske café som et økologisk formidlings- og samlingssted i en nedlagt DSB kiosk i Skørping. Kommunen vil dog overtage cafeen og anvende den i et aktiveringsprojekt.

Et anden innovativ virksomhed, der har fået støtte, er Grambogaard, et mindre gårdmejeri, der efter inspiration fra Holland producerer mejeriprodukter direkte på gården, hvor mælken produceres. Her er der skabt 6 nye job.

Tema 4: Beskæftigelseeffekt i affaldsprojekter

Den Grønne Jobpulje har givet tilskud til en lang række forskellige typer af affaldsprojekter. Jobpuljen har direkte opfordret affaldsselskaber og bolig-

selskaber til at ansætte grønne medarbejdere og gå i gang med øget affalds-sortering hos virksomheder og i boligområder.

Jobpuljen har således støttet forskellige typer af lokale miljømedarbejdere, affaldsvejledere og grønne gårdmænd. I relation til indsatsen i boligforeninger er der givet støtte til projekter på 3 niveauer, dels lokale projekter med miljømedarbejdere eller grønne gårdmænd, dels projekter der omfatter lidt større byområder, og endelig et landsdækkende netværksprojekt, som har til hensigt at styrke og støtte indsatsen i både nuværende og kommende affaldsprojekter i boligområder.

CASA har foruden netværksprojektet valgt 5 lokale affalds- og genbrugsprojekter til en nærmere vurdering. Projekterne afspejler den vifte af affaldsprojekter, som jobpuljen gennem de første 4 år har støttet. Projekterne er valgt, så de repræsenterer indsatsen fra forskellige dele af landet. Projekterne er tilfældigt udvalgt til evaluering blandt de aktuelle.

I de 6 projekter er der givet støtte til 7 medarbejdere på fuld tid i projektperioden. I et af projekterne er der foruden projektlederen skabt yderligere 3 faste arbejdspladser. I et andet har det givet flere gårdmandstimer svarende til knap ½ stilling.

4 af de 6 projekter er afsluttet. Bortset fra et af projekterne er antallet af medarbejdere fastholdt. Her har man kun fået de udvidede gårdmandstimer svarende til ca. ½ stilling, men ikke fastholdt projektleder- og koordinatorstillingen. Denne funktion er i stedet overgået til områdets grønne guide. I et af projekterne er der efterfølgende overflyttet en ½ medarbejder til jobfunktioner i relation til de igangsatte aktiviteter, men der er ikke sket en samlet forøgelse.

Det ene af de uafsluttede projekter er et med i alt 4 nyansatte til projektet. Alle stillingerne forventes opretholdt efter afslutning. Men netværksprojektet med 2 medarbejdere er først kommet i gang i 2001, så her er det ikke muligt at sige noget om job efter ophør af støtten.

Samlet set har de 5 af projekterne, som enten er afsluttet eller næsten er afsluttet, alle resulteret i varig beskæftigelse. Noget af denne beskæftigelse er finansieret gennem besparelser som følge af indsatsen. Nogle steder beror den varige beskæftigelse på en konstatering af behovet for ekstra arbejdstimer, som finansieres gennem boligforeningerne eller affaldsselskabet.

Tema 5: Beskæftigelseeffekt i projekter om økologisk byggeri

Den Grønne Jobpulje har støttet en lang række forskelligartede projekter inden for bæredygtigt byggeri. CASA har valgt at kigge nærmere på 6 tilfældigt udvalgte projekter inden for temaet byggeri.

Flere af projekterne i temaevalueringen har haft gode resultater med hensyn til at skabe nye job. I støtteperioderne er der i alt skabt 13 job. Ved tre af projekterne har støtten ført til nye varige job, et projekt har ikke medført varige job, et projekt er stoppet, og et projekt er endnu ikke afsluttet.

I forhold til at skabe job inden for det rummelige arbejdsmarked (fx fleksjob eller skånejob) viser erfaringerne, at disse er en jobtype, det kan være vanskelig at integrere på en byggeplads. Specialiseringen og tempoet er højt, så der er ikke plads til dem, der arbejder med reduceret kraft. Det sker lettere i produktionen af de alternative materialer eller ved en forudgående klargøring af genbrugsbyggematerialer fx mursten. I en del tilfælde tager det længere tid for håndværkerne at arbejde med genbrugsmaterialer, da materialet (fx den genbrugte mursten eller gamle golvplanker) ikke er så ensartet som den moderne fabriksfremstillede vare.

Erfaringen fra et projekt er, at det alternative byggeri og den alternative organisering af arbejdet (som typisk er mindre fagopdelt) tiltrækker arbejdskraft, der finder den konventionelle byggeplads for ensidig.

En del af de miljøbevidste metoder og materialer, de konventionelle entreprenører anvender i dag, er udviklet på græsrodsniveau. Det er positivt, at erfaringerne nu tages ind i den etablerede byggebranche, da det for den gælder om at få nogle praktiske erfaringer med økologisk byggeri og derigennem nedbryde nogle af de mange fordomme omkring økologisk byggeri. Erfaringerne viser, at der hvor de traditionelle entreprenører afprøver nye alternative materialer, er resultaterne meget positive. De høster langt flere gode erfaringer end dårlige, og man kan håbe, at næste gang vil entreprenøren være parat til at gå endnu længere.

Tema 6: Beskæftigelseeffekt i regionale miljønetværk

Den Grønne Jobpulje har støttet en række regionale miljøsamarbejder mellem virksomheder og miljømyndigheder. CASA har haft kontakt til tre regionale miljønetværk, der består af amtskommunale og kommunale miljømyndigheder på den ene side og virksomheder på den anden side.

Fælles for de tre regionale miljønetværk er, at de er opbygget med et amtligt sekretariat og er baseret på et tæt samarbejde med de kommunale miljø-sagbehandlere. De tre miljønetværk er alle inspireret af miljønetværket Green Network i Vejle Amt, men har tilpasset netværksmodellen fra Green Network til deres egne specifikke regionale betingelser.

I miljønetværkenes projektperioder finansierede Den Grønne Jobpulje i alt 3 nye stillinger i 2 år, dels i sekretariaterne for miljønetværkene, dels i en kommune. Som supplement dertil var der amtskommunal/kommunal finansiering til 2,5 medarbejdere. Det vil sige, at i alt 5,5 medarbejdere har været beskæftiget om året i de 3 miljønetværk. I de to af netværkene, hvor støtten nu er ophørt, fortsætter projekterne, og 3,5 medarbejdere finansieres nu af amtet eller kommunen.

Støtten til netværkene blev givet med en forventning om jobskabelse på de virksomheder, der er målgruppen for netværkets aktiviteter. Det er ikke indgået i CASAs erfaringsopsamling at dokumentere den eksterne jobskabelse på virksomheder i netværkene, men både virksomheder og myndigheder i netværkene peger på, at deltagelsen i netværket *har* medvirket til jobskabelse på virksomhedsniveau. For eksempel menes Storstrøms Amts støtte til

miljøcertificering af autoophuggere at have bevaret en række arbejdspladser, da en del af autoophuggerne ellers var lukket.

På den kompetencemæssige side har etableringen af miljønetværkene medvirket til et løft både i forhold til medarbejdere på virksomhederne og hos medarbejdere i forvaltningen. Kurser og undervisning i miljøledelse samt informationsmøder om miljøområdet er højt prioriterede aktiviteter i alle tre netværk.

Den ændrede relation mellem miljømyndighed og virksomheder har krævet en væsentlig omstilling fra myndighedernes side. Omstillingen har krævet kompetenceudvikling af miljøsagsbehandlere, og de fleste netværk har haft en høj prioritering af denne indsats.

Tema 7: Beskæftigelseseffekt i turismeprojekter

Den Grønne Jobpulje har støttet forskellige projekter under overskriften grøn turisme. De støttede projekter dækker over en række forskellige indsats-typer. Jobpuljen har fx støttet indsatsen for udvikling af mærkningsordninger for henholdsvis Destination 21 og videreudvikling af Den Grønne Nøgle. Derudover har jobpuljen støttet udviklingen af grønne feriemuligheder enten som en særlig ferieform eller i et geografisk område samt en indsats for enkelte særlige turistattraktioner, fx indførelse af miljøstyring i Tivoli og Zoologisk Have.

CASA har udvalgt 5 projekter inden for grøn turisme til en nærmere vurdering.

Selv om 4 af de 5 projekter fortsætter efter støttens ophør, er de konkrete beskæftigelsesmæssige effekter relativt beskedne – trods store forventninger hos tilskudsmodtagerne selv.

Den Grønne Jobpulje har givet støtte til 6 stillinger i de 5 besøgte projekter samt en stilling i et tilknyttet projekt. I ingen af de 5 projekter, er der skabt varige fuldtidsstillinger. I et af projekterne samt et tilknyttet projekt har flere af organisationerne bag projektet fået øget beskæftigelse, som enten klares ved ekstra ansatte eller ved konsulenthjælp. I en andet projekt er der skabt en forening, som viderefører initiativet, men det bliver i første omgang med frivillige på ulønnet basis.

I flere projekter betyder det en merindsats på de aktuelle turistvirksomheder, men det er ikke opgjort i et eksakt antal stillinger.

Når det således er svært inden for dette område at opgøre den eksakte beskæftigelseseffekt, hænger det muligvis sammen med, at 4 af de 5 projekter bæres af organisationer eller foreninger, som på et overordnet niveau arbejder for grøn eller bæredygtig turisme og for at hjælpe turistvirksomheder i gang. Tiden må vise, hvor meget de grønne tiltag i virksomhederne og organisationerne giver anledning til øget beskæftigelse. Der er tale om støtte til et erhverv, hvor det traditionelt tager en vis tid, førend man kan måle en effekt.

Andre konkrete projekterfaringer

CASA har i forbindelse med evalueringen taget kontakt til alle de projektansvarlige, som har angivet både et særligt lavt eller et særligt højt tal for beskæftigelseseffekt. Dette er gjort dels for at kvalitetssikre data, dels for at indhente mere konkret viden om de beskæftigelsesmæssige effekter af projekter, end der kan uddrages af selvevalueringsskemaet.

I et miljøledelsesprojekt for 2 tandlægeklinikker (G 374-0152) er der afrapporteret, at der ikke er skabt nye stillinger i projektet. Det skyldes, at arbejdet med indførelse af miljøledelse er gennemført af de eksisterende medarbejdere i samarbejde med en ekstern konsulent. I princippet har projektet medvirket til beskæftigelse hos denne konsulent, men det er ikke medregnet. Projektet er afsluttet medio september 1999. Ved kontakten her mere end 2 år senere kan den projektansvarlige oplyse, at der siden afslutningen af projektet er ansat yderligere to personer – en tandlæge og en klinikassistent.

En arkitekt var i samarbejde med 3 jyske kommuner i gang med at udvikle standere med solceller til fx parkeringsautomater, busstoppesteder og informationsstandere (G 374-0731). Målet var at udvikle produktet til et niveau, så det kunne demonstreres for potentielle kunder og investorer, og at efterprøve de energimæssige forventninger til de solcelledrevne automat- og informationssystemer. Et tilskud på ca. 700.000 kroner var netop den saltvandsindsprøjtning, der skulle til, for at det kunne lykkes. Det gav ikke blot beskæftigelse til en person, som afrapporteret, men yderligere 4 har fået beskæftigelse i tilknytning til projektet efter afslutningen. Den forventede merbeskæftigelse var ikke forudset og har dermed ikke indgået i slutevalueringsskemaet.

Maglemølle Erhvervspark fik støtte til afprøvning, udvikling og forbedring af destruktionsprocesser for miljøfarligt elektronikaffald samt til undersøgelse af genbrug af restprodukter (G 374-0527). Projektet har fået 300.000 kroner i støtte. Det er et projekt, der har skabt mange job for få støttemidler. Der er i projektperioden skabt 15 nye stillinger direkte i projektet. Hertil skal lægges 20 stillinger hos samarbejdspartnere.

Københavns Miljø- og Energikontor (KMEK) fik 750.000 kroner til deres projekt (G 374-1036) til videreførsel af affaldssortering i Indre Nørrebro Bydel. For de midler fik de sat ekstra skub i udviklingen med nye miljøstationer til affaldssortering rundt om i karreerne på Nørrebro. De har skabt i alt 8 nye projektstillinger til organisering og tilrettelæggelse i tilknytning til miljøstationerne – derudover er der skabt 18 stillinger som grønne gårdmænd, og der er skabt 6 stillinger til etablering af gårdmiljøstationerne og yderligere 3 stillinger til produktionen af udstyr i form af kompostbeholdere og andet affaldsudstyr.

Der er også gode job i restaurering af gamle vinduer. Det har Nordahl og Axelsen med reorganisering af deres firma vist. De fik 750.000 kroner i støtte til rekonstruktion af deres firma efter en konkurs. Ved rekonstruktionen er det lykkedes at bevare 21 stillinger, som ellers ville være forsvundet. De 21 stillinger er alle indregnet som direkte beskæftigelse, da de alle er ansat og arbejder med restaurering af vinduer. Dertil kommer 12 stillinger til

maler- og snedkerarbejde i forbindelse med istandsættelsen af de gamle vinduer.

Høje Taastrup Kommunes projekt med omlægning til økologisk køkkendrift (G 374-0080) har skabt arbejde til 14 vikarer hver i 1½ år. De er anført som indirekte beskæftigelse i projektets slutevalueringsskema. Vikarerne har efter projektet fået faste stillinger i institutionerne i kommunen, bl.a. fordi en række af de faste medarbejdere er forsvundet til andre job. Projektet har i direkte beskæftigelse givet anledning til en projektkoordinator, og i ekstern beskæftigelse er skønnet, at det har givet beskæftigelse til en person hos de økologiske leverandører til institutionerne.

De Økologiske Igangsættere kan næsten betegnes som en delpulje under Den Grønne Jobpulje. De har samlet fået 3,3 millioner kroner i støtte af to omgange til at skabe arbejde, virksomheder og uddannelse inden for byøkologi (projekt nr. G374-0070 og G374-0800). De har fået støtte i ca. 3 år fra april 1998 til udgangen af marts 2001, hvor de har arbejdet med:

- Rådgivning af eksterne kunder om etablering af nye bæredygtige virksomheder
- Udvikling af interne projekter, herunder etablering af Den Økologiske Produktionsskole i august 1999
- Udvikling af 2 årigt uddannelseskoncept som Byøkologiske Iværksættere og gennemførelse af 9 måneders pilotprojekt "By-i-Værk" med 13 deltagere, september 1999-maj 2000
- Tilbud om særligt tilrettelagte uddannelsesforløb til over 50 ledige
- Projektrum med arbejdspladser til projektfolk inden for økologi og miljø
- Igangsætning og medvirken i lokale byøkologiske aktiviteter, fx ØKO-BY, torvedage, Land/By koordinering.

Med indsatsen har de Økologiske Igangsættere skabt beskæftigelse til 16 mandeår over de 3 år i direkte beskæftigelse, 7 mandeår i indirekte beskæftigelse og 26 mandeår i ekstern beskæftigelse. Den store beskæftigelseseffekt afspejler bl.a. oprettelsen af Den Økologiske Produktionsskole og deres medvirkning til etablering af 7 nye virksomheder.

6.4 Hvem har fået beskæftigelse?

Blandt de 672 projektdeltagere, der har besvaret spørgeskemaet, kom omkring halvdelen fra samme virksomhed eller organisation, som projektet er gennemført i, mens 19% kom "udefra". 15% af deltagerne var ledige før projektet. De ledige havde i gennemsnit været ledige i 14 måneder før projektstart, heraf knap halvdelen under 7 måneder. 20% af de ledige i projekterne har været arbejdsløse i mere end to år (fremgår ikke af tabel).

Når der krydses mellem, hvad projektdeltagerne lavede før projekterne, og hvad de forventer at lave efter projekterne, viser der sig en høj grad af fastholdelse af arbejdskraften i projekterne.

Ved projektets afslutning fortsætter 41% af deltagerne i det samme projekt. Dertil kommer 23% af deltagerne, som fortsætter i samme virksomhed med andre funktioner.

Tabel 6.7: Deltagernes beskæftigelse før projektet

<i>Hvad lavede du før projektet begyndte?.....</i>	Antal	Procent
Arbejdede i samme virksomhed eller organisation som projektet er gennemført i	346	52
Arbejdede i anden virksomhed eller organisation	124	19
Var under uddannelse	32	5
Havde orlov.....	6	1
Var ledig	100	15
Andet eller ubesvaret	64	9
I alt	672	101

Tabel 6.8: Deltagernes beskæftigelse efter projektet

<i>Hvad skal du lave efter udløbet af tilskuddet fra Den Grønne Jobpulje?.....</i>	Antal	Procent
Fortsat arbejde på samme projekt.....	277	41
Fortsat arbejde på samme projekt, men med andre funktioner ...	13	2
Fortsat arbejde i samme virksomhed eller organisation, men med andre funktioner.....	156	23
Skifte til arbejde i anden virksomhed eller organisation	57	9
Uddannelse.....	17	3
Orlov.....	6	1
Ledig.....	23	3
Ved ikke	14	2
Andet og ubesvarede.....	109	16
I alt	672	100

Ved projektets afslutning forudså i alt 3% af projektdeltagere, at de skulle være ledige, hvorimod 15% af deltagerne var ledige inden, de gik ind i projekterne.

Tabel 6.9: Deltagere fordelt efter uddannelse

	Antal	Procent	National fordeling*
Almindelig skoleuddannelse.....	97	14%	34%
Faglig uddannelse	186	30%	38%
Kort videregående	70	10%	7%
Mellemlange uddannelser	136	20%	10%
Lange uddannelser.....	137	20%	6%
Anden uddannelse	24	4%	
Ubesvarede.....	22	3%	
I alt	672	100%	94%

* National fordeling er beregnet efter tabel 107: uddannelse og beskæftigelse for de 30-59 årige i Statistisk Årbog, 1999. Personer m. gymnasiale (alm. og erhvervsrettede) uddannelser er sammenlagt med kategorien grundskoleuddannelse (her kaldet alm. skoleuddannelse).

650 deltagere har svaret på, hvilken uddannelsesmæssig baggrund de har. Det er bemærkelsesværdigt, at 40% af projektdeltagerne har en lang eller en mellemlang uddannelse. Opdeles de 650 projektdeltagere efter, hvilket pro-

jekt de har deltaget i, viser det sig, at der er en større andel med lange uddannelser i miljøstyringsprojekterne end i de øvrige projekter.

Det er endvidere bemærkelsesværdigt, at kun 14% af projektdeltagerne har haft en uddannelse svarende til den almindelige skoleuddannelse. SiDere falder fx primært i denne gruppe og under den faglige uddannelse. I alt svarer 53 deltagere – ud af 522 besvarelser fra projektdeltagere – at de er medlem af SiD.

I midtvejsevalueringen blev det påpeget af CASA, at ”uddannelsespyramiden“ vendte på hovedet, da der var en overvægt af folk med mellemlange og lange uddannelser. 40% af projektdeltagerne har en lang eller mellemlang uddannelse, hvor andelen kun er 16% i befolkningen som helhed.

Overvægt af veluddannede blandt projektdeltagerne

Billedet er rettet en smule op ved denne afsluttende evaluering, hvilket formentlig skyldes, at de uddannelseskrevende miljøstyringsprojekter er trådt i baggrunden. Men der er stadig en overvægt af veluddannede deltagere i projekterne i forhold til gennemsnittet i befolkningen.

Det er der flere forklaringer på:

- Dels at miljøstyringsprojekterne har krævet veluddannede personer
- Dels at gennemførelsen af nye initiativer og eksperimenter fra bunden af kræver uddannet arbejdskraft.

Der er flere betragtninger om dette i kapitel 10.

Aktiveringsprojekter har fået støtte til tovholderne

En række af de socialt orienterede projekter har haft til formål at få de tunge grupper på arbejdsmarkedet i arbejde. Her har jobpuljen i langt de fleste projekter givet støtte til tovholderen på projektet og ikke til brugerne af projektet, altså de aktiverede i projekterne. Spørgeskemaerne i selvevalueringen er udfyldt af dem, der har fået løn i projektet, og dermed ikke af de aktiverede. Effekten er dermed ikke medregnet i opgørelsen. Der er dermed en gruppe af deltagere, som jobpuljens projekter har givet ikke-ordinære job til, men som ikke figurer i resultaterne – primært fordi intentionerne fra starten var at skabe job på ordinære vilkår.

6.5 Konklusioner

Beregningerne baserer sig på projekter, som er afrapporteret inden 15. november 2001. Det betyder, at vi reelt ser et udsnit af den samlede jobskabelse. Det er CASAs vurdering, at de afsluttede projekter udgør et repræsentativt udsnit af jobpuljens projekter.

Der er i alle beregninger foretaget minimumsskøn ud fra de tilstedeværende data. Det betyder, at selvom ikke alle projektlederne har svaret på spørgsmålene om beskæftigelseeffekten under projektførelsen og ½ år efter projektets ophør, er antallet af nye job i alle gennemsnitsberegninger divideret med det samlede antal af afsluttede og afrapporterede projekter på 316.

Beregningerne viser, at der er skabt omkring 1.300 fuldtidsstillinger under projektførløbene. Omkring 1.000 af disse nye fuldtidsstillinger fastholdes som varige job som et resultat af Den Grønne Jobpuljes bevillinger i 1997-2000.

Jobskabelse under projekterne

Den Grønne Jobpuljes støtte har givet anledning til 1,6 job pr. projekt ved direkte beskæftigelse under projekterne. Ud over den direkte finansiering af arbejdskraft har støtten medvirket til en vækst i virksomhederne eller projekterne. Således har de projektansvarlige i gennemsnit angivet, at der er skabt yderligere 0,6 stillinger under projektets forløb i indirekte beskæftigelse.

Samlet set har jobpuljens støtte medvirket til en jobskabelse på 2,2 stillinger pr. projekt under projektførløbet i direkte og indirekte beskæftigelse. Hvis det antages, at det er et gennemsnitstal for alle jobpuljens bevilligede projekter 1997-2000 (574 projekter), svarer det til en positiv beskæftigelsesefekt på ca. 1.285 stillinger over en 4 årig periode.

Varige job efter støttens ophør

Spørgsmålet er dernæst, hvor mange af de 1.285 stillinger der kan forventes at være varige? Forventningerne ved afslutningen af projekterne angiver, at der i gennemsnit skabes 1,6 varigt job pr. projekt (1,1 job pr. projekt i direkte beskæftigelse og 0,5 job pr. projekt i indirekte beskæftigelse). Hvis forventningerne holder, er det samlede resultat, at jobpuljen skaber omkring 940 varige job som resultat af puljens første fire år.

Om alle de varige job kan karakteriseres som *grønne* job kan ikke aflæses af denne undersøgelse. De ansatte kan fx helt eller delvis overgå til at beskæftige sig med generel kvalitetskontrol i stedet for miljøarbejde. Men sandsynligheden taler for, at også miljøeffekten er længerevarende, fordi 80% af projektlederne (250 projektledere) har svaret, at miljøaktiviteterne, som projekterne har igangsat, vil fortsætte efter projektets afslutning.

Projektledernes optimisme ved afrapporteringen bekræftes af undersøgelsen af de projekter, der ikke længere modtager støtte. Her viser det sig, at ca. 80-90% af projekterne overlever. I overlevelsesundersøgelsen er 102 projekter interviewet efter støttens ophør (projekter uden støtte mellem et halvt og 3 år). Undersøgelsen viser, at der er kommet 2 varige job ud af hvert projekt, som har indgået i undersøgelsen. Tallet er et gennemsnit og inkluderer de projekter, der ikke overlevede og de projekter, der har oplevet nedgang i antallet af ansatte. Hvis antallet af varige job skønnes ud fra tendenserne fra "overlevelsesundersøgelsen", vil det samlede antal støttede projekter (574 projekter) medføre ca. 1.150 varige job som resultat af jobpuljens støtte.

Hvis gennemsnittet i stedet beregnes ud fra det samlede antal på 125, som der blev forsøgt at få tal fra ved "overlevelsesundersøgelsen", giver det en langvarig beskæftigelseseffekt på 1,6 job pr. projekt. Dette svarer helt til de tal, de projektansvarlige har oplyst ved afslutningen af deres projekter.

Den eksterne beskæftigelseseffekt

Den eksterne beskæftigelseseffekt er den afledte effekt på andre arbejdspladser. Det er CASAs oplevelse, at projektdeltagerne vanskeligt kan vurdere denne effekt eksakt. Ved interview med de projektansvarlige har de ofte anført usikkerhederne ved at svare eksakt på dette spørgsmål, og hvis de svarer, er der tale om skøn. Derfor har vi ikke indregnet den eksterne beskæftigelseseffekt i den samlede beskæftigelseseffekt i det samlede regnskab. Bl.a. derfor er der for alle opgørelser tale om minimumstal for beskæftigelseseffekten.

En række projekter inden for viden og netværk har netop haft det som formål at skabe eksterne job. De kvalitative undersøgelser viser, at det i nogle tilfælde er lykkedes, og derfor er der ingen tvivl om, at det beregnede antal af skabte job er i underkanten af det virkelige tal.

I kapitel 7 vil vi forholde tallene for beskæftigelse til projekternes bevillinger og dermed få tal for beskæftigelseseffekten pr. krone.

Vurdering af beskæftigelseseffekten

Samlet set vurderes beskæftigelseseffekten af jobpuljen at være tilfredsstillende. Både selvevalueringer og overlevelsesevalueringen viser, at der minimum er skabt 1,6 nye varige job pr. projekt. De kvalitative interview med projekterne viser, at mange deltagere er ildsjæle og oplever de støttede initiativer som meningsfuld beskæftigelse. Det betyder, at der er overskud til at overvinde mange af de barrierer, som projektdeltagerne møder som pionerer inden for deres område.

Det tilfredsstillende resultat forstærkes af, at 80% af de projektansvarlige forventer, at aktiviteterne fortsætter, og 58% forventer, at aktiviteterne vil være selvfinansierede. Yderligere forventer over en tredjedel af de projektansvarlige yderligere nyansættelser inden for det næste halve år som følge af projektet.

Der er tilsyneladende ikke alene tale om optimistiske forventninger fra projektledernes side. 87% af projekterne fortsætter rent faktisk efter, at støtten fra Den Grønne Jobpulje ophører. Det viser den telefoniske undersøgelse af projekter, der ikke har modtaget støtte mellem 0,5 og 3 år fra Den Grønne Jobpulje.

De veluddannede kommer i beskæftigelse

Ved midtvejsevalueringen var det især miljøstyringsprojekter, der var forholdsvis billige og med en god jobeffekt, som talte godt i regnskabet over jobskabelse. Nu hvor der er flere afrapporterede projekter, udgør miljøstyringsprojekterne godt 40% af de afsluttede projekter, hvilket giver et mere nuanceret billede af den samlede beskæftigelseseffekt fra Den Grønne Jobpulje 1997-2000.

Det er lykkedes for jobpuljen at fastholde de positive resultater i forhold til jobskabelsen, som der blev tegnet konturerne af ved midtvejsevalueringen. Det på trods af at de "sikre" og billige miljøstyringsprojekter ikke længere fylder så meget i det samlede antal afsluttede projekter.

I midtvejseevalueringen blev det påpeget af CASA, at ”uddannelsespyramiden“ vendte på hovedet, da der er en overvægt af folk med mellemlange og lange uddannelser.

Billedet er rettet en anelse op ved denne evaluering, hvilket formentlig kan tilskrives nedtoningen af de uddannelseskrævende miljøstyringsprojekter. Men der er stadig en overvægt af veluddannede deltagere i projekterne i forhold til befolkningssammensætningen og i særdeleshed i forhold til uddannelsesniveaueet blandt arbejdsløse.

40% af projektdeltagerne har en lang eller mellemlang uddannelse, hvor tallet kun er 16% i befolkningen som helhed.

Ledige er ikke den primære målgruppe

Kun 15% af projektdeltagerne i de støttede projekter kommer direkte fra ledighed, og tilsvarende ca. 15% fra andet fx uddannelse eller orlov. En femtedel af de ledige i projekterne har været arbejdsløse i mere end to år.

Det skal pointeres, at CASA har haft vanskeligt ved at indhente data om de mere løst tilknyttede medarbejdere (vikarer/afløsere) i projekterne, hvilket betyder, at denne gruppe er underrepræsenteret i resultaterne.

Den Grønne Jobpulje har tilsyneladende ikke været den rette ordning til at få arbejdsløse i beskæftigelse, da omkring 4 ud af 5 deltagere kommer fra et andet job. Det skal tilføjes, at Den Grønne Jobpulje i den første fireårsperiode ikke har set det som sit primære mål at få arbejdsløse i arbejde, men at skabe nye, varige ordinære job. Ved generelt at øge beskæftigelsen vil det også komme de arbejdsløse til gode.

Det må derfor formodes, at der i kraft af jobpuljens beskæftigelsesmæssige effekt er skabt arbejde til andre i de forladte jobfunktioner. Her rækker evalueringen ikke til en dokumentation, da spørgsmålet ikke er undersøgt.

Mens 15% af deltagerne var ledige ved opstarten af projekterne, forventer kun 3% af deltagerne ved afslutningen af projektet at skulle ud i ledighed. Projekterne har dermed været velegnede til at fastholde de tidligere ledige på arbejdsmarkedet.

Jobpuljen har en styrke som katalysator for innovative virksomheder, der udvikler nye grønne produkter. For mange virksomheder har jobpuljens bevilling været udslagsgivende for, om ledelsen har turde satse på en grøn markedsstrategi. Resultaterne med hensyn til støtte til nye virksomheder er succesfulde, da størstedelen af de innovative virksomheders miljøinitiativer overlever efter, at støtten ophører.

Projektdeltagerne bliver i virksomhederne

Der er en stor grad af fastholdelse af arbejdskraften i projekterne. Således peger 41% af projektdeltagerne på, at de forventer at fortsætte i projektet efter støttens ophør. Derudover forventer 23% at fortsætte i andre funktioner på

virksomheden eller i organisationen. Kun 3% forventer at blive ledige, mens 14% af deltagerne ikke har svaret eller svarer ved ikke.

Det kan konkluderes, at de støttede projekter fungerer som døråbner ind i virksomhederne. Der skabes dels beskæftigelse i kraft af de nye projekter, dels gennem omplacering af deltagerne til andre funktioner i virksomheden.

7 Prisen for et nyt job

Hvad koster det at skabe et job under Den Grønne Jobpulje, og hvad er prisen i forhold til andre offentlige ordninger? Disse spørgsmål vil vi belyse i dette kapitel.

Svaret på dette spørgsmål er behæftet med en vis usikkerhed, fordi mange faktorer kan inddrages i beregningen, og fordi de mange forskellige ordninger, der kan sammenlignes med (fra aktiveringsordninger over jobskabelse til mere innovative erhvervsfremmeordninger), har forskellige succesmål, forskellige målgrupper og forskellige strategiske niveauer. Det gør en direkte sammenligning problematisk.

Derfor bør en sammenligning mellem prisen pr. job for forskellige ordninger benyttes med væsentlig varsomhed og alene tolkes som et fingerpeg om, hvorledes de forskellige ordninger relativt ligger i forhold til hinanden.

I dette kapitel præsenteres en række beregninger over, hvad ”prisen pr. job“ har været i projekter under Den Grønne Jobpulje. Der er dels en samlet beregning, dels beregning for forskellige projekttyper og forskellige projektgrupper. Beregningerne er desuden lavet for nye job skabt under projektførelsen og for varige job, dvs. ½ år eller mere efter støtteperiodens ophør.

Det skal bemærkes, at der i denne analyse alene indgår antallet af skabte job samt tilskudsbeløbet for den del af projekterne, hvor støtten er ophørt, og der er foretaget afrapportering. Det omfatter 55 % (316 projekter) af de bevilgede projekter.

Disse ”priser pr. job“ er herefter – med ovennævnte forbehold – sammenlignet med en række udvalgte ordninger for at angive niveauet for ”pris pr. job“ under Den Grønne Jobpulje i sammenligning med disse andre ordninger.

Det skal her påpeges, at mens en række af de ordninger, der sammenlignes med, er løbende ordninger uden innovativt formål, har Den Grønne Jobpulje i perioden 1997-2000 haft som formål gennem en form for investeringstilskud at skabe nye, varige og ordinære job inden for miljøområdet i bred forstand – og ikke som en ordning, der specielt er rettet mod ledige. Dette understøttes af den gennemførte evaluering vedr. projektdeltagernes baggrund inden projektstart (se kapitel 6). Det anslås, at jobskabelsen via Den Grønne Jobpulje på linie med andre innovative jobskabesordninger bidrager til at øge den samlede beskæftigelse gennem en generel erhvervsudvikling.

Denne målsætning har betydet, at jobpuljen med sine muligheder for en bred tilgang har prioriteret at støtte nyskabende projekter, der kan åbne for varige job inden for innovative nicher. De traditionelle erhvervsfremmeordninger, arbejdsmarkedsordninger og miljøordninger vurderes ikke i samme grad at være i stand til at fremme hver for sig.

Det vil således i en vurdering af ”pris pr. job“ være mest relevant at sammenligne med tilsvarende innovative ordninger frem for aktiveringsordninger og rene jobtilskudsordninger som fx hjemmeserviceordningen.

Der er i beregningerne af ”pris pr. job“ *ikke* fratrukket værdien af den miljøeffekt, som samfundet har fået oveni beskæftigelseseffekten fra Den Grønne Jobpulje. Dels er denne effekt yderst vanskelig at gøre op, dels vil den blive meget upræcis. Derfor skal man i de følgende vurderinger have in mente, at de anførte værdier for ”pris pr. job“ er højere, end hvis værdien af miljøgevinsten blev indregnet. Eller sagt på en anden måde: Oveni prisen pr. job får samfundet ved denne ordning en ”gratis“ miljøgevinst, som har samfundsøkonomisk værdi.

Det bemærkes ligeledes, at også en række andre faktorer, som kan trække både op og ned i resultatet, ikke er medtaget ved beregningen af prisen på et nyt job. Det er faktorer som tilskud fra andre offentlige kasser og EU, der i visse projekter kan være tilført projektet (andre private og offentlige tilskud udgør ca. 7% af projektmidlerne i gennemsnit pr. projekt) og de økonomiske besparelser eller fordyrelser, der opstår gennem det miljømæssige arbejde.

7.1 Nøgletal for jobpris under Den Grønne Jobpulje

Beregningerne omfatter alene de 316 afrapporterede projekter – dvs. ca. 55% af de projekter, som samlet er sat i gang under Den Grønne Jobpulje i perioden 1997-2000. Den samlede jobskabelseffekt må derfor antages at blive næsten dobbelt så stor, som det fremgår af nedenstående opgørelser. Der er yderligere redegjort for tallene i kapitel 6.

Beregningerne er, som det er gennemgået i kapitel 6, baseret på et *konserverativt* bud på antallet af skabte job i de afrapporterede projekter (opgjort i fuldtidsstillinger) samt på det samlede tilskud fra Den Grønne Jobpulje til disse projekter. Endelig har CASA anset det for betænkeligt at anvende de indhentede data for de såkaldte ”eksternt“ skabte job i beregningsgrundlaget for prisen pr. job, fordi disse opgørelser er usikre, og fordi der i de ordninger, der sammenlignes med, heller ikke er indregnet en sådan ekstern jobskabelseffekt.

For at anskueliggøre en mulig effekt ved at inddrage den eksterne jobskabelseffekt har CASA dog valgt at medtage en enkelt beregning, som er vist i figur 7.7, idet der kan være en vis relevans i at drage en sammenligning af en sådan samlet jobskabelseffekt med ”udgift pr. årsværk“ for ordninger, som vurderes at have ingen eller meget ringe afledt jobskabelseffekt.

En endelig opgørelse baseret på samtlige projekter vil først kunne gennemføres, når alle projekterne er afsluttet og afrapporteret, og når alle tilskudene fra Den Grønne Jobpulje er udbetalt.

I de følgende tabeller og figurer er anført prisen pr. job for de nye job skabt med støtte fra Den Grønne Jobpulje. ”Prisen pr. job“ er fundet ved at dividere det udbetalte støttebeløb – eller hvis vi ikke har det tal, så det bevilligede

støttebeløb – med antallet af nye skabte job (direkte og indirekte). Samlet vurderes det, at den beregnede pris pr. job er ca. 5% højere end det faktisk er tilfældet.

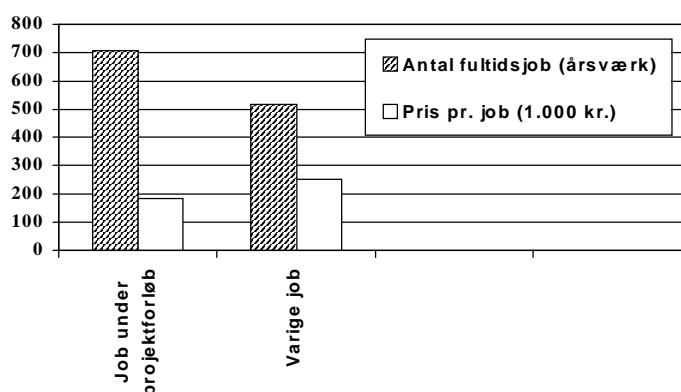
Tabel 7.1: Pris pr. job under Den Grønne Jobpulje (for afrapporterede projekter)

Antal beskæftigede (i de 316 afrapporterede projekter)	Antal fuldtidsstillinger
<i>Job under projektforsløbene</i>	
Ny direkte (505) og indirekte (203) beskæftigelse under projekterne.....	708
<i>Varige job efter projekterne</i>	
Ny direkte (362) og indirekte (155) beskæftigelse ½ år efter projekterne.....	517
Pris pr. beskæftiget (pr. fuldtidsstillinger)	Ca. "jobpris"
<i>Job under projektforsløbet</i>	
Ny direkte og indirekte beskæftigelseeffekt under projekterne ...	184.000 kr.
<i>Varige job efter projekterne</i>	
Ny direkte og indirekte beskæftigelse efter projekterne.....	251.000 kr.

I figur 7.1 er illustreret tallene fra tabel 7.1

Fig. 7.1 Jobskabelse og pris pr. job

(for de 316 afrapporterede projekter svarende til 55% af alle projekterne)

Der er foretaget de tilsvarende beregninger af beskæftigelsen og pris pr. job fordelt efter forskellige projektyper. Dette fremgår af efterfølgende tabeller, hvor tabel 7.2 ser på jobskabelsen under projektforsløbet og tabel 7.3 på den varige jobskabelse.

Tabel 7.2: Pris pr. job under projektforsløbet under Den Grønne Jobpulje (for afrapporterede projekter)

Job under projektforsløbene

	Miljøsty- ring	Nye virk- somheder	Viden og netværk	Pilot- projekter	Øvrige projekter	I alt
Ny direkte beskæftigelse						
Antal projekter med nye job	128	77	43	49	15	312
Antal nye job	141	164	77	83	40	505
Ny indirekte beskæftigelse						
Antal projekter med nye job	37	29	9	15	3	93
Antal nye job	54	59	34	46	10	203
Samlet ny beskæftigelse = ny direkte + ny indirekte						
Antal job	195	223	111	129	50	708
Tilskud (mio.kr.)	30,86	41,34	31,51	23,57	6,83	134,11
Pris pr. job (kroner)	158.000*	185.000*	284.000*	183.000*	137.000*	189.000*

* Prisen er reelt lidt lavere, da vi ikke har indregnet den reduktion, som har været i udbetaling af støtte i forhold til bevillingen (reelt er udbetalt 130 mio. kr. og ikke 134 mio. kr.)

Denne fordeling på forskellige projekttyper er interessant, da der viser sig store variationer. Når der ses bort fra gruppen ”øvrige projekter“, hvor jobprisen er baseret på få projekter og derfor behæftet med en vis usikkerhed, så er det miljøstyringsprojekterne, der har den laveste jobpris med en pris på 158.000 kroner pr. job efterfulgt af jobprisen på 185.000 kroner ved oprettelse af nye virksomheder. Disse projekter er langt overvejende rene virksomhedsprojekter.

Tabel 7.3: Pris pr. varigt job (for afrapporterede projekter)

Varige job efter projekterne

Dvs. ½ år efter projektafslutning

	Miljøsty- ring	Nye virk- somheder	Viden og netværk	Pilot- projekter	Øvrige projekter	I alt
Ny direkte beskæftigelse						
Antal projekter med nye job	122	70	38	46	14	290
Antal nye job	120	134	31	57	20	362
Ny indirekte beskæftigelse						
Antal projekter med nye job	35	28	7	16	4	90
Antal nye job	43	57	8	42	5	155
Samlet ny beskæftigelse = ny direkte + ny indirekte						
Antal job	163	191	39	99	25	517
Fastholdelsesgrad af de nye job	84%	85%	35%	77%	50%	73%
Tilskud (mio.kr.)	30,86	41,34	31,51	23,57	6,83	134,11
Pris pr. job (kroner)	189.000*	216.000*	809.000*	238.000*	273.000*	259.000*

* Prisen er reelt lidt lavere, da vi ikke i databasen har indregnet den reduktion, som har været i udbetaling af støtte i forhold til bevillingen (reelt er der udbetalt 130 mio. kr.).

Også hvad angår udgiften på at skabe varige job, er miljøstyringsprojekterne og job i nye virksomheder de billigste med en jobpris på henholdsvis 189.000 kroner og 216.000 kroner pr. job.

Varig jobskabelse inden for ”viden og netværk“ er klart dyrere end de øvrige områder og dermed et felt, hvor det tilsyneladende er vanskeligt at skabe varige grønne job, men dette skal ses i lyset af, at projekternes formål har været at skabe (ekstern) beskæftigelse i fx de virksomheder, der er tilknyttet netværkene.

I tabel 7.4 er vist den vurderede effekt i form af jobskabelse uden for den virksomhed/organisation, der har gennemført projektet (ekstern beskæftigelse) fordelt på projektyper.

Tabel 7.4: Ekstern beskæftigelse

	Miljøsty- ring	Nye virk- somheder	Viden og netværk	Pilot- projekter	Øvrige projekter	I alt
Antal projekter med nye job.....	47	41	28	16	11	143
Antal nye job.....	24	127	58	58	87	354

Som tidligere nævnt er tallene for ekstern beskæftigelse behæftet med stor usikkerhed, da evalueringen har vist, at det er vanskeligt for projekterne at vurdere de eksterne jobeffekter. Den største eksterne beskæftigelse ses inden for pilotprojekter, nye virksomheder og øvrige projekter.

Fordeling på ansøgertype

CASA har endvidere foretaget beregninger for at se, hvordan fordelingen mellem jobskabelse hos henholdsvis private virksomheder, organisationer og offentlige institutioner.

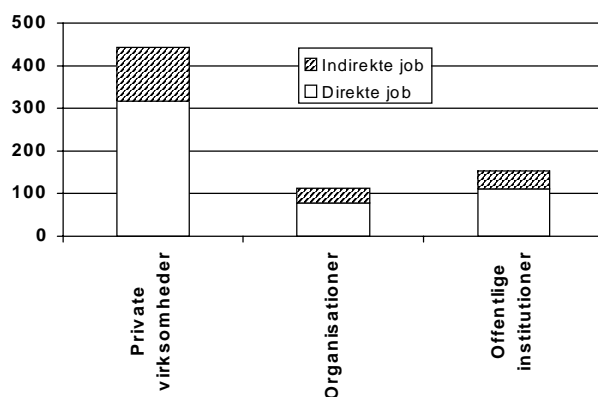
I tabel 7.5 er vist resultatet for jobskabelse og pris pr. job for perioden under projektforløbet (støtteperioden) fordelt efter ansøgertype.

Tabel 7.5: Minimumsbeskæftigelseffekt fordelt efter ansøgertype*Job under projektføreløbene*

	Private virksomheder	Organisationer	Offentlige institutioner	I alt
Ny direkte beskæftigelse				
Antal projekter med nye job	220	38	54	312
Antal nye job	317	78	110	505
Ny indirekte beskæftigelse				
Antal projekter med nye job	66	12	15	93
Antal nye job	127	34	42	203
Samlet ny beskæftigelse = ny direkte + ny indirekte				
Antal job	444	112	152	708
Tilskud (mio.kr.)	75,83	19,13	39,15	134,11
Pris pr. job (kroner)	171.000*	171.000*	258.000*	189.000*

* Prisen er reelt lidt lavere, da vi ikke i databasen har indregnet den reduktion, som har været i udbetaling af støtte i forhold til bevillingen (reelt er der udbetalt 130 mio. kr.)

I figur 7.5 er tabel 7.5 illustreret, hvad angår antallet af nye job (årsværk) under projektperioden fordelt efter ansøgertype.

Fig. 7.5: Nye job under projektperioden fordelt efter ansøgertype

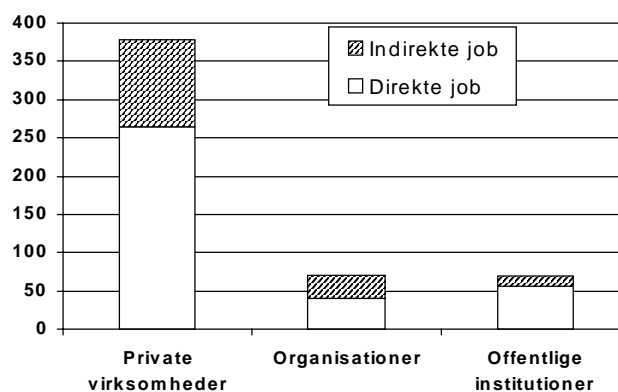
I tabel 7.6 er vist resultatet for jobskabelse og pris pr. varige job efter støtteperiodens ophør fordelt efter ansøgertype.

Tabel 7.6: Minimumsbeskæftigelseeffekt fordelt efter ansøgertype*Varige job efter projekterne*

	Private virksomheder	Organisationer	Offentlige institutioner	I alt
Ny direkte beskæftigelse				
Antal projekter med nye job	206	34	50	290
Antal nye job	265	41	56	362
Ny indirekte beskæftigelse				
Antal projekter med nye job	64	12	14	90
Antal nye job	113	29	13	155
Samlet ny beskæftigelse = ny direkte + ny indirekte				
Antal job	378	70	69	517
Fastholdelsesgrad	85%	63%	45%	73%
Tilskud (mio.kr.)	75,83	19,13	39,15	134,11
Pris pr. job (kroner)	201.000*	273.000*	567.000*	259.000*

* Prisen er reelt lidt lavere, da vi ikke i databasen har indregnet den reduktion, som har været i udbetaling af støtte i forhold til bevillingen (reelt er der udbetalt 130 mio. kr.)

I figur 7.6 er tabel 7.6 illustreret, hvad angår antallet af nye varige job (årsværk) efter støtten til projektet er ophørt.

Fig. 7.6: Nye varige job fordelt efter ansøgertype

Opsamling

De private virksomheder er, som det fremgår, bedst til at skabe varige job. Således er 85% af arbejdskraften stadig ansat i projektet et halvt år efter, at støtten til projektet ophører. Projekterne i det offentlige medfører betydeligt sjældnere, at der skabes et varigt job, hvilket kan hænge sammen med afhængigheden af den offentlige budgetlægning, hvor der ikke kan skabes økonomi til selv at fortsætte den grønne beskæftigelse, og som stort set kun

levner mulighed for at fastholde projektansatte, hvis de overtager frigjorte job i organisationen. Omvendt kan de private virksomheder udvide antallet af ansatte, hvis aktiviteten vurderes fornuftig og profitabel.

Det fremgår af såvel tabel 7.5 og tabel 7.6, at prisen pr. job er væsentlig lavere i de private virksomheder og organisationer end hos offentlige projekter. Det kunne forventes, at dette hang sammen med en øget vilje hos virksomheder og organisationer til egenfinansiering, fordi disse i højere grad end det offentlige kan indarbejde projektet strategisk i deres udvikling, hvor de offentlige institutioner i modsætning hertil er styret af politisk fastsatte budgetter. Derfor er der foretaget en undersøgelse af den supplerende finansiering, og heraf fremgår det:

- at virksomhederne (som har modtaget 46% af projektkostningerne fra Den Grønne Jobpulje) stort set har finansieret resten selv (51%)
- at de offentlige institutioner har modtaget 50% fra jobpuljen og selv finansieret 34% og hentet resten via andre offentlige kasser (8%), EU-tilskud (2%) og andre finansieringskilder (5%)
- at organisationer har modtaget 59% i tilskud fra Den Grønne Jobpulje og selv finansieret 26%, mens resten som hos de offentlige institutioner er skaffet via de andre kilder med nogenlunde samme fordeling.

Samlet udgør den eksterne finansiering udover Den Grønne Jobpulje knapt 7% i gennemsnit pr. projekt fordelt med 3% for projekter hos private virksomheder, 15% ved projekter hos organisationer og 16% hos de offentlige projekter. Der er således en større egenfinansiering hos de private virksomheder, men omvendt har organisationsprojekterne – der har den laveste egenfinansiering – også en noget lavere jobpris end ved de offentlige projekter. Det antages derfor, at der er stor interesse for grøn jobskabelse hos offentlige institutioner, men ringe økonomisk mulighed for at omsætte projekter i varige job, da institutionerne er underlagt politisk fastsatte budgetter, der ofte ikke levner meget spillerum for at omsætte aktiviteterne i faste job.

En forklaring på det generelle højere niveau i jobpris – også under projektførelsen – hos de offentlige institutioner kan være, at det offentlige i højere grad står for en række af de sociale projekter, som skaber beskæftigelse til den ”tunge“ gruppe af ledige på arbejdsmarkedet. Det er et aspekt projektlederne i de sociale projekter pegede på, da CASA gennemførte interview med dem i forbindelse med evalueringen.

7.2 Pris pr. job sammenlignet med andre tilskudsordninger

Det har været vanskeligt at finde sammenlignelige tal fra andre tilskudsordninger, der kan afgøre, om gennemsnittet på 184.000 kroner for job i projektførelsen eller 251.000 kroner for et nyt varigt job er dyrt eller billigt. Det er svært at sammenligne direkte ”pris pr. job“, fordi projekterne og tilskudsordningerne fungerer under forskellige betingelser og med forskellige mål og målgrupper.

Til gengæld kan der sammenlignes med udgifterne til aktivering og jobtiltag under Socialministeriet og Arbejdsministeriet samt med dagpengeudgifter –

dvs. en sammenligning mellem jobskabelse plus miljøeffekt sat over for traditionel passiv understøttelsesomkostninger evt. suppleret med udgifter til særlige tiltag. Disse tal kan hentes fra den tidligere regerings fremsatte finanslovsforslag for år 2002 (offentliggjort den 28. august 2001). Her er der for hver ordning under disse ministerier fremlagt en opgørelse over antallet af helårspersoner, der er omfattet af de enkelte ordninger og størrelsen af de offentlige udgifter knyttet hertil. For nogle ordninger har Finansministeriet selv beregnet udgiften pr. helårsperson. For andre har CASA lavet regnestykket.

CASA har endvidere indhentet/beregnet materiale vedr. en række andre ordninger. Det drejer sig om det program til støtte til miljøstyring i virksomheder, som lå forud for Den Grønne Jobpulje, betegnet "*det lille program*", hjemmeserviceordningen og innovationsmiljøerne, der indgår i den tidligere regerings erhvervsstrategi for iværksættere.

"Det lille program" (officielt program for rådgivning om miljøspørgsmål og arbejdsmiljø til mindre virksomheder) har med en økonomisk ramme på 80 millioner kroner støttet over 200 virksomheder med indførelse af miljøstyring. Programmet skulle reducere miljøbelastningen i små og mellemstore virksomheder samt øge beskæftigelsen.

Hjemmeservice er en tilskudsordning, der (jf. Erhvervs og Selskabsstyrelsens hjemmeside) giver mulighed for at få udført de mest almindelige typer husholdningsarbejder med tilskud fra staten. Siden ordningen blev gjort permanent i 1997, har hjemmeservice været et af de hurtigst voksende erhverv i Danmark. I 2000 var erhvervets samlede omsætning på godt 1 milliard kroner og dækkede næsten 232.000 husstande svarende til hver 10. husstand. Der ydes tilskud på 50% til indkøb af dagligvarer, rengøring, madlavning og opvask, vask og strykning, andet almindeligt forekommende husholdningsarbejde og afhentning af børn i daginstitutioner, når husstanden samtidig køber en anden hjemmeserviceydelse hos samme hjemmeservicevirksomhed. Der ydes tilskud på 35% til almindeligt forekommende havearbejde, snerydning, fejning og rensning af tagrender.

Tilskuddet ydes til husstanden, men udbetales af praktiske årsager til hjemmeservicevirksomheden. Den enkelte husstand kan højst få udbetalt 11.000 kroner i tilskud pr. kvartal for arbejde udført af den samme virksomhed. I år 2002 indeksreguleres dette beløb til 11.700 kroner.

Innovationsmiljøerne er en ordning under Erhvervsfremme Styrelsen, hvor der siden 1998 stilles viden og kapital til rådighed for innovative iværksættere. Ordningen er planlagt til at køre frem til udgangen af år 2003.

Formålet med innovationsmiljøerne er ifølge Erhvervsfremme Styrelsens hjemmeside at skabe flere nye innovative virksomheder i Danmark ved at sikre et tættere samspil mellem innovative iværksættere, forskning og kapital om udvikling af nye produkter og serviceydelser. Innovationsmiljøerne er for innovative iværksættere, som har en vidensbaseret idé med et kommercielt potentiale. Innovationsmiljøerne kan tilbyde viden, rådgivning og udviklingskapital i den første fase af virksomhedens udvikling (forprojek-

tet). Dvs. før virksomheden har udviklet et egentligt koncept, produkt eller serviceydelse. Når forprojektet er gennemført kan innovationsmiljøerne hjælpe med kapitalfremskaffelse fx via VækstFonden, ventureselskaber og private investorer. Målet er at skabe flere virksomheder med unikke kompetencer, som kan blive spydspidser i den internationale konkurrence.

Fem andre ordninger

I figur 7.7 er vist en sammenligning af pris pr. job under Den Grønne Jobpulje i forhold til 5 andre ”ordninger“:

- Dagpenge
- Hjemmeservice
- Offentlig jobtræning
- ”Det lille program“
- Innovationsmiljøerne

I denne figur er som en af søjlerne indlagt en beregning af ”pris pr. job“, hvor også de ”eksternt“ skabte job er medregnet. Det beror på, at der kan være en vis relevans i at sammenligne denne beregnede ”pris pr. job“ med henblik på sammenligning med ”udgiften pr. årsværk“ med bl.a. passive understøttelsesordninger. Dette kan give et fingerpeg om, i hvilket omfang samfundet/staten med fordel økonomisk kan forsvare at tage målrettede initiativer af den karakter, som Den Grønne Jobpulje er udtryk for – alene ud fra en betragtning af ordningen som et rent job-støtte-redskab.

Det er bemærkelsesværdigt, at Den Grønne Jobpulje tilsyneladende – med den usikkerhed der ligger i vurderingen af den eksterne jobskabelse – er billigere for det offentlige som *job-støtte-redskab* end såvel passive dagpenge, offentlig jobtræning og hjemmeserviceordningen. Hertil kommer, at mens fx hjemmeserviceordningen er baseret på årlige tilskud som forudsætning for opretholdelse af jobbene, kan Den Grønne Jobpulje opfattes som en engangsinvestering, hvor 3 ud af 4 af de igangsatte job fortsætter efter støtteophør. Endelig kan det fremhæves, at det offentlige samtidig får en miljøeffekt ”gratis“ oveni.

Ses der på Den Grønne Jobpulje som et *job-skabelses-redskab*, kan der sammenlignes med mere innovative ordninger, som fx ”innovationsmiljøerne“. Som det fremgår af forklaringen til figuren 7.7, er det sparsomt med tilgængelige data for, hvad den offentlige udgift er på innovativ jobskabelse, men ud fra de foreliggende oplysninger må det konkluderes, at i det omfang Den Grønne Jobpulje kan betegnes som en ”innovativ“ ordning, fungerer den som en meget effektiv en af slagsen i sammenligning med, hvad Erhvervsministeriets iværksætterprogram præsterer af jobskabelse pr. investeret beløb.

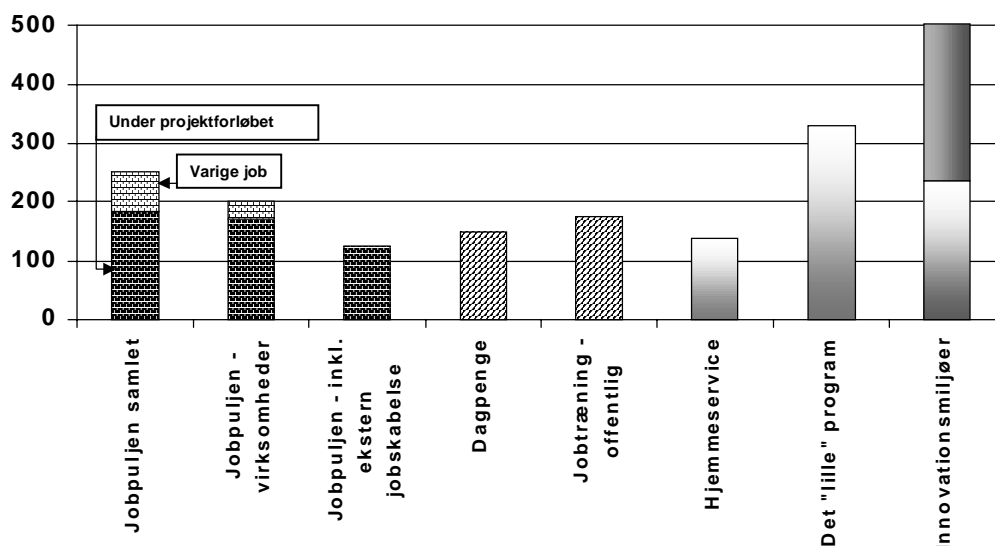
Sammenligningen skal dog tages med et gran salt, da formålene og projektrammerne er meget forskellige, og det kræver en helt selvstændig evaluering at vurdere disse forhold nærmere.

Sammenfattende kan siges, at samfundet med Den Grønne Jobpulje med et relativt lille støttebeløb ekstra i forhold til den årlige udgift til dagpenge, of-

fentlig jobtræning og hjemmeserviceordning har kunnet iværksætte varige grønne job i danske virksomheder til gavn for såvel samfundsøkonomien som miljøet, og at ordningen fungerer som en effektiv operatør inden for innovativ jobskabelse.

Fig. 7.7: Sammenligning af pris pr. job

(1.000 kr. pr. årsværk)

Forklaring til søjlerne i figur 7.7:

Søjle 1:

Den Grønne Jobpulje samlet. Pris pr. job under projektstøtteperioden og pris pr. varigt job (½ år efter projektstøttens ophør). Gennemsnitlig jobpris pr. fuldtidsstilling for direkte og indirekte job i den støttede projektperiode er 184.000 kroner pr. job og pr. varigt job 251.000 kroner.

Søjle 2:

Den Grønne Jobpulje som i søjle 1, men alene de ca. 70% af projekterne der er gennemført i regi af private virksomheder. Den gennemsnitlige jobpris pr. mandår (årsværk) for direkte og indirekte job i den støttede projektperiode er 171.000 kroner pr. job og pr. varigt job 201.000 kroner.

Søjle 3:

Den Grønne Jobpulje inkl. nye eksterne job. Den afbildede pris pr. job i søjle 1 og 2 indeholder ikke de forventede eksternt skabte job. Såfremt disse indregnes vil prisen pr. job blive billigere, og såfremt tallene fra tabel 7.4 indregnes, er der tale om en reduktion på 30-40%. Som søjle 3 er beregnet pris pr. job for direkte, indirekte og eksterne job i den støttede projektperiode (127.000 kroner pr. job), hvilket er relevant at opgøre i forhold til sammenligning med årsværksudgiften til fx dagpenge, jobtræning og hjemme-

service, hvor der ikke er og næppe kan forventes nogen stor afledt jobskabelse.

Søjle 4:

Dagpenge udgør årligt ca. 157.040 kroner til højeste sats (fuldtidsforsikret i statsanerkendt arbejdsløshedskasse, jf. s. 971 i FFL2002) – dagpengeudgiften udgjorde i år 2000 18,6 milliarder kroner til i gennemsnit 124.000 fuldtidsforsikrede svarende til 150.000 kroner årligt pr. person.

Søjle 5:

Jobtræning – løntilskud til *offentlige arbejdsgivere*, der ansætter ledige dagpengemodtagere i jobtræning blev (jf. s. 1035 i FFL2002) i år 2000 givet til 11.433 helårspersoner (langt hovedparten i kommunerne) med et samlet ressourceforbrug på 2,0 milliarder kroner, svarende til 177.000 kroner pr. person (kommuner og stat lidt mere, amter lidt mindre).

Søjle 6:

Hjemmeserviceordningen ydede i år 2000 tilskud til 3.500 fuldtidspersoner, og tilskuddet var på 485 millioner kroner. Dette svarer til en offentlig støtte på 139.000 kroner pr. person. (jf. ”Samfundsøkonomiske konsekvenser af hjemmeserviceordningen – konklusionsrapport af 23/10-2001“, Erhvervsfremme Styrelsen).

Søjle 7:

”Det lille program” (officielt program for rådgivning om miljøspørgsmål og arbejdsmiljø til mindre virksomheder) har med en økonomisk ramme på 80 millioner kroner støttet over 200 virksomheder med indførelse af miljøstyring. Programmet skulle reducere miljøbelastningen i små og mellemstore virksomheder samt øge beskæftigelsen. Succeskriteriet for beskæftigelsen var, at der i gennemsnit blev ansat en person – midlertidigt eller permanent – pr. 350.000 kroner. Evalueringsrapporten vurderer, at der har været mindst 242 nyansættelser som følge af programmet. Det svarer til en gennemsnitspris pr. job på 331.000 kroner.

Det bedre resultat for jobpuljen kan måske forklares med, at jobpuljen har støttet virksomheder på miljøstyringsområdet i en senere fase, hvor virksomhederne har været indstillet på selv at finansiere en større del af udgifterne. Det har været en forudsætning i forhold til jobpuljens politik om kun at støtte miljøstyringsprojekterne med mellem 150-250.000 kroner, hvor tilskuddene under *”Det lille program”* typisk lå på 350.000 kroner.

Søjle 8:

Iværksætterprogram. Staten har via Erhvervsministeriet i 1998 oprettet 6 innovationsmiljøer med det formål at støtte iværksættere med at etablere virksomheder og arbejdspladser. Det har ikke været muligt at finde offentliggjorte data for prisen pr. skabt job, men i figuren er anvendt to kilder, der angiver ”spændet”.

Ifølge ugebladet Ingeniøren den 14/9-01 er der med 310 millioner kroner – offentlige kroner – i perioden 1998-2000 blevet etableret 102 virksomheder. Imidlertid forelå der ifølge artiklen alene oplysninger om antal etablerede

job for en delmængde heraf, nemlig for 56 af virksomhederne som med et offentligt budget på 205 millioner kroner har etableret 407 arbejdspladser. Dette svarer til en pris pr. job på 504.000 kroner.

CASA har været i kontakt med det af innovationsmiljøerne, som tilsyneladende har været mest effektiv til at etablere nye job, nemlig Teknologisk Innovation i Taastrup. Her oplyser centerleder Søren Kilgast overfor CASA, at man har evalueret de første 3 års indsats, der i runde tal kan opgøres således: Der er via Erhvervsministeriet investeret 65 millioner kroner, som har opstartet 90 virksomheder med ca. 275 fuldtidsbeskæftigede. Det svarer til en pris pr. job på 236.000 kroner. Heri er indregnet opstart og administration af ordningen.

Heraf konkluderes, at innovationsprogrammet som gennemsnit – på basis af de foreliggende data – har en pris pr. job som ligger et sted mellem 236.000 og 504.000 kroner.

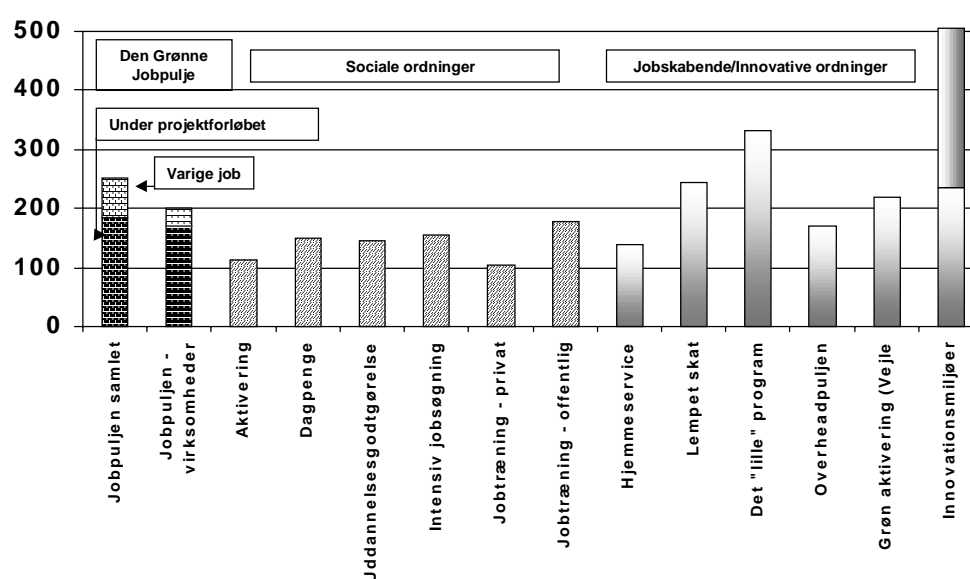
En bred sammenligning

I figur 7.8 er vist en sammenligning af pris pr. job mellem Den Grønne Jobpulje og et bredere udsnit af forskellige tiltag, omfattende såvel sociale ordninger som jobskabestiltag. Der er nærmere redegjort for de enkelte søjler efter figuren.

Det kan bl.a. noteres, at varig jobskabelse via Den Grønne Jobpulje samlet stort set koster det offentlige det samme som via lempelse af indkomstskatten – jf. en OECD-beregning i 1997.

Fig. 7.8: Sammenligning af pris pr. job

(1.000 kr. pr. årsværk)

Forklaring til søjlerne i figur 7.8:

Søjle 1:

Som søjle 1 i figur 7.7.

Søjle 2:

Som søjle 2 i figur 7.7.

Søjle 3:

Aktivering af personer fyldt 30 år blev (jf. s. 684 i FFL2002) i år 2000 givet til 23.400 helårspersoner med et samlet ressourceforbrug på 2,7 milliarder kroner, hvilket opgøres til en gennemsnitsudgift på 114.000 kroner pr. helårsperson.

Søjle 4:

Som søjle 4 i figur 7.7.

Søjle 5:

Uddannelsesgodtgørelse til ledige blev (jf. s. 1032 i FFL2002) i år 2000 givet til 28.870 helårspersoner med et samlet ressourceforbrug på 4,2 milliarder kroner, svarende til 145.000 kroner pr. person.

Søjle 6:

Intensiv jobsøgningsindsats (ny) forventes (jf. s. 1033 i FFL2002) i år 2002 at omfatte 2.175 helårspersoner med et samlet ressourceforbrug på 336 millioner kroner svarende til 154.000 kroner pr. person.

I 2001 er startet en ordning med særlig formidlingsindsats for ledige dagpengemodtagere. Den forventes (jf. s. 1034 i FFL2002) i år 2002 at omfatte 325 helårspersoner med et samlet ressourceforbrug på 68 millioner kroner (inkl. forsørgelse) svarende til 209.000 kroner pr. person.

Søjle 7:

Jobtræning - løntilskud til *private arbejdsgivere*, der ansætter ledige dagpengemodtagere i jobtræning m.m. blev (jf. s. 1034 i FFL2002) i år 2000 givet til 2.574 helårspersoner med et samlet ressourceforbrug på 265 millioner kroner svarende til 103.000 kroner pr. person.

Søjle 8:

Som søjle 5 i figur 7.7.

Søjle 9:

Som søjle 6 i figur 7.7.

Søjle 10:

Lempelse af indkomstskat. OECD har ved hjælp af en modelberegning foretaget på EU-kommissionens QUEST-model tidligere (1997) beregnet, at på dette tidspunkt ville en lempelse af indkomstskatten på 10 milliarder kroner udløse 41.000 nye job i Danmark. Dette kan omregnes til en udgift på 244.000 kroner pr. job (jf. Finansministerens svar på spørgsmål S30 (af 16/10-97 i samlingen 1997-1998, 1. samling – se www.folketinget.dk).

Søjle 11:

Som søjle 7 i figur 7.7.

Søjle 12:

Overheadpuljen var en forsøgsordning under Arbejdsmarkedsstyrelsen, som via finansloven fik afsat 13 millioner kroner årligt til dækning af overheadudgifter ved etablering af nye arbejdspladser for ledige dagpengemodtagere i private, ikke-overskudsgivende foreninger eller organisationer. Hensigten var at finde beskæftigelse til ledige, der havde svært ved at finde ordinær beskæftigelse samtidig med, at en række nyttige samfundsopgaver blev løst. Puljen uddelte meget forskellige beløbsstørrelser fra 20.000 kroner til 3,5 millioner kroner. Prisen pr. job i overheadpuljen var i gennemsnit 50.000 kroner pr. arbejdsplads under projektførelsen (af ca. et års varighed). Hertil skal lægges lønudgiften til den ledige i form af dagpenge, hvilket svarer til omkring 120.000 kroner pr. år. Altså en gennemsnitspris på 170.000 kroner. Skabelsen af ordinære job med overenskomstmæssig aflønning ville være dyrere, hvilket skal tages i betragtning ved sammenligning med Den Grønne Jobpulje, hvor lønningerne stort set har været overenskomstmæssige.

Søjle 13:

Grøn Aktivering i AF i Vejle-regionen har i samme periode som Den Grønne Jobpulje givet tilskud til grønne job. Ved evalueringen af Grøn Aktivering har det været muligt at gennemføre beregninger af beskæftigelseseffekten på helt samme måde som ved evalueringen af Den Grønne Jobpulje. Men tallene skjuler, at en del af deltagerne under projekterne for Grøn Aktivering har været ansat i puljejob. Lønudgiften har derfor ikke vejet så meget som hos Den Grønne Jobpulje. Derfor kan de to tal ikke sammenlignes direkte. I Grøn Aktivering har tilskuddet pr. job i gennemsnit været på 218.000 kroner til ny direkte og indirekte beskæftigelse under projektet.

Søjle 14:

Som søjle 7 i figur 7.7.

8 Miljøeffekter af projekterne

Den Grønne Jobpuljes hovedmål er at skabe nye jobs og forbedre miljøet. I dette kapitel er der en gennemgang af miljøeffekter opnået i projekterne. De miljømæssige resultater af de støttede projekter er vurderet efter følgende kilder:

- Sagsresuméerne for projekterne, som sekretariatet har udarbejdet til fremlæggelsen for bestyrelsen
- De kortfattede afrapporteringer, som projekterne skal sende til Den Grønne Jobpulje ved projekternes afslutning
- Selvevalueringskemaer, som de afsluttede projekter har udfyldt og sendt til CASA
- Telefoninterviewene, som er en opfølgning på projekternes status ½-3 år efter deres afslutning
- Erfaringer, som er indhentet fra forløbs- og temaevalueringerne, gennem især interview og analyser af skriftlige materialer om projekterne.

En gennemgang af sagsresuméerne viser, at miljø har indgået som et væsentligt mål i alle projekter, som har fået tilsagn om støtte.

8.1 Miljømål og -resultater fra de afsluttede projekter

Ud fra de returnerede selvevalueringskemaer er det muligt at se, hvilke mål projekterne har haft ved projektets start, samt projekternes egen vurdering af i hvilken grad, det er lykkedes at opnå målene.

Målene for de enkelte projekter er anført i tabellen på næste side. De 10 vigtigste miljømålsætninger i projekterne har været:

- 60% - at demonstrere miljørigtige løsninger
- 58% - at bidrage til bæredygtig livsstil
- 56% - at reducere energiforbruget
- 56% - at opnå lavere forbrug af farlige stoffer
- 54% - at reducere affaldsmængderne
- 48% - at bidrage til øget genanvendelse
- 45% - at øge forbruget af miljøvenlig eller økologiske produkter
- 45% - at markedsføre grønne produkter
- 43% - at indføre miljøstyring eller miljøledelse
- 38% - at reducere forbruget af råvarer.

I tabel 8.1 er anført, hvor mange procent der har haft de forskellige miljømålsætninger. Ud fra hvert miljømålsætning er anført, hvorvidt det var en væsentligt målsætning eller ej. Derudover er anført med *, hvor ca. 2/3 har indfriet målene som forventet. Der er anført med >, hvis mere end 2/3 har indfriet målene og < hvis færre end 2/3 har indfriet målene som forventet.

Tabel 8.1: Miljømålene for projekterne opgjort i prioriteret rækkefølge i procent

	Væsentligt mål i procent		Mål, men ikke væsentligt
1. Demonstrere miljørigtige løsninger	60%	*	20%
2. Bidrage til bæredygtig adfærd eller livsstil.....	58%	*	27%
3. Reducere energiforbruget	56%	<	24%
4. Opnå lavere forbrug af farlige stoffer	56%	*	15%
5. Nedbringe affaldsmængden	54%	<	23%
6. Bidrage til øget genanvendelse	48%	*	22%
7. Øge forbruget af miljøvenlige eller økologiske produkter ..	45%	>	22%
8. Markedsføre grønne produkter	45%	<	18%
9. Indføre miljøledelse/miljøstyring	43%	*	16%
10. Reducere forbruget af råvarer	38%	*	22%
11. Udvikle renere produkter.....	37%	*	19%
12. Indføre grøn procesudvikling/renere teknologi	36%	>	24%
13. Stille miljøkrav til produkter (fx gennem grønne indkøb eller leverandørstyring)	36%	>	29%
14. Opbygge/forbedre et grønt netværk.....	32%	*	28%
15. Opnå reduktion af miljøbelastningen ved udledning af spildevand.....	28%	*	16%
16. Opnå reduktion af lugte, vibrationer eller støj.....	22%	*	18%
17. Reducere miljøbelastning fra transport	21%	*	27%
18. Opnå miljømærker på produkter.....	18%	<	15%
19. Forbedre de generelle muligheder og viden om grønne job i det private erhvervsliv.....	15%	>	25%
20. Forbedre adgangen til naturværdier	13%	*	16%
21. Udarbejde grønne regnskaber.....	12%	*	28%
22. Forbedre de generelle muligheder og viden om grønne job i den offentlige sektor	9%	>	15%
23. Bruge LCA-redskaber til produktudvikling	4%	<	13%

Projekterne er både blevet spurgt, om de enkelte miljømål er opfyldt, og om hvorledes de samlet vurderer opfyldelsen af projektets miljøresultater. Der er visse variationer i projekternes vurdering af opnåelsen af de forventede miljømål. For 13 af ovenstående miljømål (markeret med * i tabellen) vurderes det, at de forventede miljømål er indfriet i ca. 2/3 af projekterne. For de sidste 10 miljømål gælder det, at halvdelen af de forventede miljømål indfries som forventet af mere end ca. 2/3 af projekterne, mens det for den anden halvdel gælder, at de indfries som forventet af færre end ca. 2/3 af projekterne.

Generelt for de fleste af miljømålene gælder, at ca. 20% vurderer, at målene er opnået bedre end forventet, og ca. 10% vurderer, at målet er opnået ringere end forventet.

Der har været størst succes med at indfri eller nå længere end miljømålene for projekter med følgende miljømål:

- Demonstrere miljørigtige løsninger
- Stille miljøkrav til produkter (ved grønne indkøb eller leverandørstyring)
- Indføre grøn procesudvikling/renere teknologi
- Øge forbruget af miljøvenlige produkter
- Opnå lavere forbrug af farlige stoffer
- Forbedre muligheder og viden om grønne job både i det private erhvervsliv samt i den offentlige sektor.

De projekter, som har haft sværest ved at indfri de forventede miljømål, har været projekter med mål om:

- Markedsføre grønne produkter
- Opnå miljømærkning af grønne produkter
- Brug af LCA-redskaber
- Reducere energiforbruget
- Nedbringe affaldsmængden

Udover de miljømål, som var anført i projektevalueringsskemaet, har nogle projektansvarlige tilføjet flere miljømål. Som eksempler på andre miljømål i projekterne kan nævnes:

- Gennemførelse af miljøcertificering efter ISO 14001 eller EMAS
- Hensynet til arbejdsmiljøet
- Etablering af vedvarende energi
- Beskytte grundvandet eller sikre vandkvaliteten
- Forbedre miljøbevidstheden hos undervisere i naturfag
- Forbedre de naturmæssige værdier i lokalområdet
- Opkvalificering af ledige til at arbejde i den grønne sektor
- Påvirke leverandører til at få miljømærke
- Være på forkant med miljølovgivningen
- Øget vækst i lokalområdet
- Være katalysator/igangsættere af grønne job

Tabel 8.2: Samlet vurdering af projektets miljøresultat

	Bedre end forventet	Som forventet	Ringere end forventet	Irrelevant/Ubesvaret
Antal projekter	66 (21%)	153 (49%)	19 (6%)	78 (24%)

238 projekter (dvs. 3 ud af 4 af de afsluttede) har besvaret spørgsmålet om projektets samlede miljøeffekt. 66 projekter vurderer, at resultatet er bedre end forventet, 153 at resultatet er som forventet og kun 19, at resultatet er ringere end forventet. Så projekterne har generelt opnået et miljøresultat, som svarer til eller er bedre end forventet.

Når ca. 25% af de projektansvarlige ikke har besvaret spørgsmålet, kan det skyldes, at de har haft flere mål, hvoraf nogle er indfriet, mens andre måske ikke er indfriet. De kan have svært at vægte dette til en samlet vurdering. Det kan også skyldes, at spørgsmålet befinder sig nederst på en meget lang

række af spørgsmål om miljøeffekter. Det kan ikke udelukkes, at spørgsmålet kan være overset af nogle af de projektansvarlige.

Der er ikke de helt store forskelle mellem de 5 forskellige projekttyper, som det fremgår af nedenstående tabel. Kun ”viden og netværk“ skiller sig ud med en lidt lavere vurdering af, hvorvidt miljømålene er nået.

Tabel 8.3: Samlet vurdering af miljøresultat fordelt på projekttype

Projekttype	Bedre end forventet	Som forventet	Ringere end forventet	Irrelevant/ ubesvaret	I alt (antal svar)
Miljøstyring.....	24%	50%	2%	24%	129
Nye virksomheder og produkter.....	22%	46%	10%	22%	78
Pilotprojekter	21%	52%	9%	18%	44
Viden og Netværk.....	12%	43%	10%	35%	49
Øvrige projekter.....	20%	53%	-	27%	15
I alt.....	66 (21%)	153 (49%)	19 (6%)	78 (24%)	315

De projektansvarlige er også blevet spurgt, om de kan dokumentere de konkrete miljøresultater. Her svarer 137 (43%) ja, mens 136 (også 43%) svarer delvist. Kun 12 projektansvarlige svarer nej, mens 5 ikke har besvaret spørgsmålet. Det betyder, at hele 86% helt eller delvist kan dokumentere de opnåede miljøeffekter. Fordelingen mellem de forskellige projekttyper er vist efterfølgende.

Fordelingen mellem projekttyperne viser i tabel 8.4, at der er lidt flere af miljøstyringsprojekterne samt nye virksomheder og produkter, der kan dokumentere deres miljøeffekter, mens der er færrest af typen øvrige projekter.

Tabel 8.4: Kan miljøeffekterne dokumenteres?

	Ja	Delvist	Nej/ ubesvaret	I alt antal svar
Miljøstyring.....	51%	41%	8%	130
Nye virksomheder.....	50%	37%	13%	78
Pilotprojekter	32%	48%	20%	44
Viden og netværk	29%	53%	18%	49
Øvrige Projekter.....	27%	40%	33%	15
Antal projekter	137 (43%)	136 (43%)	43 (14%)	316

Hvor er der opnået miljøforbedringer?

De fleste miljøforbedringer er efter de projektansvarliges vurdering opnået hos de private virksomheder enten i den enkelte virksomhed, hos flere virksomheder eller i udvalgte brancher. Dernæst tegner de offentlige institutioner sig for miljøforbedringerne. Det er generelt i naturområderne, at færrest

projekter har givet anledning til miljøforbedringer. Det kan ikke undre, da der er ret få naturprojekter. I tabel 8.5 er vist, hvor de projektansvarlige har anført, at de afsluttede projekter har givet anledning til miljøforbedringer.

Tabel 8.5: Hvor har projektet givet miljøforbedringer (i antal og procent)

	Store	Nogen	Små
Privat virksomhed	65	99	18
Flere private virksomheder lokalt eller regionalt....	23	55	29
Udvalgte brancher for private virksomheder	21	60	23
Offentlige institutioner	27	53	25
Boligområder	22	39	23
Private husholdninger	23	42	22
Naturområder	19	28	23
Byområder.....	19	41	28

Det eneste område, hvor der er markante forskelle mellem de 5 projekttyper, er forbedringer opnået i private virksomheder. Her svarer ikke uventet hele 84% af ”miljøstyringsprojekterne“, at de opnår nogen eller store forbedringer, mens der er ca. 37% af typen ”nye virksomheder og produkter“, der opnår nogen eller store miljøforbedringer hos en privat virksomhed.

Til gengæld er der en lidt større andel af typerne, ”nye virksomheder og produkter“ samt ”viden og netværk“, der opnår nogen eller store miljøforbedringer for flere virksomheder lokalt/regionalt eller for brancher.

På institutionerne er der en klar overvægt af typen ”øvrige projekter“, som opnår nogen eller store miljøforbedringer, dernæst kommer ”pilotprojekter“ samt ”viden og netværk”.

Det er ”pilotprojekterne“ og ”øvrige projekter“, der tegner sig for de fleste miljøforbedringer i boligområder. Det samme gør sig gældende med hensyn til at opnå miljøforbedringer i private husholdninger, dog er der også en del af typen ”nye virksomheder og produkter“, som angiver nogen eller væsentlige miljøforbedringer her.

Miljøforbedringer i naturområder opnås primært i ”pilotprojekter“ samt for ”nye virksomheder og produkter“. Det første afspejler konkrete naturprojekter, mens det sidste afspejler udviklingen af mindre miljøbelastende produkter.

Erfaringer med miljøeffekter efter støttens ophør

De projektansvarlige er ved telefonanalysen, blandt de projekter som ikke længere får støtte fra Den Grønne Jobpulje, blevet spurgt om de miljømæssige effekter, der ligger udover støtteperioden. Der blev som tidligere nævnt taget telefonisk kontakt til 125 projekter. Heraf lykkedes det at få svar fra 102 projekter om deres fremtid efter støttens ophør. Af de 102 projekter er der 89, som har overlevet efter ophør af støtten. Kun de overlevede projekter har svaret på disse spørgsmål, hvorfor resultaterne baserer sig på 89 respondenter.

Tabel 8.6: Har I opnået yderligere miljøresultater ud over dem, som I beskrev ved støttens ophør

	Antal projekter	Antal procent
Ja	45	51%
Nej.....	32	36%
Ved ikke	12	13%
Total	89	100%

Omkring halvdelen af projekterne mener, at de har opnået yderligere miljøresultater ud over dem, der blev afrapporteret ved støttens ophør. En tredjedel ligger på samme niveau, og de resterende svarer ”ved ikke“.

Respondenter er blevet bedt om en kort beskrivelse af karakteren af den indsats, der har opnået efterfølgende. Resultaterne koncentrerer sig inden for:

- Miljøcertificering, fx gencertificering
- Energibesparelser
- Ressourcebesparelser i øvrigt, herunder kemikalier
- Affaldssortering
- Miljømærkning af produkter
- Netværksdannelse

Opstart af nye miljøinitiativer

De projektansvarlige er blevet spurgt, om de har startet nye miljøinitiativer efter ophør af støtten fra jobpuljen. Selvom et projekt har været stoppet, så er de projektansvarlige blevet spurgt, om de har startet nye initiativer. Her har 99 af de 102 svaret på spørgsmålet.

Tabel 8.7: Har I startet nye miljøprojekter?

	Antal projekter	Antal procent
Ja	53	54%
Nej.....	46	46%
Total	99	100%

Over halvdelen af de interviewede har startet nye miljøprojekter eller initiativer op. Det er ikke uddybet, hvilken karakter initiativerne har. Tallet stemmer overens med de 51%, der havde opnået yderligere miljøresultater siden støttens ophør. Det indikerer, at der sker en løbende miljømæssig udvikling i de projekter, der overlever.

8.2 Miljø som konkurrenceparameter

De private virksomheder, der i projektet enten:

- har indført miljøstyring eller miljøledelse
- har arbejdet med renere teknologi
- har startet ny virksomhed
- har udviklet nye produkter
- har markedsført eller solgt grønne produkter

er i slutevalueringsskemaet blevet bedt om at svare på nogle spørgsmål om forhold vedrørende omfanget og betydningen af grøn teknologiudvikling.

De projektansvarlige er blevet bedt om at give deres bud på, hvordan virksomhedens omsætning var fordelt mellem grønne produkter og virksomhedens øvrige produkter. Derudover er de blevet bedt om at angive, hvorvidt projektet har medført ekstra udgifter til produktudvikling, driftsbespareser og ændring i omsætningen. Det er meget karakteristisk, at netop disse spørgsmål har voldt store problemer for de projektansvarlige. Rigtigt mange har ikke udfyldt spørgsmålene. De er kun udfyldt af mellem en tredjedel eller halvdelen af de private virksomheder, og de, der er udfyldt, er behæftet med alt for mange fejl og usikkerheder til, at der kan tolkes på resultaterne.

De projektansvarlige fra knap halvdelen af de private virksomheder har svaret på de øvrige spørgsmål om grøn teknologiudvikling, herunder om de har konkurrenter, om de har fået tilført miljømæssig viden eller, om de har indført miljøledelse som et led i gennemførelse af projekterne.

Som det fremgår af nedenstående tabeller, har 2/3 af virksomhederne konkurrenter, mens 1/3 enten ikke har konkurrenter eller ikke har viden om konkurrenter. 144 (knap 80%) anfører, at de har opnået miljømæssig viden af deres indsats i projektet. Der er 102 (56%) af dem, der har svaret, der har indført miljøledelse som et led i gennemførelse af projektet.

Table 8.8: Har I konkurrenter?

Ja, mange	Ja, få	Nej, ingen	Ved ikke	Antal svar
31	90	24	39	184
17%	49%	13%	21%	100%

Table 8.9: Har I fået miljømæssig viden?

Ja, også på længere sigt	Ja, på kort sigt	Nej	Slet ikke	Ved ikke	Antal svar
123	21	15	1	24	184
67%	11%	8%	1%	13%	100%

Table 8.10: Har I indført miljøledelse?

Ja del af projektet	Ja, men ikke som del af projektet	Nej, men vi overvejer	Nej, det var ikke relevant for os	Nej vi har ikke miljøledelse og vil ikke få det	Antal svar
102	14	30	28	7	181
56%	8%	17%	15%	4%	100%

I de 116 projekter, hvor der er indført miljøledelse, gælder det, at 49 (42%) har indført ISO 14001, 2 (2%) har indført EMAS og 16 (14%) har indført andre miljøcertificeringssystemer – her er fx nævnt Dansk Auto Genbrug (DAG), Grøn Nøgle, Branchesystem KS 2000, FAI KS 2000, VIK, Svane-mærkning eller udarbejdet grønt regnskab. Der er 49 (42%), som ikke har

indført certificeret miljøledelse, men i kommentarerne har flere anført, at de fx har ansøgt om ISO 14001, at de lever op til kravene i ISO 14001 eller, at de forventer at få ISO 14001.

Næsten 90% (164) angiver, at de har medvirket til markedsføring af grønne produkter eller grøn profil. Heraf hele 40% (74) i høj grad. Den grønne markedsføring har betydet, at 9 ud af 10 virksomheder har opnået et bedre image over for kunder og omgivelser. Mere end 3 ud af 4 virksomheder har fået flere kunder, mens ca. 2/3 har fået en stigende omsætning, og lidt over halvdelen har fået nye markeder.

Tabel 8.11: Har I medvirket til markedsføring af grønne produkter eller grøn profil?

Ja i høj grad	Ja i nogen grad	Ja i mindre grad	Slet ikke	Ved ikke	Antal svar
74	68	22	15	6	185
40%	37%	12%	8%	3%	100%

Tabel 8.12: Har markedsføringen medført?

	I høj grad	I nogen grad	I mindre grad	Slet ikke	Irrelevant
Bedre grønt image overfor kunder og omgivelser	64 39%	68 42%	15 9%	3 2%	14 9%
I har fået nye kunder	33 20%	52 32%	41 25%	19 12%	19 12%
I har fået nye markeder	25 15%	30 18%	34 21%	40 24%	35 21%
Stigende omsætning	20 12%	44 27%	40 24%	35 21%	25 15%

9 ud af 10 virksomheder opfatter i større eller mindre grad deres kunder som miljøbevidste. Der er lidt færre, som mener, at deres kunder opfatter deres produkter som miljøvenlige. Det gælder for ca. 8 ud af 10. Det er i størrelsesordenen 2 ud af 3 virksomheder, der i større eller mindre grad oplever en efterspørgsel efter miljøinformation i form af grønne regnskaber, miljøstyring eller miljømærker.

8.13: Vil I karakterisere jeres kunder som meget miljøbevidste?

Meget	Noget	Lidt	Slet ikke	Ved ikke	Antal svar
28	96	40	6	15	185
15%	52%	22%	3%	8%	100%

8.14: Opfatter jeres kunder, jeres produkter som miljøvenlige?

Meget	Noget	Lidt	Slet ikke	Ved ikke	Antal svar
60	67	21	10	27	185
32%	36%	11%	5%	13%	100%

Tabel 8.15: Oplever I efterspørgsel efter miljøinformation i form af grønne regnskaber, miljøstyring eller miljømærkning hos jeres kunder?

I høj grad	I nogen grad	I mindre grad	Slet ikke	Ved ikke	Antal svar
19	49	48	48	21	185
10%	27%	26%	26%	11%	100%

Efterspørgslen om miljøinformation er bl.a. certificering af økologisk oprindelse af råvarer, bevis på ISO 14001 eller ønske om EMAS, en dansk mærkning af økologisk tøj eller Svanemærkning.

99 (54%) har anført, at kunderne udtrykker ønske eller krav om, at virksomhederne gør deres produkter miljøvenlige, mens 54 (29%) ikke møder disse ønsker eller krav. De fleste (128, svarende til 69%) mener, at de miljøbevidste kunder overvejende er de danske kunder, mens de miljøbevidste europæiske menes at udgøre knap 15% .

Barrierer for grøn teknologiudvikling

Der er spurgt ind til barrierer og problemer i forbindelse med indsatsen for grøn teknologiudvikling. Svarene fremgår af tabel 8.16.

Tabel 8.16: Har i oplevet problemer med fx mislykket teknologiudvikling, produktudvikling eller manglende omsætning som følge af?

	Stort problem	Nogen problem	Mindre problem	Ingen problem	Irrelevant/-ved ikke
Mangel på kvalificeret personale	9	30	35	67	42
	5%	16%	19%	37%	23%
Mangel på viden om teknologi	10	39	35	57	42
	6%	21%	19%	31%	23%
Manglende viden om markeder	5	26	49	57	46
	3%	14%	27%	31%	25%
Manglende respons fra kunder	7	29	45	56	46
	4%	16%	24%	31%	25%
Mangelfuld markedsføring	11	40	36	50	46
	6%	22%	20%	27%	25%
Vanskeligheder ved at opfylde standarder el. love	12	16	34	88	33
	7%	9%	19%	48%	18%
Intern modstand i virksomheden mod forandring	7	16	40	86	34
	4%	9%	22%	47%	18%
Mangelfuld planlægning og samarbejde	7	24	42	81	29
	4%	13%	23%	44%	16%
Mangel på finansieringsmuligheder	28	30	39	53	33
	15%	16%	21%	29%	18%

Det ses af tabel 8.16, at mellem en tredjedel og halvdelen af de forskellige projekter i større eller mindre grad har oplevet problemer med:

- Mangel på kvalificeret personale
- Mangel på viden om teknologi
- Manglende viden om markedet
- Mangelfuld respons fra kunder
- Mangelfuld markedsføring
- Vanskeligheder ved at opfylde standarder og love

- Intern modstand mod forandring
- Mangelfuld planlægning og samarbejde
- Mangel på finansieringsmuligheder

Det sidste med mangel på finansieringsmuligheder har været det største problem. Her er der flere end halvdelen, der har oplevet dette som et problem, og ca. 30% har oplevet det som et vist eller et stort problem.

Derudover er der spurgt til andre problemer. Her er nævnt en række forskellige problemstillinger:

- Afgiftsbelastning af miljøvenlige produkter
- Dårligt vejr har umuliggjort afprøvning af produktet
- Lovgivning favoriserer de ”giftige“ isoleringsprodukter
- Mangel på miljøinformation, vi kan ikke få oplysninger nok
- Klunsning blandt medarbejdere har ikke fremmet samarbejdet på tværs
- Modstand mod fornyelse i energiforsyningen
- Modstand mod ny teknologi i en konservativ branche, men broerne er ved at brydes.

57% (104) mener, at projektet i høj eller nogen grad har medvirket til at afhjælpe problemerne, mens 19% (34) mener, at det kun i mindre grad har kunnet afhjælpe problemerne.

Flere af de projektansvarlige har anført andre kommentarer om, hvad projektet har betydet. Det gælder fx:

- Bedre kvalitet og mindre ”om-igen-arbejde“
- Formidling af viden om, hvorfor miljøstyring afhjælper modstand mod forandring
- Der er opnået stor indsigt dels i teknologiske processer dels i den komplekse politiske regulering af markedet
- Planlægning og samarbejde blev væsentligt forbedret
- I og med at der nu er et produkt, kan vi bedre arbejde konkret med alle problematikker
- Større kendskab til miljørigtige produkter
- Udtalelsen fra kollegaer ”jamen vi plejer” er næsten ophørt
- Vi har fået det økonomiske skub til at gennemføre de ønskede miljøforbedringer.

Mere end 3 ud af 4 mener, at de ved gennemførelsen af projektet er blevet mere effektive. Mens rundt regnet 9 ud af 10 mener, at de er blevet dygtigere på miljøområdet end tilsvarende organisationer eller konkurrerende virksomheder, og at de er blevet konkurrencedygtige på markedet (dvs. har øget omsætningen, fået et bedre image eller udviklet renere produkter).

Tabel 8.17: Har projektet betydet, at I er blevet ... ?

	I høj grad	I nogen grad	I mindre grad	Slet ikke	Irrelevant
Mere effektive	27 15%	72 39%	44 24%	18 10%	23 12%
Dygtigere på miljøområdet ift. tilsvarende organisationer eller konkurrerende virksomheder	63 34%	87 47%	19 10%	6 3%	9 5%
Mere konkurrencedygtige på markedet (øget omsætning, bedre image eller renere produkter)	48 26%	75 41%	38 21%	10 5%	13 7%

Fordelingen på brancher for den halvdel af de private virksomheder, der har udfyldt den del af spørgeskemaet, der handler om grøn teknologiudvikling, er vist i tabellen. Der er en god spredning mellem forskellige brancher. Tilsvarende er der stor spredning i forhold til, hvor virksomhederne største aftagere skal findes. Faktisk er der flest, ca. en tredjedel, der ikke ved, hvem der er de primære aftagere. Dernæst følger med 21% afsætning til forbrugsmarkedet, jf. tabel 8.18 og 8.19.

Tabel 8.18: Virksomhedernes fordeling på brancher

Branche	Antal	Procent
Råstofudvinding.....	1	0,5%
Nærings- og nydelsesmiddel.....	12	7%
Tekstil, beklædning og læder.....	9	5%
Træ- og møbelindustri.....	11	6%
Papir og grafisk industri.....	16	9%
Kemisk Industri.....	11	6%
Sten, ler- og glasindustri.....	4	2%
Jern- og metalindustri.....	28	15%
Service- og konsulentvirksomhed.....	15	8%
Anden industri.....	53	29%
Ikke relevant /mangelfuldt.....	25	13%
I alt.....	185	100%

Tabel 8.19: Hvor afsætter virksomheden den primære del af deres produktion?

Primær afsætning af produktion	Antal	Procent
Til underleverandør.....	28	16%
Industrimarkedet.....	20	11%
Forbrugsmarkedet.....	38	21%
Det offentlige.....	3	2%
Serviceydelser til private forbrugere.....	14	8%
Serviceydelser til det offentlige.....	4	2%
Serviceydelser til private virksomheder.....	12	7%
Ved ikke.....	61	34%
I alt.....	180	100%

8.3 Konkrete miljømæssige resultater

Karakteren af de miljømæssige resultater varierer fra projekt til projekt, og derfor er det ikke muligt at give en kvantitativ vurdering af størrelsen af de miljømæssige resultater, men det er muligt at give en vurdering af omfanget og karakteren af de resultater, som opnås. Der er i det følgende lagt vægt på at beskrive eksempler på konkrete miljømæssige resultater. Vurderingerne er baseret på forløbs- og temaevalueringerne.

Type 1: miljøstyring

Næstved Autophug (j. nr. G374-0106) har modtaget 250.000 kroner i støtte til etablering af miljøstyring, og samtidig er der indført et lagerstyringssystem. Virksomheden blev miljøcertificeret (ISO 14001) pr. 1.11.99. Der er kommet en lang række miljøeffekter som følge af miljøarbejdet på virksomheden. Der er blevet mere ryddeligt på pladsen, lagrene af reservedele er blevet større, og det er blevet nemmere at finde tingene. Det giver et større salg af genbrugelige reservedele. Man har fået bedre styr på et af de væsentligste problemer for autoophuggere, nemlig jordforureningen. Spild bliver samlet op, bilerne bliver hurtigere aftappet, og der er en større mængde af kemikalier, som aftappes fra bilerne. Det betyder mere kemikalieaffald til bortskaffelse. Der er mindre affald, og forbruget af vand ved bilvask er reduceret.

Københavns Amt har modtaget 625.000 kroner i tilskud til i samarbejde med Gentofte Amtssygehus at udvikle en model for grønne regnskaber og miljøstyringen på et sygehus (j.nr. G374-0228). Ud over modellen er der blevet udarbejdet grønt regnskab for Gentofte Amtssygehus og en redegørelse for miljøfremmende stoffer. Sygehuset har formuleret en miljøpolitik, og der er kommet god gang i miljøarbejdet med en lang række miljøeffekter, som har betydet økonomiske besparelser. Af de miljømæssige forbedringer, som er opnået på Gentofte Amtssygehus, kan nævnes:

- Forbruget af lattergas er halveret
- Brugen af xylene er ophørt
- Rengøringen har skiftet til mindre miljøbelastende rengøringsmidler
- Affaldsbehandlingen er forbedret med affaldssortering i køkkenet og genbrug af bl.a. kontorpapir
- Forbruget af engangsplast er reduceret
- Vandforbruget er reduceret
- Energiforbruget er begrænset med energisparepærer, lysstofrør og andre tiltag – energiforbruget er dog fortsat stigende som følge af mere elektronisk udstyr og brug af edb.

Nykøbing Mors Sygehus har modtaget 280.000 kroner i tilskud til en miljømedarbejder, som i et år skal følge op på det allerede igangsatte miljøarbejde (j. nr. G374-00668). Sygehuset har gennem 2 år, dvs. også i perioden før tilskuddet fra Den Grønne Jobpulje, opnået en række miljøeffekter, som resulterer i væsentlige økonomiske besparelser. Der er blevet ændret på rutiner og adfærd, og medarbejderne er generelt blevet mere miljøbevidste. Som eksempler på miljøeffekter kan nævnes:

- Vasketøjsmængden er på 2 år reduceret med 20 tons om året
- De er kommet langt med affaldsreduktion og -sortering, der er fx mindre risikoaffald
- Alle et-stykspakninger er afskaffet – dette skal ses i forhold til, at de på Thisted Sygehus havde 21 produkter i et-stykspakninger
- Andelen af økologiske fødevarer udgør ca. 60%
- Madspild og affaldsmængder fra køkkenet er begrænset
- Der er fokus på papirforbruget, som er reduceret, dels ved at al journalføring er på edb, dels ved at resultater af prøver fra de lokale læger overføres via edb
- Papiret genbruges internt til kladdepapir og telefonbeskeder, efter at papirer med personoplysninger er makuleret
- Forbruget af rengøringsmidler er reduceret, og der er på visse områder indført rengøring uden brug af vand, hvilket giver et bedre arbejdsmiljø
- Der bruges mindre miljøbelastende rengøringsmidler
- Der stilles krav til indkøbere på de produkter, der ikke er omfattet af amtets indkøbsaftale – de deltager også i amtets arbejdsgruppe med at formulere krav til nye indkøbsaftaler
- Der anvendes ikke sprøjtemidler i haven
- PVC er afskaffet bortset fra et enkelt produkt.

Et miljønetværk bestående af 4 små grafiske virksomheder i Århus har modtaget 250.000 kroner i tilskud til indførelse af miljøledelse (j.nr. G374-0600). Virksomhederne har fået god gang i miljøstyringsarbejdet og overvejer forskellige muligheder for renere teknologi samt Svanemærkning. Af konkrete miljøforbedringer kan fx nævnes, at den ene af de grafiske virksomheder, Sats Design, har lært en del af at følge deres forbrug, hvilket har givet konkrete miljømæssige og økonomiske resultater. Forbruget af fremkaldervæske er nedsat fra 120 kilo til 36 kilo.

Det femte af miljøstyringsprojekterne er Hummel Gulvproduktion, hvor der ved forløbsevalueringerne endnu ikke var opnået de store miljømæssige resultater (j.nr. G374-0615). Hovedsageligt fordi den medarbejder, der var ansat til opgaven, holdt op igen pga. familiemæssige årsager. Det lader dog til, at virksomheden alligevel vil indføre miljøstyring i et langsommere tempo med assistance fra den miljømedarbejder, der var ansat i en kort periode.

Gennemgangen af et udvalg af slutrapporterne viser, at stort set alle miljøstyringsprojekter gennemfører de aktiviteter, som de har beskrevet i projektansøgningen, og at en stor del af virksomhederne bliver miljøcertificeret. I en stor del af rapporterne er der endvidere dokumenteret betydelige miljøforbedringer på de enkelte virksomheder.

Type 2: Nye virksomheder og produkter

7 projekter inden for typen nye virksomheder og produkter var udvalgt til forløbsevaluering.

Københavns Miljø- og Energikontor (KMEK) har modtaget et tilskud på 750.000 kroner til en toårig opstartsfase for Københavns Økologiske Tømmerhandel – Genbyg (j.nr. G374-0056). Den økologiske tømmerhandel er baseret på øget brug af genbrugelige materialer, hvorved ressourceforbruget

og affaldsmængderne nedsættes med deraf følgende mindre mængder af byggeaffald på lossepladserne. Hertil kommer salg af nye økologiske produkter med mindre belastning af miljø- og sundhedsskadelige stoffer. De er på knap 3 år blevet Danmarks største økologiske tømmerhandel.

Aurora Development har fået 600.000 kroner i tilskud til opbygning af et marked for Auroras miljøvenlige maling i København (j.nr. G374-0666). Aurora samarbejdede i første omgang med Genbyg, hvorfor Den Grønne Jobpulje forventede en vis synergieffekt mellem de to projekter. Det tætte samarbejde holdt imidlertid ikke, så Aurora har siden arbejdet for at etablere et selvstændigt salgssted, som nu er oprettet på Frederiksberg. Reelt har virksomheden opnået to salgssteder for deres maling, men salget er ikke steget markant. De oplever, at det er svært at slå igennem med et alternativt produkt. De har ikke kunnet støtte sig til hverken miljømærker eller den offentlige grønne indkøbspolitik. Kriterierne for miljømærkerne er efter virksomhedens vurdering ikke skrappe nok til at markere de alternative produkter. Engagementet og ildhuen er der. Men udefra set kan det tyde på, at der mangler lidt professionelt styring i forhold til markedsføring, tids- og økonomistyring. Hvilket ikke fremmer gennemslagskraften for et alternativt produkt. Der er dog professionelle både arkitekter og malere, som anbefaler firmaets produkter.

Hvidsted Energiskov modtog 364.350 kroner i tilskud til at udvikle PileByg (j.nr. G374-0477). PileByg producerer støjskærme og legepladsudstyr på en natur- og miljøvenlig måde, da dyrkningen af pilen foregår ekstensivt. Produkter erstatter andre mere miljøbelastende materialer, for støjskærme erstattes det galvaniserede stål eller beton. For legepladsudstyr er det bl.a. plast eller trykimprægneret træ. PileBygs støjskærm ”Det Grønne Element“ modtog i 2000 Den Danske Designpris for bedste produktdesign i offentlige rum.

Tinta har modtaget 750.000 kroner i tilskud til i en periode på 1 1/2 år at arbejde med produkt- og markedsudvikling for boligtekstiler fremstillet af økologiske og genbrugte fibre (j.nr. G374-0541). Tinta satser ud over det økologiske på en produktion af tekstiler af høj kvalitet, som har æstetisk og fysisk mulighed for et langt liv. Udgangspunktet er at modarbejde ”brug-og-smid-væk-kulturen“, der er meget ressourcekrævende. Tekstilproduktionen er en branche med et stort forbrug af miljø- og sundhedsskadelige stoffer samt et stort ressourceforbrug, så de renere produkter vil give en miljømæssig gevinst. Tinta vil arbejde for at få deres produkter miljømærket for at medvirke til at fremme salget generelt af miljøvenlige tekstiler. Omsætningen er steget, men virksomheden må erkende, at vækst tager tid.

OZ har modtaget i alt 591.222 kroner i støtte i 2 år til opstart af en økologisk frisørsalon (j.nr. G374-0504 m.fl.). De økologiske frisører opnår både miljø- og arbejdsmiljøforbedringer ved at undgå at bruge miljø- og sundhedsskadelige stoffer i deres behandling af håret. Deres udledning af spildevand er dermed mindre belastet end fra traditionelle frisørsaloner). De er samtidig opmærksomme på at spare på vandet og på at undgå unødige stoffer fx hårspray. Deres brug af de naturlige og økologiske produkter er med til at fremme produktionen og efterspørgslen efter mindre miljøbelastende hårpleje-

midler. De er gået i dialog med leverandørerne for på den måde dels at finde de miljøvenlige produkter, dels at påvirke udviklingen. De har samtidig lagt mange kræfter i formidlingen af deres indsats, bl.a. gennem deltagelse i kurser på frisørskolen.

Revacentret har modtaget et tilskud på 2.750.000 kroner fordelt over to år og to måneder til at drive et servicecenter for de københavnske bycykler (j.nr. G374-0003). Serviceordningen for bycykler sikrer reparation af defekte bycykler. Med et rullende værksted, hvor småreparationer udføres på stedet, spares transporten frem og tilbage til værkstedet. Bycyklen er et tilbud om ”kollektive“ cykler i København, som derved fortrænger noget af bil- og bustrafikken i byen. I serviceordningen tager man desuden udgangspunkt i genanvendelse, således er materiellet – både biler og værktøj – anskaffet brugt og sat i stand. Revacentret har sammen med Bycykelfonden arbejdet for at øge kendskabet til bycyklerne med henblik på at udbrede konceptet til andre byer og lande.

Afatek har modtaget 450.000 kroner i tilskud til undersøgelse af mulighederne for vask af slagger fra affaldsforbrændingsanlæg (j.nr. G374-0392). Afatek arbejder for at øge, eller i den givne situation med nye miljøkrav til slaggen blot at fastholde den hidtidige genanvendelse af affaldsforbrændingsslagger og dermed reducere deponeringen. Ved at bruge slagger til fx belægninger på veje, pladser, stier, som bundsikring i griseanlæg, i støjvolde osv. kan man reducere brugen af grus, der er dobbelt så dyrt.

De forsøg, der er gennemført, hvor der opnås forbedring af slagge kvaliteten, viser, at der skal bruges store mængder af vand og energi til rensningen. Det er derfor et åbent spørgsmål, om man i det konkrete projekt kan tale om reelle miljøforbedringer. Det er vanskeligt at opgøre, hvilke miljøbelastninger der er værst. Deponering betyder nedsivning af uønskede salte, og genbrug betyder øget forbrug af vand og energi. Måske vil det være en miljømæssig fordel kun at bruge slaggerne på ”fornuftige“ steder, hvor der ikke er problemer med nedsivning, og så lade naturens selvrensningsevne klare resten. Det optimale er, at man på sigt får fjernet de problematiske stoffer fra affaldet, frem for at rense sig ud af problemerne. Projektet har opnået en stor miljøviden om udvaskningsforholdene for slagger.

Type 3: Viden og netværk

Der er igangsat forløbsevaluering af fem projekter: ”Etablering af økologisk teaterværksted ved Riddersalen“ (j.nr. G374-0041), ”Miljønetværk i Ribe“ (j.nr. G 374-0214), ”Grøn erhvervsudvikling i Storstrøms Amt“ (j.nr. G374-0017), ”Grønt netværk i Sønderjylland“ (j.nr. G374-0510) og ”Grøn plan- og miljømedarbejder til Firkløverkommunerne“ (j.nr. G374-0631).

For de fire kommunale og amtskommunale projekter er målet, at projekterne skal medvirke til at fremme miljøinitiativer andre steder. Fra de 3 amtskommunale miljønetværk er der en lidt blandet tilslutning til netværkene. I nogle amter er det primært virksomhederne, der bakker op, mens det i andre overvejende er kommuner, som har tilsluttet sig netværket. Men både de private og de offentlige virksomheder i netværkene arbejder med miljøredegørelser, miljøstyring og andre miljørelaterede opgaver. De amtslige miljø-

netværk viser, at der er nogle barrierer, som skal opblødes i samarbejdet mellem både amterne og kommunerne samt myndigheder og virksomhederne. I de tre amter er der i efteråret 2001 i alt 20 virksomheder, der er blevet ISO 14001 eller EMAS certificeret. Hertil skal lægges, at i alt 35 virksomheder i de tre miljønetværk har gennemført en miljøredegørelse.

Ved etableringen af det økologiske teaterværksted eller som det nu kaldes "Det Økologiske Inspirationshus" er der brugt mange ressourcer, så ombygningen i sig selv kan ikke siges at have medvirket til miljøforbedringer, selvom der er inddraget så mange byøkologiske elementer som muligt. Men teaterværkstedet fungerer som et demonstrationssted for byøkologiske muligheder. Der er således skabt en ramme for formidling af bæredygtigt byggeri og bæredygtig tankegange. Udgangspunktet har også været, at miljøforbedringer skal vise sig i driften af teaterværkstedet i form af vand- og energibesparelser, genbrug af rensed luft, bedre affaldssortering m.m. Husets grønne guide står for formidlingen. Et indsatsområde er at bygge bro mellem det kulturelle og det økologiske. Der har allerede været mange besøgende.

Type 4: Pilotprojekter

Pilotprojekterne er projekter, der "får hul på" et miljømæssigt problem, og som formodes på længere sigt at have en demonstrationseffekt, der kan skabe flere job og betyde, at miljøeffekten udbredes. Der er udvalgt 3 projekter til forløbsevaluering: "Islands Brygge: Agenda 21 og affald på Islands Brygge" (j.nr. G374-0364), "Naturgenopretning i Rind Å-dal" (j.nr. G374-0511) og "Økologisk/grøn ferie i Himmerland" (j.nr. G374-0333).

Islands Brygges Agenda 21 gruppe har fået 500.000 i tilskud til at øge genbruget i området. I projektet er der opnået miljøforbedringer i form af mere genanvendelse og dermed reduceret ressourceforbrug og mindre affaldsmængder til forbrænding og dermed en reduktion af de miljømæssige belastninger, som forbrænding udgør med hensyn til restprodukter og eksempelvis dioxinudslip. Ved central opsamling reducerer de også antallet af tunge lastbiler gennem området. 1.100 hustande er i efteråret 2001 omfattet af den udvidede affaldssortering. Der sorteres papir, glas og flasker, pap og karton, batterier, elektroniskrot samt ting til genbrugshylden (fx legetøj, tøj og porcelæn). Restaffaldsmængden er reduceret med op til ca. 27%. De har forsøgt med lokal komposteringen af det grønne madaffald i gården, men det måtte opgives igen på grund af særlige trange forhold i gårdene på Islands Brygge. Initiativer med tilsvarende lokal kompostering fungerer fx fint på Nørrebro.

Herning Kommune har fået 1.500.000 kroner over 3 år i tilskud til naturgenopretning i Rind Å-dal. Miljøforbedringer ved naturgenopretningsprojektet er selve naturgenopretningen og den efterfølgende miljøvenlige pleje af området.

Økologisk/grøn ferie i Himmerland har arbejdet med en lang række miljøforbedrende initiativer inden for turisterhvervet i området, som har højnet miljøbevidstheden og medvirket til at skabe et grønt image omkring Himmerland. Målet er, at miljøbelastningen fra turisme skal reduceres. Der er

arbejdet med både spisesteder og overnatningssteder. Derudover har de arbejdet for, at destinationen skulle tilslutte sig Destination 21, foreløbigt uden held.

Økologisk/grøn ferie i Himmerland har medvirket til, at nogle campingpladser har været testvirksomheder for Den Grønne Nøgle på campingpladser, og at 16 overnatningssteder har været med i testningen af ”Værktøjskasse for miljøhåndværkere“. Der er med ekstra EU-støtte gennemført et kursus i landboturisme, hvor flere af kursisterne efterfølgende har påbegyndt eller videreudviklet en virksomhed inden for landboturisme. Enkelte overnatningssteder har fået Grøn Nøgle. Endelig foregår der en væsentlig del udviklingsarbejde og informationsarbejde inden for projektet.

Type 5: Øvrige projekter

Type 5 er en gruppe af projekter, som ikke rigtigt kan placeres i nogle af de 4 første typer, fx uddannelse af skovarbejdere. Endvidere er en række forskellige uddannelsesprojekter og projekter med et kraftigt socialt sigte blevet placeret i denne gruppe. Da der ikke er specielle kendetegn for disse projekter, er der heller ikke opstillet forventet effektkæder for miljø og beskæftigelse. Der er udvalgt 2 projekter til forløbsevaluering: Udviklingsprogrammer ”Grønne job - fra idé til virkelighed“ og opkvalificering af skovarbejdere.

Skov- og Naturstyrelsen har modtaget 3,6 millioner kroner til projektet ”Opkvalificering af skovarbejdere“. Efter godt 2 af de 2½-3 år er der 200 skovarbejdere ud af de planlagte 300, som er i gang med eller har gennemført uddannelsesforløbet. Der er 12 af 21 skovdistrikter, som er gået i gang. Ved indsatsen i projektet opnår man miljømæssige effekter i form af mere grøn skovdrift. Det betyder bl.a., at der anvendes færre bekæmpelsesmidler. Skovarbejderne står også for vedligeholdelse af bygningerne i skovene. Her er introduceret økologiske principper, som skovarbejdere på bedste vis udmønter i praksis. Indholdet i efteruddannelsen, som både skovarbejderne og vikarerne kommer igennem, er miljøvenlig naturpleje, grøn skovdrift, kulturmiljø, bygningsvedligeholdelse, friluftsliv og andet i relation til statskovbrugets drift.

Kooperativt Idé Center (KIC) fik et tilskud på 3,1 millioner kroner fordelt over to år til udviklingsprogrammet ”Grønne job - fra ide til virkelighed“. KIC gik konkurs i oktober 1999 ved projektets afslutning.

Udviklingsprogrammet var et tilbud om assistance til alle, der ville i gang med projekter om job og miljø, hvor KIC kunne bidrage med sparring til projektmagere og virke som fødselshjælper og rugekasse for nye projekter. Det er vanskeligt at få et indtryk af omfanget af rådgivningen. Der er ikke tvivl om, at nogle få projekter har modtaget en omfattende rådgivning, eksempelvis Bornholms Pakkehal og Korshærens sortering i Herlev. I lyset af, at der var tale om to fuldtidsstillinger hos KIC, kunne der være tale om langt flere aktiviteter og en større berøringsflade til de konkrete projekter, KIC skulle fungere som sparring for.

Derudover lavede KIC et politisk forarbejde for at holde liv i debatten om grønne job, bl.a. med det formål at få kommunerne til at bruge flere midler på kloakreovering. Kommunerne har brugt 1/2 milliard kroner mindre på kloakreovering end aftalt med regeringen, og kunne det gennem politisk diskussion lykkes at få kommunerne til blot at bruge 10% af dette beløb, ville det betyde 50 millioner kroner og ifølge KIC 50-400 nye arbejdspladser. Det er vanskeligt at få indtryk af omfanget af det politiske forarbejde – selv om der ikke er tvivl om, at der er gennemført både gode og velafrappede konferencer.

Tema 1: Innovative virksomheder

Temaevalueringen af innovative virksomheder med grønne job omfattede 8 projekter, som repræsenterer meget forskellige produkter og erfaringer. Nogle af projekterne fra dette tema er gengangere fra Type 2: Nye virksomheder og produkter, og deres erfaringer vil ikke blive gentaget (Genbyg, Aurora, Afatek, OZ, Tinta, PileByg)

Firmaet ALBA, der arbejder med miljørigtig vask af aftørringsklude, har fået 750.000 kroner i støtte til et nyt miljøvenligt vaskeanlæg (j.nr. G374-0725). Tilskuddet har haft afgørende betydning for ALBAs fremtid, idet virksomheden i dag er det førende miljøvaskeri og er godt på vej ind på markedet i Norge og Sverige. ALBA havde fået et miljøkrav om at mindske udledningen af opløsningsmidler i forbindelse med kludevask. Det lykkedes i samarbejde med ingeniørfirmaet Birch & Krogboe at finde en løsning på miljøproblemerne, hvor der blev udarbejdet en handlingsplan for nedbringelsen af emissionen af opløsningsmidler. Olien, der stammer fra aftørringsklude fra trykkerier, og også jern- og metalindustrien, bliver nu filtreret fra og brugt energimæssigt i virksomheden. Virksomheden har ved procesændringerne også reduceret både energi- og vandforbruget. De har endvidere fået ISO 14001 certificering og grønt regnskab.

Den Økologiske Haves Hjemmeservice i Odder tilbyder alt i økologisk hjemmeservice fra havearbejde til rengøring. Den Økologiske Have har modtaget 433.000 kroner i tilskud til opstart af den økologiske hjemmeservice. De lægger vægt på pænt arbejde og sund økonomi i sammenhæng med sundhed, trivsel og miljø. Den Økologiske Haves Hjemmeservice er en aflægger af Den Økologiske Have i Odder, der er Danmarks største økologiske demonstrationshave, som bl.a. er et besøgs- og videnscenter om økologiske havebrug. Ved Den Økologiske Hjemmeservice klares rengøringen med fiberklude næsten uden brug af rengøringsmidler og med lavt vandforbrug. I haverne anvendes ikke kemiske midler eller kunstgødning. Ukrudt bekæmpes på alternative måder, fx med et bunddække af flis, kompost eller planter.

Tema 2: Sociale aspekter i grønne job

Ved temaevalueringen af sociale aspekter i grønne job var udvalgt 5 projekter med et socialt islæt, der bl.a. bygger på opkvalificering og aktivering af ledige.

To af de udvalgte projekter var omfattet af forløbsevalueringerne og vil ikke blive gentaget her. Det gælder Københavns Revacenter – Serviceordning for

Bycyklen (nye virksomheder og produkter) samt Skov- og Naturstyrelsen – Opkvalificering af skovarbejdere (øvrige projekter).

Rønne Kommune/Vibegaard har af to omgange fået 1.190.861 kroner i støtte til over 3 år at udvikle grønne job og projekter, som senere kan overtages af private (j.nr. G374-0705). De har særligt arbejdet med økologisk grøntsags-, blomster- og krydderidyrkning, hvor økologiske porrer, kartofler og selleri sælges til øens supermarkeder, restauranter og hoteller, og de har arbejdet med miljøvenlig renovering af gården, begge dele i to centrale aktiveringsprojekter, hvor de uddanner de ledige til at arbejde ud fra miljø- og økologihensyn. De er også ved at opføre Bornholms første rigtige halmhus. De oplever, at interessen for miljø og økologi er spirende. De har iværksat ”Genbrugsfabrikken“, der reparerer ting fra amtets genbrugsplads, som sælges i genbrugsbutikken ”Lossen“. I ”Vibegaardliftten“ er der kurser om økologisk madlavning. Indsatsen har bl.a. ført til, at Rønne Kommunes 3 institutioner skal have 100% økologisk kost.

I Nordjylland arbejder *Revacentret Binderup* med at kombinere indsatsen mod den stigende arbejdsmæssige og sociale udstødning med en målrettet indsats for et bedre miljø gennem to projekter (j.nr. G374-0831 og G374-0868). De har fået i alt ca. 1,4 millioner kroner i tilskud. I det først projekt var hensigten at integrere den grønne tankegang i centrets aktiviteter. Her blev nedsat et grønt råd, der blev udarbejdet et grønt regnskab, der skal serveres økologisk mad, laves miljøstyring osv.

I det andet projekt ”bæredygtig arbejdsmarkedsintegration“ er ideen at lade kursisterne gennemgå et 24 ugers undervisnings- og træningsforløb med miljø og livskvalitet i centrum. Kurset følges op af 6 måneders jobtræning, der gerne skal foregå som miljømedarbejder hos de lokale eller regionale virksomheder. Hermed er tanken, at virksomhederne kan blive opkvalificeret i deres miljøarbejde med fx besparelser på energiområdet og forbedringer af miljø og arbejdsmiljø, mens personerne i jobtræning gerne skulle ende med en fastansættelse. Målet er, at de virksomheder, der påtager sig et socialt ansvar i forhold til det rummelige arbejdsmarked, samtidig kan styrke sit grønne image, som kan give virksomheden en fordel på markedet. Det har dog været svært at komme i gang med miljøarbejdet på virksomhederne. De første kursister har primært arbejdet med miljøforbedringer på Binderup, hvor de har medvirket til at bygge halmhus, repareret møbler og lavet en økologisk have.

Den Grønne Jobpulje har med et tilskud på 400.000 været med til at sætte fart på udviklingen i *Blenstrup* (j.nr. G374-0873). Med ansættelse af en miljø- og udviklingsleder er der sat gang i udviklingen af et nyt aktivitets- og kulturcenter i området. Dette skal bygges op om et ”uderum“, der formes af byens tidligere sportshal, som omfatter et areal på 11.000 kvadratmeter. Det nye uderum skal kunne bruges af alle, som skolegård, som legeplads af institutionerne og af foreningerne i byen og af børn og voksne i det hele taget.

Lokalbefolkningen er med til at komme med både ideer og materialer i form af sand, sten, træstammer, brænde, planter og halm. Stedet bliver opbygget med inspiration fra den nordiske mytologi og fremstår med stort naturind-

hold og en stor naturudfordring. Uderummet opbygges med naturmaterialer fx pilehegn, piletunneller og pilehytter. Opbygningen sker med deltagelse af 4-6 ledige i aktivering. Ideen er opstået hos institutionslederen, der ikke kun ser det som en god mulighed for at opbygge et spændende aktivitets- og kulturcenter, men også som en mulighed for at plante så mange ”grønne frø” som muligt hos børnene.

Tema 3: De økologiske fødevarer

Der er udvalgt 5 projekter til at belyse indsatsen om økologisk omlægning i kommuner og institutionskøkkener, økologisk skolemad, drift af økologisk café og distribution af økologiske fødevarer. Fælles for projekterne er, at den økologiske mad spiller en formidlende rolle til ”de spisende”. Der formidles et budskab om økologi gennem serveringen af maden eller gennem salget af produkterne. Formidling og pædagogik har været vigtige elementer i flere af projekterne, der handler om økologisk mad til børn. Miljøeffekterne afspejler primært indsatsen for at fremme brugen og dermed produktionen af de økologiske fødevarer.

Den Grønne Jobpulje har givet lidt over 300.000 kroner i støtte til *Skoleboder på Nørrebro* (j.nr. G374-0965 og G374-1188). Det er et projekt, hvor Indre Nørrebro Bydelsråd har etableret en skolemadordning på 4 skoler. Maden tilberedes i et plejehjemskøkken og bringes ud til skolerne. Der er i forbindelse med projektet afholdt temadag om sund mad og krop, da skoleboderne startede.

I *Århus Kommune* har jobpuljen støttet med 2 millioner kroner til vinderprojektet af kommunekonkurrencen (j.nr. G374-0907). Kommunen ønsker at etablere en ”snittecentral”, som kan levere forarbejdede økologiske grøntsager til kommunens køkkener. Desuden skal kommunens køkkener omlægges til økologisk køkkendrift. Det er tanken, at børnene fra skoler og daginstitutioner kan komme på besøg på de landbrug, der leverer den økologiske mad, så kontakten mellem producenter og forbrugerne kan styrkes. Målet er at styrke det lokale landbrug, idet de økologiske landbrug og gartnere, som ligger inden for kommunegrænsen, skal levere råvarerne til cirka 550 køkkener i kommunen.

Omlægning af kommunens køkkener var også formålet med et projekt i *Roskilde Kommune* (j.nr. G374-0386). De har fået 1,9 millioner kroner i støtte til omlægning til økologisk drift og etablering af et omlægningssekretariat, som skulle støtte omlægningen. Projektet, der har haft fokus på miljø- og kompetenceudvikling, demonstrerer, at økologisk køkkendrift i 4 ud af 5 institutioner kan holdes inden for det normale kostbudget. Omlægningen til økologisk køkkendrift var godt i gang i kommunen, da de med støtten fik mulighed for, at også de sidste 16 børneinstitutioner kunne omlægges.

Den Grønne Jobpulje har med 381.000 kroner støttet åbningen af en *økologisk café i Skørping* (j.nr. G374-0538). Cafeen blev åbnet i den nedlagte DSB kiosk. En privatinitiativtager stod bag projektet med støtte fra den grønne guide. Ideen var at skabe en økologisk café som et økologisk mødested, hvor erfaringer om økologi og miljø kunne spredes. Det var en nyskabelse, som måske kunne være en model for andre stationsbygninger rundt

om i landet. Økonomien i cafeen kunne ikke holde, så den er lukket. Men kommunen har overtaget lokalerne og inventar og har planer om at åbne en økologisk café på stedet.

Gårdmejeriforeningens sammenslutning, Foreningen Danske Gårdmejerier, har fået 750.000 kroner til etablering af en distributionsrute for de små lokale producenter af økologiske oste, mælk og smør til specialbutikker i Århus og København (j.nr. G374-0700). Distributionen af lokalt producerede fødevarer har særligt støttet et nyetableret gårdmejeri, der nu efter to år er blevet rentabelt. Miljøfordelene ved projektet er bl.a., at mælken kun transporteres en gang fra mejeri til forbruger. Det betyder mindre transport af mælk. Ved den direkte overførsel fra malkning til gårdmejeri spares nedkølingen. Derudover kan der drages fordel ved, at den nymalkede mælk er 40 grader, da den skal pasteuriseres ved 60 grader. Derved spares der både energi til nedkøling og opvarmning. Det aktuelle gårdmejeri er ikke økologisk, men der lægges stor vægt på dyreetik med løsstalddrift. En del af produktionen afsættes til en mindre butik i Tommerup, hvorved der spares transport til forbrugerleddet.

Tema 4: Lokale affalds- og genbrugsløsninger

Affald har været et særligt indsatsområde, hvor jobpuljen har medvirket til at sætte fokus på håndtering af affald i boligforeninger, virksomheder og affaldsselskaber. Der er udvalgt 6 projekter, som ikke nødvendigvis viser bedste praksis inden for affaldsprojekterne. Projekterne er valgt tilfældigt med henblik på at vise lidt af bredden i indsatsen. Fælles for projekterne er, at de handler om en indsats for bedre affaldssortering og genanvendelse samt sætter fokus på affaldsminimering og bevidstheden om forbrug og affaldsdannelse.

Der er valgt tre projekter med udgangspunkt i indsatsen i boligforeninger eller et lidt større boligområde. Der er endvidere et landsdækkende netværksprojekt, som har til formål at styrke og støtte indsatsen i de nuværende og kommende affaldsinitiativer i boligområder. Derudover er valgt et projekt med en erhvervsaffaldskonsulent i et affaldsselskab, som gennem rådgivning hjælper virksomheder i en række mindre kommuner med affaldshåndteringen. I det sidste af de udvalgte har man iværksat direkte genbrug af brugte ting, hvor et affaldsselskab indsamler og istandsætter brugte ting, som sælges videre til andre borgere.

Indsatsen i boligforeninger repræsenterer 3 niveauer. På det lokale niveau indgår *Håndværkerparken i Højbjerg ved Århus* (j.nr. G374-0291), i forhold til lidt større byområder indgår *Islands Brygge* (j.nr. G374-0364) og *Avedøre Stationsby* (j.nr. G374-0537 + G374-1049), og på landsplan indgår *netværksprojektet* (j.nr. G374-1440).

I Håndværkerparken har de fået 600.000 kroner i støtte. De har opnået en række miljøforbedringer – også i relation til arbejdsmiljøet ved håndteringen af affaldet. I Håndværkerparken er der også kommet en container på den lokale genbrugsplads i byggeriet til farligt affald.

Avedøre Stationsby har modtaget 1,5 millioner kroner. Der er bl.a. gennemført forsøg med indsamling af organisk affald, hvor der alene på de første 4 måneder blev indsamlet 12 tons grønt madaffald til bioforgasning. Projektet startede efter, at affaldsskaktene var lukkede, og der var indført containere til bl.a. papir og glas.

Fælles gælder det, at det er svært at sætte præcise tal på forbedringerne, da der i de fleste tilfælde ikke er opgjort mængdetal. Der er begge steder fx indført sortering af storskrald og elektroniskrot.

Det tredje projekt om affaldssortering i et lokalområde (på Islands Brygge) var medtaget i forløbsevalueringerne under temaet pilotprojekter, hvor miljøeffekterne er beskrevet.

Netværksprojektet er støttet med lidt over 2,2 millioner kroner. Det er ingen forventninger til, at netværksprojektet i sig selv skal give miljøforbedringer. Men projektet skal sikre koordinering og formidling af indsatsen i igangværende og kommende affaldsprojekter i boligforeninger. Projektet er først kommet i gang foråret 2001, så der er endnu ikke konkrete resultater.

Virksomheder i kommunerne under affaldsselskabet *Klintholm* (j.nr. G374-0703) er kommet godt i gang med sorteringen af affald, så andelen til genanvendelse øges og farligt affald fjernes fra den almindelige affaldsbehandling. Der er ingen samlet opgørelse over den miljømæssige effekt af indsatsen, men på Klintholm er mængden af blandet affald til deponering faldet med 35% fra 1999 til 2000, og faldet tilskrives i høj grad affaldskonsulentens indsats. Affaldsselskabet Klintholm har fået 400.000 kroner til deres projekt.

VEGA (Vestegnens Genanvendelses- og Affaldssamarbejde) har med deres tilskud på i alt 925.000 kroner til direkte genbrug (j.nr. G374-0716 og G374-1125) opnået en reduktion på 41 tons i 1999 og 52 tons i 2000 i affald til affaldsbehandling gennem direkte genbrug. Derudover er der arbejdet for at øge genbruget mellem borgerne, så affaldet ikke kommer hen til affaldsselskabet, og for at borgerne selv kan få lettere adgang til reparation af ting gennem udarbejdelse af en reparationsguide, der anviser steder, hvor forskellige ting kan repareres.

Tema 5: Bæredygtigt byggeri

Der er valgt 6 projekter til at belyse indsatsen inden for bæredygtigt byggeri. Flere af projekterne har omhandlet udvikling af miljøvenlige byggematerialer og byggemetoder. Derudover har formidlingen været central i flere af projekterne. Udfordringen er i dag at sprede og udvikle erfaringerne fra græsrodsniveau til den etablerede byggebranche, og det begynder at ske.

Firmaet *Miljøisolering* har fået 600.000 kroner i tilskud til fremme af papiruld som isolering (j.nr. G374-0699). Virksomheden har opnået aftaler med 98 tømmerhandlere, der sælger og informerer forbrugerne om papiruld. Derimod har det været vanskeligere at øge omsætningen af papiruld til offentlige byggerier, men der er langsomt ved at ske en udvikling, da flere af de store bygherrer og entreprenører nu forsøger at anvende papiruld til isole-

ring. Ved at bruge papiruld frem for mineraluld opnår man store energibesparelser, idet papirulden er et genbrugsprodukt fra aviser. Dertil kommer en væsentlig arbejdsmiljøforbedring for håndværkerne, der arbejder med papiruld, hvilket har gjort TIB interesseret i produktet.

Bydelsrådet på Indre Nørrebro har sat gang i byggeriet af *en økologisk daginstitution*. Jobpuljen har støttet med 1,5 millioner kroner (j.nr. G374-0067). De har eksperimenteret med brug af nye materialer og metoder, fx hørud, finsk masseovn og naturlig ventilation. Der er udviklet en økologisk byggemanual for kommunens institutionsbyggerier.

Veksø Handelsstation (j.nr. G374-0211) har fået 700.000 kroner i støtte til information til kunder om miljørigtigt byggeri. De har bl.a. stillet krav til leverandører og producenter om miljøvenlige produkter og om dokumentation. Veksø Handelsstation har ikke overlevet som selvstændig virksomhed, da kunderne gerne ville have informationerne, men købte for lidt. Måske fordi Handelsstationen manglede et lager, så kunderne ikke kunne få de større varer med sig med det samme. Handelsstationen har medvirket til etablering af et videnscenter, som fortsætter hos Genbyg.

Andelssamfundet Hjortshøj har fået knap 410.000 kroner i støtte til opførelse af et *demonstrationshus i lerbyggeri* (j.nr. G374-0383). De har gennemført eksperimenter og fået erfaringer med lerpuds. De har også gennemført forsøg med nye isoleringsmaterialer fx strå fra rug og elefantgræs i kompositplader. De arbejder desuden for at skabe en ramme for formidling af bæredygtige byggemetoder.

Ved opførelse af *Det Økologiske Inspirationshus* – der er en ombygning af Riddersalens teaterværksted – er der afprøvet flere økologiske byggemetoder. Projektet var med som ”viden og netværk“ i forløbsevalueringerne, hvor det er nærmere omtalt.

Jobpuljen har støttet *Gjern Tømmerhandel* med 750.000 kroner til at fremme salget af miljøvenlige produkter (j.nr. G374-0829). Gjern Tømmerhandel var en almindelig tømmerhandel, som også ønskede at tilbyde kunder miljøvenlige byggeprodukter. Deres indsats handler i høj grad om formidling til kunderne om miljøvenlige byggemetoder og -materialer. Det har betydet, at der er kommet gang i salget af de miljøvenlige produkter, ikke alene blandt de ”miljøfrelste“, men også i høj grad hos tømmerhandlens almindelige kunder.

Tema 6: Regionale miljønetværk

Der er udvalgt 3 regionale netværk, som alle var med under forløbsevalueringer i kategorien ”viden og netværk“. Projekterne er derfor nærmere omtalt under type 3.

Tema 7: Bæredygtig turisme

Under temaet bæredygtig grøn turisme er der udvalgt 5 projekter, som viser forskellige sider af indsatsen på området. Turisme har ikke specielt været udpeget som et indsatsområde, men det har været et interessant udviklings-

område, hvor Danmark er på forkant fx med mærkningsordninger for miljøindsatsen.

Den Grønne Jobpulje har givet 800.000 kroner fordelt over tre år til *Destination 21* – udvikling af en mærkningsordning for bæredygtig turisme (j.nr. G374-0995). Projektet skaber ikke i sig selv miljøforbedringer. I projektet arbejdes der for at definere og udbrede bæredygtighedsbegrebet, for at udvikle værktøjer for at vise bæredygtighed og for at indarbejde indsatsen for bæredygtighed for de enkelte destinationer (turistmål). Der er tre destinationer (Møn, Odsherred og Rømø), som er godt i gang med arbejdet for at opnå mærkningen, mens 7 pilotdestinationer har deltaget aktivt i meget af udviklingsarbejdet.

Destination 21 bygger på de tre aspekter i bæredygtighedsbegrebet:

- Økologisk bæredygtighed (naturgrundlagets bæreevne)
- Økonomisk bæredygtighed (rimelig balance mellem potentielle samfunds- og erhvervsmæssige økonomiske gevinster og investeringer)
- Socio-kulturel bæredygtighed (hensyntagen til indbyggernes sociale og kulturelle integritet).

Destination Himmerland har fået knap 1 million kroner i støtte til arbejdet med bæredygtig turisme i et større geografisk område (j.nr. G374-0333 + G374-1066). Destination Himmerland er nærmere omtalt under pilotprojekterne.

Den Grønne Nøgle har modtaget 577.000 kroner til videreudvikling af konceptet for diplomordningen for en miljøindsats for hoteller og vandrehjem til også at dække campingpladser og feriehus og til fremme af en indsats for systemeksport (j.nr. G374-0233 + G374-0762).

I dag har 106 overnatningssteder Den Grønne Nøgle, som viser, at de lever op til en lang række miljøkrav, herunder begrænsning af vand- og energiforbrug, brug af miljøvenlige rengøringsmidler, kildesortering af affald, udbud af økologiske morgenmadsprodukter m.v. Blandt de 106 overnatningssteder er der foreløbig kun 2 campingpladser og 4 feriehusbureauer.

Systemeksporten er kommet i gang. Den Grønne Nøgle er nu at finde i Grønland og Sverige, og den er på vej i Estland.

Den Grønne Jobpulje har støttet Foreningen Severin med knap 1 million kroner til udvikling af økologisk landboturisme, bl.a. med oprettelse af "Landsforeningen for økologisk Landbrugsturisme" (j.nr. G374-0943 + G374-1383). Det er også et af de projekter, der ikke i sig selv giver direkte miljøforbedringer. Målet er at sikre koordinering og formidling af mulighederne for økologisk bondegårdsferie i Danmark. 13 økologiske landbrug har gennemført fælles markedsføring i "Bed & Breakfast in Denmark, 2001".

I Tivoli har de fået 250.000 kroner i støtte til deres arbejde med miljøcertificering (j.nr. G374-0761). De er i 1999, som den måske første forlystelsespark i verden, blevet miljøcertificeret efter ISO 14001. De har bl.a. indført

retningslinier for miljørigtig projektering, reduceret den interne trafik i haven og indført øget affaldssortering, som betyder mindre affaldsmængder og øget genanvendelse. Derudover arbejder de med miljøvenlig pleje af grønne arealer.

8.4 Diskussion af miljøeffekter

Vurdering af miljøeffekterne

Gennemgangen af sagsmapperne hos Den Grønne Jobpulje og interviewet med sekretariatet har vist, at sekretariatet har benyttet en praksis med at trække på den relevante ekspertise i Miljøstyrelsen og andre aktuelle ministerier i forbindelse med deres vurdering af, om projekterne har været miljømæssigt relevante og har ”passende“ ambitiøse miljømæssige mål. Kun i et relativt lille antal tilfælde har bestyrelsen valgt at støtte projekter, som Miljøstyrelsen ikke har kunnet anbefale ud fra deres miljømæssige vurderinger.

Kombinationen af anvendelsen af især Miljøstyrelsens ekspertise til at vurdere projekterne miljømæssigt og den store tilfredshed fra de afsluttede projekter indikerer, at den miljømæssige effekt af de støttede projekter er god.

Når ca. 70% af de afsluttede projekter opnår at indfri eller forbedre deres miljømål, er det også en indikation af, at miljøeffekterne i projekterne er tilfredsstillende. Kun 6% angiver, at miljøeffekterne er ringere end forventet, mens 24% ikke har svaret på dette spørgsmål.

Hele 86% vurderer, at de helt eller delvist kan dokumentere de opnåede miljøeffekter. Virksomhederne, der har arbejdet med miljøstyring eller nye grønne produkter kan i lidt højere grad end de øvrige dokumentere deres opnåede miljøeffekter. Det virker rimeligt nok, da deres miljøeffekter er lidt mere konkrete end for de øvrige 3 projektyper. Det underbygges af, at flest har angivet, at miljøforbedringerne opnås i private virksomheder.

Næsten 90% af virksomhedsprojekterne, som har svaret på spørgsmålene om grøn teknologiudvikling, angiver, at de har medvirket til markedsføring af grønne produkter eller en grøn profil, og at de derved har opnået et bedre image over for kunder og omgivelser. Mere end 75% har fået flere kunder, mens 2/3 har fået en stigende omsætning. Jobpuljen har således medvirket til at gøre de grønne innovative virksomheder bedre i stand til at overleve. Det er lidt over halvdelen af de virksomheder, som arbejder med grøn teknologiudvikling, der møder kravene om grønne produkter fra deres kunder.

Både bred og langsigtet indsats

I den samlede mængde af afsluttede projekter opnås der bredt miljøforbedringer i enkeltvirksomheder, i flere virksomheder lokalt eller regionale, hos udvalgte brancher, hos offentlige institutioner, i boligområder og private husholdninger, i byområder og i naturområder.

De miljøforbedringer, der opnås, gavner både her og nu og på lang sigt. Med de mange miljøstyringsprojekter sikrer man, at virksomhederne fortsat forbedrer deres miljøindsats. De langsigtede effekter fremmes også i de

mange projekter af typerne ”viden og netværk“ samt ”pilotprojekter“, som viser vejen for miljøforbedringer.

For de projekter, der er spurgt efter ophør af støtten, svarer lidt over halvdelen, at de har opnået yderligere miljøresultater udover dem, der blev afrapporteret ved støttens ophør. Hertil kommer, at der også er lidt over halvdelen, der oplyser, at de har igangsat nye miljøinitiativer. Det understøtter, at der sker en løbende miljømæssig udvikling i de projekter, der overlever.

Til vurdering af miljøeffekterne hører dog også en refleksion over, hvilken betydning man kan tillægge de forventninger til miljøresultat, som projekterne havde ved projekternes begyndelse. Dels om der er overensstemmelse imellem de forventninger, som de projektansvarlige svarer, de har haft, og så hvad de har skrevet i deres ansøgning, og dels hvilken vurdering der er foretaget af miljømålene i ansøgningen.

I spørgeskemaet spørges: ”Hvilke miljømæssige mål havde I ved projektets start?” Man kan forestille sig to hypotetiske tilfælde, hvor der ikke er overensstemmelse imellem besvarelse og ansøgning:

Det ene tilfælde kan være, at de projektansvarlige kun har beskrevet deres centrale miljømål i ansøgningerne, men i virkeligheden har de selv haft flere mål. Hvis det er tilfældet, så betyder det, at der er blevet opfyldt flere miljømål – og det er jo kun godt.

Det andet tilfælde kan være, at de projektansvarlige har beskrevet flere og mere ambitiøse miljømål i deres projektansøgning, end de i virkeligheden selv troede på, for at opnå tilskud. Der kan miljøeffekten være væsentlig mindre, end det ser ud til i analysen. Det sidste kan fx være tilfældet, hvis en virksomhed i ansøgningen har skrevet, at den ønsker at få en ”miljømedarbejder“, men i virkeligheden har tænkt sig at bruge hovedparten af miljømedarbejderens ressourcer i den daglige drift.

Vurdering af miljøstyringsprojekternes miljøeffekter

Miljøstyringsprojekterne opnår deres miljøeffekt ved at reducere miljøbelastningen af en eksisterende produktion. For miljøstyringsprojekterne er der god dokumentation for miljøeffekterne.

5 miljøstyringsprojekter var udvalgt til forløbsevaluering. I 4 af de 5 projekter har man fået styr på mange af de miljøbelastende processer og procedurer. Man er kommet så langt, at der kan konstateres væsentlige miljøeffekter i form af ressourcebesparelser, bedre affaldssortering og affaldsløsninger samt indkøb af mindre miljøskadelige produkter. Det sidste projekt var kun i kortlægningsfasen, hvorfor der ikke var erfaringer om konkrete miljømæssige forbedringer.

De konkrete erfaringer i miljøstyringsprojekterne underbygger de positive miljøresultater, som projekterne har anført ved deres selvevalueringer. Sammenfattende vurderes det, at der opnås betydelige direkte miljøforbedringer som følge af tilskuddene fra Den Grønne Jobpuljen. Den relative store andel af virksomhederne, som bliver miljøcertificeret, betyder, at miljø-

arbejdet fortsætter, og dermed at der også vil opnås yderligere effekter i de kommende år. Dvs. at der opnås langvarige miljøeffekter af de støttede projekter.

Vurdering af miljøeffekter for nye virksomheder og produkter

Nye virksomheder og produkter opnår deres miljøeffekt ved at udvikle virksomheder, hvis produkter fortrænger mere miljøskadelige produkter. For nye virksomheder og produkter er der en række eksempler på projekter med væsentlige miljøeffekter. Disse supplerer godt de resultater om miljøeffekter, som fremkommer gennem selvevalueringerne.

Generelt virker de igangsatte projekter med nye virksomheder og produkter miljømæssigt velbegrundede. Det er svært at vurdere, hvor mange af virksomhederne der bliver levedygtige, men for en stor del af virksomhederne i forløbsevalueringerne ser udsigterne lovende ud. Det vil sige, at der må forventes en væsentlig miljøeffekt af projekterne – især på længere sigt.

Dog kan det også forventes, at en del af virksomhederne vil forsvinde igen. Statistikken viser som tidligere angivet, at mange nystartede virksomheder forsvinder igen i løbet af de første år. Ifølge Erhvervsfremme Styrelsen er overlevelsesandelen på 75% efter 2 år og 64% efter 3 år. I hvilken grad tallene kan overføres til de virksomheder, som Den Grønne Jobpulje støtter, afhænger af mange faktorer, bl.a.:

- Om markedet for grønne produkter er bedre eller ringere end gennemsnittet
- Om Den Grønne Jobpulje i dens sagsbehandling har sorteret de svageste virksomheder fra
- I hvilken grad tilskuddet fra Den Grønne Jobpulje kan hjælpe virksomhederne så godt i gang, at deres overlevelseschancer bliver væsentligt forbedret
- Om igangsættere på miljøområdet er gode til at drive virksomhed – fx kan det tænkes, at en del af dem er mere interesserede i at lave bredt miljøarbejde end i at drive virksomhed.

Vurdering af miljøeffekter for videns- og netværksprojekterne

Videns- og netværksprojekterne opnår deres miljøeffekt ved at formidle viden til en målgruppe og involvere den i forskellige typer af miljørelevant aktivitet, som senere får (dele af) målgruppen til at ændre adfærd. Der er eksempler, der viser væsentlige miljøeffekter.

Videns- og netværksprojekterne vurderer, at de i lidt mindre grad end de øvrige projekttyper opnår miljøresultater, som er bedre end det forventede (kun 55% mod samlet ca. 70%). Det er logisk nok, da målet er mere langsigtet, hvor miljøeffekten typisk skal opnås hos en anden målgruppe end dem, der gennemfører projekterne.

Eksemplerne viser, at der kommer en konkret miljøeffekt hos målgruppen, som rækker ud over selve projektet. Men det er generelt vanskeligt at fortsætte netværket/vidensformidlingen uafhængigt af offentlig støtte.

Vurdering af miljøeffekter for pilotprojekterne

Pilotprojekterne er projekter, der "får hul på" et miljømæssigt problem, og som formodes på længere sigt at have en demonstrationseffekt, der kan skabe flere job og betyde, at miljøeffekten udbredes.

I affaldsprojektet er man nået et godt stykke vej, dog uden helt at nå de fastsatte mål. Der er en lang række barrierer, som betyder forsinkelser i et projekt af denne karakter. Det er svært at få de forskellige selvstændige boligforeninger med. Det kræver en stor og vedholdende indsats. Den projektsvarlige er trods forlængelse af bevillingen fra Den Grønne Jobpulje nu stoppet, men projektet videreføres af den grønne guide i området.

Det er vanskeligt at vurdere den konkrete miljøeffekt af turismeprojektet. Men der er foregået en væsentlig udviklings- og formidlingsaktivitet inden for projektet.

Både affalds- og turismeprojektet har været med til at demonstrere indsatser og løsninger, som andre er gået i gang med. De har derfor udfyldt deres rolle som demonstrationsprojekter. Naturgenopretningsprojektet var ikke på et stadium ved evalueringen så det er muligt at sige noget konkret om miljøeffekterne og deres rolle som demonstrationsprojekt.

Vurdering af miljøeffekter for øvrige projekter

Opkvalificering af skovarbejderne betyder en grøn skovdrift. Derudover er man i gang med at indføre miljøvenlig vedligeholdelse af bygningerne i skovene. Både skovarbejderne og vikarerne nævner, at de i deres hverdag er blevet lidt mere miljøopmærksomme.

Der kan ikke siges noget klart om miljøeffekten af KICs arbejde. Det er muligt, at KIC har været fødselshjælper for projekter, der ellers ikke ville være kommet i gang, og det er muligt, at der har været en miljøeffekt af det politiske forarbejde, men effekten kan ikke dokumenteres. Den samlede miljøeffekt vurderes at være beskeden – især i forhold til støttebeløbets størrelse.

Gruppen af øvrige projekter er også dem, der vurderer, at de har sværest ved at dokumentere deres miljøeffekter. Her angiver 67% af de afsluttede projekter, at de kan dokumentere miljøeffekterne. Dette skal sammenholdes med gennemsnittet på 86% for alle projektyperne.

Vurdering af miljøeffekter for de innovative virksomheder

Virksomheder, der laver nye, miljøvenlige produkter, er et afgørende element i den danske miljøpolitik. Miljøgevinsten opstår, når de nye miljøvenlige varer eller tjenesteydelser opnår en større markedsandel og fortrænger de mere traditionelle varer.

Fælles for de fleste af projekterne er, at de skal repræsentere alternative produkter på traditionelle markeder. Projekterne opnår generelt set gode miljøeffekter. De fleste af projekterne har derimod ikke været så godt rustet til den administrative og strategiske planlægning. De har haft entusiasme og ildhu til at arbejde for det, som de selv opfatter "som en god sag". Det tegner til, at de fleste af projekterne overlever efter projektforløbet.

Vurdering af miljøeffekter for de sociale projekter

I perspektivet om bæredygtig udvikling er det naturligt at koble indsatsen for fremme af miljø med indsatsen for at hjælpe ledige i gang. Den Grønne Jobpulje så det i første omgang som en ekstra gevinst i projekterne. I det sidste år blev det sociale defineret som et selvstændigt mål for jobpuljens virke.

Projekterne opnår på forskellig vis gode miljøeffekter. Det har generelt taget længere tid for projekterne at komme i gang. Hurdlen for nogle af projekterne er, hvorvidt de private virksomheder er parate til at spille med på indsatsen. Fx om det vil lykkedes for Vibegaard i Rønne at afsætte de udviklede ideer og projekter med henblik på kommercialisering, og om virksomheder i Nordjylland vil tage de aktiverede ind til miljøarbejdet. Det bør måske tilføjes, at der ikke sigtes på at få ”miljøeksperter“ ind i virksomheder.

Det er endvidere et generelt indtryk, at miljøindholdet i aktivering, jobtræning eller skånejob resulterer i tilfredse kursister og medarbejdere. Men det er egentligt ikke et forhold, som de involverede selv tænker meget over. Det hører dog med til denne vurdering, at det er motiverende og med til at give større livskvalitet, når de aktiverede og kursisterne bidrager med en samfundsnyttig indsats og bliver en del af et socialt fællesskab.

Vurdering af miljøeffekter for projekter om økologiske fødevarer

Indsatsen for de økologiske fødevarer er blevet fremmet af projekterne både i distributionsleddet og ved brugen. De miljømæssige effekter beror således primært på fremme af økologisk landbrugsproduktion. Et centralt aspekt er også fremme af den lokale produktion og distribution, hvorved der også kan spares ressourcer til transport. De enkelte projekter angiver alle, at de opnår miljøeffekter, men de kan ikke måles eller vejes.

Vurdering af miljøeffekter for affalds- og genbrugsprojekter

Alle de lokale projekter opnå miljøforbedringer i form af øget genanvendelse. Derudover har flere af projekterne i større eller mindre grad fokus på affaldsminimering. I de fleste af projekterne opnås desuden en øget frasortering af farligt affald, så det fjernes fra den almindelige affaldsbehandling.

Affaldssystemerne er ikke i dag indrettet på at kunne give konkrete tal for de øgede mængder af affald til genanvendelse af de forskellige affaldsfraktioner (papir, glas og flasker, pap og karton osv.). Det skyldes, at afregningen for affaldsbehandlingen primært sker ud fra mængden af restaffald. Det er baggrunden for, at det trods alt i en del tilfælde er muligt at få et tal for, hvor meget mængden af restaffaldet er reduceret.

Vurdering af miljøeffekter for projekter om bæredygtigt byggeri

Den miljømæssige side er blevet styrket. Således er der med de forskellige eksempler opnået produktudvikling, metodeudvikling og erfaringsopbygning inden for alternative byggematerialer. Der er således opført eller igangsat gode demonstrationsmodeller for bæredygtigt byggeri. Der har fra flere sider været peget på fordelene ved jobpuljen, at den netop på dette område har kunnet støtte nytænkning og helhedsorienterede løsninger.

Stort set alle de beskrevne projekter har haft kraftig fokus på det formidlingsmæssige, hvilket har gjort projekternes miljømæssige og produktmæssige nyudviklinger mindre, men til gengæld er der arbejdet for at sprede erfaringerne. Der er dog et område, som er særligt vigtigt i den fremtidige indsats, og det handler om dokumentation af både teknisk karakter (bæreevne, brandhæmning osv.) og ikke mindst af miljømæssig karakter (LCA vurderinger, indeklimakvalitet m.m.).

Vurdering af miljøeffekter for regionale miljønetværk

De er alle med under videns- og netværksprojekterne.

Vurdering af miljøeffekter for projekter om bæredygtig turisme

Bortset fra Tivoli giver turismeprojekterne ikke i sig selv konkrete miljøforbedringer. Det har heller ikke været meningen. De er som videns- og netværksprojekterne baseret på at udvikle ny viden og få en bred målgruppe inden for erhvervet til at arbejde med miljøforbedringen. Indsatsen kan derfor også ses i lyset af den danske kystbeskyttelse og generelle natur- og miljøindsats, som gerne skal medvirke til at vise nogle positive værdier i Danmark og ”sælge“ Danmark som turistmål for både danske og udenlandske turister.

Det er CASAs vurdering, at jobpuljen med støtte til en række turismeprojekter har medvirket til at skabe en synergi i udviklingen, og at Danmark set med internationale briller er på forkant med udvikling af miljømærkningsordninger i turisterhvervet.

I de fleste af projekterne er man ikke nået så langt som forudsat ved projekternes start. Det skyldes formodentligt, at introduktion og indførelse af nye ideer og måder at gøre tingene på altid tager længere tid end forventet. Der er således stadig et stykke vej, før turisterhvervet i bred forstand er bæredygtigt, men de spirer, der er sået, kan formodentligt medvirke til, at hensynene til miljøet og bæredygtighed får en central rolle for de forskellige virksomheder og de enkelte destinationer.

9 Kompetenceudvikling gennem Den Grønne Jobpulje

Hensigten med dette kapitel er at se på, om der sker en kompetence- og kvalifikationsudvikling gennem projekterne inden for Den Grønne Jobpulje. Et af puljens formål er at bidrage til at skabe basis for flere permanente grønne job. Som en del af dette skal evalueringen se på, om der via projektarbejdet sker et kompetenceløft for de involverede parter.

Kompetenceudvikling kan både ske i forbindelse med det direkte projektarbejde, dvs. for de personer, som er involveret i projektarbejdet, og for de personer, som eventuelt går ind som afløsere og vikarer for disse. I forhold til at få mere viden om miljøarbejde må det dog forventes, at kompetenceudviklingen især er forbundet med det direkte projektarbejde.

Kapitlet fokuserer på de projektansvarlige samt projektdeltagernes vurdering af:

1. Om medarbejderne fra starten havde kvalifikationer, som passede til kravene i projektarbejdet,
2. Om der gennem projektarbejdet er sket en udvidelse af kvalifikationerne, samt
3. Hvordan problemer med manglende kvalifikationer er blevet løst, f.eks. gennem efteruddannelse af personalet.

Analyserne af kompetenceudviklingen hos deltagerne er gennemført på baggrund af svar på spørgeskemaer til deltagerne i de 316 afsluttede projekter. I alt har 672 projektdeltagere besvaret skemaet. Spørgeskemaet skulle udfyldes af alle, der har modtaget løn fra projektet.

CASA har dog en kraftig formodning om, at der især mangler data fra de grupper, der har fungeret som afløsere og vikarer. Formodningen bygger på viden om, at enkelte vikarprojekter og rotationsprojekter ikke har indsendt skemaer for alle vikarer og afløsere. Hvis dette er sket i andre projekter også, er gruppen af afløsere og vikarer underrepræsenteret i undersøgelsens tal.

Blandt de projektdeltagere, der har svaret, angiver 28%, at deres primære rolle var projektleder. 57% var projektmedarbejdere, 4% var afløsere eller vikarer. 8% har svaret, at deres rolle i projektet var noget andet, eksempelvis ejer, kursist, konsulent eller freelance designer. I det følgende omtales de alle som projektdeltagere – altså også dem, der har været afløsere for projektdeltagere.

9.1 Kvalifikationer og kompetence i starten af projektarbejdet

Knap halvdelen af projektdeltagerne kommer ”udefra“, og den anden halvdel er rekrutteret inden for egen organisation. Samlet set kommer 15% af deltagerne i projekterne kommer direkte fra ledighed. 17% af projektlederne kommer fra ledighed, mens 12% af projektmedarbejderne kommer fra ledighed.

At flere projektledere end projektmedarbejdere kommer fra ledighed kan overraske, men forklaringen må være, at ledigheden har været projektlederens afsæt for at formulere en projektsøgning til Den Grønne Jobpulje.

Medarbejdernes rekruttering har indflydelse på:

- Medarbejdernes kendskab til virksomheden og projektet på forhånd
- Om deres kvalifikationer modsvarer kravene i projektet
- Om det er vanskeligt at finde medarbejdere med de rette kvalifikationer

Derfor er det interessant at nuancere, hvor projektdeltagerne kommer fra:

Tabel 9.1: Projektdeltagerne fordelt på deres rolle i projektarbejdet og deres position før projektet

	Projekt- leder	Projekt- medarbej- der	Andet	I alt
Samme organisation	49%	57%	34%	52%
Anden organisation	20%	18%	17%	19%
Ledig	17%	12%	23%	15%
Andet ¹	14%	13%	26%	14%
I alt	100%	100%	100%	100%
Antal	189	383	100	672

¹ Inkl. "uddannelse", "orlov", "andet" og uoplyste

Projektmedarbejderne er i højere grad end andre projektdeltagere hentet fra projektets egen organisation. Specielt de, der går ind som afløsere og vikarer, er tidligere ledige. Denne gruppe har vi en formodning om at mangle data om.

Tabel 9.2: Projektdeltagere fordelt på deres position før projektet, og hvor godt de syntes, deres kvalifikationer passede til projektarbejdet

	Samme organisati- on	Anden organisati- on	Ledig	Andet ¹	Total
Godt	54%	59%	55%	41%	53%
Nogenlunde	36%	31%	22%	29%	32%
Helt nye områder.....	8%	7%	18%	20%	11%
Uoplyst	2%	4%	5%	10%	4%
I alt	100%	100%	100%	100%	100%
Antal	345	124	99	102	670

¹ Inkl. "uddannelse", "orlov", "andet" og uoplyste

Projektdeltagere med de bedst tilpassede kvalifikationer er tilsyneladende rekrutteret fra andre organisationer. Forklaringen kan være, at hvis projektet har rekrutteret fra egen organisation, indgår der andre overvejelser end de direkte faglige kvalifikationer i rekrutteringen.

Man skal holde sig for øje, at oplysningerne om kvalifikationer bygger på en selvsvurdering fra projektdeltageres side.

Tabel 9.3: Projektdeltagerne fordelt på uddannelse, og hvor godt de synes, deres kvalifikationer passede til projektarbejdet

	Alm. skole/ufaglært	Faglig uddannelse	Kort/mellem-lang videregående	Lang videregående	Total ¹
Godt	34%	52%	55%	65%	53%
Nogenlunde	34%	36%	30%	28%	32%
Helt nye områder	27%	9%	12%	4%	11%
Uoplyst	5%	3%	3%	4%	4%
I alt	100%	100%	100%	101%	100%
Antal	97	185	205	137	670

¹ inkl. "andet" og uoplyste

Det generelle billede viser, at halvdelen af deltagerne mener, at deres kvalifikationer passer godt til opgaverne i projektet, mens en tredjedel mener, at deres kvalifikationer passer nogenlunde til opgaverne.

De langt uddannede synes hyppigst, at deres kvalifikationer passede til projektets krav. De kort- eller mellemlangt uddannede har i højere grad end andre grupper skullet arbejde inden for helt nye områder.

Tabel 9.4: Projektdeltagerne fordelt på, hvor godt de synes deres kvalifikationer passede og deres rolle i projektarbejdet. Procent

	Projektleder	Medarbejder	Andet	I alt
Godt	60%	50%	51%	53%
Nogenlunde	33%	33%	27%	32%
Helt nye områder	5%	13%	15%	11%
Uoplyst	2%	4%	7%	4%
I alt	100%	100%	100%	100%
Antal	188	382	100	670

Godt halvdelen af alle projektdeltagerne, uanset stilling i projektet, mener, at deres kvalifikationer passede godt, men for den anden halvdel viser det sig, at specielt de, der er afløser for projektmedarbejdere m.v. ("vikarer", "afløser" og "andre"), har fået helt nye arbejdsområder. Også hver femte medarbejder ved projekterne har fået nye arbejdsområder. Bedst tilpasset kvalifikationsmæssigt er projektlederne.

Projektdeltagerne har tilføjet, hvilke kvalifikationer de oplevede at mangle. Der nævnes bl.a.: Almen viden om grønne produkter og alternativer, biologisk og kemisk viden, computerfærdigheder og regnskabsteknik, det teoreti-

ske stof inden for ISO 14001, specifik viden om særlige affaldstyper, sproglige kvalifikationer, erfaring som arbejdsleder, kommerciel erfaring med markedsføring, kvalifikationer i undervisning, metoder og teknik i coaching.

9.2 Tilegnelse af nye kvalifikationer under projektarbejdet

I det følgende ses på, om projektdeltagerne vurderer, om de har fået nye kvalifikationer på grund af dette arbejde. Denne vurdering skal sammenholdes med, hvilke kvalifikationer personerne havde, før projektarbejdet startede, for at vise, om der er sket et egentlig kompetenceløft. Det behøver således ikke at være negativt, at en person ikke vurderer at have fået nye kvalifikationer, hvis vedkommende i øvrigt ved start havde helt tilstrækkelige kvalifikationer. Derimod kan der siges at være et problem, hvis personer, som fra starten ikke havde fuldt tilstrækkelige kvalifikationer, ikke vurderer at have fået nye.

Stort set alle deltagerne i projektarbejdet (og afløserne for projektdeltagerne) vurderer, at de har fået nye kvalifikationer eller færdigheder i løbet af projektet. Vurderingerne er dog delt nogenlunde ligeligt mellem en stor tilvækst af kvalifikationer (i høj grad) og en mindre (i nogen grad). Næste tabel viser, om positionen i forhold til projektet har haft betydning for forøgelsen af kvalifikationerne.

Tabel 9.5: Projektdeltagerne fordelt på, om de mener at have fået nye kvalifikationer, og deres rolle i projektarbejdet. Procent

	Projektleder	Medarbejder	Andet	I alt
I høj grad	60%	43%	45%	48%
I nogen grad.....	36%	50%	46%	46%
Stort set ikke	3%	6%	5%	5%
Uoplyst	1%	1%	4%	1
I alt	100%	100%	100%	100%
Antal	189	382	100	671

Især projektlederne mener, at de har forøget deres kvalifikationer gennem projektarbejdet, mens projektmedarbejderne er en smule mere forbeholdne over for dette.

Tabel 9.6: Projektdeltagerne fordelt på uddannelse, og om de synes, de har fået nye kvalifikationer gennem projektarbejdet. Procent

	Alm. skole/ufaglært	Faglig uddannelse	Kort/mellem-lang videregående	Lang videregående	Total ¹
I høj grad	49	43	50	54	48
I nogen grad.....	42	51	43	43	46
Stort set ikke	7	5	6	3	5
Uoplyst	2	1	1	-	1
I alt	100	100	100	100	100
Antal	97	186	205	137	671

¹ inkl. "andet" og uoplyste

Igen mener alle uddannelsesgrupper, at de har fået nye kvalifikationer gennem projektet. Der er ikke markante forskelle mellem grupperne.

Der er en svag tendens til, at personer med lang videregående uddannelse er mest positive i deres vurdering af, om de har fået nye kvalifikationer, mens de fagligt uddannede er de mindst positive.

Tabel 9.7: Projektdeltagerne fordelt på, om deres kvalifikationer passede, og om de synes, de har fået nye færdigheder gennem projektarbejdet. Procent

Ny færdighed gennem projektarbejdet	Kvalifikationer passede			
	Godt	Nogenlunde	Nye områder	I alt ¹
I høj grad	46	51	51	48
I nogen grad	48	47	37	45
Stort set ikke	7	1	11	5
Uoplyst	-	1	1	1
I alt	101	100	100	100
Antal	355	214	74	669

¹ Inkl. uoplyste

De personer, der skulle arbejde inden for nye områder, angiver i mindre grad end de andre grupper at have fået nye kvalifikationer. 11% af personer, der skulle arbejde inden for nye områder, svarer, at de stort set ikke har fået nye kvalifikationer. Altså har de deltagere, som havde de mindst tilpassede kvalifikationer, ikke fået den største vækst i kvalifikationer.

De, der havde gode kompetencer ved projektstart, har i mindre grad oplevet at have fået nye kompetencer gennem projektet, end dem som havde ”nogenlunde“ kvalifikationer ved projektstart. Blandt de to grupper (godt tilpassede og nogenlunde tilpassede kvalifikationer) kan man konkludere, at jo dårligere tilpassede kvalifikationer ved starten af projektet desto flere kvalifikationer er tilføjet gennem projektet.

Man kan dog ikke vurdere ud fra spørgsmålet, om det er mange eller få centrale eller perifere kvalifikationer, de har fået.

Opsummerende kan det konkluderes, at en stor andel af projektdeltagerne (94%) vurderer, at de har fået nye kvalifikationer, enten i nogen grad eller i stor grad.

Det kan ses som et udtryk for, at deltagerne ikke har ”stået stille“ i projekterne, de ser tværtimod alle en udvikling i egne kompetencer. Et centralt succeskriterium for Den Grønne Jobpulje er, at der skal kunne dokumenteres et kompetenceløft hos den involverede personkreds. Succeskriteriet er opfyldt, da gennemsnitligt 94% af deltagerne mener, at de i høj eller nogen grad har fået nye kvalifikationer gennem projektførelsen. Dog mener 11 % af de personer, der har arbejdet inden for nye områder, ikke, at de har fået nye kvalifikationer.

9.3 Efteruddannelse

I det følgende afsnit ses på, hvordan efteruddannelse bruges i forbindelse med projektarbejdet. Brugen af efteruddannelsen er således her set i forhold til, om den bruges til en bedre tilpasning af kvalifikationer for de personer, som mangler viden i starten af projektet, eller om den især bruges til en forøgelse af kompetencen hos personer, hvis kvalifikationer allerede i starten var godt tilpassede. Der er hovedsageligt set på, hvorvidt og i givet fald hvor hyppigt deltagerne har deltaget i efteruddannelse.

Tabel 9.8: Projektdeltagerne fordelt på, hvor ofte de har deltaget i efteruddannelse, og deres rolle i projektarbejdet. Procent

	Projektle- der	Medarbej- der	Andet	I alt
Flere gange.....	27%	18%	15%	20%
Enkelte gange.....	35%	37%	13%	33%
Det var ikke nødvendigt at deltage.....	22%	24%	27%	24%
Der var ikke tid og råd til deltagelse....	11%	9%	13%	10%
Andre grunde til ikke at deltage.....	5%	10%	23%	11%
Uoplyst	1%	2%	7%	2%
I alt	101%	100%	100%	100%
Antal.....	189	383	99	671

Ser vi på deltagelse i efteruddannelse i forhold til deltagernes position, viser det sig, at projektlederne har deltaget noget mere i kurser end projektmedarbejderne og en hel del mere end de øvrige (afløsere, vikarer, andet). Knap en tredjedel af de øvrige vurderer, at det ikke var nødvendigt at deltage i kurser, selvom det er en gruppe, hvor 91% vurderer, at de har fået nye kvalifikationer (tabel 9.5). Man må derfor gå ud fra, at der er sket en oplæring af disse personer på arbejdsstedet og ikke via egentlig efteruddannelse i form af kurser, seminarer m.v.

Det er et generelt kendetegn, at et større antal, end dem der har deltaget i efteruddannelse (forstået som eksterne aktiviteter i form af kurser, seminarer, konferencer, m.v.) betragter deres kvalifikationer som udvidet. I gennemsnit er tallet for udvidelse af kvalifikationer i nogen eller høj grad 94%, mens det i snit er omkring 50%, der har deltaget i efteruddannelse. Dermed sker der en væsentlig kompetenceudvikling i projekternes dagligdag.

Gruppen ”de øvrige“ angiver som begrundelse, at der ikke var råd eller tid til at deltage i kurser. Dette kan være problematisk, idet denne gruppe samtidig angiver, at de mangler kvalifikationer til projektarbejdet.

Tabel 9.7 viser, at efteruddannelse i et vist omfang bruges til at kompensere for manglende uddannelse. Dette kan ses af, at de, der angiver, at deres kvalifikationer fra starten kun passede nogenlunde, i højere grad end andre har været på kursus. Deltagelsen har dog for denne gruppe hovedsageligt kun strakt sig til enkelte kurser, hvilket, i betragtning af at deres vurdering af om de har fået flere kvalifikationer under projektarbejdet, er forbeholden, måske ikke er tilstrækkeligt. Gruppen af medarbejdere, der har arbejdet inden for nye områder, har deltaget mindst i efteruddannelse.

Tabel 9.9: Projektdeltagerne fordelt på, om deres kvalifikationer passede, og hvor ofte de har deltaget i efteruddannelse. Procent

	Godt	Nogen- lunde	Nye områder	I alt ¹
Flere gange	16%	27%	20%	20%
Enkelte gange.....	32%	39%	21%	33%
Det var ikke nødvendigt at deltage.....	35%	8%	24%	24%
Der var ikke tid og råd til deltagelse	9%	12%	12%	10%
Andre grunde til ikke at deltage	7%	13%	20%	11%
Uoplyst	1%	2%	3%	3%
I alt	100%	101%	100%	101%
Antal.....	354	214	75	669

¹ Inkl. uoplyste

En konklusion på spørgsmålet om brug af efteruddannelse til tilpasning af kvalifikationer er: En tiendedel af deltagerne har ikke råd eller tid til at deltage i efteruddannelse. Der er en gruppe medarbejdere, som ikke er tilstrækkeligt kvalificerede fra starten (svarer ”nogenlunde“ til egne kvalifikationer), og som ikke synes, de tilegner sig nok kvalifikationer undervejs. De mener, at der ikke har været tid eller råd til at deltage i kurser, og de har typisk været på ét eller ingen kurser.

9.4 Lønningerne i projekterne

287 ud af 316 projekter har afgivet en detaljeret besvarelse på, hvordan lønmidlerne i projektet har været fordelt. Det overordnede resultat er, at projekterne har lønnet 557 fuldtidsansatte.

Tabel 9.10: Hvordan er lønmidlerne fordelt i løbet af projektet? (Sum beregnet på 287 svar)

Lønmidler	Kroner i alt	Mandår i alt
Projektledelse	48.785.644	176
Administration	14.279.056	58
Medarbejdere, der har deltaget direkte i projektet	74.455.121	289
Medarbejdere, der var vikar for projektdeltagerne.....	4.999.955	34
I alt	142.519.776	557

Fordelingen af lønmidlerne mellem projektledelse og administration er usikker, da der ofte er tale om en og samme person, der har skullet fordele sin tid. I andre tilfælde er der tale om en mindre del projektledelse og derudover ansatte medarbejdere. I tilskudsordningen er der lagt op til, at der kan ansættes erstatningsarbejdskraft eller vikarer i en rotationsordning, hvor de allerede ansatte kommer på kursus eller deltager i projektaktiviteter. Jobpuljen har støttet flere rotationsprojekter inden for miljøstyring, køkkendrift og uddannelse af grønne gårdmænd.

672 projektdeltagere fra de 316 afsluttede projekter har besvaret et særskilt deltagerskema. En del projektdeltagere har været med i projektet som en del af deres almindelige arbejde.

Gennemsnitslønnen for deltagere i projektet har været en bruttomånedsløn på ca. 20.800 kroner – den højeste har været på 60.000 kroner. Der er tale om den samlede løn for projektdeltagerne, altså inklusive den løn, der ydes fra virksomhedens side.

Gennemsnitslønnen for kvinder har været på ca. 18.800 kroner og for mænd på ca. 22.300 kroner. De ældste projektdeltagere har fået de højeste gennemsnitslønninger.

Sammenlignes den gennemsnitlige indkomst for projektdeltagerne med det generelle indkomstniveau i Danmark, er der en relativ høj gennemsnitsindkomst, der svarer til gennemsnittet for den bedst lønnede fjerdedel af danskerne (I 1998 22.800 kroner, Statistisk Årbog 1999, tabel 217).

Den høje gennemsnitsindkomst lader sig imidlertid let forklare, når man ser på den uddannelsesmæssige baggrund for projektdeltagerne. Der er overvægt af projektdeltagere med mellemlange og lange uddannelser, og de bidrager naturligvis til at trække det generelle gennemsnit op. Men sammenlignet med de indkomster, der er almindelige for disse grupper, virker lønniveauet alt i alt for projektdeltagere i Den Grønne Jobpulje som under niveau. Det gælder både for de kortuddannede og dem med længere uddannelser.

Tabel 9.11: Gennemsnitsindkomst for projektdeltagere fordelt efter uddannelse

Uddannelse	Antal	Gennemsnitlig månedssindkomst
Almindelig skoleuddannelse.....	75	16.000
Faglig uddannelse.....	166	20.000
Kort videregående.....	59	20.700
Mellemlange uddannelser.....	124	22.200
Lange uddannelser.....	121	24.200
I alt.....	545	20.900

Sammenlignet med tallene fra midtvejsevalueringen er den gennemsnitlige løn i projekterne faldet med ca. 2.000 kroner, hvilket kan tilskrives det forholdsmæssige færre antal medarbejdere med videregående uddannelser, sammenlignet med tallet ved midtvejsevalueringen.

Tabel 9.12: Danmarks Statistiks opgørelse over fortjeneste opdelt efter uddannelsesniveau (kr. pr. måned)

Uddannelse	Sektor		
	Private	Kommune	Staten
Grundskole.....	21.800	17.600	20.400
Erhvervsfaglige.....	23.800	18.900	20.700
Korte videregående.....	25.200	20.800	23.900
Mellemlange uddannelser.....	31.500	22.500	26.300
Lange uddannelser.....	36.200	32.300	32.200
I alt.....	25.400	20.900	23.500

Note: Opgjort efter Statistisk Årbog, 1999

9.5 Konklusion

På baggrund af deltagernes besvarelser om uddannelsesniveau, kompetenceudvikling og løn kan det konkluderes:

- Projektdeltagernes kvalifikationer var ved projektstart relativt godt tilpasset deres jobfunktion i projektet. De, der var ledige inden projektstart, havde de dårligst tilpassede kvalifikationer sammenlignet med medarbejdere, der kom fra en anden organisation eller fra den organisation, hvor projektet blev gennemført. Det skyldes, at en større del af de ledige har skullet arbejde inden for nye områder, end de deltagere, der kom fra et andet job.
- Projektledere havde de bedst tilpassede kvalifikationer, hvilket ikke er bemærkelsesværdigt, da de i mange tilfælde har formuleret projektet og ansøgningen bag projektet. Dermed tager hele projektet afsæt i netop deres kvalifikationer.
- Projektdeltagerne har kompetencemæssigt gennemgået en udvikling. Langt størstedelen af deltagerne i projekterne (samt afløserne for projektdeltagerne) vurderer, at de har fået nye kvalifikationer eller færdigheder i løbet af projektet. Dermed ser mange deltagere en udvikling i egne kompetencer.
- Der er en skævhed i kompetenceudviklingen. således at en del (11%) af de personer, der skulle arbejde inden for nye områder, svarer, at de stort set ikke har fået nye kvalifikationer. Altså har de deltagere, som havde de mindst tilpassede kvalifikationer, ikke fået tilstrækkelig kompetenceudvikling. Deres forklaring på situationen er, at der ikke er tid eller råd til at deltage i efteruddannelse.
- Omkring 50% af projektdeltagerne har deltaget i efteruddannelse, heraf har 10% deltaget flere gange i efteruddannelse. Projektlederne er dem, der deltager mest i efteruddannelse, og er samtidig dem, der har de bedst tilpassede kvalifikationer. Et problem synes at være, at der ikke har været tid eller råd til at deltage i kurser for de projektmedarbejdere, hvis kvalifikationer ikke er tilstrækkelige.
- Det viser sig, at efteruddannelse ikke er den eneste vej til kompetenceudvikling. En væsentlig del af kompetenceudviklingen er sket i projekternes hverdag fx gennem netværksudvikling og erfaringsudveksling, men det er ikke dokumenteret kvantitativt i undersøgelsen. Det er til gengæld en sammenhæng, der bekræftes i de kvalitative undersøgelser af jobpuljens projekter.
- CASA vurderer, at programmets succeskriterium om kompetenceudvikling er opfyldt: Dokumenteret kompetenceløft hos den involverede personkreds. Det er både de kortuddannede som de længere uddannede, der har fået et kompetenceløft. Dog er der en gruppe, der peger på, at der mangler ressourcer i projekterne til efteruddannelse.

Lønningerne i projekterne ligger under de gennemsnitlige indtægter i den private sektor og den offentlige sektor. Det skyldes formentlig, at ”ildsjælene“ har arbejdet for lavere løn, end de burde. Gennem de kvalitative interview med projektdeltagerne har vi indtryk af, at der i stort set alle projekter er en meget stram økonomi, og der spares også på lønningerne. Dertil er der meget ulønnet frivilligt arbejde i en del af projekterne. Det er både arbejde, der udføres af projektdeltagere aflønnet af jobpuljen og af andre.

10 Sampil med omverdenen

Arbejdsmarkedet og miljøområdet har været under forandring i de første 4 år af Den Grønne Jobpuljes virke. Det har betydning for det ”marked“, som jobpuljen har ageret i – eller har det? Spørgsmålene, der belyses i dette kapitel, knytter sig an til jobpuljens samfundsmæssige betydning i forhold til den generelle udvikling inden for miljø- og arbejdsmarkedsforhold.

10.1 Det danske arbejdsmarked 1997-2000

Hvis man skal karakterisere det danske arbejdsmarked i slutningen af 1990erne, kan man sige, at det var en meget positiv periode. Det var kulminationen på en periode med økonomisk vækst og faldende ledighed – perioden lige inden konjunkturerne afmattes eller vender.

Tabel 10.1: Arbejdsstyrken, beskæftigede og arbejdsløse. 1997-2000

Tusinde personer	1997	1998	1999	2000
Arbejdsstyrken.....	2.863	2.868	2.880	2.880
Beskæftigede.....	2.669	2.699	2.747	2.759
Arbejdsløse	194	169	132	118

Kilde: Statistisk tiårsoversigt. 2001. Den registerbaserede arbejdsstyrkestatistik

Arbejdsstyrken steg meget svagt i perioden 1997-2000, dvs. der kom ikke nævneværdig tilgang til arbejdsmarkedet. Til gengæld steg beskæftigelsen med 3,4% – svarende til 90.000 personer, og det er ganske pænt på så kort tid. Den stigende beskæftigelse og den stabile arbejdsstyrke betyder samtidig, at antallet af arbejdsløse faldt ganske pænt med ca. 40% – svarende til ca. 75.000 personer.

Man kan sige, at vi i Danmark har to typer af arbejdsløshed. Den ene type er den registrerede arbejdsløshed, dvs. alle de personer, som modtager arbejdsløshedsdagpenge og de kontanthjælpsmodtagere, som kun har ledighed som problem. Den anden type arbejdsløshed omfatter personer i arbejdsmarkedspolitiske foranstaltninger, fx jobtræning og uddannelse. Den første type arbejdsløshed er den officielle arbejdsløshed, som ofte nævnes i medierne og anføres som arbejdsløsheden. Den anden type arbejdsløshed nævnes sjældent som arbejdsløshed, hvilket den i princippet heller ikke er, da personerne er i aktivering og i uddannelse. Men når man alligevel kan betragte det som en form for arbejdsløshed, skyldes det, at det er arbejdsløsheden som kvalificerer personerne til disse ordninger, og hvis ikke de deltog i disse ordninger, ville de i stedet have modtaget dagpenge eller kontanthjælp. I det følgende vil vi behandle de to typer af arbejdsløshed hver for sig.

10.1.1 Registreret arbejdsløshed

I perioden 1997-2000 er den registrerede arbejdsløshed faldet for alle kategorier af arbejdsløse. Den officielle arbejdsløshedsprocent var i 1997 på 7,9%, og i 2000 var den faldet til 5,4%. Det er en af de laveste arbejdslø-

hedsprocenter i hele EU, og Danmark betragtes af mange i EU som et lille mirakel. Det er imidlertid ikke alle grupper af arbejdsløse, der har haft lige meget gavn af de gunstige tider.

Tabel 10.2: Registrerede ledige opdelt på køn, alder, uddannelse og etnisk baggrund 1997-2000

Procent	1997	1998	1999	2000
<i>Køn</i>				
Mænd	45%	44%	46%	45%
Kvinder	55%	56%	54%	55%
<i>Uddannelse</i>				
16-24 år	10%	10%	10%	10%
25-34 år	32%	31%	30%	29%
35-54 år	43%	44%	45%	46%
55-59 år	10%	10%	11%	13%
60-66 år	5%	5%	4%	5%
<i>Etnisk baggrund</i>				
Ingen uddannelse.....	51%	51%	52%	48%
Faglig uddannelse.....	35%	35%	35%	36%
Kort videregående uddannelse.	5%	5%	4%	4%
Mellemlang videregående uddannelse	5%	5%	5%	7%
Lang videregående uddannelse	4%	4%	4%	5%
<i>I alt</i>				
	100%	100%	100%	100%
Antal ledige (registreret arbejdsløshed)	220.000	183.000	158.000	150.000

Kilde: Statistisk tiårsoversigt 2001 og Danmarks Statistiks Statistikbank

Der er flere ting, man kan lægge mærke til i tabellen.

- Kvinder har højere arbejdsløshed end mænd
- De ældre har højere arbejdsløshed end de yngre, og de ældres arbejdsløshed har været stigende fra 1999 til 2000
- Personer uden en erhvervsmæssig uddannelse har højere arbejdsløshed end personer med uddannelse
- Personer med kort videregående uddannelse har haft stigende arbejdsløshedsprocent fra 1999 til 2000
- Indvandrere, især fra mindre udviklede lande (lande uden for EU og Nordamerika) har betydelig højere arbejdsløshedsprocent end danskere, men efterkommerne har kun en lidt højere arbejdsløshed.

De beskæftigelsesmæssigt gode tider er kommet alle grupper til gode, og alle grupper har haft faldende arbejdsløshed i perioden 1997-2000.

10.1.2 Arbejdsmarkedspolitiske foranstaltninger

Der er en lang række personer, som deltager i såkaldte arbejdsmarkedspolitiske foranstaltninger. Det drejer sig bl.a. om

- Støttet beskæftigelse, dvs. jobtræning, individuel jobtræning, puljejob og iværksætterordninger
- Uddannelse, dvs. diverse kortere og længerevarende uddannelser fx på AMU-centre eller VUC
- Anden aktivering, fx særligt aktiverende forløb og forsøg, især for konthjælpsmodtagere i kommunerne.

Tabel 10.3: Gennemsnitlig antal deltagere i arbejdsmarkedspolitiske foranstaltninger. 1997-2000

Tusinde personer	1997	1998	1999	2000
Støttet beskæftigelse	49,0	46,1	42,1	35,9
Uddannelse	23,8	27,3	39,2	36,0
Anden aktivering	4,0	4,7	6,4	8,0
I alt	76,8	78,1	87,7	79,9

Kilde: Statistisk tiårsoversigt. 2001 og Danmarks Statistiks Statistikbank

I perioden 1997-2000 har det gennemsnitlige antal deltagere ligget nogenlunde stabilt omkring 80.000. Man bemærker dog et fald fra 1999 til 2000 på ca. 8.000 deltagere.

Man skal også lægge mærke til, at der har været et markant fald i antal deltagere i støttet beskæftigelse. Til gengæld har der så været en stærk stigning i deltagere i uddannelse. Der er altså sket et skift i aktiveringsstrategien, hvor man nu satser mere på uddannelse og anden aktivering og mindre på støttet beskæftigelse.

Det bør nævnes, at nedgangen i støttet beskæftigelse primært skyldes, at man har afskaffet puljejobbene og iværksætterordningerne. De er ved at blive udfaset. Derimod har jobtræning og individuel jobtræning et ret stabilt antal deltagere. Den væsentlige forskel på jobtræning og individuel jobtræning er, at individuel jobtræning retter sig mod en vanskeligere gruppe end jobtræning.

”Til ledige, som kun vanskeligt kan opnå beskæftigelse på normale løn- og arbejdsvilkår eller i jobtræning på det almindelige arbejdsmarked, kan der etableres individuel jobtræning på en almindelig arbejdsplads hos private eller offentlige arbejdsgivere.“ (§22 i lov om aktiv arbejdsmarkedspolitik).

Tabel 10.4: Gennemsnitlig antal deltagere i støttet beskæftigelse. 1997-2000

Tusinde personer	1997	1998	1999	2000
Jobtræning.....	16,8	16,5	16,9	17,0
Individuel jobtræning	13,9	15,2	16,6	16,3
Puljejob.....	6,6	6,2	4,9	2,0
Iværksætterordninger	11,2	7,8	3,3	0,6
Andre ordninger	0,5	0,4	0,4	0,0
I alt	49,0	46,1	42,1	35,9

Kilde: Danmarks Statistiks Statistikbank

I denne sammenhæng vil vi se nærmere på jobtræning og individuel jobtræning, som er de ordninger, mange betragter som ”rigtig“ aktivering. Foregår det i privat eller offentlig regi, og er der tale om dagpengemodtagere eller kontanthjælpsmodtagere?

Tabel 10.5: Gennemsnitlig antal deltagere i jobtræning og individuel jobtræning. 1997-2000

Tusinde personer	1997	1998	1999	2000
<i>Jobtræning</i>				
I offentlig sektor.....	11,3	10,6	11,3	11,4
I privat sektor	5,3	5,6	5,3	5,5
Uoplyst sektor	0,2	0,3	0,3	0,1
I alt	16,8	16,5	16,9	17,0
<i>Individuel jobtræning</i>				
I offentlig sektor.....	7,7	11,8	14,4	14,2
I privat sektor	0,9	1,6	1,9	2,0
Uoplyst sektor	5,3	1,8	0,3	0,1
I alt	13,9	15,2	16,6	16,3

Kilde: Danmarks Statistiks Statistikbank

Antallet af deltagere i jobtræning har været meget stabilt i perioden 1997-2000, og det samme har fordelingen på offentlig og privat sektor været. Jobtræning finder overvejende sted i den offentlige sektor, og vi kan føje til, at langt de fleste deltagere i den offentlige sektor er dagpengemodtagere. Der har været en mindre stigning i antallet af deltagere i individuel jobtræning i perioden 1997-2000. Næsten al individuel jobtræning finder sted i den offentlige sektor, og næsten alle deltagere er kontanthjælpsmodtagere.

Vi kan altså opsummere, at tre fjerdedele af jobtræning og individuel jobtræning finder sted i den offentlige sektor, men med den forskel at jobtræning nærmest er forbeholdt arbejdsløse dagpengemodtagere, mens individuel jobtræning nærmest er forbeholdt arbejdsløse kontanthjælpsmodtagere.

En tredjedel af deltagerne i jobtræning er placeret i den private sektor, og det er næsten ligeligt fordelt på arbejdsløse dagpengemodtagere og kontanthjælpsmodtagere.

10.1.3 Opsummering

Hvis man kort skal opsummere udviklingen i perioden 1997-2000, kan man sige, at den har været præget af gode konjunkturer og en god økonomisk udvikling. Beskæftigelsen er steget med 3,4%, og antallet af arbejdsløse er faldet med 40%.

Den registrerede arbejdsløshed er faldet fra 7,9% i 1997 til 5,4% i 2000. Dette fald i arbejdsløshedsprocenten er tilsyneladende kommet næsten alle grupper til gode. Selv de grupper, som har høj arbejdsløshedsprocent, har oplevet en markant nedgang, fx indvanderne fra mindre udviklede lande.

Et andet aspekt af arbejdsløsheden er aktivering eller deltagelse i arbejdsmarkedspolitiske foranstaltninger, som det også hedder. I perioden 1997-2000 har det gennemsnitlige antal deltagere i disse foranstaltninger ligget stabilt omkring 80.000 deltagere. Men bag denne tilsyneladende stabilitet skjuler der sig en forskydning mellem foranstaltningerne. Der har været et fald i antallet af deltagere i støttet beskæftigelse (man har nedlagt iværksætterordningerne og puljejob), mens der har været en stigning i antallet af deltagere i uddannelse.

Hvis man udelukkende ser på den del af den støttede beskæftigelse, der hedder jobtræning og individuel jobtræning, har der været en høj grad af stabilitet i perioden 1997-2000. Der er dog sket en mindre stigning i antallet af deltagere i individuel jobtræning – især i den offentlige sektor. Samtidig er deltagerne i individuel jobtræning gennemgående blevet lidt ældre. Det er i øvrigt karakteristisk, at jobtræning mest er henvendt til arbejdsløse dagpengemodtagere, mens individuel jobtræning mest er henvendt til arbejdsløse kontanthjælpsmodtagere. Begge dele finder fortrinsvis sted i den offentlige sektor, og kun en tredjedel af deltagerne i jobtræning er placeret i den private sektor.

10.2 Hvad kendetegner de ledige i jobpuljens projekter?

Efter at have gennemgået nogle generelle facts omkring de ledige på arbejdsmarkedet, forholder vi oplysningerne til vores kendskab til de beskæftigede gennem jobpuljen. Vi samler op på, hvordan jobpuljens deltagere ser ud med hensyn til alder, uddannelse og køn.

Det kunne være interessant at undersøge andelen af indvandrere blandt projektdeltagerne, men det er desværre ikke forhold, der er indhentet oplysninger om i spørgeskemaet, hverken fra de projektansvarlige eller fra deltagerne.

Tabel 10.6: Projektdeltagerne fordelt på deres rolle i projektarbejdet og deres position før projektet. Procent

	Projekt- leder	Projekt- medarbej- der	Andet	I alt
Samme organisation	49%	57%	34%	52%
Anden organisation	20%	18%	17%	19%
Ledig	17%	12%	23%	15%
Andet ¹	14%	13%	26%	14%
I alt	100%	100%	100%	100%
Antal	189	383	100	672

¹ Inkl. "uddannelse", "orlov", "andet" og uoplyste

15% af arbejdskraften i jobpuljens projekter kommer direkte fra ledighed. De resterende kommer fra egen organisation eller andet arbejde. Over 20% af gruppen "andet" kommer direkte fra ledighed. Denne gruppe består typisk af vikarer og afløsere.

Tabel 10.7 Projektmedarbejdernes uddannelse i forhold til hvor de kom fra inden projektdeltagelse

	Samme organi- sation	Anden organi- sation	Ledig	Andet	Total ¹
Alm. skole/ufaglært.....	14%	11%	15%	21%	14%
Faglig uddannelse.....	34%	24%	27%	11%	28%
Kort/mellemlang videregående uddannelse	31%	34%	23%	34%	31%
Lang videregående uddannelse.....	15%	25%	28%	26%	20%
Anden uddannelse eller uoplyst.....	7%	6%	7%	9%	7%
I alt	101%	100%	100%	101%	100%
Antal	346	124	100	102	672

¹ inkl. "andet" og uoplyste

Det fremgår, at de deltagere, der kommer fra ledighed, er lige så veluddannede som de, der kommer fra andre arbejdspladser. Og de er bedre uddannede end de, der kommer fra samme arbejdsplads, hvor projektet er gennemført. Den gruppe, der har de korteste uddannelser, er blandt gruppen "andet". Her er der typisk tale om vikarer eller afløsere. Blandt denne gruppe er der 20%, der er ufaglærte, men på den anden side har 26% af gruppen en lang videregående uddannelse bag sig. Det er altså en meget sammensat gruppe.

Halvdelen af de ledige i jobpuljens projekter har en mellemlang eller lang uddannelse. Kun 12 % af de ledige har en lang eller mellemlang uddannelse bag sig.

14% af deltagerne i jobpuljens projekter er ufaglærte. Derimod er 48% af de ledige ufaglærte, og gruppen er dermed underrepræsenteret i jobpuljens projekter.

Tabel 10.8: Projektdeltagernes alder

	Aldersfordeling blandt alle deltagere	Aldersfordeling blandt dem som kommer fra ledighed
16-24 år.....	2%	6%
25-34 år.....	23%	8%
35-54 år.....	61%	57%
55-59 år.....	9%	27%
60-66 år.....	5%	2%
I alt.....	100%	100%
Antal.....	669	100

Størstedelen af projektdeltagerne er i alderen 35-54 år. Det gælder både gennemsnittet af deltagere samt de deltagere, der kommer direkte fra ledighed. Mange af de ledige, der er kommet i arbejde, tilhører aldersgruppen 55-59 år, således kommer 27% af de ledige fra denne aldersgruppe, mens 9% af den samlede antal deltagere er i den alder. Netop de 55-59 årige er den aldersgruppe, der har den højeste registrerede ledighed på arbejdsmarkedet, hvilket kan være en forklaring på, at så mange har fundet beskæftigelse gennem jobpuljen. Det er positivt, at seniorgruppen har fået gavn af jobpuljens midler til at komme i beskæftigelse – her har deres erfaring og organisatoriske netværk formentlig givet dem en fordel.

Tabel 10.9: Projektmedarbejdernes kønsmæssige fordeling

	Samme organisation	Anden organisation	Ledig	Andet	Total
Mand.....	61%	63%	49%	48%	58%
Kvinde.....	39%	37%	51%	50%	42%
Total ¹	100%	100%	100%	100%	100%
Antal.....	346	124	100	102	672

¹ Inkl. uoplyste

Generelt er der en skævhed i kønsfordelingen af jobpuljens projektdeltagere, idet 58% af deltagerne er mænd mod 42% kvinder. Men netop blandt de ledige, der kommer ind i jobpuljens projekter, er der en ligelig fordeling mellem kønnene. Det kan skyldes, at der er flere ledige kvinder end mænd.

Jobpuljen er altså medvirkende til at rette lidt op på de skævheder, der er blandt de ledige med hensyn til køn og alder. Men ikke for uddannelse, her er der for mange veluddannede i forhold til de arbejdsløse generelt. Det er der flere forklaringer på.

Hvorfor er jobpuljens bevillingsmodtagere veluddannede?

At det primært er den veluddannede del af befolkningen, herunder den veluddannede del af de ledige, der får direkte glæde af jobpuljen er der flere forklaringer på.

Gennem besøg hos en række af jobpuljens projekter, har CASA fået det indtryk, at det stiller krav til deltagernes uddannelse at gennemføre jobskabende miljøprojekter.

Endvidere skal der en god ansøgning til for at få en bevilling fra Den Grønne Jobpulje. Den skal indeholde:

- Støtten til et projekt fra jobpuljen kræver en gennemtænkt idé og vision
- Ideerne skal være velbeskrevet, og skal kunne "sælges" til jobpuljen
- Projekterne skal have et organisatorisk ophæng
- Projekterne skal være fagligt velunderbyggede
- Projekterne skal være markedsrettet velunderbyggede og økonomisk bæredygtige ved støttens ophør.

Det kræver altså ressourcer i form af uddannelse, i form af en stærk vilje og i form af et godt netværk for at få støtte fra Den Grønne Jobpulje.

Jobpuljens skrappe krav og grundighed ved bevilling af projektmidler afspejles i projekternes overlevelsedygtighed. 87% af de projekter, som jobpuljen har sluppet for mellem et halvt og 3 år siden, fortsætter i dag.

De sociale projekter i jobpuljen

De projekter, der i jobpuljens første 4 år er mest orienteret mod arbejdsmarkedets ledige, er de sociale projekter. Det er projekter, der omhandler aktivering eller vikariering på forskellige måder. Denne type projekter har været støttet med 39 millioner kroner ud af de samlede bevillinger på 281 millioner.

Eksempler på disse projekter er:

- Bycyclens Serviceordning, hvor Revacentret i København står for ordningen med klargøring og istandsættelse af bycyklerne, der med få fastansatte drives gennem jobtræning og arbejdsprøvning
- Vibegaard, der er et led i Rønne Kommunes aktiveringsarbejde, står for udvikling af økologiske produktions- forarbejdnings- og distributionsvirksomhed med henblik på kommercialisering
- Revalideringscentret Binderup i Nordjylland arbejder med omlægning til grøn institution med integrering af bæredygtighed i undervisning og kursusvirksomhed, der indbefatter arbejdsstræning i praksis og udslusning til arbejdsmarkedet.

Det er ikke lykkedes at indhente valide data om deltagerne i disse projekter. Projektmedarbejderne i projekterne er blevet bedt om at udfylde deltager-skemaer, men det viser sig, at der i mange af de sociale projekter ikke er udfyldt skemaer for fx alle vikarer og personer i jobtræning, der har været involveret i projekterne. Dermed er denne type medarbejdere ikke fyldestgørende repræsenteret i datamaterialet.

Det ville være en interessant målgruppe at kende bedre, da de formentlig ville ligne den generelle mængde af arbejdsløse mere. Det skyldes ikke mindst, at kravene fra starten var at skabe ordinære job gennem Den Grønne

Jobpulje. I de første år var det således en væsentligt forudsætning, at projekterne havde positive miljøeffekter og bidrog til ordinære job. Hvis der urtherover var tale om opkvalificering af særlige grupper af ledige, blev det vurderet som en ekstra gevinst. I det sidste år (2000) blev de sociale aspekter i forbindelse med grøn jobskabelse gjort til et særligt indsatsområde for jobpuljen.

Tabel 10.9: De sociale projekters fordeling på offentlig og privat

Projektet er gennemført i.....	Procent	Antal projekter
en offentlig institution	60%	33
en organisation	20%	11
en privat virksomhed	20%	11
Total	100%	55

60% af de sociale projekter bliver gennemført inden for det offentlige. De resterende er ligeligt fordelt mellem organisationer (fx græsrodder, brancheforeninger eller fagbevægelsen) og private virksomheder. Det generelle billede viser, at en tredjedel af deltagerne i jobtræning er placeret i den private sektor.

Hvis andelen af sociale projekter blandt private virksomheder og organisationer lægges sammen, er der en større andel af deltager i denne gruppe end ved den genelle jobtræning blandt arbejdsløse.

10.3 Rekruttering til projekterne

Den faldende arbejdsløshed kunne betyde, at det efterhånden ville være vanskeligt for projekterne at finde medarbejdere med de rigtige kvalifikationer til projekterne. Gennem spørgeskemaet har vi forsøgt at danne os et indtryk af eventuelle flaskehalse, men højst 5% af projekterne har haft svært eller meget svært at finde medarbejdere. Den gruppe, som det har været vanskeligt at finde, var de fagligt uddannede medarbejdere. Det kan således *ikke* generelt konkluderes, at Den Grønne Jobpuljes projekter har haft flaskehalsproblemer på arbejdsmarkedet.

De 5%, der har haft svært ved at finde kvalificeret arbejdskraft, har kort fortalt, hvilke kvalifikationer der var mangel på (sprogligt let redigerede svar):

- Behovet for kvalifikationerne spænder bredt fra teoretiske kvalifikationer (biologerne) til praktiske kvalifikationer. Det er svært at forene i samme person, da der ikke er råd til ansættelse af flere.
- Det var svært at finde en erstatningsmedarbejder for projektleder med nødvendig baggrund til tidsbegrænset stilling.
- Det var svært at finde en IT-medarbejder til udvikling af elektronik.
- Svært at finde faguddannede mekanikere i 1998 – senere 1999/2000 var det væsentligt bedre.
- Projektansættelser af denne type kræver stort engagement, gode netværk, en stor tværfaglighed og handlekompetence. Samtidig en stor risi-

ko for projektet stoppes efter endt bevilling. De to ting harmonerer ikke, og derfor er det svært at finde og fastholde de rigtige.

- Mangel på faglig kvalificerede, der interesserer sig for miljøspørgsmål og er parat til at acceptere den usikkerhed, der er forbundet med projekter af denne type.
- Det viste sig vanskeligt at finde den rette. To personer blev forsøgt, men begge måtte siges op kort efter. Begge havde uddannelse, men kunne ikke opfylde forventningerne.
- Det var svært at finde en medarbejder med erfaring fra lignende projekter.
- Kemiingeniør med kendskab til overfladebehandling og internt og eksternt miljø.
- Der er få ledige med miljømæssige kvalifikationer.
- Der er meget få medarbejdere med den ønskede profil på markedet.
- Viden om galvanovirksomhed.

10.4 Samspil med miljøordninger

Det vil være for vidt at forsøge at belyse hele den danske miljøindsats i perioden 1997-2000 i forhold til Den Grønne Jobpuljes betydning. I dette afsnit vil vi derfor kommentere udvalgte indsatsområder i relation til jobpuljens indsatsområder.

I forbindelse med midtvejsevalueringen var der en grundig gennemgang af de væsentligste beslægtede offentlige initiativer i forhold til Den Grønne Jobpuljes virke. Der blev sat fokus på andre støtteordninger, der på forskellige vis også har eller har haft til hensigt at fremme miljøindsatsen inden for udvalgte områder. Ved udvælgelsen var der lagt vægt på at beskrive og vurdere de ordninger, som bedst kunne sammenlignes med Den Grønne Jobpulje i forhold til både at fremme miljø og beskæftigelse.

Den Grønne Jobpulje har været speciel i forhold til de muligheder, den har haft for at støtte den brede indsats og for at støtte indsatsområder på tværs af de traditionelle ministerielle afgrænsninger. Udfra en tanke om sektorintegration kunne en del af Den Grønne Jobpuljes projekter være lagt i fx Erhvervsministeriet, hos Trafikministeriet, i Sundhedsministeriet, i Fødevarerministeriet eller hos By- og Boligministeriet frem for i Miljø- og Energiministeriet.

Alle ministerier har på forskellig vis haft initiativer til at fremme konkrete indsatsområder, fx Fødevarerministeriets ”pulje til støtte til omlægning til økologiske produkter“. Erhvervsministeriets ”miljøisbryderordning“, der har givet støtte til virksomheder til ansættelse af højtuddannede arbejdsløse for at give virksomhederne mulighed for at komme et skridt videre på miljø- og arbejdsmiljøområdet. By- og Boligministeriets har haft ”Aktionsplanen for fremme af økologisk byfornyelse og spildevandsrensning“, hvor et af temaområderne omhandlede økologiske byggematerialer og konstruktioner. Planen følges op af Accelerationspuljen, og et vigtigt formål er at få professionaliseret erfaringerne med økologisk byggeri. Erfaringerne fra jobpuljens projekter inden for økologisk byggeri kan med fordel anvendes som fundament.

Hertil kommer de puljer og støtteordninger, som har ligget i Miljø- og Energiministeriet. Her kan nævnes Den Grønne Fond, der giver støtte til fremme af miljø og bæredygtig udvikling gennem de grønne guider samt projekter, der påvirker livsstilen i retning mod større ressourcebevidsthed og beskyttelse af naturens mangfoldighed. Den Grønne Fond har i princippet støttet alle andre end private virksomheder. Den Grønne Fond har delt sekretariat med Den Grønne Jobpulje.

Af andre ordninger i Miljø- og Energiministeriet kan nævnes:

- ”Rådgivning om miljø og arbejdsmiljø“, hvor der er givet støtte til ansættelse af en medarbejder til mindre virksomheder, som ønsker at gennemføre en systematisk miljø- og arbejdsmiljøindsats (Kaldet ”*Det lille program*“).
- ”Program for miljøstyring og miljørevision“, der har givet støtte til især små og mellemstore virksomheder for at lette arbejdet med at indføre miljøstyring.
- ”Program for genanvendelse og mindre forurenende teknologi“, der har givet støtte til projekter, som har haft til formål at formindske forurening og sikre bedre udnyttelse af ressourcerne.
- ”Program for renere produkter“, som støtter fremme af både miljø og beskæftigelse gennem kompetenceopbygning m.v.

Den Grønne Jobpulje har lagt stor vægt på opbygning af samarbejde med andre offentlige initiativer. Den har haft samarbejde særligt med de forskellige fagkontorer i Miljøstyrelsen. Det var vurderingen i analysen ved midtvejsevalueringen, at Den Grønne Jobpulje har haft et godt samarbejde og kendskab til alle de miljørelaterede ordninger. Her ved slutevalueringen har interview med sekretariatet bekræftet, at dette har været gældende i hele perioden.

De forskellige støtteordninger har suppleret hinanden udmærket – der har som oftest været en dialog mellem jobpuljen og de øvrige puljer på miljøområdet omkring de enkelte sager. Således er de relevante ministerier og styrelser blevet forelagt en lang række ansøgninger til vurdering inden, der er givet en bevilling til projektet fra jobpuljen.

For uddybning om de øvrige ordninger henvises til rapporten fra midtvejsevalueringen (Ny Grøn beskæftigelse i Danmark, januar 2000) og til ”Den Grønne Jobpuljes samspil med andre offentlige initiativer – notat i forbindelse med Den Grønne Jobpulje“, januar 2000.

Samspil med andre miljøindsatser

Foruden samspil med støtteordninger kan det være væsentligt at belyse, hvordan Den Grønne Jobpulje har spillet sammen med andre initiativer til fremme af miljøindsatsen i Danmark.

Som et eksempel kan nævnes jobpuljens indsats for øget affaldssortering både hos virksomheder gennem erhvervsaffaldskonsulenter og hos borgerne gennem indsatsen med grønne gårdmænd i boligforeningerne. Denne indsats er faldet godt i forlængelse af de krav, der er stillet i ”Affald 21“ om øget

frasortering både til genanvendelse og til at undgå miljøbelastende stoffer i den øvrige affaldsbehandling.

Den Grønne Jobpulje har støttet projekter inden for byggeri, hvor sigtet har været genbrug af byggematerialer, som ligeledes er i overensstemmelse med Affald 21s mål om øget genanvendelse.

De mange projekter til fremme af udviklingen af grønne produkter spiller godt sammen med kravene om, at alle offentlige myndigheder skal stille krav til miljøforhold på linie med andre krav ved indkøb og udbud. I den sammenhæng er det værd at nævne, at mange af de virksomheder, som har arbejdet med udviklingen af grønne produkter, ikke oplever denne efterspørgsel fra det offentlige som noget markant pres eller motivation. Flere havde forventet, at kravene fra det offentlige ville være større og mere synlige, og at de derigennem ville være sikret en større markedsandel end tilfældet har været.

Projekterne inden for naturgenopretning samt Skov- og Naturstyrelsens projekt med opkvalificering af skovarbejdere med henblik på ”grønnere skovdrift“ kan bl.a. ses som et supplement til Vandmiljøplanens målsætning om tiltag, der fremmer våde enge og den politiske målsætning om betydelig vækst i omfanget af skov i Danmark.

Der er også givet støtte til projekter inden for vandområdet, som bl.a. understøtter målsætningerne om mindskelse af næringsstofftilførsel til vandløb i u-kloakerede områder.

De mange projekter om fremme af økologiske produkter, særligt med omstilling af institutionskøkkener og skolemadordninger, har været med til at skabe værdifulde erfaringer som grundlag for den nye ordning med sund skolemad.

De mange miljøstyringsprojekter til autoværksteder har været medvirkende til, at mange af virksomhederne i dag er parate til at honorere de nye krav, og at de i modsætning til tidligere er blevet moderne professionelle virksomheder, hvor der er styr på tingene.

10.5 Konklusioner

Der er i alt skabt beskæftigelse til omkring 80.000 personer gennem forskellige arbejdsmarkedspolitiske foranstaltninger (støttet beskæftigelse, uddannelse og anden aktivering) om året. Sammenlignet med de tre typer af ordninger rummer jobpuljen elementer af dem alle tre. Der støttes forskellige typer af jobtræningsprojekter, fx Vibegaard, der er Rønne Kommunes aktiveringsprojekt. Der støttes projekter, hvor uddannelse er omdrejningspunkt, fx i køkkenprojekter, hvor køkkenpersonalet uddannes. Der støttes nye virksomheder, og dermed har jobpuljen absolut karakter af en iværksætterordning.

Jobpuljen kan samlet forvente at skabe job til ca. 1.260 personer som resultat af bevillingerne i perioden 1997-2000. Således udgør jobpuljens beskæf-

tigelsesmæssige resultat omkring 0,04 % af den samlede støttede beskæftigelse (35.000 personer i 2000). Det skal sammenholdes med, at Den Grønne Jobpuljes tilskud (265 mio. over 4 år) udgør 0,03 % af de ca. 9 milliarder, der alene i 1999 er anvendt af de regionale arbejdsmarkedsråd.

Arbejdsløsheden er faldende, og derfor er det vanskeligere at skabe projekter decideret for ledige. Således kommer kun 15% af deltagerne direkte fra ledighed, mens omkring 70% kommer fra andet job. Ud over den direkte beskæftigelse i projekter støttet af jobpuljen skabes der ledige job, når medarbejdere forlader deres jobfunktion for at deltage i projektet. Jobpuljen har ikke prioriteret projekter, der var målrettet ledige, men har støttet nye, varige og ordinære job.

Konklusionen er, at jobpuljen ikke kan sammenlignes med andre arbejdsmarkedspolitiske foranstaltninger i forhold til at få ledige i arbejde. Derimod har jobpuljen på flere måder karakter af en iværksætterordning.

Arbejdsløse seniorer kommer i arbejde

Mange af de ledige, der er kommet i arbejde gennem projekterne i jobpuljen, tilhører aldersgruppen 55-59 år. Således kommer 27% af de ledige fra denne aldersgruppe, mens 9% af det samlede antal projektdeltagere er i den alder. Netop de 55-59 årige er den aldersgruppe, der har den højeste registrerede ledighed på arbejdsmarkedet, hvilket kan være en forklaring på, at så mange har fundet beskæftigelse gennem jobpuljen.

Det er positivt, at seniorgruppen har fået gavn af jobpuljens midler til at komme i beskæftigelse – her har deres erfaring og organisatoriske netværk formentlig givet dem en fordel.

Jobpuljen udfylder et hul

Mulighederne for iværksætterstøtte ophørte i 2000. Jobpuljen har på flere måder karakter af en iværksætterordning, og den udfylder her et hul. De innovative virksomheder peger i spørgeskemaundersøgelsen på, at finansieringen er den væsentligste barriere for produktudvikling og teknologiudvikling (30% svarer, at der er en barriere for teknologiudviklingen, jf. kap. 8).

Jobpuljen har som åben pulje den styrke, at midlerne ikke tilrettes efter snævre overskrifter som ”afgrænser“ mulighederne. En lang række puljer og støttemidler inden for miljøområdet er meget mere afgrænsede og forudsætter, at projekterne i langt højere grad snævert målrettes i forhold til puljens overskrifter og prioriteringer. Jobpuljen har derimod haft mulighed for at støtte de helhedsorienterede projekter, hvor de af projektmagernes ideer, der er gået på tværs af sektorer, har kunnet bevares.

Den Grønne Jobpulje har befundet sig midt mellem en række andre støtteordninger på miljøområdet, som nogle steder har haft overlappende områder. De overlappende områder er uundgåelige med en pulje, der ikke er snævert orienteret, men bredt orienteret mod koblingen mellem jobskabelse og miljøforbedringer. Sekretariatet bag Den Grønne Jobpulje har gjort en indsats for at kommunikere og koordinere med andre ordninger. CASA er ikke stødt på projekter, der utilsigtet har fået støtte fra flere puljer. Tværtimod

har det indimellem været en kvalitetsvurdering af et projekt, hvis også andre har støttet det.

Det er en central egenskab ved Den Grønne Jobpulje, at den har støttet innovative virksomheder. Det er sket ud fra en vurdering af produktets markedsmæssige overlevelseschancer og en vurdering af projektmanagerens ihærdighed og engagement. Således er der flere eksempler på, at Den Grønne Jobpulje har været på forkant og medvirket til en grøn erhvervsudvikling og grønne innovationer, fx inden for byggeriområdet og inden for solcelleområdet.

Den Grønne Jobpulje har støttet projekter, der har bidraget til, at vigtige natur- og miljøpolitiske opgaver er blevet løst ved tilførsel af supplerende arbejdskraft.

Derudover har jobpuljen bl.a. støttet projekter, som har været på forkant med generelle tiltag. For eksempel inden for området skolemad, som fik 50 millioner på finansloven for 2001 til forsøg med ernæringsrigtig og økologisk kost i skoler og daginstitutioner. Netop nu opsamles erfaringer fra jobpuljens skolemadsprojekter til brug for kommende skolemadsprojekter i landets øvrige kommuner.

11 Information og spredning af erfaringer fra projekterne

Det er vigtigt, at erfaringerne fra projekterne under Den Grønne Jobpulje bliver kendt og dermed udbredt til så mange relevante parter som muligt. Informationsindsatsen og spredningen kan ske på mange måder.

Den Grønne Jobpulje har i sit program understreget, at erfaringen fra andre programmer har vist, at den enkelte tilskudsmodtager bør pålægges en væsentlig del af informationsindsatsen. For alle større projekter bør der være udarbejdet en informationsplan eller være lagt op til en efterfølgende informationsaktivitet på de opnåede resultater. Jo mere kendte og udbredte erfaringerne fra Den Grønne Jobpuljes projekter bliver, des større er sandsynligheden for, at andre på egen hånd tager ideen op, således at indsatsen spredes. I dette kapitel beskrives, hvad der er gjort i projekterne for at sikre information og spredning af projekterne.

11.1 Analyse af projekternes indsats

Analysen af informationsindsatsen og spredningseffekten bygger på de projektansvarliges egen vurdering af indsatsen ved deres besvarelser i slutevalueringsskemaet. Det giver et indblik i, hvor og hvordan midlerne er anvendt og en vurdering af, om målgruppen blev nået. Hvad målgruppen selv mener, og hvad der rent faktisk er sket, kan analysen ikke give svar på.

Derudover er der kommet input om informations- og spredningsindsatsen via den telefonanalyse, der er gennemført af de projekter, som har været afsluttet mellem ½-3 år.

Analysen om formidling og spredningseffekter bygger desuden på forløbs- og temaevalueringerne, dels konkret i relation til de enkelte projekter dels med opsamlingen på de workshop, der er afholdt til at vurdere indsatsen lidt bredere. De kvalitative input er med til at give en større forståelse for formidlingsindsatsen og spredningen.

248 (dvs. 78%) af de afsluttede projekter har særskilt oplyst deres ressourceforbrug til formidling. Der er oplyst mellem 0 og 2 millioner kroner til formidling. Samlet er der brugt lidt over 24 millioner kroner til formidling i de 316 afsluttede projekter.

Af de 24 millioner kroner stammer de 2 millioner kroner fra ét projekt alene: "*Bedre by- og bygningsbevaring*", som gennemføres af Raadvad, Nordisk Center til bevarelse af håndværk. Centret indsamler viden om vedligeholdelse og reparation af bygninger med traditionelle og miljøvenlige materialer. Til Raadvad Centret i Lyngby er der knyttet 4 regionale videns- og rådgivningscentre. Det samlede projektbudget var på 11,5 millioner kroner, og Den Grønne Jobpulje bevilgede 750.000 kroner.

Tabel 11.1: Udgifter til ekstern formidling (i 1000 kroner)

Antal svar	Minimum	Maksimum	I alt	Gennemsnit
248	0 kr.	2 000 kr.	24.400 kr.	99 kr.

Det gennemsnitlige beløb har været 99.000 kroner pr. projekt.

De afsluttede projekter har tilsammen modtaget ca. 130 millioner kroner, og dermed er der anvendt godt 18% på formidling, hvis det alene sammenholdes med tilskudsbeløbene. Hvis man sammenholder med de samlede projektomkostninger, hvoraf tilskudsbeløbene udgør ca. 47%, har de enkelte projekter brugt knap 10% af de samlede projektmidler til formidling.

Tabel 11.2: Var ekstern formidling en væsentlig del af projektet?

	Gennemsnit total budget	Gennemsnit i 1000 kr.	Antal svar	I alt i 1000 kr.
Ja, væsentligste	22%	207	40	8.276
Ja, væsentlig	13%	138	91	12.601
Ja, mindre del	5%	45	67	3.000
Nej	1%	8	44	337
Ved ikke	1%	35	6	210
Total	10%	99	248	24.424

Det er ikke overraskende, at andelen af midler til formidling udgjorde en markant større del af de samlede projektomkostninger, jo højere prioritering formidlingen har haft i projektet. Således udgjorde andelen til formidlingen 22% for de projekter, der havde formidling, demonstration eller markedsføring som den væsentligste del af projektet.

Tabel 11.3: Hvilke typer projekter formidler?

	Gennemsnit af total budget	Gennemsnit i 1000 kr.	Antal svar	I alt i 1000 kr.
Miljøstyring	3%	18	94	1.727
Nye virksomheder og produkter	9%	110	66	7.277
Pilotprojekter	6%	106	34	3.599
Viden og netværk	26%	226	41	9.271
Øvrige	11%	198	13	2.570
Total	9%	99	248	24.444

For de projekter, der har arbejdet med formidling, har det gennemsnitlige budget ligget på mellem 3 og 26% af budgettet afhængig af projekttypen. De projekttyper, der har brugt flest ressourcer på formidling, har ikke overraskende været viden og netværksprojekter, mens miljøstyringsprojekterne har brugt en mindre andel af det samlede budget til formidlingen. 68 af de 316 afsluttede projekter har i henhold til deres besvarelser ikke prioriteret ekstern formidling som en selvstændig aktivitet.

Ikke alle var lige forberedt på den nødvendige eksterne formidling, således siger 113 projektansvarlige (44% af de 254, der har svaret på spørgsmålet), at den eksterne formidling i nogen grad eller høj grad har været en større del af projektet end forventet.

Tabel 11.4: Hvilke type oplysninger er typisk formidlet?

	Antal bekræftende svar			
	Stor del	Mindre del	Ikke omfattet	Irrelevant
Virksomhedens miljøbelastning	57	67	43	139
Kommerciel markedsføring af produkter eller tjenesteydelser	75	74	41	115
Miljøinformation om produkter.....	97	85	32	92
Information om bæredygtig adfærd og livsstil	113	75	47	68
Information om muligheder for grønne job og grønt erhvervsliv.....	23	56	74	152
Information om miljø og beskæftigelse inden for et netværk.....	43	46	64	154
Information om muligheder om affald og genanvendelse.....	92	78	45	90
Konkrete, praktiske erfaringer.....	129	98	28	52
Andet.....	24	4	4	230

Knap 300 af de projektansvarlige har besvaret spørgsmålene om, hvilke oplysninger som de typisk har formidlet. Svarene afspejler bredden i de projekter, der er igangsat. Flest (129) har svaret, at de har formidlet konkrete praktiske erfaringer. Dernæst (113) kommer udbredelse af information om bæredygtig adfærd og livsstil, og som tredje (97) er udbredelse af miljøinformation om produkter. Informationsindsatsen indikerer dermed, at der i høj grad er fokus på, hvordan man konkret kan gøre en indsats og behovet for adfærdsændringer til fremme af miljøindsatsen.

Enkelte har svaret andet under formidlingen. Det dækker bl.a. over information om arbejdsmiljø, rundvisninger, information om grønne lokale tilbud og muligheder, information om energiledelse, erfaringer om vedligeholdelse, erfaringer om håndværk og byggeteknikker, erfaringer om drift af solvarmeanlæg og information til kunder om virksomhedens miljøprofil.

Tabel 11.5: Hvem er informationerne rettet mod?

	Vigtigste	Mindre vigtig	Irrelevant
Kunder.....	204	65%	40 13%
Leverandører	78	25%	134 43%
Brugere af projektet.....	175	56%	49 16%
Faglige netværk (branche, kollegaer).....	134	43%	108 35%
Befolkningen generelt.....	98	31%	111 36%
Andre:.....	34	11%	2 1%

Der er ca. 97% af de projektansvarlige fra de afsluttede projekter, der har anført, hvem formidlingen i projektet har været rettet mod. Det viser, at kunder og brugere af netværk har været de primære mål for informationsindsatsen. Dernæst optræder faglige netværk, der bl.a. tæller brancher og kollegaer. I hvert tredje projekt har befolkningen generelt været den vigtigste målgruppe. Leverandørerne fremstår samlet som den målgruppe, færrest har rettet deres formidling imod.

En række projekter har haft andre målgrupper som den vigtigste. Her kan nævnes andre boligområder – det gælder især affaldsprojekterne med grønne gårdmænd, andre sygehuse – det gælder de to miljøstyringsprojekter på sygehuse, børn og unge via besøgstjeneste i VEGAs projekt om *direkte genbrug*. Derudover er nævnt myndigheder, herunder kommuner og amter, grønne indkøbere, politikere, investorer og pressen.

De fleste (82%) har haft en fornemmelse af målgruppens størrelse. Nogle projekter har haft en meget lille målgruppe, og tallene tyder på, at mange projekter har været lokale i deres karakter. Det viser sig ved, at flere end 50% har haft en målgruppe mindre end 1.000 personer. 12% af projekterne vurderer, at målgruppen har bestået af mere end 100.000 mennesker.

De fleste angiver, at de har nået mellem ca. 50-88% af deres målgruppe. Usikkerheden om at nå ud til målgruppen er størst i de projekter, der har haft ambitioner om at nå bredt ud. Undersøgelsen indeholder ingen data for, hvad målgruppen selv mener.

Tabel 11.6: Målgruppens størrelse

	Antal svar	Procent af projekter	Hvor stor en andel blev nået?
0-10 personer.....	9	3%	88%
10-100 personer.....	65	21%	64%
100-500 personer.....	40	13%	48%
500-1.000 personer.....	27	9%	53%
1.000-10.000 personer.....	55	18%	53%
10.000-100.000 personer.....	24	8%	33%
Mere end 100.000 personer.....	36	12%	29%
Ved ikke.....	57	18%	36%
Total.....	313	100%	51%

De projektansvarlige er blevet bedt om at svare på, hvilke medier de har anvendt til formidlingen. Svarerne og fordelingen fremgår af nedenstående tabel.

Tabel 11.7: Hvilke medier har I brugt? (Antal svar)

	Lokalt	Regionalt	Nationalt	Inter-nationalt	Ikke brugt
Gennem pressen.....	116	118	98	24	79
Reklamer.....	53	50	43	21	147
Åbent hus arrangementer.....	73	36	11	2	163
Pjecer og plakater.....	83	71	66	24	109
Personlige kontakter med brugerne, kunderne.....	143	105	115	50	18
Messer, konferencer, møder.....	69	81	96	53	83
Internet.....	45	44	100	70	115
Andet.....	14	15	8	4	-

Af tallene fremgår det, at alle medier er blevet brugt i større eller mindre grad. Eksempelvis er det kun i hvert fjerde projekt, der ikke på en eller anden måde har brugt pressen i deres formidling. Det mest almindelige er gen-

nem den lokale eller regionale presse, hvilket må tolkes som lokalblade, regionale dagblade, regional tv og radio. Det er derimod kun rundt regnet halvdelen, der har brugt reklamer og åbent hus arrangementer. Den mest benyttede vej til formidling har været den personlige kontakt til brugerne og kunderne. Internettet bliver overvejende brugt til at orientere formidlingen nationalt og internationalt om projekterne.

Knap halvdelen af de projektansvarlige angiver, at de har kendskab til, at andre har taget initiativ til projekter, der ligner deres eget, efter kontakt til dem. Størstedelen har kendskab til, at det er nogle få eller enkelte projekter – kun 7% angiver, at de har kendskab til, at mange har taget initiativ til det samme. Der er 20%, som svarer nej til at kende til, om andre er gået i gang med tilsvarende, mens 30% svarer ved ikke.

Erfaringer efter støttens ophør

Ved telefonanalysen blandt de afsluttede projekter er de projektansvarlige blevet stillet over for en række spørgsmål inden for dette emne. Svarene fra de 102 af de 125 projekter angives i det følgende.

Tabel 11.8: Har I formidlet jeres erfaringer fra projektet efter, at støtten fra Den Grønne Jobpulje er ophørt?

	Antal projekter	Antal procent
Ja.....	80	81%
Nej	17	17%
Ved ikke	2	2%
Total.....	99	100%

Tallet viser, at der efter projektmagernes egen vurdering sker en fortsat formidling fra projekterne. Dette er ikke overraskende, da initiativerne skal være ”selvforsørgende“, og de i den forbindelse er nødsaget til at gøre omgivelserne opmærksomme på deres eksistens.

De 80 projekter, der har svaret bekræftende på spørgsmålet, er blevet spurgt om, hvem formidlingen var rettet mod.

Tabel 11.9: Hvem var formidlingen rettet mod?

	Antal projekter	Antal procent
Kunder	47	47%
Leverandører.....	29	29%
Brugere af projektet	32	32%
Faglige netværk.....	45	45%
Befolkningen generelt	27	27%
Andre, der vil starte et lignende initiativ.....	29	29%
Andre	1	1%

Projekterne har i mange tilfælde rettet formidlingen mod mere end en målgruppe. Flest har orienteret deres formidling mod kunder og faglige netværk. En stor del har været i kontakt med andre, der vil starte et lignende initiativ. Der er i projekterne ofte en meget stor åbenhed og lyst til at være sparringspartnere ved opstarten af nye lignende initiativer. Lignende projek-

ter betragtes ikke som konkurrenter, men som et udvidet fagligt fællesskab, hvilket dette tal også indikerer.

Tabel 11.10: Hvilke medier har I brugt til formidlingen?

	Antal projekter	Antal procent
Pressen	47	53%
Reklamer	23	26%
Åbent hus arrangementer	27	30%
Deltagelse i møder/konferencer	53	60%
Internettet	45	51%
Andet.....	17	19%

Note: Resultaterne er baseret på de "overlevede" projekter (89 projekter)

Under andet nævnes: tv (anvendt af 7 projekter), udstillinger, fagblade, foredrag, nyhedsbreve.

Den mest hyppige formidlingsform er deltagelsen i møder og konferencer. Det fremgår ikke, om projektmanagerne har været foredragsholdere eller deltagere på konferencen. Dernæst er det pressen og Internettet, der anvendes.

11.2 Konkrete erfaringer

Der er forskel på, hvilke informationsaktiviteter der betyder noget i projekterne, og hvor spredningseffekterne fra projekterne skal findes.

I miljøstyringsprojekterne er den interne indsats med formidling til medarbejderne ofte vigtig. Spredningseffekten kan også ligge i de erfaringer, medarbejderne bringer med hjem eller til andre arbejdspladser. Virksomhederne kan desuden bruge deres resultater til at profilere sig i konkurrencen med andre virksomheder. I nogle brancher bliver miljøstyring og indførelse af miljøcertificering eksempelvis en forudsætning for at forblive på markedet og dermed en spredningseffekt, således at flere virksomheder er nødt til at gå i gang. Endelig er det indbygget i eksempelvis EMAS (Den europæiske miljøstyringsstandard), at der stilles krav til underleverandører.

I gruppen af nye virksomheder og produkter er markedsføringen af produkterne og virksomhederne særligt afgørende: Hvis der ikke er salg af de nye produkter, så kan virksomheden ikke overleve. Spredningseffekten eksisterer primært i det omfang, de nye og renere produkter og serviceydelser kan fortrænge de mere miljøbelastende produkter fra markedet. Kontakt til kunderne og leverandørerne er derfor afgørende. Flere af projekterne har udover salg af produkter også et element af mere almen formidlende karakter.

Spredningseffekten for pilotprojekterne og videns- og netværksprojekterne er i sidste ende den vigtigste effekt for disse projekter, der gennem demonstration af nye løsninger og formidling af viden og kontakter skal inspirere andre til at handle. Det er sværere at vurdere disse effekter. Endelig giver gruppen af de øvrige projekter forskellige bud på, hvordan en spredningseffekt kan opnås.

Forløbsevalueringerne viste, at gruppen af projekter af typen nye virksomheder og produkter har opnået megen omtale i dagspresse, ugeblade og fag-

blade. Alle de besøgte pilotprojekter har opnået lokal omtale, men der skal mere til, hvis spredningseffekten skal sikres. Indholdet af videns- og netværksprojekterne er typisk informationsprojekter, og netværkene har da også arbejdet med både hjemmesider, informationsmøder, konferencer og nyhedsbreve. Netværkene i amterne er generelt blevet godt omtalt i de lokale medier.

De innovative virksomheder, der rummer en del af de samme projekter som nye virksomheder og produkter, har generelt været meget opmærksomme på formidlingen og spredningen. De skal leve af at blive så kendte som muligt, hvorfor pressen har været brugt flittigt som medie til at blive kendt.

De økologiske frisører er et eksempel på iværksættere, der har været medvirkende til at hjælpe andre i gang i deres fag til at arbejde ud fra princippet om ”økologiske“ produkter. De underviser nu på frisørskolen i de alternative produkter. De alternative produkter betyder ikke blot, at der i produktionen af produkterne ikke er anvendt miljø- og sundhedsskadelige stoffer. Det betyder også, at udledningerne med fx spildevandet er mindre forurenende fra de ”økologiske frisører“ end fra andre frisørsaloner. Endeligt betyder det en forbedring af arbejdsmiljøet for frisørerne, som er et erhverv, der er særligt ramt af allergiproblemer. Derfor er det af central betydning for erhvervet, hvis det kan godtgøres, at der er andre muligheder.

For de innovative virksomheder med grønne produkter er det generelt vigtigt at være opmærksom på, at miljø alene ikke sælger de nye produkter. Det håndværksmæssige, design og kvalitet skal være i orden. Tinta, der laver ”økologiske tekstiler“, oplever, at de i højere grad skal sælge deres produkter ud fra god kvalitet og design frem for på miljøfordelene.

De 5 projekter, der er omfattet af temahæftet om *sociale aspekter i grønne job*, har en lidt anden måde at udbrede informationen og medvirke til spredningen. Mange har gennem disse projekter fået kendskab til projekterne gennem aktiverings- og vikarordninger. Der er en tilkendegivelse af, at det er betydningsfuldt for dem, der deltager, at de laver noget nyttigt, og at de i høj grad er glade for at gøre noget godt for miljøet. Serviceordningen for Bicyklen medvirker gerne til forskellige arrangementer og happenings for både at udbrede tanken bag bicyklen og også den sociale side med jobtræningen i serviceafdelingen. I Binderup i Nordjylland indebærer jobtræningen bl.a., at de aktiverede kommer ud på lokale virksomheder og hjælper med miljøarbejdet. Det er en anden måde at sprede både kendskabet og indsatsen.

Projekterne om *de økologiske fødevarer* har haft et lidt forskelligt liv, men generelt har formidlingen og udbredelsen om det ”pædagogiske“ i projekterne været højt prioriteret. Projekterne med omlægning af institutionskøkkener har været med til at påvirke udviklingen og har ført til, at der er etableret en tilskudsordning ”Børnekostpuljen“, som i perioden 2001-2003 giver støtte med 50 millioner kroner om året til forsøg med ernæringsrigtig og økologisk mad i skoler og i daginstitutioner. De første projekter om økologisk omlægning var med til at synliggøre behovet for også at sikre leverancerne af de økologiske råvarer. Det betød, at der også er kommet flere pro-

jekter i gang på dette felt. Det lille projekt med at sikre distributionsruten mellem små lokale producenter via gårdmejeri Grambogård og specialbutikker har haft en god demonstrationseffekt, da flere gårdmejerier er under etablering.

Ideen med grønne job i lokale *affalds- og genbrugsprojekter* har vist sig at kunne holde. Jobpuljen har støttet ansættelse af en lang række grønne gårdmænd i boligselskaber og lokalområder. De har fået ekstra gang i affaldssortering og dermed øget andelen til genanvendelse. Trods indkøringsvanskeligheder nyder projekterne god opbakning fra beboerne, gårdmændene selv og boligselskaberne. For at fastholde fokus og hjælpe både igangværende og nye projekter gennem de vanskelighederne, der naturligt opstår, når man indfører noget nyt, og nye parter skal samarbejde, så har jobpuljen også igangsat et netværksprojekt. Netværket skal bl.a. samle op på alle de erfaringer, som ligger og formidle dem til flere boligselskaber, grundejerforeninger og kommuner, så endnu flere kommer i gang med øget affaldssortering.

Erhvervsaffaldskonsulenterne har gjort en stor indsats for, at mange også mindre virksomheder er blevet mere miljøbevidste. Informationen og spredningen går i høj grad gennem den direkte kontakt med virksomhederne. Når affaldssorteringen går i gang, stopper miljøindsatsen heldigvis ikke altid kun her. Virksomheder ser jo, at de også kan spare penge.

Indsatsen for det *økologiske byggeri* lever stadig lidt på græsrodsplan. Udfordringen for det bæredygtige byggeri er i dag at sprede og udvikle erfaringerne fra græsrodsniveauet til den etablerede byggebranche. Der er åbninger på vej, hvor nogle af de alternative byggefirmaer arbejder side om side med et konventionelt byggefirma. Der har generelt været en god formidling om de mange alternative byggeprojekter og byggematerialer, men det er klart et område, hvor formidlingen ikke er nok. Der er en række barrierer, som skal overvindes for, at det økologiske byggeri får en større tyngde. Der er tale om både tekniske, holdningsmæssige, økonomiske, strukturelle og/eller lovgivningsmæssige barrierer. Tilkendegivelserne lyder, at kravene primært skal komme fra bygherrerne, da entreprenørerne er lidt bange for at prøve nyt. Det offentlige kunne fungere som drivkraft, hvis de som bygherre stillede miljøkrav og på den måde være med til at understøtte udviklingen inden for det bæredygtige byggeri.

Formidlingen om *bæredygtig turisme* er ikke nået ret mange turister endnu. Gennem en række af de projekter, som jobpuljen har støttet, der handler om grøn eller bæredygtig turisme, er der sat gang i en positiv udvikling omkring miljø og turisme. Turisterhvervet har fået gang i miljøarbejdet i de store virksomheder, men mange af de små familieforetagender i denne branche kan ikke overskue miljøarbejdet. Et problem er, at miljøindsatsen ikke er så efterspurgt, og miljøindsatsen er sjældent særlig synlig for turisterne.

106 overnatningssteder i Danmark har "Den Grønne Nøgle", men det ved de færreste, og de ved heller ikke, hvad det betyder, når et hotel, en campingplads eller et badeland som Lalandia har "Den Grønne Nøgle". De fleste ved, at man kan komme på bondegårdsferie, men de færreste ved, at der er etableret en forening til fremme af økologisk bondegårdsferie. Tivoli har

gjort en stor indsats for at reducere deres miljøpåvirkninger, men det er ikke noget, de gør meget for at reklamere med. Som deres miljøansvarlige siger, ”så er det jo helt andre årsager, der får folk til at komme i Tivoli. Vi skal som ansvarlig virksomhed have styr på miljøet, og vi vil gerne i mere end en forstand være en grøn oase midt i storbyen“.

De regionale miljønetværk har stort set alle ladet sig inspirere af Green Network. De regionale miljønetværk bygger på et samarbejde om miljøindsatsen mellem amter, kommuner og de private virksomheder. Målet med formidlingen her er især at få kommuner og virksomheder til at slutte op om netværkene til fremme af miljøarbejdet. Det er vigtigt både af hensyn til forankring af netværkene, men det er samtidig en styrke for miljøarbejdet. Netværkene kan bruges til fx fælles organisering af miljøledelse for mindre virksomheder. Et tættere kendskab og samarbejde mellem myndighederne og virksomhederne har været med til både at øge miljøindsatsen og til at gøre arbejdet med eksempelvis miljøgodkendelser lettere. Netværkene kan således være et bud på integration af miljøpolitik og erhvervs politik.

I dag findes netværk i 5 af 14 amter, og flere er på vej. Derudover findes der mindre netværk mellem kommuner og virksomheder, hvor vægten i samarbejdet er lagt på miljøredegørelser og miljøstyring. Derudover findes en række informationsnetværk mellem myndigheder og virksomheder, der med fordel kan fungere som erfaringsbase og skabe afsæt for mere forpligtende regionale samarbejder. Miljøforum Danmark er de danske miljønetværks netværk. Miljøforum Danmark har som målsætning at støtte de eksisterende netværk, initiere nye netværk og være bindeled mellem danske og internationale miljønetværk.

11.3 Diskussion

I projekterne er der anvendt ca. 9% af de samlede projektmidler på formidling af resultater – svarende til omkring 100.000 kroner pr. projekt, der er dog stor spredning mellem de forskellige projekter fra ingen midler til det dyreste på over 2 millioner kroner. Ekstern information og formidling har været et vigtigt element for stort set alle projekter.

Det er en generel erfaring og oplevelse, at der ofte er for lidt opmærksomhed på formidlingsindsatsen. Det har jobpuljen søgt at imødegå ved for større projekter at kræve, at der sammen med ansøgningen forelå en informationsplan. Hvis det sammenholdes med, at næsten alle projekter har prioriteret informationsindsatsen, kan det konstateres, at der er opmærksomhed hos både puljen og projekterne på informations- og spredningsindsatsen.

Evalueringen kan ikke sige noget om kvaliteten og gennemslagskraften på den information, der bliver sat i værk. Generelt er det vigtigt ikke at nedprioritere denne side af en opgave ved fx at sikre sig, at de, der skal stå for informationen, også har kompetencen og erfaringen på dette område.

Puljen yder tilskud til lokale miljøinitiativer. Prioriteringen i det lokale viser sig i de mindre målgrupper, og kun 12% af projekterne har haft en fornemmelse af at skulle kommunikere med mere end 100.000 mennesker. De min-

dre målgrupper – lokalt og med kunder – afspejler sig også i, at den hyppigste kommunikationsform er personlig kontakt.

Det er karakteristisk, at projekterne bæres igennem af ildsjæle, som brænder for deres idé, og som regel også brænder for at fortælle vidt og bredt om indsatsen. Den Grønne Jobpulje har således fået stor kredit for den støtte, der er ydet til de mange forskellige projekter gennem de mange niveauer og indsatser for formidling og spredning.

Halvdelen af de projektansvarlige har således også tilkendegivet, at deres initiativer er udbredt til andre, efter de selv har været i kontakt med dem. Det må betegnes som en meget positiv spredning af projekterne.

Analysen af de projekter, hvor støtten er ophørt, viser, at der sker en fortsat formidling fra projekterne. Dette er ikke overraskende, da initiativerne skal være "selvforsørgende", og de i den forbindelse er nødsaget til at gøre omgivelserne opmærksomme på deres eksistens.

De økologiske frisører er et eksempel på et projekt, der har været genstand for megen diskussion i medierne. Hvad er en "økologisk frisør"? Frisørerne har anvendt begrebet økologisk frisør, fordi de i deres arbejde tager udgangspunkt i at bruge de mindst miljø- og sundhedsskadelige stoffer. Reelt set er begrebet økologisk forbeholdt landbrugsprodukter. Ideelt ville det miljøfagligt set være mere korrekt at bruge betegnelsen "mindre miljø- og arbejdsmiljøbelastende frisør". Men begreberne grøn og økologisk bruges generelt som blikfang og for at sende et kort budskab. Det samme gør sig gældende for de "offentlige grønne indkøb", der tidligere konsekvent blev kaldt "mindre energi- og miljøbelastende indkøb".

Miljøstyringsprojekterne, pilotprojekterne og nye virksomheder og produkter viser, at de med gode resultater kan være overbevisende eksempler for andre. Videns- og netværksprojekter har haft som deres primære mål at inspirere andre til at arbejde for et bedre miljø og flere grønne job. Det er lykkedes for flere af de projekter, som har været undersøgt i evalueringen.

Evalueringen bliver, særligt gennem temahæfterne, i sig selv brugt til at formidle erfaringer fra de 7 udvalgte temaer. Dette var en prioritering, som CASA og Den Grønne Jobpulje foretog efter midtvejsevalueringen for netop at sikre så bred information og spredning som mulig.

12 Administration af Den Grønne Jobpulje

Formålet med dette kapitel er at gennemgå Den Grønne Jobpuljes administration og bevillingspraksis. Kapitlet består af fire dele. I første afsnit beskrives de overordnede rammer for administrationen af Den Grønne Jobpulje, i andet afsnit beskrives sagsgangen i Den Grønne Jobpulje. I tredje del beskrives ansøgernes opfattelse af Den Grønne Jobpulje, mens fjerde afsnit handler om puljens bevillingspraksis, herunder Den Grønne Jobpuljes kriterier for, hvilke projekter der har kunnet få tilskud og endelig i femte afsnit diskuteres puljens generelle tilskudspraksis, sagsgange m.m.

Kilderne til dette kapitel er besvarelserne fra selvevalueringskemaerne, interview i forbindelse med forløbs- og temaevalueringerne, interview med sekretariatet samt bestyrelse. I forbindelse med midtvejsevalueringen blev der gennemført en afslagsanalyse. Afslagsanalysen blev gennemført som en spørgeskemaundersøgelse til ansøgere, der har fået afslag samt telefoninterview med en række ansøgere, der har fået afslag. Resultaterne fra afslagsanalysen gentages her for at give et samlet billede af administrationen af Den Grønne Jobpulje i perioden 1997-2000.

Når der henvises til de ”støttede“ projekter, så refereres der til de 316 støttede projekter, som er afsluttet i den forstand, at de ikke længere modtager støtte fra Den Grønne Jobpulje, og som har besvaret slutevalueringskemaet.

12.1 De administrative rammer

De overordnede rammer for administrationen af Den Grønne Jobpulje er fastlagt i lov om pulje til grøn beskæftigelse (lov nr. 434 af 10. juni 1997), bekendtgørelsen om Den Grønne Jobpulje (bekendtgørelse nr. 693 af 27. august 1997) og bekendtgørelse af forretningsordenen for bestyrelsen for Den Grønne Jobpulje (bekendtgørelse nr. 694 af 27. august 1997). De mere detaljerede bestemmelser er fastlagt i programbeskrivelsen for Den Grønne Jobpulje, som bestyrelsen har udarbejdet. Endvidere er der sket en løbende udvikling af praksis i samarbejdet mellem sekretariat og bestyrelse.

Ifølge lovens §5 har det været miljø- og energiministeren, der valgte en bestyrelse på 3 personer for 2 år ad gangen. I sommeren 1997 blev Jes Lunde (formand), Steen Andersen og Vibeke Grønbæk udpeget til bestyrelsen af puljen for 1997 og 1998. I 1998 genudpegede ministeren bestyrelsen for 1999 og 2000, som dermed har været den samme i hele perioden.

Bestyrelsen har haft kompetence til at træffe afgørelser om tildeling af tilskud. Bestyrelsens beslutninger har ikke kunnet indbringes for miljø- og energiministeren eller andre administrative myndigheder. I henhold til bekendtgørelsen om Den Grønne Jobpulje har det været pålagt bestyrelsen for puljen at udarbejde en programbeskrivelse for Den Grønne Jobpulje, som

bl.a. skulle indeholde en beskrivelse af resultatkrav og kriterier for målopfyldelsen.

Det var fastlagt i loven, at Miljø- og Energiministeriet skulle varetage sekretariatsbetjeningen af Den Grønne Jobpulje, og i bemærkningerne blev det nævnt, at det forventedes, at der skulle afsættes 4-5 årsværk til administration af jobpuljen.

Dette er blevet udmøntet i, at administrationen af Den Grønne Jobpulje er blevet varetaget af Det Grønne Sekretariat i Miljøstyrelsens økonomikontor. Det Grønne Sekretariat blev etableret samtidig med Den Grønne Jobpulje i sommeren 1997. De har foruden jobpuljen også administreret Den Grønne Fond. Det tætte samarbejde mellem Den Grønne Jobpulje og Den Grønne Fond har bl.a. betydet, at sagsgangen i Den Grønne Jobpulje blev opbygget efter samme principper som Den Grønne Fond.

Det Grønne Sekretariatet har haft en sekretariatsleder, to fuldmægtige, der har varetaget den faglige sagsbehandling, og en afdelingsleder, der især har varetaget sagsadministrationen og herunder udbetalingen af tilskud. Sekretariatet har derudover haft en studentermedhjælp og har tidligere haft egen journalmedarbejder. Sekretariatet har endvidere modtaget generel servicebistand fra Miljøstyrelsens journal, bogholderi, betjentstue, telefonomstilling, m.v. Der har været nogen udskiftning blandt personalet i sekretariatet i gennem perioden. Den 1. oktober 2000 er der bl.a. kommet ny sekretariatsleder, ligesom en af de to fuldmægtige er udskiftet i 2000.

I loven og bekendtgørelserne om puljen blev der fastlagt en række krav til administrationen af puljen, bl.a.:

- ”at samtlige ansøgninger, der er modtaget 4 uger inden et bestyrelsesmøde, så vidt muligt skal behandles på det pågældende møde
- at før der gives tilskud til aktiviteter, der kunne støttes efter anden lovgivning, skal der sikres koordination med administration af de andre ordninger. Ligeledes skal der, før der gives tilskud til projekter, som er af væsentlig betydning for en kommune eller amtskommune, eller som forudsætter deres medvirken, tages kontakt til kommunen eller amtskommunen, og denne skal have mulighed for at komme med bemærkninger
- at bestyrelsen senest en uge før et bestyrelsesmøde skal have tilsendt en dagsorden og en liste over ansøgningerne samt indstilling med sagsbeskrivelse for samtlige ansøgninger
- at bestyrelsen kan kun træffe beslutning om tildeling af tilskud i enighed
- at senest to uger efter bestyrelsesmøder skal beslutning om tilskud eller afslag udsendes til ansøgerne
- at tilskud først kan udbetales, når det dokumenteres, at projektet er gennemført, og alle udgifter er afholdt. Bestyrelsen kan dog bestemme, at der kan ske udbetaling i rater, og at der kan ske en hel eller delvis forudbetaling“.

I puljens programbeskrivelse blev fastlagt nogle administrative delmål og nogle administrative succeskriterier, som betød:

- “at der er etableret en effektiv brugerorienteret bevillingsadministration og et smidigt samarbejde med andre tilskudsordninger
- at mindst 95% af alle sager kan ekspederes inden for de fastlagte sagbehandlingstider
- at mindst 80% af alle ansøgere er tilfredse med sagernes administrative behandling“. (Programbeskrivelsen afsnit 7.1).

De administrative delmål supplerer succeskriterierne ved at formulere mål om:

- ”at der skal skabes synergi imellem puljen og øvrige offentlige initiativer med beslægtede formål
- at puljen i videst muligt omfang skal udnytte andre myndigheders erfaringer såvel på miljø- som på beskæftigelsesområdet
- at puljen skal skabe overblik over mulighederne for grøn beskæftigelse og skabe grundlag for vurdering af effekten af en indsats på området
- at der skal skabes en ordning, hvor kontrollen med projekternes forløb og den opnåede effekt samt informationer om resultater i videst muligt omfang gøres til en del af projekterne og gennemføres decentralt“. (Programbeskrivelsen afsnit 4.2).

12.2 Sagsgangen hos Den Grønne Jobpulje

Formidling om Den Grønne Jobpulje

Den Grønne Jobpulje har gjort opmærksom på dens eksistens gennem avisannoncer, artikler, interview og konferencer. Ifølge bestyrelsen har ordningen været godt kendt inden for græsrodsverdenen, på erhvervsvirksomheds-siden, i konsulentbranchen og hos turist- og erhvervskontorerne. Endvidere har SiD ”bombarderet fagbevægelsen med materialer“.

Jobpuljen har selv hvert år udsendt vejledningen i et stort oplag til kommuner, amter, erhvervsråd, brancheorganisationer, arbejdsmarkedsorganisationer og til pressen.

Et andet væsentligt element i puljens formidling har været Den Grønne Jobpuljes årsberetning og jobpuljens internetsider hos Miljøstyrelsen (www.mst.dk/gronjob). Årsberetningen giver en generel introduktion til Den Grønne Jobpulje, beskriver hvorledes administrationen fungerer og Den Grønne Jobpuljes bevillingspraksis. Endvidere indeholder årsberetningen lovgrundlaget for Den Grønne Jobpulje, bestyrelsens programbeskrivelse og en vejledning til ansøgere. I de første 3 årsberetninger for 1997, 1998 og 1999 var desuden en oversigt over projekter, der har fået støtte. I den sidste årsberetning for 2000 er denne oversigt udeladt, men der er i stedet henvist til jobpuljens hjemmeside, hvor man kan finde oversigten over de støttede projekter for hvert af årene.

Vejledningerne og årsberetningerne giver en god introduktion til jobpuljen, og de giver eventuelle ansøgere en god mulighed for at vurdere, om de har mulighed for at få tilskud. Den Grønne Jobpuljes internetsider indeholder stort set de samme oplysninger som årsberetningen. I 2000 var der ifølge sekretariatets oplysninger 13.113 besøgende på jobpuljens hjemmeside.

Den Grønne Jobpulje er endvidere med i Erhvervsfremme Styrelsens Guide over tilskuds-, garanti- og låneordninger, som giver en kortfattet introduktion til Den Grønne Jobpuljes formål og kriterierne for at få tilskud.

En forudsætning for, at Den Grønne Jobpulje har kunnet støtte gode projekter, har været, at potentielle ansøgere havde kendskab til Den Grønne Jobpulje. Den Grønne Jobpulje har foruden ovennævnte indsats gennemført en del informationsvirksomhed for at gøre opmærksom på ordningen.

Af elementer i formidlingen af mulighederne i Den Grønne Jobpulje kan nævnes, at jobpuljen har gennemført en ”kommunekonkurrence“, hvor kommunerne blev opfordret til komme med ideer til projekter med skabelse af grønne job. Jobpuljen har sendt ”direct mails“ til fx affalds- og boligsekskaberne om mulighederne for støtte henholdsvis til erhvervsaffaldskonsulenter og til miljømedarbejdere, der kan hjælpe med at få gang i affaldssorteringen. Den Grønne Jobpulje har også sendt informationer om jobpuljens muligheder og indsatsområder til erhvervsrådene og arbejdsmarkedsrådene, til banker, til revacentrene og socialforvaltningerne. Endelig er såvel informations skrivelser som pressemeddelelser/artikler sendt til aviser og fagblade.

Den Grønne Jobpulje har også forsøgt at tænke i utraditionelle baner. Den Grønne Jobpulje har i januar 2000 afholdt en konference i samarbejde med Den Grønne Fond ”Nye Partnere – utraditionelt samspil mellem erhvervsliv, miljøorganisationer og grønne ildsjæle“. Hensigten med konferencen var at sætte fokus på, hvordan parterne kan inspirere hinanden og bruge hinandens kompetencer, (jf. Årsberetningen 2000).

Af slutevalueringsskemaerne fremgår det (se tabel 12.1), at de væsentligste kilder til information om Den Grønne Jobpulje for de projekter, som har fået tilsagn, er materiale fra jobpuljen (41%), fagligt netværk (40%), eksterne konsulenter (22%), pressen (15%), det lokale miljø- og energikontor, TIC, BST eller henvisninger fra andre offentlige myndigheder eller kontakt til andre projekter under jobpuljen (9%).

Tabel 12.1: Ansøgernes kilde til information om jobpuljen før ansøgningen

Kilde til information:	Projekter som fik støtte*	Projekter som fik afslag*
Materiale fra Den Grønne Jobpulje	41%	54%
Det lokale miljø- og energikontor, TIC, BST.....	9%	7%
Pressen	15%	22%
Henvisning fra offentlig myndighed	9%	6%
Personligt netværk	6%	19%
Fagligt netværk	40%	31%
Jobansøger henledte vores opmærksomhed på Den Grønne Jobpulje	4%	1%
Kontakt til andre projekter under Den Grønne Jobpulje...	9%	11%
Søgninger på Internet/Den Grønne Jobpuljes hjemmeside	8%	15%
Erhvervsfremme Styrelsens hotline.....	4%	0%
Eksterne konsulenter.....	22%	11%
Samtaler/møder med Den Grønne Jobpulje	6%	11%
Ved ikke/kan ikke huske	1%	3%
Anden måde	8%	7%

* Projekterne, som fik støtte, er de 316 afsluttede projekter, der har indsendt selvevalueringskema. Projekterne, der fik afslag, er 72 returnerede skemaer ud af 143, udsendt til ansøgere, der fik afslag i perioden sommeren 1998 til sommeren 1999. Der har kunnet sættes mere end et kryds. Afslagsanalysen er gennemført i forbindelse med Midtvejsevalueringen

For ansøgninger, som har fået afslag, er fordelingen lidt anderledes. Nogle kilder spiller en lidt større rolle, som fx Den Grønne Jobpulje (54%), pressen (22%), personlige netværk (19%) og søgning på Den Grønne Jobpuljes hjemmeside (15%). Til gengæld spiller eksterne konsulenter, det lokale miljø- og energikontor, TIC, BST og andre myndigheder en mindre rolle som kilde til information om Den Grønne Jobpulje. Forskellen i kilderne til information tyder på, at de støttede projekter i lidt højere grad har fået information igennem professionelle kontakter end de ansøgere, som ikke har fået støtte.

De øvrige kilder til information om jobpuljen, som er nævnt i evalueringskemaerne, har bl.a. været lokale erhvervskontorer, lokale erhvervs kontakter og Teknologisk Institut. Derudover nævner enkelte, at de har fået kendskab via Den Grønne Fond.

En anden indikation på, hvor godt Den Grønne Jobpulje har været kendt hos potentielle ansøgere, er, hvor stor en andel af ansøgerne der har været i kontakt med en anden tilskudsordning om det samme projekt før kontakten til Den Grønne Jobpulje.

72 (23%) af de støttede projekter har været i kontakt med en anden tilskudsordning inden projektets start – 20 af disse havde dog først kontakt til ”Programmet om miljø og arbejdsmiljø til små og mellemstore virksomheder i Miljøstyrelsen“ (”Det lille program“). Eftersom Den Grønne Jobpulje overtog støtten til miljøstyringsprojekter fra ”Det lille program“, da ordningens midler var brugt op, er dette overlap naturligt og endda mindre end forventet.

tet. Hvis der ses bort fra kontakterne til ”Det lille program“, angiver 52 (16%) af de 316 projektansvarlige, at de har haft kontakt til en anden tilskudsordning før kontakten til Den Grønne Jobpulje, heraf flest til Den Grønne Fond og EU-programmer. 18 (25%) af de projekter, der fik afslag, havde været i kontakt med en anden tilskudsordning først, hovedsageligt EU-programmer og ”andre“, mens kun 2 havde været i kontakt med ”Det lille program“.

Sekretariatets behandling af ansøgninger

I vejledningen om Den Grønne Jobpulje har der været en detaljeret beskrivelse af kravene til ansøgningen, ligesom ansøgningsfristerne har været anført. Der har været fem uger fra de udmeldte ansøgningsfrister til bestyrelsesmøderne. Da materialet til møderne er sendt ud til bestyrelsen en uge i forvejen, har sekretariatet haft minimum 4 uger til at behandle og vurdere ansøgningerne. Ved modtagelse af ansøgningerne er de registreret og journaliseret i Miljøstyrelsens tilskudsstyringssystem, og der er kvitteret for modtagelse af ansøgningen. Først derefter har de to fuldmægtige kunnet påbegynde den faglige sagsbehandling.

Det er de to fuldmægtige, der har skrevet sagsoversigter og indstillinger til bestyrelsen. I tvivlstilfælde har de to fuldmægtige diskuteret indstillingen indbyrdes, før sagen er sendt videre til sekretariatslederen. Under behandlingen af sagerne, har de to fuldmægtige ofte været i kontakt med ansøgere. Den ene fuldmægtig vurderer, at i fire ud af fem tilfælde har hun været i kontakt med ansøgere.

Det typiske forløb har været, at sekretariat har talt med en eller to parter ud over ansøgeren. Der har således været en kontakt med det relevante resortkontor i Miljøstyrelsen eller andre relevante myndigheder, her kan nævnes Energistyrelsen, By- og Boligministeriet, Fødevaredirektoratet og Sundhedsstyrelsen. I visse sager har der været behov for særlig tekniskfaglig ekspertise – her har sekretariatet været i kontakt med fx Danmarks Tekniske Universitet og Statens Byggeforskningsinstitut (By og Byg). I andre sager har der været kontakt til fx en brancheorganisation.

Der har undervejs været en vis specialisering imellem de to sagsbehandlere, men begge fuldmægtige har dog været fuldt i stand til at behandle alle sager. Sagsmængden har været stor, og særligt i de første 1½ år var der en pukkel, som krævede mange ressourcer. I forhold til bestyrelsen nåede man frem til, at 70 sager pr. møde var maksimum.

Arbejdsgiveren for sekretariatet er Miljøstyrelsen, men opdragsgiveren i sager vedrørende jobpuljen er alene bestyrelsen. Der har ifølge sekretariatet på intet tidspunkt været nogen principielle problemer med, at Miljøstyrelsen har villet bestemme, hvilke projekter Den Grønne Jobpulje har skullet støtte. At være en del af Miljøstyrelsen og derfor kunne forvente, at styrelsens faglige kontorer assisterer puljen med den faglige behandling af ansøgningerne, har ifølge sekretariatet generelt været en stor ressource og gevinst for sagsbehandlingen.

Behandlingen på bestyrelsesmøder

Ifølge bekendtgørelsen om forretningsordenen skal bestyrelsen mødes mindst 6 gange om året. I 2000 blev der holdt 8 bestyrelsesmøder. Ansøgningen med bilag samt sagsoversigt og indstilling er udsendt til bestyrelsen en uge inden bestyrelsesmøderne. Der har som regel været 50 til 70 ansøgninger på dagsordenen. Det har givet en stor materialesamling til bestyrelsen, og det har stillet krav til bestyrelsen om at være velforberedt før mødet, da der ikke har været tid til at læse materialet på mødet, der typisk har varet 1½ time. Både bestyrelsen og Det Grønne Sekretariat har deltaget i bestyrelsesmøderne. Møderne er foregået som en gennemgang af ansøgninger. De fleste ansøgninger har kunnet afgøres hurtigt på baggrund af sekretariatets indstilling. Hvis et projekt, der har været indstillet til tilsagn, var i orden, har det ikke givet anledning til yderligere diskussioner.

Det har været bestyrelsens vurdering, at 95% af de indstillede afslag har kunnet godtages uden videre diskussion. Det har også været nødvendigt for at skabe plads til diskussion af mere principielle ansøgninger. I gennemsnit har der været to minutter pr. sag på bestyrelsesmøderne til at blive enige om tilsagn eller afslag. Men gennemsnitsbetragtningen siger ikke så meget. På hvert møde har måske 5 ansøgninger givet anledning til diskussion.

Der er kun givet tilskud, når alle tre bestyrelsesmedlemmer var enige. Har der ikke været enighed, har en løsning været at bede om yderligere oplysninger, der måske kunne opklare uenigheden, eller bede ansøger om at skruer projektet sammen på en anden måde.

Samspelet mellem sekretariat og bestyrelse

Udviklingen af bevillingspraksisen er foregået i et sammenspil mellem sekretariat og bestyrelse. Udviklingen af Den Grønne Jobpuljes praksis på affaldsområdet kan illustrere dette. I første omgang havde Den Grønne Jobpulje sagt nej til at give tilskud til 8-10 projekter, der handlede om at ansætte konsulenter i affaldsselskaberne til information om "korrekt" affaldsbehandling, bl.a. fordi Miljøstyrelsens affaldskontor ikke mente, at der var noget nyskabende i projekterne – projekterne lå ikke ud over, hvad affaldsselskaberne allerede burde gøre. Men dels viste det sig, at affaldskontoret og jobpuljen ikke havde helt samme opfattelse af, hvad der skal til for at noget er nyskabende, dels kom der meldinger fra bestyrelsen om, at den mente, der var behov for at gøre noget ekstra på området.

Derfor gik sekretariatet i fornyet dialog med Miljøstyrelsens affaldskontor og fik hjælp til at udmønte bestyrelsens ønsker i en ny bevillingspolitik for jobpuljen på affaldsområdet. Puljen skrev herefter ud til interessenter på affaldsområdet, om hvilke muligheder der var, således at det indirekte fremgik, at man havde ændret politik. Desuden blev de affaldsselskaber, der tidligere havde fået afslag, opfordret til at søge igen.

Et andet eksempel på samspelet mellem Miljøstyrelsen, sekretariatet og bestyrelsen er et projekt med et rodzoneanlæg. I behandlingen af sagen havde sekretariatet rutinemæssigt spurgt Miljøstyrelsens spildevandskontor. Spildevandskontoret mente ikke, der var noget nyskabende i projektet, hvorfor sekretariatet havde indstillet det til afslag. Bestyrelsesmødet viste imidlertid,

at flere af medlemmerne mente, at det var et interessant projekt. Efter bestyrelsesmødet vendte sekretariatet derfor tilbage til spildevandskontoret for at få en ny diskussion af projektet. Diskussionen mellem ansøger, Den Grønne Jobpulje og spildevandskontoret endte med, at man fik tilføjet nogle komponenter til projektet, således at spildevandskontoret også mente, at der var noget nyskabende i projektet. Ved fornyet behandling fik projektet tilskud.

Ved justeringer af bevillingspraksis har der været behov for at udsende signaler. Bestyrelsen har fortalt om jobpuljen, hvor de har været fx på konferencer, eller når folk ringede. Men den største del af kommunikationen har været gennem sekretariatet, som løbende har talt med både ansøgere og potentielle ansøgere.

Sekretariatet har set det som sin rolle at være ansøgernes ”advokat“, hvor de har forsøgt at belyse projekterne bedst muligt. De har hellere ville indstille et projekt for meget end et for lidt, så det kunne være bestyrelsens afgørelse, hvorvidt et projekt fik støtte eller ej. Sekretariatet har ikke arbejdet med delegationssager, så alle afgørelser er truffet af bestyrelsen på baggrund af sagsfremstillingen.

Meddelelse om afslag eller meddelelse om tilskud med vilkår

Senest 14 dage efter bestyrelsesmødet har der været krav om, at ansøgerne skulle have besked om, hvorvidt de havde fået tilskud eller ej. Samtidigt med meddelelse om tilsagn, har projekterne fået meddelt betingelserne for tilskud fra Den Grønne Jobpulje. Væsentlige bestemmelser heri har været:

- ”at tilskud, herunder eventuelle forudbetalinger skal anvendes i nøje overensstemmelse med det af Den Grønne Jobpulje godkendte specificerede budget. Afvigelser herfra – herunder omprioriteringer af de enkelte budgetposter – kræver forudgående godkendelse af Den Grønne Jobpuljes sekretariat
- at alle projekter, som har fået over 100.000 kroner i tilskud, skal indsende et regnskab revideret af en statsautoriseret/registreret revisor eller den kommunale revision (statsinstitutioner kan dog undlade revision)
- at senest 1 måned efter projektets afslutning skal der indsendes en kortfattet skriftlig afrapportering af projektførløbet. Denne rapportering er blevet specificeret til et selvevalueringskema (spørgeskema) og en kortfattet rapport om projektets forløb og resultater.“

Sekretariatets kontakt til projekterne efter bevillingen har været begrænset. Sekretariatet har kun besøgt relativt få af projekterne. De har fx i efteråret 1999 været på en 2 dages rundrejse, hvor de besøgte 10 af projekterne. Enkelte af bestyrelsesmøderne har foregået hos tilskudsmodtagere (fx Det Økologiske Teaterværksted og Gisselfeld).

Det Grønne Sekretariatet eller Miljøstyrelsen har som hovedregel ikke været involveret i faglige diskussioner med projekterne efter projektstart. Der har generelt ikke, som ved mange af Miljøstyrelsens udviklingsprojekter, været krav eller tilbud om en følgegruppe til faglige diskussioner af ideerne.

Der har til gengæld ofte været en kontakt til projekterne i forbindelse med udbetalingen af forskud eller tilskud, hvor man har diskuteret, om forudsæt-

ningerne for udbetaling af tilskud har været til stede. Udbetalingen er foretaget af afdelingslederen, men er altid kontrolleret af en af de to fuldmægtige og er attesteret af sekretariatslederen.

En væsentlig kontrol med projekterne har ligget i, at der skulle laves et regnskab med en revisionspåtegning fra en statsautoriseret revisor, der erklærer, at regnskabet er i orden. Udbetalingen af tilskud har siden foråret 1999 været gjort afhængig af, at projekterne returnerede selvevalueringskemaer til CASA. CASA har derefter givet besked til sekretariatet, så udbetaling af tilskud kunne finde sted.

Pr. 15. november 2001 var der returneret 316 selvevalueringskemaer, men yderligere 20 afsluttede projekter har ikke indsendt selvevalueringskemaer ved afslutningen, fordi skemaet ikke var parat på daværende tidspunkt. De har alle modtaget et skema efterfølgende og blevet rykket for et svar af Den Grønne Jobpulje. Enkelte af de 20 projekter er afsluttet siden foråret 1999 og det burde ikke have været muligt at få deres tilskud udbetalt uden at have returneret selvevalueringskemaet.

Som det fremgår af gennemgangen af ansøgernes holdning til administrationen af Den Grønne Jobpulje (se senere), har hovedparten af ansøgerne været tilfredse med puljens administration og anset den for at være smidig og fleksibel.

Gennemgangen af sagsmapperne har vist, at ændringer af budgetter og tidsplaner ofte er blevet aftalt telefonisk og noteret i sagsmappen, uden at sekretariatet har sendt en skriftlig bekræftelse på det nye aftalte budget/tidsplan eller krævet, at projektet indsendte et nyt revideret budget/tidsplan. Sekretariatsbehandlingen har bygget på stor tillid. Sekretariatets udmelding er, at det dels har været et spørgsmål om prioritering af de administrative ressourcer, dels at ansøgerne selv ved, hvordan de bedst fremmer deres projekt, og at mindre ændringer ikke måtte spærre for, at projekterne kunne lykkes.

Det kan dog ikke udelukkes, at den fleksible praksis har givet anledning til usikkerhed hos både tilskudsmodtagerne og Den Grønne Jobpulje selv med hensyn til, hvilke budgetændringer der er godkendt, og hvilke der ikke er, fx i forbindelse med udskiftning af medarbejdere enten i jobpuljen eller hos tilskudsmodtagerne.

En stor del af projekterne er ikke blevet færdige inden for den forventede tidsplan. Sekretariatet har indført en rutine, hvor de rykker for afslutningen, når de på deres dataregistreringssystem kan se, at tidsfristen er overskredet. I den forbindelse indgås en nye aftale om, hvornår projektet skal afsluttes.

12.3 De projektansvarliges syn på Den Grønne Jobpulje

Dette afsnit bygger på besvarelserne i selvevalueringskemaerne og spørgeskemaet i afslagsanalysen, som resulterer i nogle kvantitative betragtninger om jobpuljen. Disse følges op med de kvalitative vurderinger fra interview fra henholdsvis forløbs- og temaevalueringerne samt afslagsanalysen.

Tabel 12.2: Tilfredshed med behandlingen i jobpuljen i forbindelse med ansøgningen om tilskud

	Projekter som fik tilsagn		Projekter som fik afslag	
Meget tilfreds	163	(52%)	6	(8%)
Tilfreds.....	132	(42%)	20	(27%)
Hverken eller.....	11	(4%)	27	(37%)
Utilfreds	1	(0,5%)	9	(12%)
Meget utilfreds	1	(0,5%)	9	(12%)
Ubesvaret	8	(3%)	1	(1%)
Total	316	(100%)	72	(100%)

Den Grønne Jobpulje har haft som succesmål for administrationen, at 80% af ansøgerne skulle være tilfredse med sagernes administrative behandling. Det fremgår, at 94% af de støttede projekter er meget tilfredse eller tilfredse med behandlingen i forbindelse med ansøgningen. Tilfredsheden er lidt mindre, når det handler om administrationen af tilskuddet efter bevillingen, her svarer i alt 81%, at de er meget tilfredse eller tilfredse med behandlingen, 8% er utilfredse, 4% er hverken tilfredse eller utilfredse, mens 7% ikke har svaret på spørgsmålet.

Til gengæld er kun cirka hvert tredje af de projekter, som har fået afslag, tilfredse med behandlingen, og 24% er utilfredse eller meget utilfredse med behandlingen.

Tabel 12.3: Svar i forhold til udsagn om jobpuljen

	Bevilling	Afslag
	Helt enig og enig	Helt enig og enig
Den Grønne Jobpulje ...		
er for lukket omkring bevillingspolitikken.....	8%	36%
har en smidig og ubureaukratisk sagsbehandling.....	76%	40%
fungerer hurtigt og effektivt	83%	53%
stiller rimelige krav til projektbeskrivelse	95%	78%
er god til at gøre opmærksom på andre tilskudsmuligheder.....	16%	14%
giver hurtig tilbagemelding på spørgsmål.....	84%	56%
giver kun tilskud til en lille fast skare af personer.....	2%	18%
er let at komme i kontakt med	93%	75%
viser for lidt interesse for det enkelte projekt ved behandlingen af ansøgninger.....	9%	29%
stiller for store krav til økonomistyring.....	10%	10%
viser for lidt interesse for det enkelte projekt ved administrationen af bevillingen*	10%	17%
	af 316 svar	af 72 svar

* Det er overraskende, at de, der har modtaget afslag, alligevel kan svare, at Den Grønne Jobpulje stiller for store krav til økonomistyring og viser for lidt interesse ved administrationen af det enkelte projekt. Forklaringen kan dels være, at ansøgerne har fået tilskud til andre projekter, dels at de svarer på en generel holdning. Det er vanskeligt at tillægge besvarelsen nogen vægt

De fleste af de støttede projekter er tilfredse med samspillet med Den Grønne Jobpulje. Af de støttede projekter finder fx 76%, at Den Grønne Jobpulje

har en smidig og ikke bureaukratisk sagsbehandling, 83%, at den fungerer hurtigt og effektivt, og 93% angiver, at jobpuljen er let at komme i kontakt med. Tilfredsheden er naturligt nok noget lavere ved de projekter, som har fået afslag. De fleste projektansøgere, som er interviewet, har givet udtryk for, at sagsbehandlingen var hurtig og effektiv, og at de følte sig godt behandlet. Nogle føler, at ansøgningskemaet virker overvældende ved første øjekast – men det er ikke så svært, når blot man udfylder det punkt for punkt.

Det eneste punkt, hvor Den Grønne Jobpulje får en dårlig bedømmelse, er med hensyn til evnen til at gøre opmærksom på andre tilskudsordninger. Kun henholdsvis 16% og 14% mener, at Den Grønne Jobpulje er god til at gøre opmærksom på andre støttemuligheder.

Baggrunden for, at en del af de projekter, der har fået afslag, er utilfredse med behandlingen af deres ansøgning, kan eventuelt ligge i, hvorledes ansøgerne vurderer det afslag, de har fået.

Tabel 12.4: Vurdering af afslag

	Helt enig og enig	Uenig og helt uenig	Ved ikke
Forstod begrundelse for afslag	46%	39%	15%
Begrundelsen gav mod på at fortsætte.....	26%	51%	22%
Afslaget var upræcist.....	25%	53%	22%
Afslaget var urimeligt.....	42%	26%	32%

Omkring 40% af afslagene forstod ikke begrundelsen for afslaget og fandt afslaget urimeligt. Heri ligger noget af forklaringen på, at tilfredsheden med puljen blandt ansøgere, der har fået afslag, er væsentlig under tilfredsheden for ansøgerne, der har fået tilsagn om støtte.

Blandt de interviewede fra forløbs- og temaevalueringerne er der også tilfredshed med administrationen af jobpuljen. De fleste bruger betegnelser som et godt eller gnidningsløst samarbejde. Det er anført af flere, at hvis der har været ændringer bl.a. i form af forsinkelser, så er de afklaret med jobpuljen gennem telefonisk kontakt.

De projektansvarlige udtrykker desuden tilfredshed med, at jobpuljen stoler på folk. ”Der er ikke afrapportering i tide og utide, som i andre offentligt støttede projekter, hvilket kan være tidskrævende“. Jobpuljen beskrives i den henseende som god, effektiv og ubureaukratisk.

Når projekterne er kommet i gang, har nogle oplevet stor frihed, mens andre mere har oplevet, at de stod alene og måtte klare sig selv med en usikkerhed om, hvorvidt deres indsats nu ”var god nok“.

Det er påpeget af flere – især fra nye virksomheder og pilotprojekterne, at jobpuljen godt kunne hjælpe med at løse ”begyndervanskeligheder“. Det har fx handlet om hjælp til opbygning af administrationssystemer eller hjælp til at finde de rette faglige sparringspartnere. Flere har således udtrykt: ”Hvis

jobpuljen havde en kyndig medarbejder, som kunne hjælpe de nye projekter, så kunne man nå længere med det konkrete i projekterne, hvis man ikke skulle slås med det administrative“. Enkelte fortæller, at jobpuljen har peget på andre muligheder for hjælp, fx TIC-centrene. De projektansvarlige anfører, at de ville have mere gavn af, hvis en person kom ud til projekterne og havde hjulpet direkte, frem for man kommer på et kursus.

Fra sekretariatets side er det anført, at der ikke har været sat ressourcer af hertil i jobpuljen, og at der findes en række ordninger, fx TIC-centrene, der direkte sigter mod at yde hjælp til lokale iværksættere. Sekretariatet har derfor henvist hertil, når der har været forespørgsler om hjælp fra projekterne.

Enkelte lægger stor vægt på, at det er en selvstændig bestyrelse, der træffer afgørelserne, således at det i princippet ikke har haft så stor betydning, at jobpuljen har hørt under Miljø- og Energiministeriet. Det er bl.a. anført i forbindelse med et projekt i Skov- og Naturstyrelsen, som påpeger, at det ikke har haft indflydelse, at de kommer fra samme ministerium.

I relation til bevillingspraksis, så er det anført fra flere projektledere, at det er ærgerligt, når jobpuljen giver et mindre tilskud end ansøgt. For nogle har det betydet, at de fx undervejs har brugt tid og kræfter på igen at søge tilskud til at forlænge projekterne, for andre at de ikke er kommet så langt som ønsket. Det er også anført, at jobpuljen bl.a. har reduceret i tilskuddet ved at fjerne informationsindsatsen.

12.4 Bevillingspraksis

Et helt centralt forhold i puljens administration har været Den Grønne Jobpuljes beslutninger om, hvilke projekter der har fået tilsagn, og hvilke projekter der har fået afslag. Hvilke kriterier har ligget til grund for, om et projekt har fået støtte eller ej? Hvorledes er disse kriterier blevet administreret i praksis? Har kriterierne været i overensstemmelse med intentionerne med jobpuljen?

Kriterierne for, hvilke projekter Den Grønne Jobpulje har støttet, er gennemgået nedenfor. Den overordnede beskrivelse i kapitel 5 af de støttede projekter og analysen af dem giver et godt indblik i, hvilke projekter Den Grønne Jobpulje har støttet. I det efterfølgende afsnit beskrives og analyseres en række af de afslag, som Den Grønne Jobpulje har givet. Dette giver grundlag for i det sidste afsnit at diskutere bevillingspraksis og kriterier.

Kriterier for tildeling af tilskud

Lov om pulje til grøn beskæftigelse opstiller ikke mange kriterier for at kunne yde tilskud. Det konstateres blot i §1, at puljen skal forbedre miljøet ved at fremme arbejdspladser inden for miljøområdet. I §2 nævnes en række projektyper og miljøområder, som der har kunnet ydes tilskud til. Dog fastslår loven, at tilskuddene gives inden for rammerne af de-minimis-reglerne. Det betyder, at private virksomheder kan modtage tilskud inden for en af EU fastsat beløbsgrænse, der har udgjort 750.000 kroner over 3 år.

I bemærkningerne til lovforslaget nævnes andre kriterier, bl.a. at aktiviteter, der har til formål at sikre, at ansøger lever op til nuværende og planlagte

myndighedskrav eller lignende, ikke kan få tilskud. Desuden nævnes, at det vil være fremmede for en ansøgning, hvis der er en væsentlig grad af medfinansiering.

De nærmere regler for tilskud fastsættes ifølge §8 af miljø- og energiministerens.

Miljø- og energiministerens har fastsat reglerne i *bekendtgørelse om Den Grønne Jobpulje*. Her er der stillet krav om, at en ansøgning om tilskud skal indeholde en redegørelse for projektets forventede miljø- og beskæftigelseseffekt samt for dets langsigtede økonomiske bæredygtighed. Bestyrelsen for Den Grønne Jobpulje kan ifølge §5.2 kræve en vurdering af konsekvenserne for arbejdsmiljøet. Det har dog kun været nødvendigt et par gange. Desuden har det været en betingelse, at den tilskudsberettigede del af projektet først blev påbegyndt, efter tilsagn om tilskud var meddelt. Bestyrelsen for Den Grønne Jobpulje har været bemyndiget til at fastsætte de nærmere vilkår for tilsagn om tilskud (§9).

I programbeskrivelsen for Den Grønne Jobpulje har bestyrelsen beskrevet sine standardkrav til projekterne. Bestyrelsen har opstillet følgende principper (forkortet):

- Der skal redegøres for, hvordan arbejdspladserne forventes opretholdt
- Hvis der ikke er en varig beskæftigelseseffekt, skal der redegøres for den kompetenceudvikling, deltagerne opnår, og for deres fremtidige beskæftigelsesmuligheder
- Der skal redegøres for medfinansiering
- Der skal være mindst 6 måneders ansættelse i projektet
- Der ydes ikke tilskud til sædvanlige opgaver i det offentlige
- Koordineringen med centrale lokale/regionale parter skal være afklaret, inden ansøgningen indsendes
- Projektet må ikke påbegyndes, før tilskuddet er meddelt
- Erhvervsvirksomheder er omfattet af EUs de-minimis-regler
- Projekter, der også kan opnå tilskud andre steder, skal om muligt samfinansieres.
- Projekter, som i deres helhed kan få tilskud andre steder, støttes ikke af Den Grønne Jobpulje.

Derudover har bestyrelsen og sekretariat haft fastlagt en administrativ praksis, der har indsnævret feltet af ansøgninger, der har kunnet få tilskud:

- Puljen har i 1997 og 1998 støttet en lang række projekter vedr. miljøstyring i virksomheder. Fra 1999 har puljen besluttet at ophøre med at støtte almindelige projekter inden for dette område. Særligt nyskabende og perspektivrige projekter har dog fortsat kunnet få støtte.

Puljen støtter endvidere ikke:

- Grønne initiativer, som har været ved at være almindeligt udbredte
- Rene udredningsprojekter og projekter, der hovedsageligt har bygget på konsulenttydelser
- Almindelig kompetenceopbygning i konsulentfirmaer
- Projekter der i deres helhed er faldet ind under andre støtteordninger, eller som har henhørt under andre lovområder. Fx har jobpuljen ikke anset det som sin opgave at støtte oprettelsen af generelle uddannelsesstilbud, selvom de har handlet om miljø eller natur
- Der er ikke givet ikke tilskud til udgivelse af magasiner og blade. Her har den almindelige markeds konkurrence været bestemmende for behovet
- Der er ikke givet tilskud til udvikling af uddannelsesstilbud
- Der er altid givet afslag til enmandsvirksomheder, hvor tilskuddet skulle gå til at sikre ejerens fortsatte ansættelse.

Beskrivelse og analyse af afslag

For at få et indtryk af, hvilke begrundelser der er givet for afslag, har CASA i forbindelse med midtvejsevalueringen gennemgået 172 afslag fra perioden sommeren 1998 til sommeren 1999. Begrundelserne er gengivet i tabel 12.5.

Tabel 12.5: Begrundelse for afslag

(172 projektafslag er gennemgået)	Procent af afslag
Der er ikke nogen beskæftigelseseffekt i projektet	38%
Projektet er ikke nyskabende	27%
Projektet er ikke økonomisk bæredygtigt på sigt	24%
Projektet indebærer ingen miljøfordele	14%
Projektet er ukonkret	13%
Projektet henvises til andre tilskudspuljer	8%
Projektet er spændende og ansøger opfordres til at vende tilbage med fornyet ansøgning efter visse ændringer	8%
Der gives ikke tilskud til udgivelser af magasiner og blade	6%
Der er tale om en sædvanlig opgave	6%
Der gives ikke tilskud til udvikling af uddannelse	4%
EUs de-minimis-regler ikke overholdt	4%
Der gives ikke tilskud til udvikling af produkter, hvor effekten ligger langt ude i fremtiden	3%
Der gives ikke tilskud til allerede afholdte udgifter	2%

Den mest almindelige begrundelse for afslag har været, at en beskæftigelseseffekt har manglet, eller efter bestyrelsens vurdering har været usandsynlig. 38% af afslagene havde denne begrundelse, som ofte har hængt sammen med manglende økonomisk bæredygtighed efter projektets afslutning (24%).

Noget kunne tyde på, at ansøgningerne har været mere fokuseret på miljøfordele, fordi kun 14% af afslagene har handlet om, at projekterne ikke ville indebære miljøfordele.

Til oversigten kunne tilføjes en kategori ”Firma under opstart, som endnu ikke har skabt en kundekreds“, der dog ikke er optalt særskilt.

I det følgende gives eksempler på de mest almindelige former for afslag.

Manglende eller uklar miljømæssig fordel

Den Grønne Jobpulje har støttet projekter, der gavner miljøet. Derfor er der givet afslag til projektansøgninger, der har manglet eller haft en uklar miljømæssig fordel. 14% af projektafslagene havde miljømæssige begrundelser.

En ansøger, der fik afslag, havde et ønske om at tale med nogen før indsendelse af ansøgningen: ”Nogen, der kunne komme ud og hjælpe“. Det ville måske sortere nogle ansøgere fra på forhånd, før de skriver en stor ansøgning – og atter give andre mod på at søge alligevel. Det kunne fx være hjælp til at skrive ansøgning – eller hjælp til at dokumentere den forventede miljøeffekt – en proces, som ansøgeren finder meget vanskelig at gennemføre som lægmand uden særlig miljøfaglig indsigt.

Projekt ”Oprettelse af havemøbelfabrik“ (j.nr. G 374-0688) ville seriefremstille havemøbler af galvaniseret ”genbrugsarmeringsstål“ og dansk nåletræ. Ansøgers miljøargument var, at det er en fordel at udnytte lokale råvarer som genbrugsstål og træ. Desuden skulle havemøblerne bidrage til at fortrænge havemøbler fremstillet af tropiske træsorter, som angiveligt skulle have vanskeligt ved at klare sig i det danske klima. Stål og dansk træ er ifølge ansøgeren bedre. Den Grønne Jobpulje vurderede, at argumentet ikke var tilstrækkeligt, da der ikke foreligger en vurdering af miljøbelastningen fra galvaniseringsprocessen kontra import af tropisk træ.

Projekt ”Vandforbedring og neutralisering af stråling“ (j.nr. G 374-0653) ville rense vand med et produkt, der benytter tachyoner, der er ifølge ansøgeren interatomare stabilisatorer, der samler og styrker livskraften og balancen. Ansøger ville ikke oplyse, hvordan produkterne bliver fremstillet. Den Grønne Jobpulje vurderede, at der manglede beviser for en positiv miljøeffekt, og at ansøgningens beløb på 1.710.000 kroner i øvrigt var alt for stort i forhold til en forventet jobeffekt på 2-3 job.

Projekt ”Green Card-Denmark“ (j.nr. G 374-0672) søgte om tilskud til bl.a. et kreditkort (Green Card) med indbygget rabatornning for turister til brug ved særlige miljørigtige overnatnings- og spisesteder samt ”grønne“ turistbutikker. Desuden indeholdt projektet to tidsskrifter til henholdsvis turister og professionelle turistfolk. Den Grønne Jobpulje har generelt ikke støttet tidsskrifter og udviklingsarbejde, og de mente ikke, at miljøeffekten var dokumenteret. Ansøger blev opfordret til at vende tilbage, hvis beskæftigelse og miljø kunne dokumenteres.

Manglende beskæftigelseeffekt

Den Grønne Jobpulje har skullet bidrage til at skabe både miljø og beskæftigelse. Der er hovedsageligt ydet tilskud til projekter, som på længere sigt blev vurderet til at være økonomisk bæredygtige ... så der blev skabt varige arbejdspladser (bemærkninger til lovforslag L 223). En sandsynliggjort beskæftigelseeffekt ved projekterne har været en forudsætning for tilskud. I 38% af afslagene har begrundelsen bl.a. været en manglende eller ikke sandsynlig beskæftigelseeffekt.

En enkelt ansøger, der fik afslag, syntes, at beskæftigelsesfokus har været for stort i bevillingspolitikken. Det er forvirrende, at det hedder Den Grønne

Jobpulje. Det burde bare hedde ”jobpuljen“. Den politiske prioritering er mange varige job, men det bliver ifølge ansøgeren på bekostning af det mere langsigtede, som kræver investeringer. Det er i orden med flere miljøkonsulenter i virksomhederne – men ansøger stiller spørgsmålstegn ved, om det er her behovet er. Resultatorienteringen – job pr. krone – er for voldsom og går ud over det visionære. Det giver kun marginale ændringer.

Projekt ”Folkelig overvågning med udgangspunkt i konkrete projekter“ ville udvikle og afprøve mulighederne for at inddrage lokalbefolkningen i afgrænsede naturovervågningsopgaver (j.nr. G 374-0772). Projektet ville ikke føre til en varig stilling hos den offentlige myndighed, men måske inspirere til tilsvarende projekter i andre amter. Den Grønne Jobpulje gav afslag bl.a., fordi der ikke ville blive oprettet en varig stilling.

Projekt ”Udvidelse af projekt Miljø Vision 2000 – virksomhedsnetværk og outsourcing af miljøstyring“ (j.nr. G 374-0782) søgte om løntilskud til 4 konsulenter, som hver skulle gennemføre miljøstyring i 4-5 virksomheder. Oprindeligt kom ansøgningen fra en kreds af 17 virksomheder, og projektet fik tilskud til at komme i gang, så modellen kunne afprøves. Ved den nye ansøgning forelå der endnu ikke konkrete resultater – udover at virksomhederne havde vist stor interesse, så længe rådgivningen var gratis. Den Grønne Jobpulje vurderede, at der ikke var grundlag for at udvide projektet.

Projekt ”Blicheregnens Arbejdende Husmandsbrug Husmandsstedet Præstehaugen“ (j.nr. G 374-0720) ville formidle social- og kulturhistorisk viden om dansk landbrug, som det blev drevet på et husmandssted i 1950erne. Der var allerede etableret 1½ arbejdsplads. Den Grønne Jobpulje gav afslag, fordi der ikke i projektet var ny beskæftigelse. Ansøger blev dog opfordret til at vende tilbage med en mere præcis ansøgning om merbeskæftigelse i relation til turisme. En bondegårdsferie kan være en aktiv, miljørigtig og historisk autentisk måde at holde ferie på. Der er således givet støtte til et andet projekt, hvor der er etableret en forening til fremme af økologisk bondegårdsferie (j.nr. G 374-0943).

Sædvanlige opgaver og på forkant med udviklingen

Det har været et krav, at projekter under Den Grønne Jobpulje skulle være på forkant med udviklingen. Tilskud fra Den Grønne Jobpulje skulle være ”den hjælpende hånd“, der kunne få noget nyt i gang, der ellers ikke kunne komme i gang af sig selv. Det betyder ikke, at projekterne nødvendigvis har skullet være revolutionerende – men det har heller ikke skullet være ”hverdagskost“. Det har været en balanceakt.

I bemærkningerne til lovforslaget er anført, at der ikke vil blive ydet tilskud til projekter, der har til formål, at ansøger kan leve op til myndighedskrav og lignende beslutninger. Offentlige myndigheder har således ikke kunnet få tilskud til opgaver, der kunne betragtes som almindelige offentlige opgaver.

Almindelige opgaver skal jo løses alligevel, og der har derfor ikke været grund til at give tilskud til projekter. Et eksempel er miljøstyring hos offentlige myndigheder. En ansøger fra en offentlig myndighed kendte til reglerne, men søgte alligevel i håb om, at det alligevel gik. Projektet fik afslag efter reglerne, men alligevel havde projektforberedelserne en igangsættende

effekt i kommunen, så projektet er delvist i gang. ”Det ville bare være rart med lidt penge til at tænke nyt“.

Projekter om miljøstyring i offentlige virksomheder har generelt fået nej til tilskud, fordi det blev anset som en almindelig kommunal opgave. Det betød, at projekt ”Ribe Grøn By“ (j.nr. G 374-0742) og projekt ”Miljømedarbejder i centralindkøb“ (j.nr. G 374-0745) fik afslag. Projekt ”Indsats for øget anvendelse af eget haveaffald“ (j.nr. G 374-0757) fik afslag med den begrundelse, at kompostkampagner er en sædvanlig opgave i kommunerne.

I enkelte tilfælde er princippet afvejet. Det gælder fx to projekter om ”Miljøstyring på Gentofte Amtssygehus“ (j.nr. G 374-0228) og ”Forebyggende miljøarbejde på Nykøbing Mors Sygehus“ (j.nr. G374-0668). Det skyldes, at der har været tale om et vigtigt indsatsområde, og at miljøstyring på sygehuse samtidig er en meget tung opgave, der de fleste steder kun løftes på udvalgte områder og ikke som en helhed. Det skyldes også, at projekterne kunne tjene som demonstrationsprojekter, og fordi den miljømæssige gevinst kunne være stor.

Projekt ”Økologiske fødevarer i ældreinstitutioner“ (j.nr. G 374-0709) ønskede at ansætte en projektmedarbejder til information, rådgivning, efteruddannelse og indkøbsaftaler i en større kommune. Det var den Grønne Jobpuljes vurdering, at projektet ikke ville være miljø- eller beskæftigelsesmæssigt nyskabende, og at opgaven i øvrigt hørte under, hvad kommunerne selv burde finansiere.

Projekt ”Daginstitutionernes udeareal – økologisk vedligeholdelse“ (j.nr. G 374-0595). I projektet ville Børne- og Ungdomsforvaltningen ændre praksis for vedligeholdelse og pleje af de grønne områder omkring de fleste af kommunens 28 daginstitutioner. Det var forventet, at driften ville blive uden brug af pesticider. Den Grønne Jobpulje vurderede, at varetagelse af udearealer er en almindelig opgave for kommunen.

Projekt ”Hertz delebil – carsharing“ (j.nr. G 374-0600) fik afslag på ansøgning med begrundelsen, at jobpuljen allerede har støttet et projekt om delebiler i Odense, og at puljen havde tilkendegivet, at der skulle være tale om en anden model – eksempelvis andre samarbejdsflader – hvis der skulle gives tilskud til et projekt til. Samme besked havde en tidligere ansøgning fra Københavns Kommune fået.

Konkurrence og hensyn til andre

Den Grønne Jobpulje har primært støttet projekter, der på længere sigt blev vurderet at være økonomisk bæredygtige. I den sammenhæng har det været fremmede for et tilskud, at ansøger kunne give en væsentlig medfinansiering. Den Grønne Jobpulje har skullet finde balancen mellem på den ene side at give det økonomiske grundlag, der skulle til for at komme i gang med projektet, og på den anden side sikre, at ansøgers egen interesse var tilstrækkelig til at kunne bære projektet videre på sigt.

Selvom der har været forståelse for kravet om medfinansiering, har en ansøger kommenteret, at det har været utroligt vanskeligt, når de økonomiske bidrag er søgt fra flere kilder. Eksempelvis giver Energistyrelsen tilskud i procent og Miljøstyrelsen i kroner pr. time. Det kræver mange ressourcer for

ansøgerne at administrere. 50% støtte kan være i orden, men kan i værste fald betyde, at så bliver projektet ikke til noget – det giver for meget bøv. Det kan også få alvorlige personlige konsekvenser, hvis uerfarne alligevel giver sig i kast med et økonomisk uholdbart projekt.

De-minimis-reglerne sikrer, at enkelt private virksomheder ikke modtager mere end 750.000 kroner i offentligt tilskud over en 3-årig periode. Reglerne begrænser omfanget af direkte, statsstøttet konkurrenceforvridning i EU-landene. Den Grønne Jobpulje har kunnet give tilskud til projekter, som er statsstøttet konkurrenceforvridning, eksempelvis miljøstyringsprojekter, eller når renere produkter eller serviceydelser er fremmet gennem et projekt. Det har dog generelt været et krav, at projektet skulle være på forkant med udviklingen. I nogle tilfælde er markedet så konkurrencepræget, at projekterne må gennemføres uden tilskud.

Den Grønne Jobpulje har undgået at give tilskud til projekter, hvor målet har været at opbygge kompetence eller gennemføre markedsføringsaktiviteter i konsulentfirmaer. Eksempelvis fik et lille privat miljørådgivningsfirma afslag til et projekt om ”Opbygning af et vandmiljøledelsessystem“ (j.nr. G 374-0587), selvom virksomheden forventede at kunne tilbyde varig beskæftigelse, når markedspositionen blev styrket.

Et andet eksempel er projektet ”10-fire En kæde af døgnkiosker i København“ (j.nr. G 374-0902). Projektet fik afslag, fordi nyskabelsen i projektet manglede. Der fandtes allerede forskellige typer af cafeer og butikker, der forhandlede økologiske varer. Et tilskud her ville dermed betyde unfair konkurrence i forhold til allerede etablerede konkurrenter med tilsvarende forretningskoncept. Tilsvarende fik projektet ”Etablering af Grøn Butik“ (j.nr. G 374-0759) afslag, fordi etablering af en butik ikke i sig selv er nyskabende. Og endelig fik projekt ”Tidsskrift til hjælp og inspiration til en bæredygtig udvikling“ (j.nr. G 374-0756) afslag, fordi markeds kræfterne må afgøre, hvilke blade og tidsskrifter der skal overleve. Det skal dog her nævnes, at der er givet tilskud til etablering af en økologiske café ”På sporet“ (j.nr. G 374-0538) i en af DSBs nedlagte stationsbygninger. Begrundelsen var dels, at cafeen skulle være et ”økologisk mødested“, dels at det kunne være en model for andre stationsbygninger rundt om i landet. Projektet blev ikke økonomisk rentabelt, og stedet er siden overtaget af kommunen.

Økonomisk bæredygtighed og risikovillighed

Hvis projekterne, der har fået tilskud fra Den Grønne Jobpulje, skal føre til vedvarende beskæftigelse og være økonomisk bæredygtige ud over projektets forløb, har det været afgørende, at ansøgerne har kunnet sandsynliggøre finansieringsmulighederne i fremtiden. Der er kun undtagelsesvis givet tilskud til projekter, der har angivet stor miljøeffekt og ringe beskæftigelses-effekt. I forlængelse af denne argumentation har Den Grønne Jobpulje heller ikke støttet udviklingsprojekter, hvor det endnu har været for usikkert, om der ville være beskæftigelseseffekter. En af dem, der fik afslag, har kommenteret, at Den Grønne Jobpulje må veje mellem risiko og den mulige gevinst – men på den anden side kan et afslag være en garanti for, at der ikke er gevinst.

Projekt ”Indsamling af miljødata fra trafikforurening“ (j.nr. G 374-0585) ønskede at give lokale foreninger og beboergrupper – som ikke kan betale professionelle målinger – mulighed for at gennemføre miljømålinger (støj, luftforurening) billigt. Projektet skulle blive til en halvkommerciel virksomhed. Den Grønne Jobpulje gav afslag med den begrundelse, at det ikke er sandsynligt, at der med borgergrupper som kundegrundlag kan skabes en tilstrækkelig indtjening til at gøre projektet økonomisk bæredygtigt. På samme måde fik projekt ”Ansættelse af grøn medarbejder hos Fyntour“ (j.nr. G 374-0642) afslag, fordi Den Grønne Jobpulje var i tvivl om, hvorvidt Fyntour kunne overleve på længere sigt uden tilskud. De har dog senere fået tilsagn på baggrund af en mere uddybet ansøgning – og på baggrund af, at spørgsmålet om de regionale turistselskabers fremtid nu var afklaret.

Den Grønne Jobpulje har kunne løbe en vis risiko, men der er altid givet afslag til enmandsvirksomheder, hvor tilskuddet skulle gå til at sikre ejerens fortsatte indtægtsgrundlag, eller hvor der endnu ikke var skabt en kundekreds. Projekt ”Markedsføring af Kraka Naturvarer“ (j.nr. G 374-0568) fik afslag. Hvis enmandsfirmaerne har skullet udvide staben, er der i enkelte tilfælde ydet tilskud. Projekt ”Opbygning af et transportsystem – RUF på IKT“ (j.nr. G 374-0633), der ville arbejde med en videre udvikling af RUF-projektet (alternativt transportsystem), fik afslag, fordi det var et udviklingsprojekt, hvor den langsigtede beskæftigelsesvirkning var usikker.

Ikke konkret indhold

Ansøgningen om tilskud skulle være formuleret, så det umiddelbart kunne ses, hvad projektets indhold ville være. Nogle projekter har været formuleret i så generelle vendinger eller på anden måde så uklart, så der ikke har kunnet ydes tilskud.

Eksempelvis ønskede projekt ”Etablering af produktion og salg af ultralette svævende fartøjer“ (j.nr. G 374-0763) at etablere produktion og salg af Hover-Swift. Den Grønne Jobpulje vurderede, at projektet var for løst formuleret, og at de i øvrigt ikke støttede udviklingsprojekter. Det samme var gældende for projekt ”Øget økologisk uddannelse, kompetenceopbygning og beskæftigelse i Danmark og Europa“ (j.nr. G 374-0764), som Den Grønne Jobpulje fandt for ukonkret. Ansøgerne blev dog anmodet om at vende tilbage med en mere konkret projektbeskrivelse i en fornyet ansøgning.

12.5 Opsamling og diskussion

Den Grønne Jobpulje har gjort en stor indsats for at udbrede kendskabet til mulighederne for tilskud. Kilderne til information om Den Grønne Jobpulje og det forhold, at hovedparten af ansøgerne er gået direkte til Den Grønne Jobpulje, tyder på, at Den Grønne Jobpulje har været kendt de fleste relevante steder.

Den Grønne Jobpulje vurderer selv, at den har været godt kendt især i miljø- og græsrods kredse. Dette bekræftes for så vidt både af de mange ansøgnin-ger fra disse kredse og fra udmeldingerne fra de projektansvarlige. Til gengæld tyder det på, at jobpuljen måske ikke har været helt så godt kendt i de traditionelle erhvervs- og iværksætterkredse.

Den Grønne Jobpulje har rettet henvendelse til banker (finansieringssiden) og arbejdsmarkedsrådene (beskæftigelsessiden). Problemet er måske også, om modtagerne af henvendelserne har været tilstrækkeligt opmærksomme på at viderebringe informationerne rundt i deres cirkler.

Man kan altid diskutere, om jobpuljen kunne eller skulle have gjort mere for at blive bedre kendt. Et af sekretariatets argumenter for ikke at gøre mere er, *”at de ikke på noget tidspunkt har manglet ansøgninger og dermed haft problemer med at komme af med pengene“*. (Interview med sekretariatet november 2001).

Den Grønne Jobpuljes administration bedømmes af tilskudsmodtagerne som god, smidig og ubureaukratisk. Samtidig har mange af de projektansvarlige, som har været interviewet i forbindelse med evalueringen, været glade for et godt samarbejde, som ikke har kostet kostbar tid fra det egentlige projekts formål.

Udefra set kan det virke, som om praksis i jobpuljen efter bevillingen af projekterne måske har været *”lidt for fleksibel“*. Men det skal i den forbindelse nævnes, at Den Grønne Jobpulje har haft besøg af Rigsrevisionen to gange i henholdsvis efteråret 2000 og januar/februar 2001, uden at der har været noget som helst at bemærke.

Sekretariatet har peget på, at det har været nødvendigt at prioritere tidsforbruget, og at der i almindelighed er blevet lagt større vægt på at bedømme ansøgningerne, før de fik tilskud end på en stram styring af projekterne. Ofte kan ændringer undervejs gavne projekterne, da der kan opstå situationer, som var umulige at forudsige. Sekretariatet har i så fald sikret sig, at projektet fortsat levede op til de oprindelige miljø- og beskæftigelsesmål. Derudover har der været en stram kontrol ved udbetaling af tilskud, hvor stort set alle slutregnskaber skal være revisorpåtegnet.

Jobpuljen lever op til målet om tilfredshed med behandlingen af ansøgninger blandt mindst 80% af ansøgerne til de projekter, som har fået tilskud, men ikke for de projekter, som har fået afslag. Der er således 94%, der er tilfredse med behandlingen af ansøgningerne, og 81% der er tilfredse med administrationen af tilskuddet efter bevillingen blandt de støttede projekter.

Når kun ca. en tredjedel af, dem der fik afslag, er tilfredse, så skyldes det sandsynligvis flere forhold. Det ene er naturligt nok skuffelsen over ikke at få støtte og dermed få *”godkendt“* sit projekt. Et andet væsentligt forhold er, som er anført, at mange ikke har forstået begrundelsen for afslaget. Sekretariatet fortæller, at de efter midtvejsevalueringen, hvor afslagsanalysen var gennemført, har gjort mere ud af at begrunde afslagene. Der er ikke foretaget en fornyet afprøvning af tilfredsheden blandt afslagene for at bedømme, om det har betydet nogen ændring i ansøgernes opfattelse.

Dette skal dog ses i lyset af, at CASA i gennemgangen af afslagene ikke er stødt på afslag, der direkte virkede urimelige eller ubegrundede.

Den Grønne Jobpuljes bevillingspraksis har naturligt nok været under en løbende udvikling. Men hovedtrækkene i bevillingspraksis blev fastlagt, inden det første tilskud blev bevilget. Det vurderes, at linierne i bevillingspraksis og bestyrelsens prioriteringer har været klare. Når der er sket skift i praksis og prioriteringer, har Den Grønne Jobpulje gjort en indsats for at informere potentielle ansøgere – eksempelvis med indsatsen for erhvervsaffaldskon-sulenter.

Ved lovens vedtagelse skete en væsentlig forskydning af fokus fra debatten om grøn beskæftigelse, som fandt sted før Den Grønne Jobpuljes etablering. På initiativ af Specialarbejderforbundet i Danmark (SiD) og med støtte fra en række myndigheder gennemførte Arbejderbevægelsens Erhvervsråd og CASA i 1994 og 1995 et projektet ”Grøn Beskæftigelse“. Projektet kortlagde påtrængende miljøopgaver på en række indsatsområder og vurderede, hvor meget beskæftigelse en løsning af disse opgaver ville give. Følgende indsatsområder blev undersøgt: vandforsyning, kloakering, affaldsdepoter, affald/genanvendelse, landbrug og naturområder, byøkologi og trafik. Det samlede investeringsbehov blev opgjort til ca. 8 milliarder kroner årligt over en 10-15 årig periode med en årlig direkte beskæftigelse på 9.400 og en årlig samlet beskæftigelse (dvs. inklusive indirekte og afledte) på 27.700.

Ved finanslovsforhandlingerne i efteråret 1996 blev der afsat 125 millioner kroner i 1997 og 60 millioner kroner årligt i 1998-2000 til grøn beskæftigelse. Loven om grøn beskæftigelse er tydeligt inspireret af SiD-projektet, idet seks af de syv indsatsområder er nævnt. Dog er der kommet en formulering om, at ”Der kan endvidere ydes tilskud til udviklingsprojekter, rådgivning, information, kompetenceopbygning og koordinerende funktioner samt til aktiviteter, som indgår i en amtskommunes eller kommunes bidrag til udvikling, der kan nedsætte forureningsniveauet og mindske ressourceforbruget“. (§2, stk. 1 i lov om grøn beskæftigelse).

I bemærkningerne til lovforslaget står dog, at ”Ordnningen tilsigter fortrinsvis skabelse af varige arbejdspladser“ og ”Der vil ikke blive ydet tilskud til projekter, der har til formål, at ansøger kan leve op til myndighedskrav og lignende beslutninger“.

Det kan diskuteres, om de to krav reelt udelukker støtte til de mange ”oprydningsaktiviteter“, som er foreslået i SiD-projektet om grøn beskæftigelse. Men i bestyrelsens programbeskrivelse blev der tilføjet som standardkrav, at ”Der ydes ikke tilskud til myndigheders, institutioners eller virksomheders varetagelse af sædvanlige drifts- eller anlægsopgaver, medmindre opgaverne gennemføres med et særligt, nyskabende miljø- og beskæftigelseselement“. (Afsnit 6, Programbeskrivelsen for Den Grønne Jobpulje 1997).

Den Grønne Jobpulje har dermed klart afskåret sig fra at støtte hovedparten af de opgaver, som var opregnet i projektet om grøn beskæftigelse, hvilket var en meget bevidst prioritering fra bestyrelsen:

”Med den smule penge, der er afsat, ville vi dræne kassen i løbet af et øjeblik, hvis vi skulle give tilskud [til de sædvanlige opgaver]... Opgaverne,

der nævnes i lovgivningen, kræver milliardtilskud. Vi har måttet finde en anden placering – fx at finde mere nyskabende projekter eller alternative løsningsmuligheder.“ (Interview med bestyrelsen februar 1999, citat fra midtvejsevalueringen).

Man kan stille spørgsmål ved, om Den Grønne Jobpulje med tilskud til en lang række autoophuggere helt har fulgt prioriteringen om ikke at støtte projekter, der har til hensigt at opfylde myndighedskrav. Formelt set har de fulgt prioriteringen, men der har gennem hele jobpuljens virke været forberedt en ny lovgivning i Miljøstyrelsen med krav om indførelse af miljøstyring hos autoophuggere.

Tilskuddene har bidraget til, at mange autoophuggere nu er klar til at honorere de nye krav, og det har givet gode miljø- og beskæftigelseseffekter. De autoophuggere, der har gennemført miljøstyring, er blevet moderne professionelle virksomheder, hvor der er styr på tingene, hvilket er en klar modsætning til tidligere.

Tilsvarende har jobpuljen givet støtte til et enkelt projekt til vask af slagger fra affaldsforbrænding med henblik på, at man kunne opfylde kommende krav til genanvendelse af slagger. Her var de nye regler også på vej.

Det er et generelt brugt princip i den danske miljøregulering, at man både bruger ”piskens” i form af lovgivningskrav og samtidig har en ”gulerod” i form af tilskudsordninger til omstilling. Spørgsmålet er måske, om det netop var Den Grønne Jobpulje, som skulle støtte disse initiativer, eller de har udfyldt et hul, som måske burde været dækket andre steder.

Som det fremgår af gennemgangen af projekterne, er det i meget høj grad det, puljen har gjort: De har støttet projekter på forkant med udviklingen og alternative løsningsmuligheder. Og bestyrelsen og sekretariatet er enige om, at et godt projekt er et, som er miljømæssigt på forkant og jobskabende.

Der er ingen tvivl om, at der er mange uløste opgaver på miljøområdet – fx kloakrening og affaldsdepoter, hvor der er brug for en stor indsats over en årrække – en så stor indsats, at Den Grønne Jobpuljes midler vil være som en dråbe i havet i forhold til opgavernes omfang. Det forekommer derfor fornuftigt, at Den Grønne Jobpulje har valgt ikke at støtte sædvanlige drifts- eller anlægsopgaver.

Med kommunekonkurrencen var Den Grønne Jobpulje med til at sætte nogle tanker i gang – også hos kommunerne i forhold til nogle af de sædvanlige opgaver eller omstilling til at løse nogle af de sædvanlige opgaver på en ny måde. Nogle af projekterne fik støtte, dels til selv at komme i gang og arbejde med de nye vinkler på opgaverne, dels som demonstrationsprojekter for andre.

Man kan også håbe, at nogle af de mange ansøgere fra kommunerne og amterne, som har fået afslag, på anden vis har brugt ideerne til at tænke nyt og sætte tingene i gang – også selvom de ikke fik støtte.

Gennemgangen af tilsagn og afslag giver det indtryk, at der er en klar linie i Den Grønne Jobpuljes bevillingspraksis, og det lader til, at der er klar bevidsthed om Den Grønne Jobpulje som risikovillig kapital, eller som det blev udtrykt:

”Med hensyn til hvilke projekter jobpuljen skal støtte, så er det en balancegang. Med billeder fra sportens verden kan man bruge to forskellige billeder på, hvornår noget er en succes. En linedanser, som begår en fejl, falder ned og er en fiasko. Anderledes med en fodboldspiller, som godt kan begå fejl og alligevel spille en god kamp. Sekretariatets opfattelse er, at fodboldspillerbilledet klart er det bedste billede på deres arbejde. Det kan også formuleres således, at puljen er risikovillig kapital.” (Interview med sekretariatet februar 1999, citat fra midtvejsevalueringen).

Ved bedømmelserne af ansøgningerne har sekretariatet trukket på mange forskellige ”eksperter“ i forhold til vurdering af den miljømæssige indsats, herunder det nyskabende i projekterne. De har således haft gode kontakter til fagkontorerne i Miljøstyrelsen og til andre relevante ministerier.

De beskæftigelsesmæssige elementer i ansøgningerne er primært blevet bedømt ud fra projekternes egne vurderinger og ud fra forventningerne til de fremtidige økonomiske forhold. Det kan vække nogen undren, at jobpuljen ikke har trukket på generel ”eksperthjælp“ til bedømmelserne af beskæftigelsen og de økonomiske forhold, men valgt konkrete parter til bedømmelsen afhængig af projekterne. Sekretariatet oplyser, at de har indhentet vurderinger fra fx brancheorganisationer til bedømmelse af projekternes innovative værdi og overlevelse. Sekretariatet har lagt vægt på denne vurdering, som primært beror på en bedømmelse af afsætningsmuligheder og ansørgernes evne til at ”drive“ projektet.

Sekretariatet i Den Grønne Jobpulje har arbejdet efter de retningslinier, som blev lagt fra starten, og som til en vis grad er blevet udviklet undervejs. Når de ikke haft så tætte kontakter til arbejdsmarkedssiden, skyldes det også en vurdering af, at sekretariatet ikke har haft en politisk rolle. De har administreret den pulje, som var fastlagt ved lovgivningen, men de har ikke specielt arbejdet for, at grønne job skulle kobles anderledes sammen med fx indsatsen i Arbejdsmarkedsstyrelsen eller arbejdsmarkedsrådene udover de puljebevillinger, der er givet til Vejle Amt.

Til gengæld må man sige, at Den Grønne Jobpulje har formået at sætte en lang række meget spændende og udviklende projekter i gang. Kun 7% af projekterne har indtil videre måttet opgives enten, fordi de aldrig kom i gang eller, fordi der alligevel ikke var mulighed for at gennemføre projektet.

Med de mange projekter, som har fået støttet miljøarbejdet blandt mange små virksomheder, organisationer og græsrodder og organisationer, har Den Grønne Jobpulje opfyldt et behov, hvor det ikke tidligere har været muligt at få hjælp til at realisere de gode ideer. Det samme gælder for en række opkvalificeringsprojekter, som er gennemført hos offentlige institutioner, hvor bl.a. køkkenpersonale er blevet uddannet til at bruge økologiske fødevarer –

også uden at maden af den grund bliver væsentligt dyrere, og hvor en lang række skovarbejdere og vikarer er oplært til grøn skovdrift.

De projekter, der har fået støtte i Den Grønne Jobpulje adskiller sig således væsentligt fra fx projekter, som kan opnå støtte under andre miljøordninger i fx Energistyrelsen og Miljøstyrelsens program for renere produkter, da man her i høj grad støtter udvikling og udredningsarbejde frem for den konkrete indsats, som jobpuljen har støttet.

13 Evalueringens metode

Evalueringen er planlagt med henblik på at belyse Den Grønne Jobpuljes resultater som helhed ud fra de opstillede succeskriterier. Slutevalueringen samler op på effekter af Den Grønne Jobpuljes indsats for hele perioden 1997-2000.

I forbindelse med evalueringen er foruden denne slutrapport udgivet 7 tema-hæfter, der belyser 7 konkrete indsatsområder, en midtvejsevaluering – der angav nogle strømpile om effekter og anbefalinger til den fremtidige indsats, en selvstændig evaluering af Grøn Aktivering – puljeordningen for Vejle Amt samt to selvstændige rapporter i forbindelse med midtvejsevalueringen, dels “Status over forløbsevalueringer“ dels “Den Grønne Jobpuljes samspil med andre offentlige initiativer“.

Slutevalueringen fremstår som en selvstændig rapport, som kan læses uafhængigt af de øvrige dele af den samlede evaluering, der er gennemført omkring Den Grønne Jobpulje. Det betyder, at der er enkelte afsnit i rapporten, som i større eller mindre grad er gentagelser fra de tidligere publikationer, der er udgivet i forbindelse med den samlede evaluering.

Evalueringen har beskæftiget sig med alle faser i et typisk projektforløb fra ansøgning til de endelige resultater. Det kræver dataindsamling og viden fra mange kilder. Metoderne beskrives og vurderes nærmere i dette kapitel.

13.1 Evalueringens hovedopgaver

Som det er præsenteret i kapitel 1, har evalueringen bestået af 4 hovedopgaver:

1. Tilrettelæggelse og udarbejdelse af paradigme for selvevaluering
2. Forløbs- og temaevalueringer
3. Midtvejsevaluering
4. Slutevaluering

Tilrettelæggelse. Ved evalueringens start var der to nøgleopgaver. Den ene opgave var oprettelsen af en database, hvor alle grunddata for de bevilligede projekter siden er blevet registreret. Den anden opgave var udformning af selvevalueringsskemaer for projektet og projektdeltagerne. Selvevalueringen er tilrettelagt, så de projektansvarlige har skullet udfylde et selvevalueringsskema for projektet forløb og effekter. Derudover har projektlederne og alle projektdeltagere, dvs. personer der har fået løn i projekterne, skullet udfylde et evalueringsskema.

Databasens grunddata har omfattet: Projektets titel, ansøgerens navn, bevillingens tilsagn, ultrakort beskrivelse af formålet med projektet, hvilken kommune ansøgeren kommer fra og bevillingsår. Derudover er indlagt in-

formation om typologisering af projektet i henhold til, om projektet hører under miljøstyring, nye virksomheder og produkter, viden og netværk, pilotprojekter eller øvrige projekter. Siden er desuden anført, hvilke tema(er) projekter hører under: Affald og genanvendelse, byggeri, innovative virksomheder, miljønetværk, sociale aspekter, turisme og økologiske fødevarer.

Det er valgt, at projekterne, der er registeret i databasen, kun er registreret under en kategori i forhold til typologiseringen, men de kan godt høre under flere temaer.

Selvevalueringsskemaerne er opbygget, så de rummer alle de oplysninger om projektet, som der på forhånd var fastlagt intentioner om at få kendskab til fra projekterne, og som det er muligt at udfylde i et spørgeskema. Data fra selvevalueringsskemaerne er efter indsendelse registeret i databasen, således at det har været muligt at krydse stamdata fra bevillingen med de indkomne svar fra evalueringen.

Selvevalueringsskemaerne skulle indsendes til CASA ved projektets afslutning samtidig med, at der blev indsendt det afsluttende regnskab og en kortfattet beskrivelse af projektets indsats og resultater til jobpuljen. Fra foråret 1999 blev udbetalingen af tilskud fra jobpuljen gjort betinget af, at projekterne rent faktisk indsendte selvevalueringsskemaet. Det sidste betyder, at der er en højere andel af besvarelser blandt de afsluttede projekter, end man normalt ser i spørgeskemaundersøgelser.

Selvom der generelt er en høj besvarelsesprocent, så gælder det for stort set alle spørgsmål, at ikke alle de projektansvarlige har besvaret hele spørgeskemaet. I sidste fase ved databehandlingen i forbindelse med slutevalueringen blev CASA og Den Grønne Jobpulje således opmærksom på ikke alene at sikre, at selvevalueringsskemaet var indsendt, men også at alle spørgsmålene så vidt muligt var besvaret. Mangelfulde skemaer blev sendt retur, eller der blev taget telefonisk kontakt til afsenderen med henblik på at få de sidste oplysninger.

Til evalueringen blev nedsat en følgegruppe, som har medvirket ved tilrettelæggelsen af evalueringen bl.a. med kommentarer til udformningen af selvevalueringsskemaerne. Følgegruppen har derudover være inddraget i forbindelse med temamøder om beslægtede ordninger og drøftelser af planen for den afsluttende evaluering. Følgegruppen har bestået af repræsentanter fra Miljøstyrelsens kontor for Renere Teknologi (siden Renere Produkter), Grøn Aktivering (AF Vejle), Erhvervsfremme Styrelsen, Kommunernes Landsforening, Specialarbejderforbundet i Danmark, Ingeniørforeningen, TIC-Centrene, Arbejderbevægelsens Erhvervsråd og Det Økologiske Råd.

Forløbs- og temaevalueringer. Ved evalueringens start blev udvalgt 22 projekter til forløbs- eller procesevalueringer. Projekterne blev udvalgt, så de repræsenterede en god spredning i de bevillinger, der var givet det første 1-1½ år både med hensyn til typologiseringen, bevillingsstørrelsen af projekterne og geografisk spredning. Formålet med forløbsevalueringerne var at følge projekterne gennem de forskellige faser fra start til slut. Ideen er at

komme tættere ind bag om projekterne, end det er muligt ved spørgeskemaer og telefoninterview for at få informationer om effekterne og af de mekanismer, som spiller ind ved gennemførelse af projekterne.

I forbindelse med forløbs- og temaevalueringer er der gennemført interview med de projektansvarlige samt nøglepersoner i projekterne. Derudover er der inddraget nøglepersoner rundt om projekterne til belysning af indsatsen. Skriftlige materialer, dels fra sagsmapperne i Det Grønne Sekretariat, dels fra projekterne i øvrigt er inddraget i analyserne og vurderingerne.

Forløbsevalueringerne er gennemført i 1999. Erfaringerne fra forløbsevalueringerne gennem de første faser er afrapporteret i midtvejsevalueringen og i en selvstændig rapport udgivet i forbindelse med midtvejsevalueringen ("Status over forløbsevalueringer" – Notat i forbindelse med Midtvejsevalueringen, januar 2000).

Efter midtvejsevalueringen blev det vurderet, at selvom der var oplysninger om projekterne, som det endnu var for tidligt at få data til ved forløbsevalueringen, så ville det være sparsomt, hvad der alt i alt ville komme af ny viden ved alene at følge de 22 projekter videre i evalueringen. Det blev derfor i fællesskab mellem CASA og Den Grønne Jobpulje besluttet at udvide kredsen af projekter til i alt 38 ud fra 7 udvalgte indsatsområder. Det åbnede mulighed for at få et nærmere kendskab til ikke alene flere projekter, men også for at vurdere effekterne inden for hver af de 7 indsatsområder.

De 7 valgte indsatsområder er: Affald og genanvendelse, byggeri, innovative virksomheder, regionale miljønetværk, sociale aspekter, turisme og økologiske fødevarer. Temaevalueringerne er gennemført i 2000 og 2001. Erfaringerne fra de 7 temaevalueringer er formidlet gennem udgivelse af 7 temahæfter. De første 3 temahæfter ("Innovative virksomheder med grønne job", "Sociale aspekter i grønne job" og "Økologiske fødevarer giver grønne job") er udgivet i foråret 2001, mens de sidste 4 temahæfter ("Grønne job i lokale affalds- og genbrugsløsninger", "Bæredygtigt byggeri og grønne job", "Regionale miljønetværk og grønne job" samt "Grønne job fremmer udvikling af bæredygtig turisme") udgives i januar 2002 samtidig med slutevalueringens rapporten.

Udgivelsen af temahæfterne blev valgt som form til dels at formidle erfaringerne indsamlet ved evalueringen med henblik på at udbrede kendskabet til resultaterne fra Den Grønne Jobpulje, dels som en kilde til informationer og inspiration til kommende projektmagere og andre, der er interesseret i indsatsen til fremme af miljø og beskæftigelse inden for de valgte indsatsområder. Temaevalueringerne kan tillige indgå som et væsentligt element i at sprede erfaringerne fra de omfattede projekter.

Ved at udgive temaevalueringerne som 7 selvstændige hæfter har formålet været at få en større kreds af læsere, end der normalt er til en tyk og omfattende evalueringsrapport. Hvis fx en boligforening er interesseret i at få mere viden om mulighederne og resultaterne om affaldssortering og grønne

gårdmænd, så kan de nøjes med at rekvirere temahæftet ”Grønne job i lokale affalds- og genbrugsløsninger“.

Midtvejsevalueringen. Midtvejsevalueringen blev gennemført i 1999 og afrapporteret i rapporten ”Ny grøn beskæftigelse i Danmark“ (Januar 2000). Ved midtvejsevalueringen var det muligt at tegne nogle tendenser og vise nogle strømpile for indsatsen gennem Den Grønne Jobpulje. Midtvejsevalueringen kunne bruges til overordnet at vurdere indsatsen gennem de første 3 år med henblik på eventuel justering det sidste år.

Midtvejsevalueringen rummede en analyse af de gennemførte projekter ud fra de indkomne selvevalueringer og forløbsevalueringerne. Derudover var der gennemført en afslagsanalyse for jobpuljens første par år. Derudover indgik en grundig analyse af beslægtede ordninger, en selvstændig evaluering af Grøn Aktivering i AF Vejle samt en vurdering af de erhvervsøkonomiske konsekvenser. Den sidste vurdering var gennemført af Handelshøjskolen i Århus. Endelig indgik der en vurdering af sekretariatets og bestyrelsens prioriteringer og bevillingspraksis.

Slutevalueringen. Formålet med slutevalueringen er samlet at trække op på de erfaringer om Den Grønne Jobpuljes effekter, som er indhentet gennem hele evalueringsforløbet. Det er endvidere formålet at vurdere, hvorvidt Den Grønne Jobpulje har levet op til de mål og delmål, der var sat for jobpuljen.

Slutevalueringen bygger på de indkomne besvarelser af slutevalueringerne, hvor nu ca. 60% af de igangsatte projekter er afsluttet og afrapporteret. Derudover indgår hovedlinierne fra forløbs- og temaevalueringerne. Endelig er der i forbindelse med slutevalueringen gennemført en selvstændig analyse af de miljømæssige og beskæftigelsesmæssige effekter af de projekter, der har været afsluttet gennem 1/2-2 1/2 år. Analysen er gennemført ved telefoninterview.

For at få et samlet billede af jobpuljen medtages også afslagsanalysen, som blev gennemført i forbindelse med midtvejsevalueringen. Der indgår nogle hovedlinier for evalueringen af Grøn Aktivering i Vejle. Slutevalueringen indeholder også en kort sammenfatning af samspil med andre ordninger. Der indgår ligeledes en bredere vurdering af udviklingen inden for både arbejdsmarkedet og miljøområdet gennem den periode, hvor Den Grønne Jobpulje har virket (1997-2000). Den erhvervsøkonomiske analyse fra midtvejsevalueringen er ikke gentaget eller medtaget.

13.2 Evalueringens fokus: faser i et projektførløb

Evalueringen har beskæftiget sig med alle faserne i et typisk projektførløb:

- Ansøgningsfasen
- Sagsbehandling
- Projektførløb
- Effekter af projekterne

Selvevalueringskemaet afspejler denne opdeling. I det følgende gives en redegørelse for spørgsmålene fra selvevalueringskemaet og opbygningen i evalueringen.

Ansøgningsfasen. Temaerne for ansøgningsfasen har taget udgangspunkt i de projektansvarliges oplevelse af Den Grønne Jobpulje. Det har været afgørende for programmet, at de rette målgrupper er blevet opmærksom på programmets eksistens og muligheder. Hovedspørgsmålet her har været, hvordan er ansøgerne kommet i kontakt med Den Grønne Jobpulje? Dernæst er der fokuseret på ansøgningsfasen, fx: Havde ansøgerne et godt indblik i puljens prioriteringer og mål? Var det nemt at skrive en ansøgning? Blev kriterierne oplevet som rimelige? Dernæst er behandlet formidlingsindsatsen fra Den Grønne Jobpulje.

Sagsbehandling. Evalueringen har set nærmere på Den Grønne Jobpuljes administrative procedurer, fx: Har ansøgerne oplevet processen som gennemskuelig, effektiv og hurtig? Evalueringen har tillige set på sekretariatets inddragelse af erfaringer og kontakter til beslægtede ordninger, fx: Hvordan sikres sammenhæng, helhed og synergieffekter på tværs af offentlige tiltag om miljø og beskæftigelse? Har sammenspillet bidraget til bedre projekter? Endelig har evalueringen set på sammenspillet mellem bestyrelsen og sekretariatet for Den Grønne Jobpulje, fx: Er kriterierne for tilskud og afslag klare og konsistente? Hvordan håndteres ændringer i bevillingspolitikken?

Projektforløb. Omkring projektforløbene har evalueringen set nærmere på, hvilke barrierer projekterne er stødt på, fx: Er der mønstre og fejl, der er gået igen? Er der bestemte typer af projekter, der har større succes og bedre effekt end andre? Har projekterne kunnet klare de formelle krav om regnskaber og afrapportering til sekretariatet? Har de projektansvarlige oplevet ordningen som smidig?

Effekterne. Evalueringen har belyst effekterne af de gennemførte projekter, fx: Har projekterne opfyldt de mål, de selv har opstillet? Hvordan er den samlede målopfyldelse for Den Grønne Jobpulje med udgangspunkt i succeskriterier, som opstillet i den oprindelige lovgivning, bekendtgørelse og programmerklæring? Er der positive og negative effekter? Succeskriterier er beskrevet tidligere i det indledende kapitel.

13.3 Evalueringens analyser

De 4 temaer er belyst gennem 4 analyser, som uddybes i det følgende:

1. Analyse af de støttede projekter
2. Analyse af afslagene
3. Erfaringer fra interessenter og beslægtede offentlige initiativer samt vurdering af udviklingen inden for både miljøområdet og arbejdsmarkedet.
4. Sekretariatets og bestyrelsens vurderinger

De 4 analyser har indholdsmæssigt givet input til flere af faserne i et projektforløb. Eksempelvis kan analysen af afslagene både sige noget om jobpuljens prioriteringer, informationsindsats og tilfredsheden med puljens

administration. Analysen af de støttede projekter kan give input til alle 4 temaer.

Ud over de beskrevne analyser bygger evalueringen på skriftlige kilder som eksempelvis: Årsberetningerne fra Den Grønne Jobpulje, lovgrundlaget med bemærkninger, programerklæringer, Den Grønne Jobpuljes hjemmeside, en database med samtlige projekter, avisartikler, pjecer og rapportmateriale fra de gennemførte projekter.

Samlet set giver det indsamlede materiale et godt overblik over både administration og effekter af Den Grønne Jobpulje. Grundlaget for vurdering af jobpuljens effekt er således meget omfattende – ideelt set vil det præcise billede først kunne tegnes efter afslutningen af det sidste projekt, men der er på nuværende tidspunkt indsamlet mange data og indhøstet mange erfaringer om Den Grønne Jobpuljes virke, så det giver god mening at vurdere effekterne og give et bud på, hvordan de indhøstede erfaringer kan bruges videre.

Analyse af de støttede projekter

Analysen af de støttede projekter bygger på en række datakilder:

Database. Den tidligere omtalte database er oprettet for at give et bedre overblik over de projekter, der har modtaget tilskud fra Den Grønne Jobpulje. Database er med jævne mellemrum opdateret med informationerne fra Den Grønne Jobpulje. Den Grønne Jobpulje har selv registreret en mængde informationer i Miljøstyrelsens tilskudsadministrationssystem, men her har der kun været begrænsede muligheder for at få tal og rapporter ud igen.

Selvevalueringer. De projekter, der er afsluttet, har skullet indsende selvevalueringer. Selvevalueringerne består af 3 dele: Et generelt evalueringsskema, et skema for hver projektdeltager samt en kort rapport.

Skemaerne blev udarbejdet i foråret 1999 i samarbejde med Den Grønne Jobpulje. Skemaerne omfatter forholdsvis mange spørgsmål og udfyldelsen af skemaerne har taget ca. en times tid for den projektansvarlige. Udfyldelsen af skemaerne er blevet gjort til en del af den obligatoriske afrapportering fra projekterne. Det betød, at fra foråret 1999 blev udbetalinger af tilskuddene (eller sidste rate) gjort betinget af indsendelse af selvevalueringsskemaet. Fordelen ved at gøre udfyldelsen obligatorisk var dels en systematisk og komparativ indsamling af oplysninger dels en høj svarprocent. Dertil kommer, at kravet til rapportskrivning efter projektets gennemførelse har været mindre, hvilket af nogle ansøgere er blevet anset som en fordel.

Der har kunnet gennemføres statistiske analyser på de kvantitative oplysninger og en mere kvalitativ vurdering af svarene på de mere åbne spørgsmål.

Analyserne er baseret på de projekter, der var afsluttet og havde afleveret projektskema (spørgeskema) til CASA pr. 15. november 2001. I alt 316 projekter havde afleveret, og sammen repræsenterer de et tilskudsbeløb på godt 130 millioner kroner. Det svarer til 55% af projekterne og 49% af bevillin-

gerne, idet der er igangsat i alt 574 projekter til en samlet tilskudsramme på 265 millioner kroner.

Det er en overvægt af de mindre projekter og af virksomhedsprojekter blandt de afsluttede og det er fortrinsvis de projekter, der er igangsat i de første par år, som nu er afsluttet. Der er en mindre overvægt af miljøstyringsprojekter blandt de afsluttede projekter, hvilket er helt naturligt, da de både er bevilliget i de første to år og samtidig udgør de mindre projekter. Miljøstyringsprojekterne udgør ca. 30% af de bevilligede projekter, men ca. 41% af de afsluttede projekter.

Betegnelsen ”afsluttede projekter“ dækker over projekter, som ikke længere modtager tilskud fra Den Grønne Jobpulje. Det betyder ikke, at indsatsen eller aktiviteten er ophørt. 8 ud af 10 projektansvarlige forventer at fortsætte deres aktiviteter efter ophør af støtten.

Ifølge Den Grønne Jobpulje er yderligere 20 projekter afsluttet – uden at der er indsendt et evalueringsskema fra projekterne. De har ikke svaret, selvom Den Grønne Jobpulje har rykket for svar. Det er projekter, der har fået udbetalt de sidste penge, fordi evalueringsskemaerne ikke lå klar, eller rutinerne ikke var helt på plads i jobpuljens sekretariat på det tidspunkt.

Selvevalueringsskemaerne er netop *selvevaluering*. Der kan for nogle projekters vedkommende være tale om en positiv bias i besvarelserne, når den enkelte projektansvarlige skal vurdere eksempelvis projektets miljømæssige resultater eller bidrag til en forbedring af den eksterne beskæftigelse på lang sigt. Besvarelserne angiver primært ”bruttoeffekten“ af projekterne, og det kan være vanskeligt at se af selvevalueringen, hvad Den Grønne Jobpulje har bidraget til, og hvad der alligevel ville være sket ”af sig selv“. Disse forbehold må holdes in mente ved fortolkningen af resultaterne.

Samtidig med indsendelse af projektevalueringsskemaet er de projektansvarlige blevet bedt om at uddele et spørgeskema til de projektdeltagere, der har modtaget løn af projektet. Det har alt i alt givet 672 svar fra projektdeltagerne. De fleste projekter har indsendt 1-2 svar, et enkelt projekt har indsendt 8 og et andet 17 svar.

Bevillinger fordelt på evalueringens typologisering

	Antal bevillinger				Total
	1997	1998	1999	2000	
Miljøstyring	80	96	6	1	183
Nye virksomheder/produkter.....	11	55	32	65	163
Viden og netværk.....	15	22	50	49	136
Pilotprojekter.....	14	31	19	44	108
Øvrige.....	3	12	7	6	29
I alt	123	216	115	165	619

Afsluttede projekter fordelt på evalueringens typologisering

<i>Afsluttede projekter</i>					
	1997	1998	1999	2000	Total
Miljøstyring.....	53	74	3	-	130
Nye virksomheder/produkter	6	36	22	14	78
Viden og netværk	12	16	15	6	49
Pilotprojekter	10	26	3	5	44
Øvrige.....	1	10	3	1	15
I alt	82	162	46	26	316

<i>Bevillinger i millioner kr.</i>					
	1997	1998	1999	2000	Total
Miljøstyring.....	19,8	21,9	2,0	0,4	44,1
Nye virksomheder/produkter	8,4	29,1	14,6	30,7	82,8
Viden og netværk	9,5	9,3	23,9	25,0	67,7
Pilotprojekter	13,3	19,3	10,7	22,3	65,6
Øvrige.....	4,4	8,1	5,0	3,4	20,9
I alt	55,4	87,7	56,1	81,8	281,1

<i>Afsluttede projekter i millioner kr.</i>					
	1997	1998	1999	2000	Total
Miljøstyring.....	13,1	17,1	0,6	-	30,9
Nye virksomheder/produkter	5,5	19,7	10,0	4,6	41,3
Viden og netværk	7,5	6,9	7,1	2,1	23,6
Pilotprojekter	10,2	15,7	1,0	4,6	31,5
Øvrige.....	0,4	4,1	1,8	0,5	6,8
I alt	36,8	63,5	20,5	13,3	134,1

Note: Ca. 4 millioner kroner af de bevilligede tilskud er ikke udnyttet i projekterne. Det betyder, at de afsluttede projekter kun har kostet ca. 130 millioner kroner for jobpuljen

Forløbs- og temaevalueringer. Forløbsevalueringerne har fulgt projekterne gennem forskellige faser så vidt muligt fra start til slut. Målet med forløbsevalueringerne har været at få en detaljeret viden om projekterne og de effekter, som ikke kan opfanges af telefoninterviewundersøgelser og selvevalueringen.

Forløbsevalueringerne har omfattet 22 projekter. Gennem interview har de kunnet uddybe den viden, som fremstod ud fra en gennemgang af projekternes sagsmapper. Der er indhentet viden om mulighederne og barriererne for, at projekternes mål opnås for spredningen af resultater. Der er endvidere skaffet viden om sideeffekter og om tilskuddets betydning for projektets gennemførelse. Projekterne blev udvalgt, så de så vidt muligt repræsenterede forskellige typer af projekter i forhold til CASAs typologisering..

Kredsen af projekterne blev udvidet, og projekterne blev evalueret i forhold til 7 udvalgte temaer. Ved udvælgelsen af flere projekter til temaevaluering blev det samtidig besluttet at gå lidt mindre i dybden med de enkelte projekter til fordel for at få et nærmere kendskab til flere projekter.

Vurderingen af de enkelte projekter bygger på skriftlige materialer fra projekterne og kvalitative interview af centrale personer i og omkring projekterne. Alle, der har bidraget med oplysninger til de enkelte projekter, har haft lejlighed til at gennemlæse og kommentere indholdet. Med baggrund i beskrivelser af de enkelte cases og en række spørgsmål, der er affødt af forholdene omkring de valgte cases, er der afholdt en workshop med projekt-magerne og andre centrale parter fra de udvalgte brancher eller indsatsområder. Ved workshoppen har der været mulighed for at diskutere og perspektivere indsatsen og effekterne, herunder de fremtidige udfordringer og muligheder.

Telefoninterview. Det er taget telefonisk kontakt til 125 afsluttede projekter, det vil sige projekter, der ikke længere får støtte fra jobpuljen, for at få et indtryk af de længerevarende effekter af projekterne. De 125 projekter er udvalgt tilfældigt. Det er lykkedes at få interview med 102 projekter, som var afsluttede for mellem ½ eller 2½ år forinden.

Telefonkontakten er rettet til den projektansvarlige eller initiativtageren bag projekterne, og der er gennemført interview ud fra et spørgeskema med lukkede spørgsmål. Med 102 svar i analysen svarer det til omkring en tredjedel af det samlede antal afsluttede projekter fra jobpuljen (i alt er 316 projekter afrapporteret og afsluttet).

Interviewene er gennemført fra september-oktober 2001.

Det var oprindeligt meningen, at denne telefonanalyse skulle gennemføres i forbindelse med midtvejsevalueringen. I praksis viste det sig at være mere hensigtsmæssigt at udskyde interviewene til slutevalueringen, fordi der således ville være flere afsluttede projekter, og de ville have et længere liv bag sig. Det betyder, at det i højere grad er muligt at sige noget om de mere langsigtede effekter.

AF i Vejle-regionen. AF i Vejle har fået uddelegeret 15 millioner kroner til tilskudspuljen Grøn Aktivering. Projekterne her blev evalueret særskilt af CASA parallelt med midtvejsevalueringen. Evalueringer af Grøn Aktivering er koordineret med evalueringen af Den Grønne Jobpulje, således at afrapporteringen fra projekterne foregår på næsten enslydende skemaer. Det muliggør en sammenligning af de to parallelle tilskudsordninger.

Analyse af afslagene

Analysen af afslagene er gennemført i 1999 i forbindelse med midtvejsevalueringen. Afslagsanalysen bygger på følgende datakilder:

Sagsgennemgang. Afslagene fra perioden sommeren 1998 til sommeren 1999 er gennemgået med henblik på vurdering af kriterierne for afslag. Samlet er afslagene for 172 projekter gennemgået. Desuden har Den Grønne Jobpulje stillet et større antal afslagsbreve til rådighed.

Spørgeskema. Der er sendt 143 spørgeskemaer til de projekter, der modtog afslag i perioden juni 1998-1999. Heraf har 74 projektansøgere returneret svar på spørgeskemaet, hvilket er en svarprocent på knap 50%. I oktober

1999 blev der udsendt en påmindelse til de projektansøgere, der endnu ikke havde svaret.

Telefoninterview. Der er gennemført telefoninterview med 16 ansøgere, der fik afslag. Formålet har været at få en uddybning af de synspunkter, der kan ligge bag afkrydsningerne i spørgeskemaet.

Erfaringer fra interessenter og beslægtede, offentlige initiativer

I programmet er der lagt særligt vægt på opbyggelse af samarbejde med andre offentlige initiativer for at opnå synergieffekter. Spørgsmålene har været, hvorvidt det er lykkedes? Den grundige analyse af de beslægtede offentlige initiativer har givet et indtryk af Den Grønne Jobpuljes samspil og samarbejde med interessenter og beslægtede offentlige initiativer. Analysen bygger på to datakilder:

Skriftlige. Evalueringer og programbeskrivelse fra beslægtede offentlige initiativer. Hvilke effekter kan forventes, og hvordan er Den Grønne Jobpuljes målsætninger i forhold til andre beslægtede, offentlige initiativer? Resultatet af analysen blev sammenfattet i en selvstændigt rapport til Den Grønne Jobpulje: "*Den Grønne Jobpuljes samspil med andre offentlige initiativer*", 2000.

Der er afholdt to *miniseminarer* om Den Grønne Jobpulje og om samspillet med andre i september 1999 hos Center for Alternativ Samfundsanalyse med repræsentanter for interessenter samt nøglepersoner fra beslægtede offentlige initiativer.

I forbindelse med slutevalueringen har en konsulent fra CASA, der arbejder med arbejdsmarkedsforhold, lavet en analyse og vurdering af udviklingen på arbejdsmarkedet i perioden 1997 til 2000. Derudover har miljøområdet i CASA bidraget med en vurdering af udviklingen på miljøområdet og jobpuljens samspil med konkrete miljømæssige initiativer gennem perioden.

Sekretariatet og bestyrelsens vurderinger

Interview. Sekretariatet og bestyrelsen er blevet interviewet om alle evalueringstemaerne i forbindelse med midtvejsevalueringen. Der er foretaget endnu et interview med sekretariatet i forbindelse med den afsluttende evaluering.

Derudover har CASA været i løbende dialog og kontakt med sekretariatet i Den Grønne Jobpulje, således at der er udvekslet relevante materialer og statusopgørelser.

13.4 Evalueringens rapporter og udgivelser

Evalueringen af Den Grønne Jobpulje har resulteret i en række af rapporter og udgivelser. Her angives for overblikket skyld den samlede række af udgivelser i forbindelse med evalueringen af Den Grønne Jobpulje 1997-2000.

"Grønne job i Danmark – slutevaluering af Den Grønne Jobpulje 1997-2000", Januar 2002

- ”Ny grøn beskæftigelse i Danmark – Midtvejsevaluering af den Grønne Jobpulje“, Januar 2000
- ”Status over forløbsevalueringer“ – Notat i forbindelse med midtvejsevalueringen af Den Grønne Jobpulje, Januar 2000
- ”Den Grønne Jobpuljes samspil med andre offentlige initiativer“ – Notat i forbindelse med midtvejsevalueringen af Den Grønne Jobpulje, Januar 2000
- ”Ny grøn beskæftigelse i Vejle Amt – evaluering af Grøn Aktivering“, Januar 2000
- ”Innovative virksomheder med grønne job“ – temahæfte i forbindelse med evaluering af Den Grønne Jobpulje, 2001
- ”Sociale aspekter i grønne job“ – temahæfte i forbindelse med evaluering af Den Grønne Jobpulje, 2001
- ”Økologiske fødevarer giver grønne job“ – temahæfte i forbindelse med evaluering af Den Grønne Jobpulje, 2001
- ”Grønne job i lokale affalds- og genbrugsløsninger“ – temahæfte i forbindelse med evaluering af Den Grønne Jobpulje, Januar 2002
- ”Bæredygtigt byggeri og grønne job“ – temahæfte i forbindelse med evaluering af Den Grønne Jobpulje, Januar 2002
- ”Regionale miljønetværk og grønne job“ – temahæfte i forbindelse med evaluering af Den Grønne Jobpulje, Januar 2002
- ”Grønne job fremmer udvikling af bæredygtig turisme” – temahæfte i forbindelse med evaluering af Den Grønne Jobpulje, Januar 2002.

Bilag 1: Litteraturliste

- Danmarks Statistik, ”*Statistisk årbog 1999*“, Danmarks Statistik, 1999.
- Danmarks Statistik, ”*Statistikservice: Løn- og indkomststatistik*“, Danmarks Statistik 1996-1999.
- Danmarks Statistik, ”*Statistikservice: Arbejdsmarked*“, Danmarks Statistik 1996-1999.
- Danmarks Statistik, ”*Statistisk tiårsoversigt 2001*“, Danmarks Statistik, 2001.
- Den Grønne Jobpulje, ”*Beretning 1997 - Den Grønne Jobpulje*“, Den Grønne Jobpulje – Miljøstyrelsen, 1998.
- Den Grønne Jobpulje, ”*Årsberetning 1998 - Den Grønne Jobpulje*“, Den Grønne Jobpulje – Miljøstyrelsen, 1999.
- Den Grønne Jobpulje, ”*Årsberetning 1999 - Den Grønne Jobpulje*“, Den Grønne Jobpulje – Miljøstyrelsen, 2000.
- Den Grønne Jobpulje, ”*Årsberetning 2000 - Den Grønne Jobpulje*“, Den Grønne Jobpulje – Miljøstyrelsen, 2001.
- DTI-Arbejdsliv, ”*Program for rådgivning om miljøspørgsmål og arbejdsmiljø til mindre virksomheder - Evaluering af programmet*“, Miljøstyrelsen, 1998.
- Erhvervsfremme Styrelsen, ”*Gratis Rådgivning 1997-1998 – Rapport over anvendelsen af Erhvervsministeriets iværksætterordning – Gratis rådgivning før virksomhedsstart – i perioden 1. august 1997 til 31. december 1998*“, Erhvervsfremme Styrelsen, Erhvervsministeriet, 1999.
- Erhvervsfremme Styrelsen, ”*Iværksætterguide – regler og vejledning*“, Erhvervsfremme Styrelsen, Erhvervsministeriet, 7. udgave 1999.
- Miljøstyrelsen, ”*Rådets årsberetning 1997 - Orientering fra Miljøstyrelsen, nr. 8*“, Miljøstyrelsen, Miljø- og Energiministeriet, 1998 (samt årsberetningerne fra de foregående år).
- Nellemann Konsulenterne og Advance, ”*Evaluering af Isbryderprojektet*“, Erhvervsfremme Styrelsen, Erhvervsministeriet, 1997.
- PLS Consult, ”*Midtvejsevaluering af Iværksætterklippekortet*“, Erhvervsfremme Styrelsen, Erhvervsministeriet, 1995.
- Regeringens finanslovsforslag for 2002 af 28. august 2001.

Derudover har evalueringsgruppen haft adgang til sagsmapperne for samtlige bevilgede sager, sagsresumeeer for alle sager samt diverse pjecer, artikler og andet materiale fra de besøgte projekter.

I kapitel 10 – Samspil med omverdenen – er desuden anvendt, Internettet, pjecer og andre materialer, der beskriver de enkelte ordninger.

Bilag 2: Interviewliste

Listen indeholder referencer på de personer, der er blevet interviewet i forbindelse med evalueringen af Den Grønne Jobpulje samt personer, der har medvirket i forskellige workshop og miniseminarer afholdt i forbindelse med evalueringen.

- Acton, Steen, sekretariatsleder Destination 21
- Agger, Anne-Birgitte, indehaver af Agger Selskab
- Ahle, Charlotte miljøansvarlig hos Tonny Frank Jensens Skrot og Miljø
- Andersen, Poul Erik, indehaver af PE Ost i Hørsholm
- Andersen, Steen, SiD og bestyrelsesmedlem i Den Grønne Jobpulje
- Bak, Birgit, økologisk landmand
- Balle, Christopher, konsulent, tidligere sekretariatschef og projektleder for Grønt Netværk Sønderjylland
- Beedholm, Lisbeth, leder af Naturforvaltningens kantine i Århus Kommune
- Benfeldt, Lis, chef for Arbejdsformidlingen i Års
- Bertelsen, Harry H.G., direktør og projektansvarlig for Aurora Naturmaling
- Bindner, Claus, grøn gårdmand Avedøre Stationsby Syd
- Bladt-Hansen, Ole, Miljøchef i Esbjerg Kommune
- Blume, Malene Teller, Grøn Information
- Boddum, Jens Kjærgaard, projektmedarbejder hos Afate
- Bonde, Jane, miljømedarbejder i Tivoli
- Bonde, Pia, projektansvarlig for ”Blenstrup kultur- og aktivitetscenter”
- Bonde, Verner, direktør for VB Trucks
- Brandt, Astrid, ejer af Kraka Naturvarer
- Brandt, Winnie, fuldmægtig, Gentofte Amtssygehus
- Brockmann, Rolf, projektansøger
- Brun, Mogens Daniel, direktør Alba
- Buhl, Kurt Selmer, direktør for Gjern Tømmerhandel
- Burén, Jacob, ejer af Æblegaarden, nystartet økologisk landmand samt edb-tekniker
- Burén, Sannie Terese, ejer af Æblegaarden og nystartet økologisk landmand
- Bøje, Inge, regnskabsfører og miljøansvarlig i Næstved Autoophug
- Capetillo, Brigitta, souschef i Dansk Design Center

- Christiansen, Erna, grøn guide Avedøre Stationsby
- Christiansen, Kim, formand for miljøudvalg, Ingeniørforeningen i Danmark
- Clausen, Dorthe Bramsen, sekretariatesleder af Miljøforum Danmark
- Clausen, Helene Dalgaard, biolog og miljø- og planmedarbejder i Hvor-slev Kommune
- Dalbro, Mette, Den Økologiske Haves Hjemmeservice
- Dalby, Knud, virksomhedsrådgiver, TIC København-Frederiksberg.
- Dalsgaard, Henrik, afdelingschef for planlægning og kundeservice, VEGA
- Dalum, Vibeke, afdelingsleder i Friluftsrådet
- Dam, Niels, sektorchef hos DSB
- De Geer, Stig, direktør for Bicykelfonden
- Dietz, Martin, Arkitekt MAA, Indre Nørrebro Bydel
- Ditmarsen, Ole, lagerchef Svendborg Brakes
- Dreyer, Jane, Miljøkontrollen i København
- Dufour, Jørgen, ingeniør Dansk Standard
- Eifos, Bettina, ejer og projektleder af OZ – de økologiske frisører
- Eriksen, Hanne, konsulent for Miljøstyrelsen
- Eriksen, Jan, direktør i Friluftsrådet og formand for Destination 21
- Falk, Johannes, direktør i Hvidsten Energiskov og PileByg
- Farr, John, funktionsleder og projektleder i Københavns Amt
- Folke, Signe, projektleder for ”planlægning af økologiske køkkener i Rønne“
- Frandsen, Merete, restauratør i Tivoli
- Frederiksen, Ivan, ejer og projektleder af OZ – de økologiske frisører
- Gade, Bente, sygeplejeske, Nykøbing Mors Sygehus
- Georg, Susse, lektor på Handelshøjskolen i København
- Godballe, Mogens, projektleder, Severin
- Gottschalk, Uffe, ingeniør i RUF international
- Gram, Sven, indehaver af virksomheden V.Å. Gram og medlem af bestyrelsen for Grønt Netværk Sønderjylland.
- Gro, Vibe, projektleder i PileByg
- Grønbjerg, socialrådgiver, Serviceordningen for Bicykler
- Grønbæk, Vibeke, viceborgmester i Vordingborg og bestyrelsesmedlem i Den Grønne Jobpulje
- Guldager, Christian, tidligere sekretariatsleder og projektleder hos Den Grønne Nøgle, nu ansat som konsulent, Kursus Lex

- Guldborg, Anders, marketingdirektør i Dendek
- Hanneslund, Lise, konsulent, TIC Århus
- Hansen, Betina Ellehauge, miljøkonsulent hos Nørskov Miljø
- Hansen, Ernst Jan De Place, seniorforsker ved Statens Byggeforskningsinstitut
- Hansen, Hans Erik, konsulent for Foreningen af Danske Gårdmejerier
- Hansen, Henrik Bjørn, ejendomsleder AKB-Avedøre Syd
- Hansen, Keld, projektansøger
- Hansen, Mogens Krogh, toksikolog og rådgiver hos Maler BST
- Hansen, Morten, direktør i Arkitektfirmaet M. Hansen
- Hansen, Peter Dorff, netværksmedarbejder for Grøn Erhvervsudvikling i Storstrøms Amt
- Hansen, Susanne, sundhedskonsulent i Københavns Kommunes Sundhedsforvaltning
- Henriksen, Klaus, Økologiske Igangsættere
- Holm, Gitte, Sund By Indre Nørrebro
- Holm, Henrik, indehaver af tømmerfirmaet Holm
- Holm, Mette, fuldmægtig i Esbjerg Kommune
- Holmberg, Jesper, administrerende direktør og projektleder i Genbyg
- Høngsmark, Kirsten, projektleder
- Hummel, Keld, direktør i Hummel Gulvprodukter
- Hummel, Vivian, daglig leder i Hummel Gulvprodukter
- Irgens-Møller, Sven, projektleder af ”På Sporet”
- Isaksson, Pål, miljø- og udviklingsprojekter for ”Blenstrup kultur- og aktivitetshus”
- Iversen, Knud Anker, projektleder for ombygningen af Det Økologiske Teaterværksted Iversen, grøn guide, Høje Taastrup Miljø- og Energi-center
- Jacobsen, Peter Borup, skoleleder Blenstrup
- Jakobsen, Mads, forstfuldmægtig i Skov- og Naturstyrelsen
- Jelsøe, Vagn, sekretariatsleder i Den Grønne Jobpulje
- Jensen, Birthe, projektkoordinator i Byggeri- og ejendomsadministrationen, Københavns Kommune
- Jensen, Ebba, miljøkoordinator og projektleder, Nykøbing Mors Sygehus
- Jensen, Einer, administrerende direktør og projektansvarlig i Revacentret i København
- Jensen, Kaj, medlem af bestyrelsen for Veksø Handelsstation, i dag projektansat ved Agenda 21-center i Frederikssund

- Jensen, Ole Brandt, socialchef i Skørping Kommune
- Jensen, Toni, grøn guide i Skørping
- Jensen, Tonny Frank, ejer af Tonny Frank Jensens Skrot og Miljø
- Jensen, Tove, fuldmægtig i Den Grønne Jobpulje.
- Jung, Majk, Lerbyg Danmark
- Jørgensen, Camilla, direktør for Nørskov Miljø
- Jørgensen, Christa, koordinator for Grønt Netværk Sønderjylland
- Jørgensen, Finn Østergaard, specialkonsulent, Arbejdsmarkedsstyrelsen
- Jørgensen, Inge, vicekontorchef for Byggeri- og ejendomsadministrationen, Københavns Kommune
- Jørgensen, Jørgen Henrik Bjerge, direktør, Klintholm I/S
- Jørgensen, Lars K., direktør Egen Vinding & Datter
- Jørgensen, Per Høj, TIC Århus
- Jørgensen, Tom, grøn guide, Københavns Miljø- og Energikontor, medejer af Genbyg
- Kaas, Torben, afdelingschef hos HORESTA
- Karup, Tine, miljømedarbejder, Københavns Amt
- Kidmose, Vibeke, kontorassistent, Nykøbing Mors Sygehus
- Kielsgaard, Martin, kvalitetschef hos Corning Cabelcon A/S i Vordingborg
- Kilgast, Søren, centerleder, Teknologisk Innovation
- Kistorp, Søren Klint, byg- og planchef i Haderslev Kommune
- Klausen, Karlo, projektdeltager ”Blenstrup kultur- og aktivitetscenter”
- Klit, Hanne, affaldskonsulent, projektleder, Klintholm I/S
- Knudsen, Ove, destinationschef, Destination Himmerland
- Kongsbak, Steen, projektleder for grøn aktivering og dermed det grønne vikarkorps
- Kruse, Thomas, konsulent i Danmarks Turistråd
- Kusk, Per, leder af Materialegården
- Kværnø, Regner, Netværkskoordinator for Grøn Erhvervsudvikling i Storstrøms Amt
- Lacuelle, Pierre, grøn guide i Hjortshøj
- Larsen, Flemming, Ribe Kommune
- Larsen, Inga, afdelingsleder, Den Grønne Jobpulje
- Larsen, Majbritt, medarbejder i Roskilde Kommunes Rådhuskantine
- Larsen, Per K., direktør i Kooperativt Ide Center
- Larsen, Preben, tidligere destinationschef, Destination Himmerland

- Larsson, Poul, grøn koordinator, Vibegaard
- Lauridsen, Anne G., Strukturdirektoratet
- Lunde, Jes, MF for SF, formand for Den Grønne Jobpulje
- Lübeck, Jessie, Århus Kommunes Naturforvaltning
- Lyck, Niels, projektleder, Agenda 21/Affald på Islands Brygge
- Lægård, Jørgen, adm. direktør i DOR Århus A/S
- Madsen, Bent Gasberg, Gasberg Marketing
- Madsen, Kim, daglig projektleder for Serviceordningen for Bicykler
- Madsen, Per, projektleder i Herning Kommune
- Martinus, Jørgen, fagmedarbejder Københavns Miljø- og Energikontor (KMEK)
- Michelsen, Jan, projektansvar fra Indre Nørrebro Bydelsadministration
- Mogensen, Mette Holm, miljømedarbejder i Esbjerg Kommune
- Mortensen, Bente, konsulent Destination 21
- Mortensen, Henning, direktør Paritas
- Mortensen, Leif, projektleder på Revalideringscenter Binderup
- Myatt, Peter, projektleder økologiske byggeri i Hjorthøj
- Møller, Carsten, Skov- og Naturstyrelsen
- Møller, Claus Nue, AF Vejle
- Mørup, Jimmy, Sats Design
- Nexø, Lilian, ledende økonoma, Gigtpløjehjemmet
- Nielsen, Karen Marie, økonoma, Nykøbing Mors Sygehus
- Nielsen, Ove, fuldmægtig By- og Boligministeriet
- Nielsen, Per Rindom, leverandør til Genbyg
- Nissen, Nis Peter, sekretariatsleder Grøn Information
- Nyskov, Søren, miljøkonsulent, Dansk Center for Byøkologi
- Nørgaard, Kirsten, tidligere projektleder for Destination Himmerland.
- Olesen, Allan, sælger med ansvar for miljø i Gjærn Tømmerhandel
- Olesen, Anne Marie, medarbejder i Roskilde Kommunes Rådhuskantine
- Olesen, Finn, chef for Arbejdsformidlingen i Hjørring
- Olsen, Per, Projektleder i Sats Design
- Oppermann, Claus, leder af Hvidovre Kommunes Beskæftigelsesafdeling
- Ovesen, Michael, kursist Serviceordningen for Bicykler
- Parbst, Michael, medlem af bestyrelsen for Veksø Handelsstation samt grøn guide i Veksø
- Pedersen, Lars Enevold, udviklingchef Midt-Nord Turisme
- Peters, René, grøn gårdmand Avedøre Stationsby Nord

- Petersen, Flemming Bo, fuldmægtig i Den Grønne Jobpulje
- Petersen, Inger, kommunikationskoordinator, VækstFonden
- Petersen, Michael, sælger hos Miljø Isolering
- Petersen, Peter, direktør i DLG Nordjylland
- Phil, Finn, tømrer i aktivering på Vibegaard
- Phil, Jens, leder af projektafdelingen på Vibegaard
- Poulsen, Knud R., holdleder på Revalideringscenter Binderup
- Poulsen, Søren Bundgaard, tidligere miljømedarbejder i Håndværkerparken, nu affaldskonsulent, Dansk Center for Byøkologi
- Prebensen, Jens, fuldmægtig i Miljøstyrelsen
- Rasmussen, Birthe, projektansvarlig hos Hummel Gulvprodukter
- Rasmussen, Jan, ejendomsinspektør for Håndværkerparken
- Rasmussen, John Schmidt, medejer af Genbyg
- Rasmussen, Poul, fuldmægtig i Miljøstyrelsens Erhvervsaffaldskontor
- Ravnsbæk, Poul, projektleder, forstfuldmægtig i Skov- og Naturstyrelsen.
- Reedtz-Thott, Ivan, ejer af Feddet Camping
- Rettig, Morten, Centerleder i Den Grønne Tråd, Odense.
- Ringius, Hanne, kørselsleder, Serviceordningen for Bycykler
- Ringsing, Anita, R98 tilknyttet Kvarterløft Kgs. Enghave
- Robertson, Dennis, skov- og landskabsingeniør i Tisvilde Skovdistrikt
- Sall, Claus, medarbejder hos Tinta.
- Sall, Hanne Kjeldsen, ejer af Tinta.
- Schaff, Lennart, direktør hos Dansk Auto Genbrug
- Schächter, Søren, fuldmægtig By- og Boligministeriet
- Skaarup, Per, projektkoordinator, VEGA
- Skov, Claus, indehaver af Miljø Isolering
- Skårup, Jørgen, direktør og projektleder hos Afatak
- Spanggard, Jacob, sygehusdirektør, Nykøbing Mors Sygehus.
- Steward, Hamish, projektansøger
- Strunge, Lars, erhvervpolitisk konsulent i IDA
- Stærke, Bernt, ejer af Gårdmejeriet Grambogård i Tommerup
- Susé, Thomas, Agenda 21-medarbejder i Roskilde Kommune
- Svendsen, Elin Kyhl, leder af Den Økologiske Have
- Svendsen, Janni, køkkenmedarbejder med ansvar for maden til skoleboderne på Indre Nørrebro

- Sørensen, Helle, tidligere ansat i sekretariatet "Den Grønne Nøgle", nu miljøkonsulent i Campingrådet
- Sørensen, Pia Lyngø, projektansøger.
- Taabar, Mogens, kursist Serviceordningen for Bicykler
- Teglkamp, Lone, civilingeniør, Netværk f. Grøn Erhvervsudvikling i Storstrøms Amt
- Thygesen, Niels, sekretariatsleder for Det Grønne Sekretariat
- Utzon, Jan, afdelingslæge, Gentofte Amtssygehus
- Vangstrup, Anette, brancheøkonom i HORESTA
- Vulcan, Johnny, projektansøger
- Villumsen, Anne-Sophie, økologisk frisør og indehaver af Lenz
- Wennerberg, Bente, chefsygeplejerske og daglig projektleder, Gentofte Amtssygehus
- Øhlenschläger, Rie, konsulent i Dansk Center for Byøkologi
- Ørsdahl, John, konsulent hos Kooperativt Ide Center
- Ørum-Nielsen, Nils, grøn guide i Det Økologiske Inspirationshus